

FATİH SULTAN MEHMET VAKIF ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI PROGRAMI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ULUSAL KİMLİĞİN İNŞASI SÜRECİNDE
ÇOCUK EDEBİYATI FAALİYETLERİ (1923-1940)

SÜMEYYE SEVİM AHI

İSTANBUL 2020

FATİH SULTAN MEHMET VAKIF ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI PROGRAMI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ULUSAL KİMLİĞİN İNŞASI SÜRECİNDE
ÇOCUK EDEBİYATI FAALİYETLERİ (1923-1940)

SÜMEYYE SEVİM AHİ

170101005

TEZ DANIŞMANI

DR. ÖĞR. ÜYESİ ZEYNEP KEVSER ŞEREFÖĞLU DANIŞ

İSTANBUL 2020

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

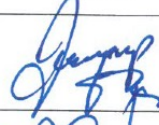

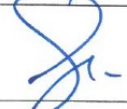
Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Türk Dili ve Edebiyatı Tezli Yüksek Lisans Programı'nda 170101005 numaralı Sümeyye Sevim AHİ'nin hazırladığı "Milli Kimlik İnşası Sürecinde Çocuk Edebiyatı Faaliyetleri (1923-1940)" konulu Yüksek Lisans Tezi ile ilgili TEZ SAVUNMA SINAVI, 28/01 2020 Salı günü saat 12:00'da yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin **KABULÜNE/REDDİNE/DÜZELTİLMESİNE**'ne* **OYBİRLİĞİ / OYÇOKLUĞUYLA** karar verilmiştir.

Düzeltilme verilmesi halinde:

Adı geçen öğrencinin Tez Savunma Sınavı .../.../20..., tarihinde, saat da yapılacaktır.

Tez adı değişikliği yapılması halinde :

Tez adının Ulusal Kimliğin İnşası Sürecinde Çocuk Edebiyatı Faaliyetleri (1923-1940) şeklinde değiştirilmesi uygundur.

JÜRİ ÜYESİ	KANAATI (*)	İMZA
Dr. Öğr. Üyesi Zeynep K. S. DANIS	Kabul	
Prof. Dr. Ali Zeki Çoruk	Kabul	
Dr. Öğr. Üyesi M. Serhatlı	Kabul	

BEYAN/ ETİK BİLDİRİM

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bağılı olduğum üniversite veya bir başka üniversitedeki başka bir çalışma olarak sunulmadığını beyan ederim.

Sümeyye SEVİM AHİ

ULUSAL KİMLİĞİN İNŞASI SÜRECİNDE ÇOCUK EDEBİYATI FAALİYETLERİ (1923-1940)

SÜMEYYE SEVİM AHİ

ÖZET

Ulusçuluk akımının yükselişe geçmesi ve ulus-devletlerin neredeyse tüm dünyanın siyasî arenasında hakimiyet kurmaya başlayan sistemler olmasıyla, bu yeni düzene dahil olacak kitlelerin de yeni bir kimlik etrafında yeniden tanımlanmaları ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Hakimiyetin merkezinin tanrısal alandan “ulus”a çevrilmesi, ulus-devletleri yeni bir ulusal kimlik kurma arayışına itmiştir. Avrupa’da başlayarak Batı dışı toplumlara da zamanla sirayet etmesi kaçınılmaz olan bu akım, Osmanlı İmparatorluğu’nun sonunu getirirken, bir ulus-devlet olarak Türkiye Cumhuriyeti’ni doğurmuştur.

Cumhuriyet’in ulusal değerler üzerine bina edilmesi, ulusal bir Türk kimliğinin oluşması zorunluluğunu ortaya koyarken, “Türk kimdir, Türklük nedir?” sorularına cevap aranan bir ortam oluşturmuştur. Cumhuriyet’in, Türklük esasına dayandırarak kurguladığı yeni ulus, inkılâpçılık ekseninde şekillenmiş bir Türk ulusal kimliği inşası sürecini başlatmıştır. Kimlik inşası sürecinde “çocuk”un merkeze alınması ve taze zihinler üzerinden yeni kimliğin geleceğe taşınması ise bu faaliyetin en önemli aşamasını oluşturmaktadır.

Bu çalışma erken Cumhuriyet döneminde, Cumhuriyet ideolojisine bağlı, ilke ve inkılâplar ışığında ulus kurgusuna inanmış ideolog ve aydınların çocuklar için kaleme aldıkları belli başlı eserlerden yola çıkarak, Cumhuriyet’in ulus kimlik

inşasının çocuk metinlerinde hangi kavramlar üzerinden işlendiğini tespit etmeyi amaçlamaktadır. Çalışmanın sınırları, dönemin çocuk edebiyatı sahasının tamamını yahut edebî eser sahasına giren her türün incelenmesine imkân tanımayacağı için, içeriğin, çalışmada iddia edilen hususlarla intibakının tam olarak sağlanabilmesi meselesi de göz önünde bulundurularak Cumhuriyet'in kuruluşunda ve inkılâpların tesisinde aktif rol almış, kurucu elitler olarak da tabir edebileceğimiz isimlerin çocuklar için kaleme aldıkları metinler üzerine yoğunlaşmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ulusal Kimlik, Ulus İnşası, Erken Cumhuriyet Dönemi, Çocuk Edebiyatı.

CHILDREN’S LITERATURE ACTIVITIES DURING CONSTRUCTION OF NATIONAL IDENTITY (1923-1940)

SÜMEYYE SEVİM AHI

ABSTRACT

With the rise of nationalism and the fact that nation-states are the systems that began to dominate the political arena of the entire world, the need to redefine the masses to be included in this new order around a new identity has emerged. The transformation of the center of sovereignty from the divine sphere to the “nation” has led the nation-states to seek a new national identity. Starting in Europe and inevitably spreading through non-Western societies, this transformation brought an end to the Ottoman Empire, while giving birth to the Republic of Turkey as a nation-state.

Building Republic upon the national values revealed the necessity of forming a national Turkish identity, meanwhile creating an environment where people searched for answers to the questions “Who is Turkish? What does Turkishness mean?” The new nation, established by the Republic on the basis of Turkishness, started the construction of a national Turkish identity that was formed on the axis of revolutionism. The most important phase of this activity is the inclusion of the “child” in the identity building process and the transfer of the new identity to the future through fresh minds.

This study aims to determine the concepts that the Republic's national identity construction is based on in the early Republican period, based on the main works written by the ideologues and intellectuals who believe in the idea of nationalism in

the light of principles and revolutions. Since the boundaries of the study will not allow the examination of the entire field of children's literature or any genre that belongs to the literary works of the period, major stories, novels and poetry texts have been focused on.

Keywords: National Identity, Nation Building, Early Republican Period, Children Literature

ÖNSÖZ

Cumhuriyet'in 1923 yılında ilan edilmesi ile birlikte Türkiye'de siyasal sistem kökten değişmiş, tüm kurum, kuruluşlar ve yönetim mekanizmaları ile birlikte yeni düzene adaptasyon süreci başlamıştır. 1930'lu yıllara gelindiğinde ise, tüm kurumlarıyla; kültür, siyaset ve toplumsal alanın tamamında büyük değişim kendisini göstermeye başlamış, inkılâpçı bir veçhe kazandırılmaya başlanmıştır. Diğer tüm toplumsal kurumlar gibi, sanat ve edebiyatın iktidarın söylemlerini yayacak ve yaygınlaştıracak birimler olarak görülmesi ve bu yolla kültürel iktidarın tesis edilmesiyle despotik bir yaklaşım alanı oluşmaya başlamıştır. Artık tüm veçheleriyle tek sesli söylemin hakim olduğu bir ortam hazır hale getirilmiştir.

Yeni rejimin temellerinin atılmasının ardından modern Batılı devletlerin ulaştığı uygarlık seviyesini yakalamaya çalışma çabaları, toplumu telaşlı ve çok yönlü bir değişim rüzgarının cereyanına bırakmıştır. Yapılan inkılâplar ile toplumun modern ve medenî bir çehre kazanacağı düşünülerek, hukukun, siyasetin, eğitimin, ailenin, giyim kuşamdan sanat telakkisine kadar her alanın laikleştirilmesi ile yeni bir kimlik kazandırılması çalışmaları başlamıştır. Yeni Cumhuriyet, yeni bir toplum ve yeni bir devlet-vatandaş ilişkisi içerisinde ortaya çıkacaktır. Ulusal bir Türk kimliğinin inşası ise, bu süreçte ele alınması gereken en önemli unsurlardan biridir.

Yeni ulusal kimliğin inşası önemli olmakla birlikte, bunun hangi saiklerle gerçekleştirileceği, hangi enstrümanların kullanılacağı meselesi de önemlidir. Geçmişten gelen kültürel mirasın reddi üzerine inşa edilen yeni rejim, reddettiği mirasla birlikte boşlukta kalan noktaları tatmin edici şekilde doldurma zorunluluğunu da yüklenmiş bulunmaktadır. Dinin kamusal alandan tasfiyesi gerçekleştirilirken, yeni bir seküler din inşa edilerek, çeşitli mitler, efsaneler ve abideleştirmeler yoluyla metafizik boyutta mevcut boşluğun doldurulması gerekliliği ortadadır. Bu noktada edebiyata yüklenen anlam ve edebiyatın inkılâpçılaştırılması meselesi gündeme gelmiş, edebiyat yeni ulusal kimliğin sınırlarını belirleyen, açık reçetesini ortaya

koyan bir vasfa büründürülmüştür. Ulusçulukla eş güdümlü ilerleyen modernleşme ve medenileşme çabaları içinde edebiyat, ulusalcı değerlerin, ilke ve inkılâpların benimsenmesini sağlayacak bir araç olarak önemli hale gelmiştir.

Türk toplumunun tecrübe ettiği en köklü değişimlerin yaşandığı, kültürel alanın ve edebiyatın propaganda aracı haline getirildiği bu süreçte “çocuk” ve “çocukluk” meselesinin nerede durduğu ve “çocuk edebiyatı”nın nasıl etkili bir saha haline getirildiği çalışmanın temel meselesini oluşturmaktadır. Ulusçuluk şemsiyesi altında bir ulus kimlik inşası gerçekleştirilirken, çocuk ve çocukluğa dair herhangi bir alanın ihmal edilmesinin söz konusu olamayacağı açıktır. Kültürel hafızanın en güçlü taşıyıcılarından biri olan edebiyatın önemi yadsınarak, toplumsal, siyasal ve kültürel anlamda yapılması hedeflenen hiçbir faaliyetin yeterli ve gerekli bir yayılım ve etkileme alanına sahip olması mümkün değildir. Bu gerçeğin farkında olan Cumhuriyet’in kurucu elitleri ve ideologları, edebiyatın ve bilhassa çocuk edebiyatının, ulusal kimliğin inşasında sağlayacağı kolaylığı göz ardı etmemişlerdir.

Cumhuriyet’in çocuk telakkisini anlamak, Cumhuriyet çocuğuna yeni bir kimlik oluşturulurken hangi değer ve kavramların ön plana alındığını anlamaya çalışmak bu çalışmadaki temel gayeyi oluşturmaktadır. Çocuk ve çocukluk meselesinin tarihsel arka planını göz önünde bulundurarak, ulusçu ve medenî Türk çocuğunun yetiştirilmesinde etkin olan ideolojik yaklaşımları incelemeyi hedefleyen bu çalışma, bu bakış açısının çocuklar için yazılan metinlere nasıl yansıdığını belli başlı örnekler üzerinden ortaya koyacaktır.

Disiplinli çalışma ve gayreti zorunlu kılan bu tez sürecinde zaman zaman tıkanmalar yaşasam da her aşamada yanımda olarak beni destekleyen kişilerin ismini anmayı bir borç bilirim. Başta danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Zeynep Kevser Şerefoğlu Danış’a bu süreçte kıymetli vaktini ayırarak verdiği destek, yaptığı yönlendirme ve faydalı tavsiyeleri için çok teşekkür ederim. Ayrıca tez konumu belirlemede bana öneride bulunan, hem ders hem de tez süreci boyunca kendisinden çok şey öğrendiğim hocam Dr. Mehmet Şerif Eskin’e, birlikte yürüdüğümüz, uzun yıllardır aynı dert ve sevinçlere ortak olup birbirimizi daima desteklediğimiz arkadaşlarım Büşra Bulut ve Hatice Haskul’a, süreç boyunca maddi ve manevi her türlü desteğini esirgmeden tez ile ilgili sorunlarımı çözmemde yardımcı olan dostum Hüsniye

Koç'a yürekten teşekkür ederim. Bana inanmayı asla bırakmayan annem, babam ve kardeşime, yol arkadaşım Salih Ahi'ye hayatımda oldukları ve benden koşulsuz sevgi ve desteklerini esirgemedikleri için minnettarım.

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	iv
ABSTRACT	vi
ÖNSÖZ.....	viii
İÇİNDEKİLER	xi
KISALTMALAR.....	xiii
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM.....	15
1. MODERN ÇOCUKLUĞUN ORTAYA ÇIKIŞ SÜRECİ.....	15
1.1. ÇOCUKLUĞUN KEŞFİ.....	15
1.2. ULUS-DEVLETLEŞME SÜRECİNDE TÜRKİYE’DE ÇOCUK VE ÇOCUKLUK.....	21
İKİNCİ BÖLÜM.....	25
2. TÜRKİYE’DE ULUSAL KİMLİĞİN İNŞASI, ULUSLAŞMA SÜRECİ VE ÇOCUK YAZINININ SÜREÇTEKİ ROLÜ	25
2.1. ULUS, ULUS-DEVLET VE TÜRKİYE’DE ULUSLAŞMA SÜRECİ.....	25
2.2. TÜRKİYE’NİN ULUSLAŞMA SÜRECİ VE EDEBİYAT	33
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	42
3. ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİ ÇOCUK YAZININDA ULUSAL KİMLİĞİN OLUŞUMUNA YÖNELİK İŞLENEN TEMALAR	42
3.1. <i>HER TÜRK ASKER DOĞAR</i> : ORDU-MİLLET MİTİ, BEDEN TERBİYESİ VE TÜRK ÇOCUĞUNUN MİLİTARİZASYONU.....	42
3.2. KIZ ÇOCUĞU, KADIN VE ANNE: ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİ ÇOCUK KİTAPLARINDA KADINLARIN GÖRÜNÜMÜ.....	64
3.3. GEÇMİŞİN KARANLIĞI VE AYDINLIK GELECEK: OSMANLI ALEYHTARLIĞI ÜZERİNDEN ULUSÇU TÜRK ÇOCUĞUNUN İNŞASI	73
3.4. <i>CUMHURİYET CANIMIZLA BİR</i> : ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİ ÇOCUK ANLATILARINDA CUMHURİYET REJİMİ VE ALTI(N) OKLAR..	84
3.5. <i>BİZ ÇOCUK DEĞİLİZ!</i> CUMHURİYET ÇOCUĞUNUN “MAKBUL”, “MUTEBER” VE “YETİŞKİN” OLANI.....	94

3.6. <i>BÜYÜK MİLLİ KAHRAMAN: ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİ LİDER KÜLTÜ VE ÇOCUK YAZININA YANSIMALARI</i>	100
3.7. <i>NE MUTLU TÜRKÜM DEYENE! ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİ ÇOCUK YAZININDA ULUSAL BİLİNCE ULAŞMA MESELESİ</i>	112
3.8. ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİ ÇOCUK YAZININDA SEKÜLER ANLATI VE DİN ALGISİNİN DEĞİŞİMİ.....	115
3.9. TÜRK ÇOCUĞUNUN DÜNYAYA AÇILAN PENCERESİ: ÇOCUKLAR İÇİN SEYAHAT VE KEŞİF KİTAPLARI.....	121
3.10. TÜRK ÇOCUĞUNUN SAHİP OLMASI GEREKEN AHLÂKÎ NİTELİKLER.....	126
3.11. HATIRLAYIŞ MI UNUTUŞ MU? ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİ ÇOCUK YAZININDA RESMÎ TARİH ANLATISI ve TOPLUMSAL HAFIZANIN YENİDEN İNŞASI.....	137
SONUÇ	162
KAYNAKÇA	168

KISALTMALAR

a.e.	Aynı eser/yer
a.g.e.	Adı geçen eser
a.y.	Yazara ait son zikredilen yer
b.a.	Eserin bütününe atıf
bkz.	Bakınız
bkz.: aş.	Eserin kendi içinde aşağıya atıf
bkz.:yuk.	Eserin kendi içinde yukarıya atıf
C.	Cilt
çev.	Çeviren
ed. veya haz.	Editör/yayına hazırlayan
k.g.	Karşı görüş
karş.	Karşılaştırınız
s.	Sayfa/sayfalar
t.y.	Basım tarihi yok
v.d.	Çok yazarlı eserlerde ilk yazardan sonrakiler
y.y.	Basım yeri yok

GİRİŞ

23 Nisan haftası, 1927 yılı itibariyle Himaye-i Etfal Cemiyeti tarafından Çocuk Haftası olarak kutlanmaya başlanmıştır. 4 Mayıs 1933 tarihli *Hakimiyeti Milliye* gazetesinde de Çocuk Haftası dolayısıyla yayımlanan çocuk edebiyatı sütununda Halit Fahri şu satırlar yer verir:

Çocuk haftasında yavrularımıza vatanî duygularını yükseltecek hitabelerle yurt sevgisini ne güzel telkin ediyoruz. (...) Çocuklara müsamereler... Sinema, musikî, gezinti ve müsabakalar... bütün bunlar ne güzel!... Yalnız bir eksik var: o da, yavrularımızı bilgi sahasında mektep dersleri haricinde eğlendirerek yükseltecek bir edebiyat... **Evet, canlı ve devamlı bir çocuk edebiyatına ihtiyacımız bugün dünden daha fazladır.**¹ Himayeietfal Cemiyetinin bazı neşriyatı bu sahada faydalı bir adım addedilse bile henüz bu ihtiyacı doldurmaya kâfi sayılmaz. (...) Bu çocuk edebiyatı işi hakkiyle ve esasından kavriyerek ilerleyen her hangi bir müessese veya tâbiin ziyan etmek ihtimali yoktur. Bilâkis bu iş her hangi derin duygulu ve derin bilgili bir müteşebbise servet bile temin edebilir. Ancak her işte olduğu gibi sağlam teknikle hareket etmek ve hedefi bir lahza gözden uzak tutmamak lazım gelir. Maksat, çocukların his ve hayalleri üzerinde onların muhayyile ve hassasiyetlerine göre ölçülmüş yazılarla bedî bir zevk husule getirmektir ve bu edebiyat, büyüklerin edebiyatından hiç daha kolay sayılmamalıdır.

Yukarıdaki satırlar, 1930'lu yıllarda müstakil bir saha olarak sınırları daha belirgin hale gelmeye başlayan çocuk edebiyatı alanının neden önemli olduğuna dair ilk ağızdan bilgi vermektedir. Bilindiği üzere 1930'dan itibaren Cumhuriyet Türkiyesi için sanatın ve kültürel sahanın ulusallaştırılması, yeni bir ulus kimliği inşasında araç olarak kullanılması söz konusudur. Yeni Türk ulusal kimliği, ulusçuluk ekseninde gelişirken, vatan ve yurt sevgisi, vatandaşlık bilinci, tarihî ve ulusal değerlere, şanlı Türk tarihine, devrimlere bağlılık üzerinde şekillendirilmiştir. Çongur'un da ifade ettiği gibi Türkiye'de ulus kavramı, milliyetçilikle sıkı bir bağ

---

¹ [Vurgu bize ait.]

içerisinde gelişmiş ve bir biçimde bağımsızlık fikriyle milliyetçi ideoloji arasındaki gerilim içinde var olmuştur (2017: 22). Kurtuluş mücadelesinin yürütüldüğü süreçten başlayarak, ulusal bir Türk devletinin kuruluşunda ve sonrasında, hâkim bir söylem olan milliyetçilik ideolojisi ile millî sınırlar içerisindeki toplumun homojen bir yapı haline getirilmesi hedeflenmiştir.

Bu hedefin gerçekleştirilebilmesi için de en etkili sahalardan birinin “çocuk edebiyatı” olduğu dönemin ideologları, düşünür ve aydınları tarafından fark edilmiştir. Yukarıdaki alıntıda da vurgulandığı üzere, bu süreçte çocuk edebiyatına eskisinden daha çok ihtiyaç duyulmuştur. Bu ihtiyacı dile getirirken, çocuk edebiyatı sahasının gelişmesinin gerekliliği vurgulanmış, bunun çocuk muhayyilesini zenginleştirilmesi ve çocuk hassasiyetlerine uygun, eğlendirici yönü ön planda olan bir faaliyet olması gerektiğinin üzerinde durulmuştur. Fakat nihai kerte bu idealin gerçekleştirilmesi tam manasıyla mümkün olmuş mudur? Çocuk edebiyatı başlığı altında yapılan çalışmalar ideolojik yükü yetişkin edebiyatından eksik kalmayan, güdümlü bir faaliyet olarak mı gerçekleşmiştir? Bu bağlamda tez boyunca çocuk edebiyatının yeni ulus inşası için nasıl bir ideolojik görev yüklediği meselesi tartışılacaktır.

Buna ilaveten çocuk edebiyatı sahasında yapılacak olan faaliyetlerin niteliksel anlamda yetişkin edebiyatından daha kolay sayılamayacağı da metinde belirtilmiştir. Bu düşüncenin farklı bir açıdan yansıması olarak, 1930 sonrası yetişkinler için kaleme alınan “inkılâp edebiyatı” kapsamında değerlendirilen kanonun bakış açısının, çocuk metinlerinde de etkili olması dikkat çekicidir. Jusdanis’in ifade ettiği gibi, edebiyat milletin aynası olmakla kalmadığı gibi, aynı zamanda halkı toplumsal açıdan önemli değer ve normları edinmeye teşvik edici bir yönü bulunmaktadır (1998: 9). Ulusal kimliğin yaratılmasında edebiyata ideolojik bir karakter kazandırılmış, ulus inşasında bir malzeme olarak işlev görmüştür. Erken Cumhuriyet dönemi çocuk edebiyatı da bu anlamda yeterli ve gerekli işlevi yerine getirmiş, bünyesine inkılâpçı bir karakter kazandırılmıştır.

Edebiyatın ve ulusal kültürün inkılâpçılaştırılmasına örnek olarak *Hakimiyeti Milliye* gazetesinin 25 Birincikanun (Aralık) 1932 tarihli ve 4112 no’lu sayısının 3. sayfasında bulunan *Yarenlikler* isimli sütununda Aka Gündüz’ün kaleme aldığı yazı

gösterilebilir. Başlığı *Karagöz Ankara'da*'dır. Edebiyat, sanat ve kültürel sahanın inkılâpçılaştırılmasına bir örnek olarak metnin bir kısmını alıntılatabiliriz:

Çok hoş bir haber vereyim: Karagöz Ankara'ya geliyor! Türkün bu büyük dil, neşe ve ahlak kahramanı, Türk çocukluğunun bu unutulmaz kakhaha arkadaşını şehrimize getiren Himayietfal Cemiyeti'dir. Cemiyet bu işi eyi düşünmüştür. Çocuklarımız yirmi otuz gün neş'eli ve faydalı saatler geçireceklerdir. Faydalı diyorum çünkü: yüzlerce yıllardan beri Karagöz daima faydalı olmuştur. Tokat atışında, damdan düşüşünde, tepik yeyişinde bile kakhahalı bir ahlâk ve zihniyet faydası vardır. Biz Malta'da iken Karagöz'ü asrileştirmiştik; babacan hep aktüaliteden konuşurdu. **Himayietfal de onu inkılâpçılaştırarak ortaya çıkarıyor. Bundaki telkin faydasını kim inkâr edebilir.**² (...) Yürüyen inkılâpta unuttuğumuz veya ihmal ettiğimiz birtakım vazifelerimizi yeni baştan hatırlayacağız.

Aka Gündüz, devrimin ideologlarından biridir ve bundan dolayı erken Cumhuriyet döneminde inkılâpların toplumsallaşması adına önemli vazife ve sorumluluklar yüklenmiş bir isimdir. Karagöz ve Hacivat gibi anonimleşmiş ve Türk toplumuna mal olmuş bir eserin asrileştirilmesi hatta inkılâpçılaştırılmasının öneminden bahsettiği bu metinde yeniden hatırlamanın da vurgulandığı görülmektedir. Toplum hafızasında yüzyıllardır var olan bu gibi unsurların, içinde bulunulan zamanın değer ve normlarına uygun şekilde yeniden yazılması bir hafıza inşası olarak görülebilir. Mevcut form muhafaza edilerek anlamın restore edilmesi, örneğin bu tip eserlerin ve edebî metinlerin inkılâpçılaştırılması, bu çalışmanın ortaya koymayı hedeflediği meselelerdendir.

Erken Cumhuriyet dönemi çocuk edebiyatı eserlerinin ulus-kimlik inşası bağlamında inceleneceği bu çalışmanın ilk bölümünde, “çocuk” ve “çocukluk” meselesine “keşif ve icat” nazarından bakılarak, toplumsal anlamda çocuğun ve çocukluk fikrinin hangi koşullarda ortaya çıktığı incelenecek, Türkiye'deki uluslaşma sürecinde çocuk edebiyatının nasıl bir rol üstlendiğine, ulusal kimliğin inşası adına çocuk metinlerinde hangi temaların yer aldığına odaklanılacaktır. Nitekim, ulus-devletlerin ve ulusal kimliklerin oluşturulmasında edebiyat ve sanat,

---

² [Vurgu bize ait.]

ulusal bir dil ve bakış açısı ile yoğurularak ulusçuluk ideolojisinin etkili elemanları haline getirilmiştir. Peki bu aşamada “çocukluk” ve “çocuk” neden önemlidir?

Cumhuriyet’in ilanından sonra her yeni rejim gibi Cumhuriyet rejimi de kendi değerlerine bağlı nesiller yetiştirmek istemiş ve buna göre plan ve programlar yapmıştır. Eski dönemler ile olan ilgi tamamen kesilmek istendiğinden yeni bir çocuk tipi olarak “Cumhuriyet Çocuğu” ortaya çıkarılmıştır. Bu tabir okul kitaplarına da geçmiştir. Fakat bu tipin ilk örnekleri olarak “Meşrutiyet Çocuğu” Meşrutiyet döneminde görülmektedir. Meşrutiyet rejiminin ortaya çıkarmaya çalıştığı çocuk tipini ifade eden bu kavramsallaştırma, dönemin yöneticilerinin öngördüğü, savaşların doğurduğu şartlar neticesinde milliyetçi Türk çocuğunu tanımlamak amacıyla kullanılmıştır. Yöneticilerin öngördüğü bu çocuk tipi, savaş şartları altında değişikliğe uğramış, bu dönemde çocukluklarını yaşamış olanlar kendilerini yönetici ve aydınların yetiştirmek istediği tiple şartların onları zorladığı gerçekler arasında bocalayan bir durumda bulmuşlardır (Okay, 2000: s.y.). Meşrutiyetin ardından takip eden süreçte Cumhuriyet rejimi de benzer bir uygulamaya giderek rejimin ideallerine adanmış bir nesil yetiştirme işine odaklanmıştır. Dünyada hakim çocukluk algısının değişmeye başladığı bu süreç içerisinde çocuğa dair dikkat ve toplum içinde çocuğun önemine dair algı da değişmeye başlamıştır. Toplumların geleceği için önemli görülen çocuklar, Cumhuriyet rejimi için artık daha da önemli hale gelmiştir.

Dolayısıyla 19. ve 20. yüzyıllar, çocuk algısının değişmeye başladığı ve “çocukluk fikri”nin kazanıldığı yüzyıllar olmuştur. Geleneksel çocuk anlayışından uzaklaşarak, modern çocuk paradigması benimsenmiş, çocuk, yetişkinlerin dünyasının bir parçası olarak özgül bir değere sahip olmazken, modern anlayışla birlikte bağımsız bir özne ve “çocuk-birey” halini almıştır. Rönesanstan bu yana tartışılan çocuk meselesi, toplumsal ve siyasal gelişmelerin etkisinde değişim göstermiştir. P. Ariés, N. Postman gibi isimlerin çocukluğun keşfediliş tarihi ile ilgili yaptıkları aktarımlar, çocuğun farkedildiği tarihten modern döneme, hatta postmodern döneme kadar, bu sürecin tetikleyicilerinin hangi unsurlar olduğunu ortaya koymaktadır. Matbaanın icat edilmesi, yeni iletişim araçlarının ortaya çıkması, “ilk günah” anlayışı çerçevesinde çocuğun günahkar bir varlık olarak dünyaya geldiği fikrinin reddedilmesi, “eğitim” fikrinin dikkate alınması ile okulun

ve okullaşmanın artması, sanayi devrimi sonrasında çocukların işgücü olarak kullanılması ve bunun sebep olduğu toplumsal sorunlar, öncelikle üst sınıflarda olmak üzere daha sonraki yıllarda da alt sınıflarda yayılmaya başlayan bir çocukluk anlayışını mümkün kılmıştır.

Çalışmanın ikinci bölümündeki temel tartışmayı, Türkiye’de modernleşme hareketlerinin hız kazanması, ulusçuluk akımlarının İmparatorluk bünyesinde yayılmasıyla yaşanan siyasal sorunlar, ayrılık hareketlerinin ve savaşların ardından ulusal bir devlet kurma girişimleri, çocuğun ve çocukluğun keşfedilme sürecinin eş zamanlılığına dair açıklamalar oluşturacaktır.

İlk bölümde de üzerinde durulacağı üzere, 19. yüzyıl çocuk yüzyılıdır. Avrupa ile girilen çok yönlü etkileşim ve modernleşme noktasındaki iştihak, toplumsal ve kültürel anlamda pek çok farklılığın benimsenmesine yol açtığı gibi, çocuk meselesi ile ilgili anlayışta da değişikliğe sebep olmuştur. Avrupa ile ticarî ilişkilerin artması, çocuklara dair giyim-kuşam, oyuncak vb ürünlerin Osmanlı toplumunda da tanınmaya başlamasını sağlamıştır. Bu durum yetişkinlikten ayrı bir kategori olarak çocukluğun varlığına dair bir bilinci de beraberinde getirmiştir. Uğur Ümit Üngör, Osmanlı İmparatorluğu’nun birbiriyle ilişkili olarak yaşadığı “çöküş ve modernleşme” sürecini değerlendirirken, 1900’lere kadar şiddetli krizlerle çok zayıflamış ve karanlığa gömülmüş olan İmparatorluğun Batı kurum ve kültürlerini topluma uyarlamak ve Batı dünyasını yakalamak amacıyla yaptığı reformlar neticesinde (1839, 1856, 1868) modernleşme seviyesinde belli bir ivme yakaladığını ve tarım sanayi, askerlik, mimarî, maliye, kanunlar, kurumların düzenlenmesi ve toprak reformu alanlarında değişiklik yapılırken, bu değişikliklere ek olarak Avrupa’nın yeme-içme, giyinme ve sosyal hayat tarzının da ithal edildiğini belirtmektedir (Üngör, 2016: 67-68). Bu değişiklik ve yeniliklerin muhtevası içerisinde çocuk ve çocukluk ile ilgili unsurlar da bulunmaktadır. Oyuncaklar, çocuk kıyafetleri, çocuk beslenme kültürü ile ilgili birtakım somut ve soyut değişiklikler bu süreçte Osmanlı topluma girmiştir.

Ulus-devletleşme sürecinde çocuğun dikkat çeken bir özne haline gelmesi, “vatandaş” olarak görülmesi ve vatandaşlık eğitimi dersleriyle yeni toplum düzenine entegresinin önemsenmesi ulusçuluk ideolojisinin dayattığı bir zeminde

gerçekleşmiştir. Çocuğun sosyalizasyonu, ulus-devlet olarak şekillenen yeni toplum projesine eklenenebilmesi, ulusun varlığı ve devamlılığı için millî bir bilinç, sorgusuz aidiyet, savaş ve mücadele duygusu ile perçinlenen bir kimlik kurgusu söz konusudur. Cumhuriyet'in yeni çocuğu, bilinci ulusal değerler etrafında şekillenen, ilke ve inkılâpları benimseyen, ölümsüz lider kültü anlayışıyla Mustafa Kemal Paşa'ya sonsuz bir sevgi ve saygı ile bağlılık gösteren, modern Türk toplumunu temsil eden, yeni amentüsü Altı Ok olan çocuk-bireydir.

Cumhuriyet'in bu yeni çocuğuna, eğitim politikasında uygulanan yeni değişiklikler, vatandaşlık eğitimi, çocuk metinlerinin içeriğinin ulusçu ideolojinin bakış açısı ile yeni bir ulusal kimlik kazandırılacaktır. Bu bağlamda G. Jusdanis'in şu ifadesini hatırlamak gerekir: “Edebiyat, kitlesel olarak üretilip milliyetçiliğin hizmetine koşulan ilk sanattır” (1998: 230). Edebiyat bir toplumun bireylerinin diğerleriyle ortak değerler etrafında birleştirerek, aynı tarihî ve hamâsî duygular etrafında hayalî bir topluluğun oluşmasını sağlar. Aynı şekilde “edebiyat, ulusu tahayyül edebilme imkânı sunmasının yanında onun hikayesini kurgulayarak tarihsel devamlılık fikrinin tahkim edilmesini sağlar; uluslaşma programında kendisine isnat edilen iki vecibe budur.”³ Bu bağlamda oluşturulacak olan tarihî metinler, Türk ırkının geçmiş yaşantısına dair anlatılar, ortak duygular etrafında toplayacak hamâsî metinler üretilerek ulus inşa edilecektir. İlhan Tekeli'nin ifadeleri ile söylenecek olursa;

“Ulus-devletler, tarihi "ulusal kimliğin inşası" için bir araç olarak kullanmaktadır. Bunun için geçmişlerini yüceltmekte, efsaneleri yeniden yorumlamakta, idealleştirilmiş kahramanlar yaratmaktadırlar. Şanlı bir tarih oluştururken geçmişte bu tarihi lekeleyecek olayları görmezden gelirler, unuturlar. Böylece ulusal kimlik temiz tutulmaya çalışılır. Bu tarih kurulurken geçmişteki büyük felaketler de araçsal olarak işlev kazanabilir. Ulusun geçmişte yaşadığı felaketler, büyük acılar da bu amaçla kullanılabilir. Halkların kendi acıları üzerindeki yoğunlaştırılmasıyla bir kimlik, bir bütünlük sağlanmaya çalışılmıştır. Tarihe ulusun oluşmasında böyle kritik işlevlerin yüklenmesi üzerine ulus devletlerde vatandaşın formasyonunu belirleyen eğitim içinde tarih ve coğrafya özel bir önem kazanmış ve eğitim

---

³ Şerif Eskin, **Cumhuriyet Türkiye'sinde (1923-1950) Ulusal Kimlik ve Hafıza İnşası Bağlamında Edebiyat Faaliyetleri**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), s. 3.

programları içine tarih ve coğrafya dersleri konulmuştur. Tarih derslerinde ulus devletlerin ideolojilerine göre oluşturulmuş resmi tarihler okutulmuştur.” (Tekeli, 2013: 285)

Üçüncü bölümde müstakil bir başlık altında “hatırlama” ve “unutma/unutturma” edimleri etrafında incelenecek olan ve Türk Tarih Tezi kapsamında ifadesini bulan tarihi kurgulama projesi, ulus kimliği inşasında kullanılan yöntemlerden birisi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Ulusal kimliğin doğal bir yönü olmadığını belirten Alemdârî, ulusal kimliğin oluşumu ile üretilmiş / kurgulanmış, yapay anlatıların ulusun kendisini anlama ve tanımlamada, “ötekisi”ni oluşturmadaki gücünü ifade etmektedir:

“Ulusal kimlik, sadece doğal bir yöne sahip olmadığı gibi, bilakis zaman boyunca *anlatılar* tarafından oluşturulan yapay bir konudur. Bu konu daha sonra *toplu hafıza* haline gelmekte, ardından kalıcılaştırmaktadır. *Etnik* merkezli bir çekirdekten yayılmaya başlayan bu süreç, *hayal gücünün* (tahayyül) ve *genelleştirme* sürecinin yardımıyla bir ulus şeklinde kalıcılık kazanmaktadır ki böylece *tek tip* ve *düzenli bir kimlik* biçimini de almaktadır. Daha sonra ötekileştirme mekanizmalarıyla *kendi* ve *öteki* arasında farklılık oluşturmada ve çevre koşullarıyla *yeni bir ben* veya *kolektif ben* meydana getirmektedir. Böylece ulusal kimliğin oluşum ve gelişim süreci bir zemin içinde gerçekleştirilmiş olmaktadır. Gelenekler, tarih, dil, din, siyasal-ekonomik kurumlar ve çevresel coğrafi etkenler bu kimliğe anlam kazandırmakta, *anlatılar* (narrations) bu kümeyi birbirine bağlamaktadır. Dolayısıyla ulusal kimlik de bu etki ve tepkilerin bir sonucudur. Söz konusu bu etkenler varlıklarını sürdürdükleri müddetçe *ulusal kimlik* de bir analiz konusu olarak önemini sürdürecektir.” (Ed. Hamid Ahmedî, 2009: 3-4)

Tarih tezi kapsamında yürütülen çalışmalar gibi, toplum hafızasının, ortak bir anlatı kültürü etrafında bir faaliyet sahası haline getirilmesi, ulusal kimliklerin oluşumu ve takviyesi için büyük önem taşımaktadır. Daha önce de ifade edildiği gibi, toplumun geçmiş yaşantısının yüceltilmesi, ırkın üstünlüğünün vurgulanması, ulusal kahramanlar yaratılarak ortak kahramanlık hikâyeleri ve duyguları etrafında türdeş bir topluluk yaratma çabalarının yanı sıra yakın geçmişteki İslam ve Osmanlı kültür dairesinden uzaklaşmayı, Türk kimliğinin İslam öncesi

Türklük değerleri üzerine inşa edilmesi hedeflenmektedir. Yeni Cumhuriyet'in kurucu değerleri, Osmanlı geçmişini reddetmek esası üzerine kuruludur. Laiklik anlayışının gerektirdiği şekilde, din temelli olmaktan uzaklaşıp, ulusal ve millî değerlere yaslanan bir ulus kurgulanmıştır. Edebiyatın bu noktadaki işlevi ise oldukça önemlidir. Çünkü tarih, coğrafya derslerinin yanı sıra çocukların ilgisini çekebilecek iletişim türü edebiyattır. Bu noktadan hareketle, Türk tarihini uzak ve efsanevî bir geçmişe dayandıran, medeniyet kurucu ve yayılmacı kimliklerini ön plana çıkartan, mitoloji ve efsanelerle biçimlendirilmiş bir hikaye/roman kültürü yaygınlaşmıştır. Alanso'dan (1998: 34) aktarım yapan Jusdanis, edebiyata millîlik karakteri kazandırılarak, toplumun edebiyat aracılığı ile tarih ve toprak ile somut ilişki kurabilmesinin milletin inşasındaki etkisini tartışırken şu satırları kaleme alır:

“Edebiyatın milliyetçiliğin hizmetine koşulması, hikayelerin hem halkın toprak ve tarihle özdeşleşmesini kolaylaştırması hem de millî simgeleri günlük pratiğe geçirme kapasitesine sahip olması yüzündendir. Şüphesiz anlatılar aynı zamanda milletin yanılısamaya dayalı doğasını gizleyebilir de. Millet yalnızca yurttaşları tarafından tahayyül edildiği sürece var olsa da, kendini onların deneyimlerinde son derece somut ve gerçek bir öz olarak temsil eder. Milletin inşa edilmesine katılan aracı yorum ve üretim süreçlerinin üzeri, milletin geçmişini, şimdisini ve geleceğini anlatan hikayeler tarafından örtülür. Bu hikayeler, kurguları yoluyla “hakikat etkileri” uyandırır.” (Jusdanis, 1998: 228)

Tarih ve kültür politikalarıyla dayatmacı anlayışla bir söylem oluşturulabilirse de, bu söylemin, toplumun günlük pratikleri içinde somut olarak ifadesini bulması da gerekmektedir. Edebiyat, millîliği oluşturacak bu unsurların günlük pratiğe dönüştürme kapasitesine sahip olduğu için çok önemlidir. Edebî anlatılar yoluyla bir halkın, ortak acılar, sevinçler, ulusal kahramanlar etrafında, ortak çıkar ve amaçları doğrultusunda tek sesli ve türdeş bir topluluk oluşturması beklenir ki bu da idealin somutlanması anlamına gelmektedir.

Bu bağlamda, çalışmanın üçüncü bölümünde Cumhuriyet'in ilanı sonrası, bilhassa 1930'lardan sonra çocuklar için kaleme alınmış olan metinlerde ulus kurgusunun, bununla birlikte ulusçu ideolojinin hangi kavramlar ve temalar üzerinden işlendiği, hangi unsurların göze çarptığı incelenecektir. Yukarıda sözü

geçen tarih çalışmalarının edebiyata yansıyan biçimi bunun bir ayağı olmakla birlikte, ordu-millet miti anlayışıyla çocukların küçük militanlar olarak hayal edilmesi, beden terbiyesi için beden eğitimi derslerinin zorunlu hale getirilişi ve okullarda askerlik derslerinin verilmesi, uluslaşma sürecinin ve ulusçuluğun savaş ile olan bağımlı ortaya koyar niteliktedir. “Her Türk asker doğar” anlayışıyla Cumhuriyet çocukları için verilen ulusal bilinç, kendisinden ve kendisi gibi olmayanın düşman telakki edilmesi ile kendisini göstermektedir. Gerek Türk tarihinin efsanevi dönemlerinden, gerekse de yakın tarihte verilen Millî Mücadele’den örneklerle oluşturulan hikayeler ve romanlar, ulusun devamlılığı için diri tutulması gereken hamaset ve savaşma duygunun kaybolmasını önlemek maksadı taşır gibidir. Tarihin başından beri mükemmel savaşçılık özellikleri ve devlet kurma kabiliyetleri ile dünyanın pek çok bölgesine yayılarak medeniyet dağıttıkları iddia edilen Türkler, Anadolu topraklarında kurulan yeni Türk ulusal devletini de ırklarının bir özelliği olan savaş ve mücadele ile kazanıp kurmuşlar ve yeniden doğuşun tarihini yazmışlardır. Osmanlı dönemi ile sekteye uğrayan ve kırılan Türk soyunun birtakım hususiyetleri, yeni devletin kuruluş harcı haline gelmiştir. Bunun devamlılığı, Cumhuriyet çocuklarının ordu-millet miti anlayışından uzaklaşmadan, savaş ve mücadele motivasyonlarını tekrar sağlamaları ile mümkün olacaktır. Bu saiklerle, erken Cumhuriyet çocuk yazınında ordu, askerlik, savaş ve mücadele konularına ağırlık verildiği görülmektedir. Ulusu ve vatani için savaşan ve mücadele edenler yalnızca Türk erkekleri değildir. Gerektiğinde yaş, cinsiyet gözetilmeksizin mücadele içinde bulunmak Türk ırkının tarihten getirdiği bir özelliktir. Çocuklar ve kadınlar, bilhassa Millî Mücadele döneminde fiilen cephede bulunmuş, savaşın kazanılmasını sağlayan ve gidişatı olumlu yönde etkileyen faaliyetlerde bulunmuşlardır.

Çocuk kitaplarında çizilen “kadın” profili, dişilik özellikleri ile ön planda olmayan, kendi cinsiyetinin ayırıcı yanlarının farkında olmayan bir bireydir. Cumhuriyet dönemi çocuk kitaplarındaki kadın/kız çocuğu figürü ise vatanın müdafaası için cephede mücadele eden “cinsiyetsiz” bir birey veya fedakar bir “anne”dir. Türk kadını bu özellikleri ile yalnızca yakın tarihi anlatan metinlerde karşımıza çıkmaz, Türk tarihinden esinlenilerek kaleme alınmış metinlerde de Türk

kadınları sorumluluk sahibi, halklarını ve vatanlarını korumak için savaşıyor, zayıflık manasına gelebilecek birtakım “kadınsı” isteklerden uzak duran ve erkeklerden de temel beklentisi mücadeleciler ve savaşçı olmaları yönünde olan bireylerdir.

Cumhuriyet çocuğu ise pek çok yönüyle detaylı şekilde tanıtılmış/tasarlanmıştır. Cumhuriyet rejimi için çocuk önemlidir. Çünkü yeni kurulan ve çocukluk evresini yaşayan Cumhuriyet için çocukluk, kendisi ile birlikte büyüyecek ve kendisinin devamlılığını sağlayacak bir unsurdur. Bunun yolu, çocuğun Cumhuriyet değerlerine sıkı sıkıya sarılması yolundan geçmektedir. Cumhuriyet’in 10. Yıl kutlamaları için yazılan marşta bu bakış açısı net bir şekilde yansıtılmıştır. “On yılda on beş milyon genç, yarattık her yaştan” sözleriyle, Cumhuriyet’in kuruluşu ile toplumun her kesiminin yeni bir kimlik edinmesi gereken ve yeni öğrenen bireyler olarak çocuk telakki edildikleri söylenebileceği gibi, Cumhuriyet’in çocuklarının yeni ideolojinin gölgesinde biçimlendirilmesi de kastedilmiş bulunmaktadır. Cumhuriyet rejimi tüm halkı çocuk ihdas ederken kendi neslini de yetiştirmiştir. İleriki başlıklarda da değineceğimiz üzere, *Yeşil Gece* ve *Ankara* gibi devrin inkılâp edebiyatı önderliğini yapan romanlarda Cumhuriyet ideolojisi ile “aydınlanmış” aydınların tüm toplumu eğitmek vazifesinde oldukları ve onları birer yetişkin çocuk gibi gördükleri açıkça ifade edilmiştir.

Halkı bir çocuk gibi yeni baştan inşa etme faaliyeti bir yanda dururken, Cumhuriyet’in çocukları için biçtiği elbise, modern Batı dünyasının ölçülerine tam uyan, vatanseverlik, yurttaşlık, uygarlık ve daima ilerlemeci bir anlayışla üretilmiştir. Çocuklar, ekonomiye dair edimlerinden, ahlâkî vasıflarına kadar devlet tarafından düzenlenmiş bir program içine dahil edilmişlerdir. Cumhuriyet’in ilk yıllarında tarım ile ilgili yapılan düzenleme ve yerli malı kullanım teşviği ile çocuklar politik atmosferin içine dahil edilmişlerdir. Çalışkanlık, dürüstlük gibi erdemler edebiyat aracılığı ile aktarılırken, bir ordu mensubu gibi telakki edilen çocuklar savaş, kahramanlık, mücadele ve ihanet kavramları ile sarmal oluşturmuş bir edebiyat ile de hemhaldirler.

Tapınılacak bir unsur olarak görülen Cumhuriyet rejimi, Cumhuriyet’in getirdiği güzellikler üzerinden anlatıldığı gibi daha çok Osmanlı yönetim anlayışının geçmişte ne denli fenalıklar ve felaketler getirdiği anlayışı üzerine bina edilmiştir.

Çoğunlukla “aydınlık” ve “karanlık” metaforu ile işlendiğini gördüğümüz bu karşıtlık, Cumhuriyet çocuklarının karanlığı arkalarında bırakıp yüzlerini aydınlığa (Batıya) dönmeleri için motive edici bir bağlamda tekrarlanmıştır.

Cumhuriyet rejiminin getirdiği ve Kemalizm’in sistemli bir ideoloji olarak algılanmasını sağlayan Altı Ok anlayışı da çocuk metinlerinde ihmal edilmemiştir. Yeni Türkiye Cumhuriyeti’nin yönetimdeki esaslarını oluşturan Altı Ok, hem içeriğinin tanıtılması maksadıyla şiirlere konu edilmiş, hem de genel olarak dönemin çocuk yazını bu esaslar çerçevesinde oluşturulmuştur.

Özet olarak denilebilir ki, Cumhuriyet için çocuklar önemlidir. Çünkü Cumhuriyet de çocuklar ile birlikte büyüyecek ve idealleri çocuklara doğru aktarıldığı oranda o da geleceğe taşınabilecektir. Muazzez Kaptanoğlu’nun *Cumhuriyetimizle Yaşlı Olan Çocuk* (1939) hikayesi bu iddiaya örnek olarak gösterilebilir. 1922 senesinde dünyaya gelen Yılmaz isimli çocuk yurdun düşmandan kurtuluşu için mücadele veren bir aileye mensuptur. Yurdun düşmandan kurtulduğu gün ailesine bir mükafat olarak doğmuştur. Hikayede Cumhuriyet’in 10. Yıl kutlamalarının heyecanı aktarılmaktadır. Tüm yurttaki büyük bir sevinç ve coşkuyla büyük zafer kutlanmaktadır. O gün Türk yurdu on yaşına basan Cumhuriyet’i kutlarken, anne ve babası Yılmaz’ın doğum günü heyecanını da buna katmışlardır. Babasından büyük harp hikayelerini dinleyen Yılmaz, bir gün kendisinin de subay olmak istediğini söyler; “Bir gün ben de böyle bir kahraman olacağım” der. Cumhuriyet ve Yılmaz on beş yaşlarına geldiklerinde babası Yılmaz’a bir tarih kitabı hediye eder. “Bu kitapta Türkün geçirdiği karanlıklarla, kavuştuğu aydınlıklar yazılıydı.” Mustafa Kemal Paşa’nın bembeyaz atının üzerinde İstanbul’a girip düşman bayraklarını atının ayakları altında çiğnemesini göz yaşları içerisinde anlatan babasının boynuna sarılan Yılmaz:

- “Babacığım” diye haykırdı, “ben de bir Türk subayı olacağım. Bugün on beş yaşına basan Cumhuriyetimiz öldüğümüz zaman bile yaşayacak.”

Onu çocuklarımız, Türk çocukları daima böyle sevinçle kutlayacak. Ve o, dünya durduğu müddetçe, Türk Cumhuriyeti olarak yurdumun ufuklarında parlayacak.

Bütün Türk çocuklarının kalbinde bu temenni vardı. Atamızın onlara verdiği Cumhuriyeti can katarak yaşatmak için and içiyorlardı. (1939: 117)

Toplumunu türdeş bir ulus haline getirme, ona yeni bir kimlik inşa etme, tarihine ve geçmişine nasıl bir vecheden bakacağını belirlemek maksadıyla seferber edilen eğitim, kültür-sanat politikaları, tarih restorasyonu, seküler siyaset anlayışı gibi unsurların yanında, bir lider kültü etrafında halkın koşulsuz bir sevgiyle bağlandığı bir figürün yaratımı önemli ve etkilidir. Genel olarak toplumlarda bir vakıa olan lider kültürünün Türk toplumu için de geçerli olduğunu söylemek mümkündür. Tarihsel olarak kendisini ordu ve savaş ile bütünleştiren, devlet kurma yetenekleri ırksal bir özellik olarak öngörülen Türk ulusu için bir lider etrafında birleşme ve ulusal bir liderin kendisini ulusu ile özdeşleştirmesi durumu söz konusudur. Yeni bir devlet kuran ve milleti büyük bir felaketin eşiğinden kurtaran lider olarak Mustafa Kemal bir devlet başkanı ve ulusal lider olarak muhayyilenin dışına taşacak şekilde Türklük tarihinde yerini almıştır. Bunun çocuk yazınına yansımaları da üstün özellikleri ile vatani kurtaran ve halkı yaratan önder şeklindedir. Türk ulusal kimliğinin oluşması açısından Mustafa Kemal ve onun şahsı çerçevesinde oluşturulan siyasal bir anlayış olarak Kemalizm oldukça önem arz etmektedir.

Uluslaşma hareketlerinin etkisiyle İmparatorluk topraklarında yaşanan hareketliliğin son durağı olarak Türk uluslaşması, ırk temelli bir anlayış üzerinden şekillenmiştir. Cumhuriyet sonrası siyasal söylemin, etnik ayrışmayı getirdiği ve bir ırkın hakimiyeti anlayışıyla oluştuğu görülmektedir. Türklük, yüksek bir bilinç, erdem ve mutluluk kaynağı olarak görülmüş, dünyadaki ırkların kökeninin Türk ırkı olduğu varsayımına giden bir aşırı yoruma varmıştır. Çok kültürlü, çok etnik yapılı bir siyasal düzenden sonra ulusal bir Türk devletinin aynı topraklar üzerinde kurulması için geçmiş mirasın reddi ve ulusun bu oranda yüceltilmesi zaruri olarak algılanabilir. Fakat bir ırka ait olmayla kazanıldığı vehmedilen özellik ve ayrıcalıklar, Türklüğün kıvanç ve mutluluk kaynağı olarak görülmesi “kutsal/üstün ırk” anlayışına giden yola taş döşemek anlamına da gelebilmektedir. Cumhuriyet dönemi çocuk yazınında bahsettiğimiz doğrultuda izini sürmeye çalıştığımız “ırkın

yüceltilmesi” meselesi, bir anlamda “üstün ırk” anlayışı oluşturma çabası şeklinde karşımıza çıkmaktadır.

“Üstünlüğün takva ile olduğu” anlayışıyla oluşturulmuş bir kültürden beslenen halka, laik ve seküler bir anlayışla eşyayı ve doğayı kavrama yeteneğinin kazandırılması ancak eğitimin ve kültürel sahanın eski ile olan mesafeyi tam anlamıyla açması ve belli bir tarzda düşünüş şeklinin dayatılması ile mümkün olabilmektedir. Nitekim hukukun ve toplumsal yaşantının sekülerleştirilmesi tabandan itirazların yükseldiği bir ortam yaratmış, rejimi baskıcı uygulamalara zorunlu kılan bir muhalefet belirlemiştir. Çocuk yazınında laiklik ve sekülerleşmenin önemli ve gerekli olduğu vurgusu sıkça karşımıza çıkarken, bu ihraç edilmesi gereken bir potansiyel olarak da gösterilmiştir. Türk inkılâplarının, Türkler ile aynı seviyeye erişememiş pek çok halk için hayranlık uyandıran bir hızda ve tarzda gerçekleştirildiği anlayışına rastlamak mümkündür.

Genel olarak yukarıda değindiğimiz hatlar çerçevesinde ele alınmaya çalışılacak olan bu çalışma, Türk ulusal kimliğinin kurgulanması projesinin dönemin çocuk yazınında nasıl etkiler uyandırdığını tespit etmeye yöneliktir. Cumhuriyet’in ilanına giden süreç nasıl sancılı olduysa, yeni rejimin yaratacağı Türk kimliği de sancılı bir sürecin eseri olacaktır. Nitekim ilke ve inkılâpların toplum tarafından benimsenmesi bir gecede ve kolayca gerçekleşmiş bir vakıa değildir. Bu süreçte karşılaşılan güçlükler, yaşanan sıkıntılar, yeni bir kimlik yaratmanın ne denli zorlu bir süreç olduğunu ortaya koyar niteliktedir. Bu bağlamda Erken Cumhuriyet döneminde, dönemin inkılâpçı aydınları tarafından kaleme alınmış çocuk hikaye, roman ve şiirleri gibi edebî faaliyet alanına girebilecek örnekler üzerinden ulus kurgusunun işleniş şekillerini ve ana temalarını tespit edilmeye çalışılacaktır.

Eğer bir toplum için yeni bir ulusal kimlik inşa edilecekse, bu projenin ana çalışma sahası elbette çocuk edebiyatı olacaktır bakış açısıyla yaklaşarak başladığımız bu çalışmanın bize baştaki iddiamızda haklı olduğumuzu gösteren sonuçlar verdiğini söyleyebiliriz.

M. Şerif Eskin, *Cumhuriyet Türkiye’sinde (1923-1950) Ulusal Kimlik ve Hafıza İnşası Bağlamında Edebiyat Faaliyetleri* başlığı altında kapsamlı ve nitelikli

doktora çalışmasıyla, İnkılâp edebiyatı faaliyetlerinin ulus inşası projesinde nasıl bir öneme sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Eskin'in tezi, çocuk edebiyatı sahasında bu meselenin nasıl cereyan ettiğine bakmak konusunda şahsımı teşvik edici çalışma olmuştur. Güven Gürkan Öztan'ın doktora tezi olarak Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde hazırladığı *Türkiye'de Çocukluğun Politik İnşası* isimli çalışması ise çocuğun politik bir özne olarak ele alınmasının tarihsel sürecini kapsamlı bir şekilde ortaya koymaktadır. Son olarak alanda yayımlanmış mustakil bir çalışma olarak Şahika Karaca'nın *Türk Edebiyatı'nda Çocuk: Millî Kimlik İnşası (1900-1923)* çalışması, Cumhuriyet'in ilanına kadar Türk edebiyatında millî ailenin ve millî Türk çocuğunun oluşumunu incelemektedir. Alanımızda bağlantılı olabilecek diğer iki çalışma da Esra Dicle Başbuğ'un *Resmî İdeoloji Sahnedeki: Kemalist İdeolojinin İnşasında Halkevleri Dönemi Tiyatro Oyunlarının Etkisi* isimli çalışması ve Elif Çongur'un *Ulusal Kimliği Tiyatro İle Kurmak: Türk Tiyatrosunun Kimlik İnşasındaki İşlevi* başlıklı çalışmaları kimlik ve uluslaşma serüvenini tiyatro üzerinden inceleyen metinlerdir.

Cumhuriyet dönemi çeşitli yönleriyle pek çok çalışmanın konusu olmuş, pek çok inceleme sahasına girmiştir. Fakat ulusal kimlik inşası bağlamında çocuk edebiyatını oluşturan ortamı ve zihinsel dönüşümü anlamak bağlamında müstakil ve geniş çaplı bir eserin kaleme alınmamış olması, meseleye bir giriş veya başlangıç olabileceği inancıyla bizi bu çalışmayı yapmaya teşvik etmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. MODERN ÇOCUKLUĞUN ORTAYA ÇIKIŞ SÜRECİ

Topluma dair konuşmaya başlamanın ilk adımı olan “çocuk”, hep var olan fakat çok geç bir dönemde farkedilmiş bir olgudur. Çocuğun ve çocukluğun ihmal edildiği bir zeminde aileye, topluma ve hatta uluslaşmaya dair söz söylemek imkansız görünmektedir. Toplumsal süreçlerin başat elemanı olan çocuk ve çocukluk fikri modern bir keşif olmakla birlikte, bunu anlamının yolu daha geriye uzanan süreci takip etmekle mümkün olabilir. Dünyada ve Türkiye’de çocuğun ve çocukluğun algılanma biçiminde meydana gelen değişiklikleri kavramak için Antik Çağ’dan modern döneme ve İmparatorluğun modernleşme evresinde içinde bulunduğu sosyal ve siyasal gelişmelere bakılması gerekmektedir.

1.1.ÇOCUKLUĞUN KEŞFİ

“Çocuk” un insanlık tarihinin başlangıcından bu yana var olması, “çocukluk” fikrinin de onunla birlikte geliştiği anlamına gelmemektedir. Çocukluk fikri çok daha geç bir dönemde keşfedilmiş, toplumsal ve kültürel bir kategori olarak ele alınması yakın dönemin toplumsal ve siyasal gelişmeleri neticesinde gerçekleşmiştir. Kojin Karatani’nin de ifade ettiği gibi “çocuğun nesnel varoluşu herkes tarafından apaçık bir olgu olarak karşılanmakla birlikte bugün bizim gördüğümüz şekliyle ‘çocuk’, çok yakın tarihlerde keşfedilmiş ve biçimlenegelmiştir” (Karatani, 2011:136). Toplumların gelecek tasavvurlarının ve kaygılarının belirgin hale gelmesi ile çocukluk meselesinin ele alınması arasında önemli bir ilişki bulunmaktadır. Neil Postman’ın ifadesiyle “çocuklar, göremeyeceğimiz bir zamana gönderdiğimiz canlı mesajlardır” (Postman, 1995: 6). Toplumların ve bilhassa ulus-devletlerin çocukluk meselesine geleceğin inşası bağlamında yaklaşımları bu konudaki ilgiyi pekiştirmiştir. Çocukluk fikrinin ilk olarak ortaya çıkışıyla ilgili olarak Postman, Rönesans’ı işaret eder. Bebekliğin tersine çocukluğun biyolojik bir kategori değil

“toplumsal bir kurgu” olduğunu öne sürerken bu fikrin Rönesans’ın büyük icatlarından biri olduğunu; bilim, ulus-devlet ve dinsel alanda özgürleşmeyle birlikte hem toplumsal yapı hem de psikolojik bir koşul olarak çocukluğun 16.yüzyılda oluşmuş ve günümüze kadar inceltilmiş ve desteklenmiş olduğunu belirtmektedir (1995: 8). Rönesans’ın pedagojik ütopyası şeklinde ortaya çıkan çocukluk fikri ile ilgili olarak; bu mesele ile ilgili tartışmaları *Centuries of Childhood* isimli eseri ile başlatan P. Ariés için çocukluk “icat edilmiştir.” “Çocuk gelişimcisi ve psiko-tarihçi Erikson ise çocukluğun kültürel bir oluşum sonucu ortaya çıktığını ve geliştiğini ileri sürmektedir” (Şirin, 2017: 30). Çocukluğun sosyal ve kültürel bir kurgu oluşu, her yerde ve her zaman aynı biçimde deneyimlenen bir çocukluk fikrinin olamayacağını da ortaya koymuş olmaktadır. Bu iddia çocukluğun toplumsal bir inşa olarak tartışılabileceği bir zemini de hazırlamış olmaktadır (Akbaş, Atasü Topçuoğlu, 2009: 95). Her toplumda farklı şekillerde algılanan çocuk ve çocukluk meselesi, en eski çağlardan postmodern döneme kadar zaman ve zeminin şartlarına göre varlık göstermiş, göstermeye de devam edecektir.

Postman, *Çocukluğun Yokoluşu*’nda Antik Çağ’dan itibaren çocukların toplumsal anlamda nasıl bir görünüme sahip olduklarını, çocuğa dair tutumların tarihsel süreçte nasıl bir değişime uğradığını anlatır ve süreci Antik Çağ’dan başlatır. Onun ifade ettiği üzere, Antik dönemde çocuklara dair çok az şey bilinmektedir. Eski Yunanlıların çocuklar ve gençler için kullandıkları sözcükler oldukça belirsizdir. Bu bağlamda Antik dönemde çocuk resimlerine ve heykellerine rastlanmamasının sebebi ise çocuğa değer verilmemesi şeklinde açıklanmaktadır. Eski Yunanlıların “okul” fikrini ödünç alan Romalılar ise Eski Yunan düşüncesine üstün gelen bir çocukluk bilincini dile getirmişlerdir. Romalılar Rönesans’a kadar Batı sanatında görülmeyen oldukça sıra dışı bir çocukluk anlayışı ortaya koymuşlar ve bunu “ayıp düşüncesi” çerçevesinde algılamışlardır (1995: 26).

Orta Çağ’da çocuğa dair bakış, Antik dönemden beri süregelen anlayışın dönemin şartları etrafında yeniden şekillenmesiyle oluşmuştur. Bu dönemde de çocuk ve çocukluk anlayışı belirgin bir perspektif kazanmamış, çocuklar bebeklik ve yetişkinlik arasında, “küçük bireyler” ve hızlıca yetişkinlerin dünyasına dahil olmaları gereken varlıklar olarak görülmüştür. W. Benjamin (2001), “19.yüzyıla

kadar küçük bebeğin ruhsal bir yapısı da olduğu hiç bilinmiyordu ve öte yandan eğitimci çocukları eğitirken yetişkin idealini örnek alması gerektiğini düşünüyordu” diyerek 19.yüzyıla değin çocukların küçük yetişkinler olarak algılandıklarını ortaya koymaktadır (Aktaran Aytaç, 2015: 93). Postman, Orta Çağ’da çocukluğun yedi yaşında bittiğini çünkü çocukların iyi bir şekilde konuşmayı öğrenmelerinin yedi yaşında gerçekleştiğini ifade etmektedir. Çocuklar da toplumda hâkim olan sözel öğrenme metoduna dayalı olarak “iş başında eğitim” denilen çıraklık ve hizmetçilik yoluyla öğrenimlerini gerçekleştiriyorlardı (1995: 36-38). Yetişkinlerden ayrı bir çocukluk anlayışının olmamasının doğal bir sonucu olarak çocuklar, özel ilgi ve eğitim görmesi gereken bireyler olarak değil, yetişkinlerin dünyasının bir parçası olarak değerlendiriliyorlardı. Bu durum çocuklara ait özel oyuncakların, giyinme ve beslenme tarzlarının olmayışı durumu ile tezahür etmekteydi. Tüm bunlarla birlikte özel bir çocuk edebiyatı sahasından da söz edilememektedir. Heywood (2003), Orta Çağ Avrupası’nda doğrudan çocuk ve çocukluk üzerine yazılan metinlere rastlamanın zor olduğunu, tarihî metinler ve vesikaların daha çok kralların savaşları ve zaferleri üzerine inşa edildiğini belirtir ve Orta çağ yazarlarının ekseriyetle “erkek ve yetişkin” olanlar üzerine yazdıklarını ifade eder (Akt: Öztan, 2013: 15).

Sözel bir kültüre daldırılmış, yetişkinlerle aynı çevrede yaşayan ve ayırım gözetken kurumlar tarafından sınırlandırılmamış olan Orta Çağ çocuğu, içinde yaşadığı kültür içerisinde genel olan tüm davranışları gerçekleştirebiliyordu. Yedi yaşına gelen bir erkek çocuk, savaşmak ve âşık olmak dışında her yönüyle bir erkek olarak algılanmaktaydı (1995: 40). P. Ariés, 16. yüzyılda az sayıda rahip, keşiş ve ahlak savunucusunun yok sayılan çocukluk kavramının farkında olduklarını ve onların çocukları ilgi çeken oyuncaklar olarak değil, Tanrı tarafından yaratılmış korunması ve şekillendirilmesi gereken kırılgan varlıklar olarak görmeyi tercih ettiklerini ve bu anlayışın zamanla aileler içinde de yaygınlaşmaya başladığını belirtmektedir (1962: 132-133). Çocukluk anlayışının modern manada henüz yerleşmemiş olması çocuğun görmezden gelinen, ihmal edilen bir varlık olmadığı anlamına gelen bu satırlar 17. yüzyıla doğru gidilirken değişecek olan çocukluk algısının ayak sesleri olarak değerlendirilebilir.

Yeni bir çocukluk tasarımının yeni bir yetişkinlik tasarımı olduğunu yahut yetişkinlerin dünyasında meydana gelen birtakım değişiklikler neticesinde oluştuğunu söyleyen Postman, hareketli tipteki matbaanın yeni bir yetişkinlik tanımı ortaya koyduğunu ve tanımsal olarak yeni yetişkinliğin de çocukları yetişkinlerin dünyasından kovduğunu ifade eder. Çocuklar yetişkinlerin dünyasından kovulurken onlara yerleşebilecekleri yeni bir dünya bulma gereği doğmuştur. Bu dünya da “çocukluk dünyası”dır (1995: 50). Innis, matbaanın ve yeni iletişim teknolojilerinin benliklerimizle ilgili düşünme ve konuşma olanağı sağladığını söyleyerek, yoğunlaştırılmış benlik duygusunun da çocukluğun oluşmasına yol açan tohum olduğunu belirtir (1995: 64). 16. ve 17. yüzyıldan sonra çocuğun toplumsal bir özne olarak algılanmaya başlanmasıyla modern çocukluk paradigmasının ortaya çıktığı söylenilebilir. 17.yüzyılda okullaşma oranının artması ile birlikte en azından orta ve üst sınıf ailelerde çocukluk fikri yaygınlık kazanmıştır. Minyatür yetişkinler olarak algılanmaktan adım adım uzaklaşan çocuklar için yeni bir toplumsal alan hızla açılmış olacaktır. Fakat 18. yüzyılda, özellikle Avrupa’da yükselen sanayileşme, çocukluğun algılanışı ile ilgili iki yüz yıldır kat edilen mesafeyi tahrip edecek, endüstri kentlerinde çocuklar ucuz iş gücü olarak istihdam edilmek için yarışılacaktır. Bu durum çocukluk fikrinin, çocuklardan faydalanma alanının daralmasına sebep olmaması için 18. yüzyılda dahi alt sınıflardan gizlendiği gerçeğini ortaya koymaktadır. Dolayısıyla alt sınıflarda yaygınlaşması geç bir tarihe kadar ertelenmiştir.

18. yüzyılın ortalarından itibaren, tarımdan tıba uzanan bir dizi alanda meydana gelen gelişmeler neticesinde, ortalama insan ömrü uzamış ve “çocukluğa” ayrı bir dönem olarak bakabilmenin maddi imkanları gerçekleşmiştir (Öztan, 2013: 22). 19. yüzyıla gelindiğinde ise çocukluk fikri, Batı’nın tüm sınıfsal toplumları arasında yaygınlaşan bir olgu haline gelmeye başlamıştır. Aydınlanma ile birlikte çocuğun doğuştan günahkâr olamayacağı düşüncesi Avrupa toplumlarında kabul görmeye başlamıştır. Geleneksel çocukluk anlayışının modern çocukluk anlayışına evrildiği 19. ve 20. yüzyıllarda “iki entelektüel çocukluk anlayışı” ortaya çıkmıştır: Locke’un öncülüğünde Protestan çocukluk anlayışı ve Rousseau’nun öncülüğünde Romantik çocukluk ütopyası anlayışı. Protestan çocukluk anlayışında çocuk

“biçimlenmemiş kişi”, Romantik çocuk anlayışına göre ise “bozuk biçimli yetişkin”dir” (Şirin, 2017: 78). Çocuğu tanımlamada varılan bu ayrım, yetişkinlikten farklı olarak kabul edilen bir çocukluk kategorisini açıkça ortaya koymakla birlikte, çocuğa yaklaşım ve eğitim biçimi noktasında farklı sonuçları doğurmaktadır: Çocuk doğuştan boş bir levha gibi midir, yoksa geçmişin günahlarını yüklenerek dünyaya gelen ve bozulmuş fitratı eğitim ve psikoloji bilgisi ile düzeltilmesi gereken bir varlık mıdır? Çocukluğun ayrı bir kategori olarak kabul edilmesinden sonra gelen en önemli soru ve sorun bu çerçevede şekillenmektedir. Modern devletin çocukluk meselesi ile ilgili vardığı nokta nihai bir çözüm mü, yoksa daha karmaşık bir düzeyde, keşfedildikten sonra yitirilen bir özne haline mi geldiği meselesi tartışılmaya devam edecektir. Karatani, *Derinliğin Keşfi*'nde çocukluğun keşfi meselesine dair şu bilgileri verir:

“Çocuk” konusunu farklı açılardan da olsa ilk sorunsallaştıran psikologlar olarak Jan Hendrik van den Berg ve Michel Foucault'ya değinebiliriz. İkisi de psikoloji biliminin kendisini tarihsel bir şey olarak görece bakış açısına sahip olduklarından ötürü, “çocuk”un tarihselliği sorununu gündeme getirmişlerdir. Van den Berg, “çocuğu çocuk olarak keşfedip çocuğu yetişkin olarak ele almayı ilk bırakan”ın Rousseau olduğunu ve ondan önce “çocuk”un mevcut olmadığını söylüyor (*The Changing Nature of Man*). “İnsanlar çocuğun ne olduğunu bilmiyorlar. Çocuk hakkında yanlış bir kavrama sahip olduklarından dolayı, tartışmayı ilerlettikçe labirente giriyorlar.” (Rousseau, *Emile*) (2011:140)

Çocuklar hakkındaki yanlış kanının değişmesi, farklı bir kategori olarak ele alınmasında değişen toplumsal paradigmlar kadar psikoloji biliminin imkanları da etkili olmuştur. Bununla birlikte Fransız İhtilâli, modern devlet kurgusunun yaygınlaşmasını sağlayacak sosyal ve siyasal ortamı hazırladığı gibi, modern çocukluk anlayışının oluşmaya başladığı bir zemini de mümkün kılmıştır. Bu bağlamda modern çocukluk anlayışının beraberinde modern aile anlayışını getirdiği, çocuğa ve çocukluğa dair değişen bakışın ilk etkilerinin de ailede oluşmaya başladığı söylenebilir. Modern öncesi dönemlerde çocuk ölümlerinin yüksek oranda olması, yetişkinlerin dünyasından farklılaşacak şekilde çocuğa ait özel bir alanın var olmaması çocukluğun modern manada keşfinin önünde bir engel oluştururken, sosyal

ve siyasal anlamda gerçekleşen değişimlerin etkisiyle çocuk duygusal anlamda değer gören, ihtiyaçları için mâli anlamda harcamalar yapılan bir kategori haline gelmiştir. Modern dönemin okullarıyla bir yandan devletlerin denetim altında tuttuğu, diğer yandan da “makbul vatandaşlar” olarak yetiştirilmeleri görevinin ailelere devredilmesiyle baskılanan bir çocukluk öznesi ortaya çıkmıştır. Modern çocukluk anlayışı, çocuğu özgürleştiren, değerli hale getiren, yetişkinlerden farklı olduğu kabul edilse bile “özel” olduğu anlayışına yol açan bir gelişme olmaktan uzaklaşarak, modern kapitalist ideolojilerin ve ulus-devletin elverişli nesnelere haline gelmelerine yol açan bir anlayışa dönüşmüştür.

Avrupa kapitalizmi içerisinde şekillenen modern ulus-devlet çeşitli yollarla “iyi vatandaşlar” yetiştirmeye uğraşan “normalleştirici”, “eğitici” ve “uygarlaştırıcı” vasıtalarla sahip olmalıdır (Foucault, 1986: 99, Aktaran, Akbaş ve Atasü Topçuoğlu, 2009: 99). Bu anlamda okulun ve okullaşmanın yaygınlaşması, modern ulus-devletin çocuklar üzerinde kontrol ve denetim mekanizması sağlamasını kolaylaştırmış, çocuklar, ulus-devletlerin geleceği için taşıdıkları önem dolayısıyla siyasî bir önem kazanmışlardır. Çocukluk fikrinin gelişip, çocukluğun ayrı bir kategori olarak kabul edilmesinin ötesinde çocuklar 19.yüzyıldan itibaren politik bir özne haline gelmişlerdir. Atasü Topçuoğlu, bu bağlamda, ulus-devlet sürecinde ortaya çıkan vatandaşlık kavramı etrafında meseleyi analiz ederken, sosyal sözleşme çerçevesinde, vatandaşlık haklarının önce erkekleri, daha sonra alt sınıfları, kadınları ve köleleri kapsama sürecinde çocukların, hükümetler açısından geleceğin vatandaşları olarak görüldüğünü, vatandaşla devlet arasında tanımlanan karşılıklı görev, sorumluluk ve bağlılık ilişkisi içinde devlet nezdinde ebeveynler çocukları yani geleceğin vatandaşlarını yetiştirmekle sorumlu hale geldiklerini belirtmektedir (2009: 99).

Özetle denilebilir ki; 20.yüzyıl boyunca ulus-devletler çocuğu ve çocukluk düşüncesini siyasi perspektifleri açısından değerlendirerek etkili bir araç haline getirmişlerdir. Modern döneme kadar “çocuk” un ayrı bir değer görmemesi ve “çocukluk” bilincinin oluşmamış olması, “küçük yetişkinler” olarak algılanmaları toplumların siyasal, kültürel ve ekonomik yapıları ile ilişkili olduğu gibi, modern dönemde değişen paradigmanın sebebini de aynı unsurlar oluşturmaktadır. Eğitim ile

okullarda iyi ve itaatkâr yurttaşlar olarak yetiştirilen çocuklar üst sınıf için ekonomik anlamda yeni bir tüketim alanını, alt sınıf için ise ucuz iş gücü sağlayan varlıklar olarak görülmekten kurtulamamışlardır. Ulus-devletin gelecek tasavvuru için değerli bir sermaye kaynağı olan çocuklar, modern dönemde siyasal bir özne konumundadır. Modern ulus-devletin, modern çocukluğu erıştirdiği seviye tüm toplumlarda tartışılmaya değer bir mesele olarak durmak zorundadır.

1.2.ULUS-DEVLETLEŞME SÜRECİNDE TÜRKİYE’DE ÇOCUK VE ÇOCUKLUK

Türkiye’de çocukluk fikrinin oluşmaya başlaması Batı dünyası ile sosyal ve siyasal ilişkilerin artması ve modernleşme çabalarının yaygınlık kazanması ile eş zamanlı olarak gerçekleşmiştir. 19. yüzyılda Osmanlı’da gelişmeye başlayan modernleşme temayülünün fikrî altyapısı Tanzimat ve Meşrutiyet dönemlerine dayanmaktadır. Batı dünyası ile girilen sosyal ve siyasal ilişkiler, Osmanlı Devleti’nde askerî alan başta olmak üzere pek çok alanda imparatorluk halklarının tamamını kapsayacak şekilde birtakım değişiklikleri ve yenilikleri zorunlu hale getirmiştir. Türkiye Cumhuriyeti’nin ilan edilmesine kadar, İmparatorluğun hayatta kalma hamleleri şeklinde gerçekleşen reformlar kültürel anlamda Batılı tarzda bir modernleşme kültürel dönüşüm hareketi halini almıştır. Toplumun en küçük ve en merkezî birimi olan ailenin bu dönüşümün etkilerinden uzak kalması ise söz konusu değildir.

Türk modernleşmesinin ilk basamağı olan Tanzimat Dönemi’ne kadar belirgin bir sınıf olarak “çocukluk” üzerine yoğunlaşmış herhangi bir dikkate rastlanmamaktadır. Öztan, Osmanlı toplumunda çocuğun biyolojik özelliklerinin farkında olunmasının dışında, sosyo-politik açıdan görece “farklı” ve “müstakil” bir konumu olmadığını iddia edebileceğini ve Tanzimat’a kadar kaleme alınan eserlerde çocuklara ve çocukluğa özel bir yerin verilmediğini belirtmektedir (2013: 34). Batı’da 16. ve 17. yüzyıllarda oluşmaya başlayan modern çocukluk fikrinin Osmanlı toplumunda 19. yüzyıldan itibaren gündeme geldiği görülmektedir. Bu durumun sebeplerini, Osmanlı’nın geç modernleşmesine bağlayan düşünceler olmakla birlikte; Batı’da çocukluk kavramını üreten paradigmalardan, -daha önce de

sözünü ettiğimiz gibi- Batılı toplumların kendi sosyal, siyasal ve ekonomik hadiselerinin bir neticesi olarak doğduğunu akılda tutmak gerekmektedir. Bu noktada, “Avrupa ile sosyo-ekonomik ilişkilerin gelişmelerin ve orta-sınıf olarak adlandırılan bir zümrenin ortaya çıkmasıyla giyim-kuşamdan oyuncaklara kadar bir dizi alanda çocuklar için özel ürünler getirtilmeye ve satılmaya başlanmıştır. Çocuklar için bilimsel ve edebî yazıların yazılmaya başlaması da 19. yüzyılın ikinci çeyreğine denk düşmektedir” (2013: 35-36). Bu dönemde telif eserler kaleme alındığı gibi, çeviri çocuk kitapları da yayımlanmış, çocuğa olan ilginin artması artan çocuk dergisi sayısında da kendisini göstermiştir.

1908’de II. Meşrutiyet’in ilan edilmesiyle Tanzimat reformları daha ileri seviyeye taşınarak merkezî idarenin işleyişine kadar varan değişiklikler meydana gelmiştir. Devlet yönetimi ve toplumsal düzen Batılı tarzda yeniden şekillendirilirken, İmparatorluğun mevcut sınırlarının içinden ve dışından gelen milliyetçi ayaklanmalar, “hürriyet” ve “vatan” kavramları etrafında yankı bulmaya çalışmıştır. Fusun Üstel, II. Meşrutiyet dönemini tebaadan vatandaşlığa geçiş süreci olarak tanımlarken; bu sürecin Osmanlı İmparatorluğu’nda 19. yüzyılın ortalarından itibaren merkezî bürokratik devletin tahkimi doğrultusunda ortaya çıkan anayasal gelişmeler ve kanunlaştırma hareketleri bağlamında anlam kazandığını ifade eder (2016: 25). Buna göre devletin, kamusal bir özne olarak “vatandaş” ile kurduğu ilişki, yeni toplum üyelerini yetiştirme amacı ile önem kazanan “okul”lar aracılığı ile anlamını bulmaktadır. Bir yandan devletin kurtarılması gayretleri için siyasî ve askerî hamlelerde bulunulurken, diğer yandan yeni bir ulus yaratma ve vatandaşlık projesinin uygulanmaya çalışıldığı bir dönemdir.

“Vatandaşlık, bireylerin güvenlik, eğitim, sağlık gibi sosyal-hukuksal haklarının temin ve organizasyonu için örgütlenen bir devlet mekanizması çatısı altında “eşitlenmesi” anlamına gelebileceği gibi, ulusların inşa edilmesiyle de aynı anlama gelir. Çünkü vatandaşlık, yeni bir topluluk olan ulusun ve yeni bir siyasal egemenlik ideolojisi olan milliyetçiliğin yaratılmasını içerir” (Başbuğ, 2013: 13). Yeni ulusun başat öznesi olan “çocuk” üzerinden okullar, aileler ve çeşitli eğitim araçları ile millî bilince sahip yeni vatandaşın kurgusu söz konusu edilmektedir.

“Tanzimat ile birlikte giderek bağımsız bir “özne” olmaya başlayan çocuğun II. Meşrutiyet ile birlikte potansiyel bir kamusal özneye dönüşmesine tanık olunur. Çocuk, potansiyel bir kamusal özne olarak, artık yalnızca ailesine ait değildir. Çocuk, kimi zaman ulusun, kimi zaman ırkın geleceğidir. Yarının üreticisi, askeri ve vatandaşıdır. Kısacası çocuk, toplumun geleceği olarak görülmeye başlanır. Yarının nesli, hürriyet, müsavat, adalet, uhuvvet ilkeleri doğrultusunda yetiştirilmelidir. Yurttaşlık ilk ve orta öğretimin ana pedagojik amacıdır. Bundan böyle nesiller yurttaşlık bilinciyle donatılmalıdır. (...) Kısacası II. Meşrutiyet modern anlamıyla “vatandaş” kavramının yalnızca inşa edildiği değil, bu süreçte devletin okul aracılığıyla çocuk-vatandaş yetiştirme projesinin uygulamaya koyulduğu dönemin bir ifadesi olur.” (Üstel, 2016:32)

Buna göre II. Meşrutiyet döneminde okullar ve “Malumat-ı Medeniye” dersleri aracılığı ile ilk ve orta dereceli çocuklarla devletin kurduğu ilişki “vatandaşlık” kavramı çerçevesinde gelişmiştir denilebilir. Çocuklar Türk ulusunun yarını, geleceği ve askerleri olarak kimliklendirilirken; millilik anlayışı çerçevesinde çocukluk fikrinin önceki dönemlere göre nasıl bir değişim geçirdiği görülmektedir.

Bu değişimin bir sonucu olarak erken Cumhuriyet dönemi çocukluk anlayışı, ulus inşası projesi üzerinden şekillenmiştir. “II. Meşrutiyet aydınlarının ‘yeni insan-yeni toplum’ projesi çerçevesinde üzerinde hassasiyetle durdukları ‘okul’ da vatandaşlık eğitimi, Cumhuriyet’in ilanını izleyen dönemde, kurucu önderlerin ulus inşa projesinin önemli bir boyutunu oluşturmaktadır” (2016: 127). Devrimin temel ilkelerinin, inkılâpların, cumhuriyetçi değerlerin benimsendiği bir toplum yaratmanın ana koşulu; okullarda verilen eğitim ve edebî alanda yapılan çalışmaların niteliğidir. Cumhuriyet döneminde çocuk ve çocukluk algısı inkılapların niteliği doğrultusunda, eski sistemin tamamen yerle bir edildiği yeni bir dönemin eşiği olduğu anlayışıyla yeniden kurgulanmıştır. Cumhuriyet çocuğu, değerleri içselleştirmenin ötesinde geleceğe taşıyacak olan bireyler olarak görülmüş ve hayal edilen geleceğin ilk nesli olmaları bakımından ayrı bir öneme ve değere kavuşmuştur. Gelenek ya da geçmiş ile koparılan ilişki göz önünde bulundurularak; Cumhuriyet çocuğu geçmiş ile gelecek arasında sıfır noktasını temsil eden bir sınıf olarak tasarlanmıştır. “Eğitim ve öğretim alanında girişilen tüm inkılâplar cumhuriyetçi kuşaklar yaratarak yeni rejimin vaat ettiği modernleşme ve kalkınma idealine ulaşmak üzere tasarlanmıştır. Bu amaca uygun olarak -yetişkinler için olduğu gibi- çocukluk bağlamında da

gündelik yaşamdaki Osmanlı geçmişinin izleri silinmeye çalışılmış; saltanat ve hilafet makamları yerilmiş ve daha çok İslam öncesi döneme, Orta Asya'ya atıf yapılmıştır” (Özta, 2013: 63).

Cumhuriyet dönemi çocuk yazını esas alındığında ortaya çıkan çocuk figürü, Türk modernleşmesini şahsında en güçlü şekilde temsil eden küçük bireylerdir. Modern Türkiye'nin yeni yüzünü temsil eden bu çocuklar, kendi toplumları içinde dikkate alınan, başka toplumlar tarafından da değer gören, hatta hayranlık uyandıran bireylerdir. Ulus-devletin geleceği, garantisi ve muhafızı olarak görülen çocuklar, çocuklukla yetişkinlik arasında bir yere konumlandırılarak birer “çocuk-birey” olarak inşa edilirler. Nitekim kimi zaman çocukluklarını inkâr eder ve gerektiğinde kendilerinden bekleneni yerine getirmek adına büyük sorumluluklar altına girmekten de çekinmezler. Sahip oldukları modern ve ahlâkî nitelikler gittikleri memleketlerde hayranlık uyandırır, Kemalizm ideolojisinin diğer memleketlerde yayılması ve bu değerlerin diğer toplumlar tarafından benimsenmesine de katkı sağlayacak hikayeler içinde var olurlar. Yeni ulusal kimliğin çocuklar üzerinden yükseltilmeye çalışıldığı dikkatleri çekerken, lider kültü etrafında güçlü bir aidiyet hissi kurularak çocukların bağlılıkları duygusal yönden de takviye edilmekte, ulusçu, vatansever bir nesil inşası çocuk temelinde kurulmaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

2. TÜRKİYE’DE ULUSAL KİMLİĞİN İNŞASI, ULUSLAŞMA SÜRECİ VE ÇOCUK YAZINININ SÜREÇTEKİ ROLÜ

Avrupa’da yayılmaya başlayıp sonrasında tüm dünyaya ihraç edilen ulusçuluk ideolojisi ve ulus-devlet yapılanması, son yüzyıllarda küresel bir yaygınlığa erişmiştir. Ulusçuluk ideolojisi ile birlikte meydana getirilen yeni uluslar ve ulus-devletler için, toplumun bir ulus kimliği altında birleşerek aidiyet bilinciyle ulus-devlete adanması bu modern siyasî yapılanmanın ön koşulu olarak görülmektedir. İmparatorluklar için büyük bir kırılmanın eşiği olan ulusçuluk, bünyesindeki etnik kimliklerin dağılması, nüfusun ve sınırların yeniden şekillenmesi sonucunu doğurmuştur. Etrafında pek çok tanım ve kavramsal tartışmaların gerçekleştirildiği ulus, ulus-devlet, ulusçuluk olguları her toplumda farklı tecrübelere sahne olmuştur. 20. yüzyılda ulus-devlet modeline geçen Türkiye, yeni devlet ile birlikte yeni bir toplumsal kimlik arayışına girmiş, yapılan devrimler ve reformlarla Türk ulusal kimliği kurulmaya çalışılmıştır. Rejimin, modern ulus-devlet idealine uygun olarak başlattığı kültürel politikalar, laiklik uygulamaları üzerinde, bahsettiğimiz ulusal kimliğin benimsenmesi için dikkatle durulmuştur. Müzik, mimarî ve edebiyat gibi sanat dalları da bu zihinsel dönüşümün izlerini belirgin şekilde ortaya koymaktadır. Bilhassa edebiyat, inkılâpların yerleşmesi, benimsenmesi ve toplumsallaşması için kullanılan en elverişli sahalardan birini teşkil etmektedir. Ulusal kimliğin en ideal yüklenicisi olan çocuklar için açılan edebiyat sahası da bu ideolojik karakterin en belirgin izlerinin sürülebildiği alandır.

2.1. ULUS, ULUS-DEVLET VE TÜRKİYE’DE ULUSLAŞMA SÜRECİ

Ulus ve ulusçuluk kavramlarıyla ilgili olarak ortaya koyulan paradigmlar oldukça geniş bir literatürden besleniyor olmalarına rağmen, bu kavramlar için kesin/net ve geniş bir konsensüs sağlanabilmiş tanımlamaların yapılması bugün bile imkânsız gözükmektedir. Ulus ve ulusçuluk ile ilgili oluşturulmuş geniş literatür

içerisinde tanımlarını ortaya koyan düşünürlerin hangi bilimsel disiplinden konuştukları, ideolojik yatkınlıkları, hangi ulus özelinde meseleyi somutlaştırmaya çalıştıklarına bağlı olarak farklılıkları tespit etmek mümkündür. Tanımlamalarda olduğu gibi, -ulus, ulusçuluk, ulus-devlet- kavramlarının incelenmesinde kullanılan yöntem, araştırma ve yaklaşımlar konusunda bu kavramları merkeze koyarak bilgi üretmeye çalışan -siyasal bilimler, sosyoloji, sosyal psikoloji, hukuk, uluslararası ilişkiler ve ekonomi gibi- disiplinler arasında da temel farklılıkların göze çarpması tabii görülmektedir. Yapılan tanımlamalarda odağa alınan noktanın ne olduğuna göre değişen ulus ve ulus-devlet tanımlarının, bu yanı sıra durağanlıktan uzak ve çok boyutlu bir özellik sergilediği söylenebilir. Konuyla ilgili pek çok araştırmacı ve teorisyen tarafından ittifakla kabul edilen bir gerçek vardır ki o da uluslaşma süreçleri ve ulus-devletlerin dünya tarihinde meydana çıkmasıyla; toplum düzeni, siyasal örgütlenme, ekonomik ve kültürel alanlarda büyük etki uyandırmış olmasıdır. Ulus-devlet yapılanmasıyla birlikte artık devletler kendi meşruiyetlerinin temellerini millet üzerine inşa etmeye başlamışlardır. Tebaadan vatandaşlığa geçişin önemli aşamalarından biri olan ulus-devletleşme süreci ile birlikte vatandaşlar için de aidiyetin merkezi “millet” ve “ulus-devlet” olmuştur. Uluslaşma süreçlerinde ulusun ‘birey’ den daha üstün ve merkezî konumda olduğu, ulus mevzu olduğunda bireysel anlatıların ve yaşamların önemsiz hale geldiği söylenilebilir. Çünkü ulus büyük bir kitlenin aidiyetinin ve var oluşunun garantisi olarak görülmektedir. Bireylerin üstünde bir olgu olarak bireylerin üzerinde yükselen ulus olgusu, bu yanı sıra dışarıdan gelebilecek her türlü tehdit unsuruna karşı doğal savunma refleksini de kendi içinde üretmiş olmaktadır.

Günümüzde hâkim siyasal örgütlenme biçimi olarak ulus-devletler ve ulusçuluk ile ilgili olarak çeşitli sosyal bilimler disiplinlerince kavramsal tanımlamalar ve tartışmalar yapılmıştır. Dolayısıyla “ulus” (millet / nation), “ulus devlet”, “ulusçuluk”, “milliyetçilik”, kavramlarına ilişkin olarak farklı yaklaşımlar görmek mümkündür. Örneğin Erözden; farklı bilimsel disiplinlerin “ulus” kavramına dair yaptıkları tanımlamaları şöyle özetlemektedir: “Ulus” bir sosyolog için, aynı etnik kökene sahip olma bilincini, siyasî sadakat bilinciyle birlikte, grupsal aidiyetin belirleyici unsuru haline dönüştüren insan topluluğu anlamına gelebilir demektedir.

Oysa bir hukukçu için aynı kavramın içeriği “bir devlete vatandaşlık bağı ile bağlı insanlar topluluğu” tanımında somutlaşabilecektir. Buna karşılık, uluslararası ilişkiler disipliniyle ilgilenen bir bilimci için “ulus”, kolaylıkla “devlet” adını verdiğimiz siyasî birim anlamında kullanılabilir der (2013: 5). Ulus kavramı, aynı kökenden gelme, aynı toprak üzerinde yaşama, aynı dili konuşma gibi değişik ölçütler kullanılarak ele alınacağı gibi, belli bir ülkede aynı yasalara ve kurumlara boyun eğen halk topluluğu olarak da tanımlanabilir. Fransız ansiklopedistleri Diderot ve d’Alembert’e göre ulus; belirli bir genişlikte ve sınırları belirli bir ülkede oturan aynı yönetime tabi bulunan kalabalık halklardır. Sieyes de ulusu, ortak bir yasaya bağlı olarak yaşayan ve aynı yasama gücü tarafından temsil edilen ortaklar birliği şeklinde tanımlamaktadır (Aydın, 2000: 62). A. Giddens’in tanımlamasına göre ulus; “kavramsal cemaate” göndermede bulunan çeşitli etnik, dilsel, dinî ya da sadece tarihsel temelleri olan bir “kültürel cemaat”tir. Ulus, bazı içsel ve dışsal unsurların uyumlu bir bileşkesidir. Leca’ya göre bir ulusun içsel unsurları “dil, din, soy/kültür/tarih birliği”, dışsal unsurlar ise “düşman imajı”dır (Vatandaş, 2010: 27).

Bu bağlamda Benedict Anderson *Hayali Cemaatler* ’de, ulus, millet, milliyetçilik gibi meselelerin tanımlama ve çözümlenmelerinin zorluğundan ve “ulus” için herhangi bir bilimsel tanım yapılmasının zorluğundan bahseder (2017: 17). Meseleye antropolojik bir ruhla baktığını söyleyen Anderson, ulus için şu tanımı önerir: “Ulus hayal edilmiş bir siyasal topluluktur. Kendisine aynı zamanda hem egemenlik hem de sınırlılık içkin olacak şekilde hayal edilmiş bir cemaattir” der. Ulus “hayal edilmiştir”, çünkü en küçük ulusun üyeleri bile diğer üyeleri tanımayacak, çoğu hakkında hiçbir şey işitmeyecektir, ama yine de her birinin zihninde toplamlarının hayali yaşamaya devam edecektir (2017: 20). Ulusçuluğu modernliğin bir işlevi olarak değerlendiren E. Gellner ise ulusların ve ulusçuluğun doğal olmadığını, bunların insanlık durumunun kalıcı özellikleri olmadığını, sanayileşme ile ortaya çıktıklarını söylemektedir (2018: 28). Gellner’e göre bunlar keyfi yani rastlantısal ya da önü alınabilecek olgular değiller, çünkü sanayileşme ile yakın hatta zorunlu bir bağlantıları vardır. Gellner da Anderson’un iddiasına benzer bir noktada durarak, bir ulusun ortaya çıkmasını, insanların kendi benliklerinin

farkına varmaları ile gelişen doğal bir süreç olmadığını, ulusçuluğun ulusları icat ettiğini ifade etmektedir.

Ulusları icat edilmiş bir sosyal mühendislik olgusu olarak gören bir başka teorisyen de E. Hobsbawn'dır. O da "millet"i asli ve değişmez bir toplumsal birim olarak görmediğini ifade eder. Millet yalnızca özgül ve tarihsel bakımdan yakın bir döneme aittir. Millet, belli bir modern teritoryal devletle, "ulus devlet"le ilişkilendirildiği kadarıyla bir toplumsal birimdir der ve milletlerin oluşumunda yapaylık, icat ve sosyal mühendislik unsurlarının var olduğunu ifade ederek Gellner ile ortak bir tez ortaya koyar. O da Gellner gibi milletlerin insanların sınıflandırılmasının doğal, Tanrı vergisi bir yolu olduğu, doğuştan gelen bir politik kader olduğu iddiasının mit olduğunu, bazen önceden var olan kültürleri alıp onları milletlere çeviren milliyetçiliğin bazen de milletleri yoktan "icat" ettiğini ve genellikle de önceden var olan kültürleri tamamen yok ettiğini söyler. Kısacası analitik düzlemde milliyetçilik milletlerden önce gelir. Devletleri ve milletleri yaratanın milliyetçilik olduğunu iddia eder (2017: 25). Kurgulanmış, icat edilmiş, üretilmiş insan toplulukları olarak görülen uluslar, modern devlet anlayışının bir sonucu olarak günümüz dünyasının önde gelen siyasal birimi olan ulus-devletler içinde varlık göstermektedir.

20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren, küresel ölçekte yaygınlığa ulaşmış bir siyasî yapılanma modeli ulus-devlettir ve günümüzde pek çok devlet, ulus-devlet modeline göre, ulus-devlet kurgusu esas alınarak yapılanmıştır. Bunun yanında gerek geçmişte gerekse günümüzde siyasî bağımsızlık elde etmek amacıyla hareket eden birçok ulusçu akım da bir ulus-devlet kurma hedefine yönelmiştir. Dolayısıyla 18. yüzyılın sonlarından günümüze kadar, oluşturulması için mücadele edilen siyasî örgütlenme modeli ulus-devlet olmuştur denilebilir (Erözden, 2013: 1).

Modern ulus-devletlerin tarih sahnesine çıkışını hazırlayan sebeplerin başında üretim biçimlerinin değişimi ve ekonomik sebepler geldiği iddia edilmektedir. İlk olarak Avrupa'da ortaya çıkan ulus-devletler; feodal yapının yıkılıp yerine merkezi devletin ikame edilmesiyle güçlü bir değişimin sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Kapitalizm ile birlikte ortaya çıkan ulus-devlet yapılanması, Fransız İhtilali'ni takip eden süreçte yaygın devlet modeli haline gelmiştir. Ulus-devletleşme süreci kendi

ideolojisi olan ulusçuluk ile birlikte gelişmiştir. Suavi Aydın Fransız İhtilali'nin “egemenliğin ulusa ait olduğu” anlayışını getirdiğini, egemenlik kendisine ait bulunan ulusun, kendi siyasal düzenini benimsememesi halinde, bu düzeni değiştirme hakkına sahip olduğu düşüncesini iktidara getirdiğini belirtir. Bu anlayış içerisinde anahtar kavram “ulus” tur (Aydın, 2000: 58).

Fransız İhtilali'nden sonra bir bakıma ulus olgusu ile devletin aynîleşmesi biçiminde ortaya çıkan bu yeni devlet örgütlenmesi daha önceki feodal, dinî ya da imparatorluk idealleri etrafında teşekkül eden siyasal yapılanmalardan farklı bir oluşumdur. Bu yeni oluşum bir taraftan halkı egemenliğin kaynağı şeklinde tanımlayarak din ya da hanedan kaynaklı iktidar haklarını devre dışı bırakırken öte yandan her ulusun kendi devlet örgütlenmesini gerçekleştirmesi anlayışını doğurmuştur. 19. yüzyılın hâkim siyasal akımı olan bu gelişme neticesinde son iki yüzyılda 100'den fazla yeni ulus-devlet kurularak geleneksel yapılanmalar parçalanmış, 20. yüzyılda da yeni “mikro milliyetçilikler” belirmiştir (Özcan, 2005: 84).

Modern ulus-devletin ideolojisi olan milliyetçilik, 19.yüzyılın ideolojisi haline gelmiş ve bu çağ ‘milliyetçilik çağı’ olarak anılmıştır. Milliyetçiliğin daha çok ahlâkî ve felsefî boyutlarıyla tartışıldığı bu yüzyılda genel olarak iki tür yaklaşımla karşılaşılmaktadır. Bunlardan ilki, milliyetçiliğe sempatiyle bakan, çalışmalarını daha çok belirli bir gelişmesine katkıda bulunmak amacıyla kullanan düşünürlerin ‘partizan’ olarak adlandırılabilceği türden yaklaşımlardır. İkincisi ise, milliyetçiliğe karşı çıkan ve onun tarihsel gelişim sürecinde geçici bir evre olarak gören ‘eleştirel’ yaklaşımdır. Bu ikinci yaklaşım daha çok Marksistler ve bir kısım liberaller tarafından benimsenmiştir. Sempatiyle yaklaşanlar ise daha çok tarihçilerdir. Partizan yaklaşımı benimseyen tarihçiler, milliyetçiliğin gelişimine önemli katkılarda bulunmuşlardır. Milliyetçi tarihçiler, geçmişini tarayarak belirli bir milletin varlığını kanıtlayacak bulguları ortaya çıkarmaya çalışmışlar (ya da yaratmışlar), millî kültürün temel öğelerini, örneğin gelenek ve görenekleri, sembolleri, törenleri keşfetmişlerdi (ya da tasarlamışlardı) (Özkırmılı, 2017: 40-41). Milliyetçilik, tüm dünyayı etkisi altına almış güçlü bir ideoloji olarak görülse de milliyetçilik üzerine yapılan araştırmalar, düşünme pratikleri ve akademik ilgide dönemsel farklılıklar

gözlemlenmektedir. Özkırmılı, *Milliyetçilik Kuramları*'nda, milliyetçilik düşüncesinin kökenlerinin 18.yüzyılın sonlarına, Herder ve Fichte'e, hatta kimi yazarlara göre Kant ve Rousseau'ya kadar götürülmesinin mümkün olduğunu, fakat bir sosyal bilim meselesi olarak ele alınmasının 1920 ve 1930'ları bulduğunu ifade eder. Carleton Hayes ve Hans Kohn'un çalışmalarının 1930 ve 1940'lı yıllarda milliyetçiliği akademik dünyanın gündemine soktuğunu, 1980'li yılların ise pek çok milliyetçilik uzmanı tarafından bir dönüm noktası olarak kabul edildiğini ifade eder (Özkırmılı, 2017: 12). Bu yıllar -1980 ve sonrası- Ernest Gellner, E.J. Hobsbawn, Benedict Anderson ve Anthony D. Smith gibi önemli kuramcıların akademik alanda milliyetçilik tartışmalarına ivme kazandırdıkları yıllar olmuştur.

Milletler ve milliyetçiliğin kökenleri ve milletlerin ne ölçüde modern oluşumlar oldukları ile ilgili Özkırmılı önemli sorular sormaktadır ve bu sorulara verilen cevapları iki kategoride değerlendirmektedir:

“Milletlerin ve milliyetçiliğin modernleşme süreçleriyle ilgisi nedir? Milliyetçilik mi devleti oluşturur, devlet mi milliyetçiliği? Siyasi merkezleşmenin, örneğin etkinleşen bürokratikleşmenin (örneğin vergilerin devletçe toplanmasının), merkezî ordular kurulmasının (askerliğin vatandaşlık görevi haline gelmesinin) milliyetçiliğin doğuşunda ne ölçüde etkisi vardır? Milliyetçiliğin ortaya çıkmasında ekonomik gelişmelerin, örneğin kapitalizmin yaygınlaşmasının ya da Sanayi Devrimi'nin rolü var mıdır? Bugünün milletleriyle geçmişteki toplumsal oluşumlar, siyasî örgütlenme biçimleri arasında ne tür ilişkiler vardır? Milletler geçmişteki etnik toplulukların uzantıları mıdır? Yoksa milletler ve milliyetçilik, iktidar kavgalarında kendilerine üstünlük sağlamak isteyen çıkar gruplarının 'yarattığı' mitlerden mi ibarettir? Milliyetçilik, seçkinlerin halk kitlelerini uyutmakta kullandıkları bir araç, bir tür 'afyon' mudur? Milliyetçilik bir 'yanlış bilinçlenme' midir?” (2017: 74)

Bu sorulara verilen yanıtlar milliyetçilik literatüründe son otuz yılda belirginleşen karmaşmayı da yaratmıştır. Bu soruları yanıtlamaya çalışan kuramlar da iki kategoride ele alınmaktadır: Milletleri doğal ya da eski çağlardan beri var olan yapılar olarak değerlendiren 'İlkçi' (primordialist) ve milletler ve milliyetçiliğin kapitalizm, sanayileşme, merkezi devletlerin kurulması, kentleşme, laikleşme gibi

modern süreçlerle birlikte ya da onların bir ürünü olarak ortaya çıktığını savunan modernist yaklaşım. Bu iki yaklaşıma son yıllarda bir yenisi daha eklenmiştir. Bu kategoriyi de yaklaşımlarını bir ara yol olarak tanımlayan ve milliyetçilik çözümlerinde etnik geçmişe ve kültüre ağırlık veren kuramcılar olan ‘etno-sembolcüler’ (ethno-symbolist) oluşturmaktadır (2017: 74-75). Etno-sembolist akımın önemli öncülerinden biri olan A. Smith bir topluluğun ulus olabilmesi için sahip olması gereken unsurları şöyle sıralamaktadır:

1. Tarihi bir toprak/ülke, ya da yurt,
2. Ortak mitler ve tarihî bellek
3. Ortak bir kitlesel kamu kültürü
4. Topluluğun bütün fertleri için geçerli ortak yasal hak ve görevler
5. Topluluk fertlerinin ülke üzerinde serbest hareket imkanına sahip oldukları ortak bir ekonomi (Smith, 2017: 32).

Smith’in sıraladığı bu beş madde ulus inşası sürecinin aşamaları olarak da değerlendirilebilir. Çünkü ulus inşa edilmeden önce tarihî bir yurt ve köken bilgisi icat edilmeli, oluşturulan tarih yazımı ve bunun resmîleştirilmesi yoluyla köken miti oluşturularak kolektif belleğin inşa edilmesi gereklidir. Bunun sonucunda, kendisini ortak bir soy, dil, kültür ve tarih bilinciyle birbirine bağlı hisseden insanların ortak hak ve görevler etrafında birleşerek oluşturacakları türdeş bir topluluk ulusu oluşturacaktır. Bu özelliklerden herhangi birine sahip olmayan uluslar, gerçek anlamda yaşayan, varlığını devam ettirip koruyan uluslar kategorisinde değerlendirilmemekte, zayıf ve etkisiz gruplar olarak tanımlanmaktadır.

Alemdarî’nin de vurguladığı gibi, Smith’in yukarıdaki tanımından yola çıkılarak ulusu meydana getiren etkenler iki grupta değerlendirilebilir: İlk grup *hakiki etkenler*, ikinci grup ise *zihinsel etkenlerden* oluşmaktadır. İlk grupta coğrafi etkenler yer alırken, ikinci grupta ise, inançlar, anılar, efsaneler ve kültürler yer almaktadır. Bu şekilde, ulusun bölünemez boyutlarından birisinin zihinsel boyut olduğu, bu boyut anlaşılmasızın ulusun kavranmasının imkânsız olduğu belirginlik kazanmaktadır. Bir ulusun üyelerinden söz edilirken amaç, yalnızca bir takım fiziksel özelliklerin ifade edilmesi ve bu bireylerin davranış biçimlerinin tasvir edilmesi

değil, bu kimselerin kendilerini nasıl olup da bir ulusun üyeleri olarak kabul ettiklerini anlamaya çalışmaktır (Ahmedî, 2009: 5). Dolayısıyla bir insan topluluğunun ulus haline gelebilmesinin yalnızca fiziksel veya maddi boyutlarla açıklanabileceği düşünülmemelidir. Ortak bir hedefe yönelmiş, “vatan” duygusu etrafında birleşmiş ve kimliğini “ulusal kimlik” çerçevesi içinde tanımlamış olmaları ile de ilgilidir. Bu sebeple ulus kurgusu ve ulusal kimlik meselesinin zihinsel ve psikolojik boyutu olduğu göz ardı edilmemelidir.

“Ulus” kavramının tanımlanmasında karşımıza çıkan zorlukların benzeri ile “ulusçuluğun” tanımlanması çabalarında da karşılaşılmaktadır. Uluslardan önce var olan ulusçuluk⁴ modern bir ideolojidir ve “Kedourie’ye göre *icat edilmiş siyasi bir ideoloji*, Gellner’e göre *temelde siyasal birim ile ulusal birimin çakışmasını öngören siyasal bir ilke*, Calhoun’a göre bir *söylem*, Kellas’a göre bir *ideolojidir*. Breuilly’ye göre ise ulusçuluk *iktidarı ele geçirmeye ya da kullanmaya çalışan ve bunu ulusçu iddialara dayanarak haklı gösteren bir siyasi harekettir*” (Vatandaş, 2010: 45). Birbirinden ayrı düşünülemez olan ulus, ulus-devlet ve ulusçuluk kavramları, hangi toplum özelinde konuşulduğuna bağlı olarak birbirlerinin sebebi veya sonucu olarak karşımıza çıkmaktadırlar. Modern bir ideoloji olarak ulusçuluk, toplumları ulus-devletler içinde varlık gösteren uluslar olarak tasarlamaktadır. Dil, ortak kültür, ulusal tarih gibi semboller de ulusçuluğun ulusun varlığını tesis etmede kullandığı araçlardır. A. Smith, millî semboller, gelenekler ve seremonilerin milliyetçiliğin en etkili ve devamlılık arz eden veçheleri olduğunu ifade etmektedir. Semboller soyut bir ideolojinin öğretilerini toplum fertleri için duygusal tepkiler uyandıracak somut ifadelere çevrilmesini sağlar. Seremoniler ve semboller milliyetçilik ideolojisi ile millete dair kavramları eklemleyerek, onları elle tutulur kılarak tarihi ve kaderi olan soyut bir topluluğun meydana gelmesine yardımcı olur (2017: 127).

İlk olarak Avrupa’da ortaya çıkan ve Fransız İhtilali’nden sonra bir ideoloji olarak tüm dünyaya yayılan ulusçuluk ideolojisinin batı dışı toplumlara yansıma biçimi farklı olmuştur. 19. yüzyıl itibariyle Osmanlı İmparatorluğu’nda yankısını işittiğimiz ulusçuluğa dair hareketlenmeler Cumhuriyet’e kadar devam eden süreçte değişikliklere uğramış, Cumhuriyet’in ilan edilmesiyle sosyal, siyasal ve kültürel

---

⁴ Detaylı bilgi için bkz: Ernest Gellner, **Uluslar ve Ulusçuluk**, İstanbul, Hill Yayınları, 2018.

alandaki yeni bir topluma olan ihtiyacın oranı doğrultusunda baskıcı yüzünü ortaya çıkarmıştır.

2.2. TÜRKİYE’NİN ULUSLAŞMA SÜRECİ VE EDEBİYAT

Türkiye’nin modernleşme ve uluslaşma süreci Osmanlı Devleti’nin son dönemlerinde bir varoluş mücadelesi biçiminde başlamıştır. Tanzimat ile başlayan sosyal, siyasal, kültürel, askerî ve ekonomik alanlarda gerçekleştirilen yenilik hareketleri, Avrupa’da ortaya çıkan toplumsal ve siyasal pek çok hadisenin yansımalarının zorunlu bir sonucu olarak görülmektedir. Devlet ile tebaa arasındaki ilişkinin yeniden düzenlenmesi zorunluluğu, tüm Osmanlı tebaası arasında eşit vatandaşlık haklarının tanınması, vergilendirme sistemi ile ilgili yapılan düzenlemeler ve askerî alanda yenilgiye uğrayan Osmanlı Devleti’nin dış baskılara karşı gücünü toparlama yönündeki gayretinin bir sonucudur. Tanzimat ile pek çok idarî ve adlî reform gerçekleştirilmiş, askerî alanda ordu yenileştirilmiş, merkezi bürokraside de bir dizi değişiklik yapılmıştır. Daha adil ve etkin bir taşra yönetimi için vergilendirme sistemi düzenlenirken eğitimde laiklik anlayışının benimsenmesiyle kültürel reformlar da ön plana alınmıştır.⁵

1908’de II. Meşrutiyet’in ilan edilmesiyle yönetim anlayışında değişiklikler söz konusu olduğu gibi milliyetçilik bilincinin yükselişe geçtiği bir dönemin başlangıcı olmuştur. Feroz Ahmad; 1908’den sonraki sürecin Türk ulusal kimliğinin oluşması bakımından önemli olduğunu, bu oluşumun en önemli unsurunun da Kemalist devrim mitolojisi olduğunu ifade eder. Türklüğün gurur duyulması gereken, yeni keşfedilmiş ve imâl edilmiş bir unsur olarak öne çıkarıldığını söylerken, Türklük ile kastedilenin İslam dünyasının geri kalanı ile ters düşecek şekilde, laiklik ve Türk İslam’ı vurgularının öne çıkarıldığını belirtmektedir (Ahmad, 1995: 115).

19.yüzyılın başlarından itibaren Fransa etkisinde gelişen ulusçuluk hareketleri kısa zaman içinde Osmanlı’nın toplumsal yapısı içerisinde çözümlere sebep olurken peş peşe gelen bağımsızlık ilanları Hristiyan olan Osmanlı tebaası

---

⁵ Detaylı bilgi için bkz. Eric Jan Zürcher, **Modernleşen Türkiye’nin Tarihi**, İletişim Yayınları, İstanbul 2007.

Carter V: Findley, **Modern Türkiye Tarihi**, Timaş Yayınları, İstanbul 2012.

Bernard Lewis, **Modern Türkiye’nin Doğuşu**, Arkadaş Yayınları, Ankara 2011.

arasında ayrılıkçı hareketlerin ortaya çıkmasına yol açmıştır. 1911’de başlayan Osmanlı Devleti ile İtalya arasındaki savaşın ardından 1913’de patlak veren Balkan Savaşları Türk milliyetçiliğinin yükselişe geçişini hızlandırmıştır. Öztan’ın ifadesiyle Balkan Savaşları sonrasında milliyetçi söylem yalnızca siyasal alana değil; ekonomiden edebiyata kadar hemen her alana süratle hâkim olmuştur. (Öztan, 2013: 50).

İlk olarak Avrupa’da, özellikle Fransa’da ortaya çıkan ulus-devletleşme temayülleri farklı etnik ve kültürel bileşikleri bünyesinde barındıran imparatorluklar için büyük sorun haline gelmiş, Osmanlı Devleti bu imparatorlukların başını çekmiştir. Askerî ve ekonomik anlamda sıkıntı içerisinde olan Osmanlı Devleti için Balkanlar ve Avrupa’da milliyetçiliğin yükselmesiyle oluşan bağımsızlık hareketleri ve gayrimüslim tebaanın Osmanlı yönetimine karşı takındığı güvensiz tavır sorunların daha da büyümesine sebep olmuştur. ⁶

Bu şartlar doğrultusunda içerde ve dışarda cereyan eden siyasî çekişmeler ülkeyi dönüşü olmayan bir noktaya doğru sürüklemiştir. Zürcher, ülkedeki siyasal ve toplumsal tartışmaların 1913 yılı itibariyle üç ideoloji etrafında şekillendiğini söyler: Yeni Osmanlıların, farklı cemaatleri Osmanlı tahtı etrafında birleştirme yönündeki ülküsü, “Osmanlıcılık”; İslam ümmeti arasındaki dayanışmayı esas alarak İmparatorluğa hayat vermeye çalışan “Panislamizm”; Türkî halkları Osmanlı bayrağı altında toplamayı hedefleyen “Pantürkizm” ve sonraki düşünürler tarafından eklenen İslamî gelenekçiliğe ters düşen Avrupa uygulamalarını ve düşüncelerini benimsemiş eğiliminde olan “Baticılık”tır (2007: 186).

Balkan Savaşları’nın hemen ardından Osmanlı Devleti Birinci Dünya Savaşı’na İttifak devletleri ile beraber dahil olmuştur. Büyük bir var oluş savaşı içerisinde mücadele veren Osmanlı, bağımsızlık için var gücüyle savaşmış ve Lozan Anlaşması ile Misak-ı Millî sınırları içerisinde bağımsız bir devlet statüsü elde etmiştir. Geriye büyük bir savaş borcu olan, nüfusunun önemli bir kısmını kaybederek demografik yapısı, ekonomisi ve bilhassa tarımı çökmüş, yorgun ve

---

⁶ Bkz. Uğur Ümit Üngör, **Modern Türkiye’nin İnşası: Doğu Anadolu’da Ulus, Devlet ve Şiddet (1913-1950)**, İletişim Yayınları, İstanbul 2016.

harap bir ülke kalmış olsa da İmparatorluk ağı kapanmış yeni bir sistem hayali bu ahval içerisinde kurulmuştur.

Lozan Anlaşması'nın (24 Temmuz 1923) imzalanmasının ardından bağımsızlığın kazanılmasıyla Cumhuriyet'in ilanı ve hilafetin kaldırılması ile ilgili siyasi girişimlere hızla başlanmıştır. "Milli Mücadele'nin askerı ve siyasi safhalarında zafer kazanıldıktan sonra Türk milletini yaratma işi başlamıştır" (Findley, 2012: 248). Bundan sonraki süreç Milli Mücadele sıralarında etkinlik sahasını genişleten Mustafa Kemal Paşa ekseninde şekillenecektir. Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'ni Halk Fırkası çatısı altında toplayan Mustafa Kemal Paşa geçmişten devralınan yıkık mirasın tamirine ulusun esas niteliğinin belirlenmesi çalışmalarına başlamıştır. Hilafetin ilgası, Cumhuriyet Anayasası'nın kabul ile Takrir-i Sükûn Kanunu ve reformlara giden süreç hızlanmıştır. "Siyasal sahnede tam hakimiyetin sağlanmasıyla Mustafa Kemal ve hkmeti yoğun bir reform programına girişmiştir" (Zürcher, 2007: 250). Askeri alanda gösterdiği başarıyı siyasi alanda da göstermeyi hedefleyen Mustafa Kemal Paşa bir yanda Cumhuriyet'in ilanı ile birlikte modern devletler statüsüne erişmeyi düşünürken diğer yandan Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın muhalif bir veçhe olarak sesinin kısılması hatta tamamen kapatılması süreci demokratikleşmeden uzaklaşan bir rejimin ayak seslerinin duyulmasına sebep olmuştur. Bu süreçte "Takrir-i Sükûn Kanunu'nu rejimin denetiminde ülke genelinde sıkılaştırıldı. Gazeteciler İstiklal Mahkemeleri'nde yargılandı. Mustafa Kemal muhalefeti yok ederken bile radikal, Batılaştırıcı reformlar gerçekleştirdi. Modern bir aydınlanmış despot gibi bir yandan Türkiye'yi Batı'nın demokratik uygulamalarından uzaklaştırırken bir yandan da kültürel olarak Batı'ya yaklaştırdı" (Findley, 2012: 252).

Toplumlaikleştirmeyi ve modernleştirmeyi amaçlayan Kemalist reformlarla 1925'te tekke ve zaviyeler kapatıldı, fes yasaklandı, yerini Batı tarzındaki şapka ve kepek aldı. Halkın günlük yaşayışında önemli rol oynayan bu radikal değişiklikler büyük tepkilere yol açtı. Halkın bu reformlara karşı yürüttüğü direnişi bastırmada da İstiklal Mahkemeleri zerine düşen rolü oynadı. Takrir-i Sükûn Kanunu gereğince yaklaşık 7500 kişi tutuklandı ve 660 kişi idam edildi (Zürcher, 2007: 252). Topluma modern bir ulus devlet veçhesi kazandırma ameliyesi, laikleştirme çabaları, yoğun

reformlar ve kanunlar eliyle gerçekleştirildi. Dinin devlet kontrolü altına alınması, 1928’de Arap harflerinin yasaklanıp Latin harflerine geçilmesi, hukukun laikleştirilmesi, 1931’de Türk Tarih Kurumu ve 1932’de Türk Dil Kurumu’nun kurulmasının yanı sıra, yapılan tüm reformların ve köklü değişikliklerin toplum tabanında kabul görmesini sağlayacak ve kültürel reformların yayılma hızını artıracak olan Türk Ocakları CHF ile birleştirildi. Bu aşamadan sonra kültürel alanın denetimi tamamen hükümetin eline geçmiş oldu. “Dolayısıyla topyekûn ve çok boyutlu olarak yürütülen ulusal kalkınma projesinde Kemalist söylem toplumdaki tüm kimlikleri ulus-devlet çatısı altında, vatandaşlık bağı ve Türklük bilinciyle biçimlendirme hedefini gerçekleştirmeye çalışırken özellikle Halkevleri çatısı altında gerçekleştirilen kültür sanat hareketinin tüm imkanlarından da oldukça faydalandığı görülmektedir” (Başbuğ, 2013: 17).

Radikal reformlar laiklik anlayışı çerçevesinde, Türk toplumunun Osmanlı’dan miras kalan geleneksel dinî anlayış ve yaşantısının, Müslüman kimliğinin getirdiği refleksi unutturma ekseninde yapılmıştır. “Kemalist reformların en karakteristik unsuru olan laiklik hamlesinde üç faaliyet alanı ayırt edilebilir: İlki devleti, eğitimi ve hukuku laikleştirmek, yani *ulemaya*, kurumsallaşmış İslam’ın geleneksel kalelerine saldırmak; ikincisi dinsel simgelerin yerine Avrupa uygarlığının simgelerini koymak; üçüncüsü de toplumsal yaşamı laikleştirmek ve gerektiğinde popüler İslam’ın üzerine gitmek” (Zürcher, 2007: 272). İlber Ortaylı’nın da ifade ettiği gibi Osmanlı modernleşmesi, Osmanlı dünyasında hâkim dinin tartışılmasını, ona atfedilen kurum ve kuralların sarsılmasını, değişikliğe uğramasını beraberinde getirmiştir (2008: 13). Modernleşme ile birlikte dinin kamusal alandaki görünümü ve kurumları tartışılmaya başlanmış, laik bir Cumhuriyet’in kurulma sürecine değin tartışmalar devam etmiştir.

Hukukun ve siyasal alanın laikleştirilmesi kadar kültürel alanın laikleştirilmesi de bu yolda atılan önemli adımlardandır. “Kültürel alanda Kemalistler, gerek dini kamusal yaşamın dışına sürerek, gerekse alfabe ve dilde gerçekleştirdikleri köklü değişiklikler aracılığıyla gelecek kuşakların Osmanlı kültürel mirasına erişimini engelleyecek bir devrim amaçladılar” (Findley, 2012: 256). Bu atılım Kemalizm’in kurucu bir ideoloji olarak yerleşmesini, Mustafa Kemal

Paşa'nın da yeni sistemin merkezinde yer alan kurucu lider olarak kabul görmesini sağladı. Nihayetinde Kemalizm devletin resmî ideolojisi haline gelerek temel ilkelerini Altı Ok anlayışı çerçevesinde şekillendirdi. Cumhuriyetçilik, laiklik, milliyetçilik, halkçılık, devletçilik ve inkılâpçılık olarak belirlenen ilkeler modern ulusal Türk Devleti'nin üzerinde yükseleceği sarsılmaz temel olarak kurgulandı ve yeni Türk ulusal kimliğinin bu ilkelerle oluşturulması, devletin kültürel alanı tamamen denetleyici bir yapıya büründürülmesi ile mümkün hale getirildi. Bu sebeple 1930'lu yıllar kültürel reformların ve ulus kimliğinin yeniden yapılandırılması faaliyetlerinin en üst düzeyde ele alındığı yıllar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durumun en güçlü yansımaları Latin harflerinin kabul edilmesiyle başlayan süreçte görülmüştür.

1928'de Mustafa Kemal Paşa'nın yönetimindeki bir komisyon konuya ilişkin rapor hazırlayarak Osmanlı alfabesinin yerini "Türk harflerinin" alacağını duyurdu ve bir alfabe seferberliği başlatıldı. 1 Ocak 1929'dan itibaren de yeni alfabeyi kamu iletişimde zorunlu hale getiren yasa meclisten geçirildi. Bu değişimin makul gerekçeleri de olmakla birlikte Mustafa Kemal ve kadrosu tarafından çok enerjik şekilde zorla ve hızla gerçekleştirilmiş olmasının sebebi kuşkusuz ideolojikti. Bu değişiklik Türk toplumunun Osmanlı ve Ortadoğu'nun İslamî geleneklerinden kopartmanın ve onu Batı'ya doğru yönlendirmenin bir başka yöntemi oldu. Harf inkılâbının bu denli çabuk şekilde sonuçlanmasından sonra dilde arılaşıma taraftarları da cesaretlendi. Dilden bütün Arapça ve Farsça sözcüklerin kaldırılması ve arı bir Türk dili yaratılması 1930'ların aşırı ulusçuluğuyla uyum halindeydi (Zürcher, 2007: 275-276).

Dilde yapılan değişiklikler ve kültürel alanın bir ulus inşa projesi alanına dönüştürülmesi edebiyatın da ihmal edilemeyecek bir saha olduğuna dikkatleri çekmiştir. "1930'ların ilk yarısı önceki dönemlerle karşılaştırıldığında, kültür, sanat ve edebiyat alanlarına yönelik ulusçu devlet politikalarının sistematize edilmeye çalışıldığı bir kesit olarak karşımıza çıkar. 1930'lu yıllar yeni ulus devletin kültürel hudutlarını tahdid etmek adına kurucu kadro tarafından girişilecek topyekün bir

seferberliğe sahne olmuştur.⁷ Edebiyatın ulusal kimliği inşa edici vasfına dayanılarak ideolojik bir aygıt haline getirilmesi, 1930'lu yıllarda “inkılâp edebiyatı” faaliyetlerine hız kazandırmıştır. Şerif Eskin, *Cumhuriyet Türkiye'sinde (1923-1950) Ulusal Kimlik ve Hafıza İnşası Bağlamında Edebiyat Faaliyetleri* başlığıyla detaylı şekilde ele aldığı doktora tezinde “İnkılâp edebiyatı”nın 1930'lu yıllar itibariyle nasıl bir propaganda faaliyetine dönüştürüldüğünü ortaya koymaktadır.

Güçlü bir imparatorluk bakiyesini reformlar ve inkılâpların yardımı, siyasal ve toplumsal alanda yapılan “geçmiş” ile olan bağın kesilmesi ve yeni düzenin ilkelerinin topluma benimsetilmesi faaliyetleri için edebiyata işlerlik kazandırılmıştır. Bu bir anlamda sanatın propaganda aracı haline getirilmesi anlamına da gelmektedir. Tarihin her döneminde sanat bu amaçla kullanılmış, “şehir devletleri, krallıklar ve imparatorlukların hükümdarları sanatı anıtsal olarak iktidarlarının altını çizmek, zaferlerini yüceltmek ya da düşmanlarına gözdağı vermek, kara çalmak amacıyla kullanmıştır” (Clark, 2017: 15). Toplumlara manipüle eden, yönlendiren, iktidarların kurgu nesnesi haline getirdiği propaganda veya güdümlü sanat anlayışının, modern dönemde kendine varlık sahası bulmakta zorluk yaşamadığı açıktır. Toplumsal ideolojilerle iç içe geçen ve işlevsel olarak toplumu yönlendirmede kullanılan sanatsal bir saha olarak edebiyat; modern Cumhuriyet'in ideolojisi olan Kemalizm'in yaygınlaştırılma enstrümanı haline gelmiştir. Başbuğ'un da ifade ettiği gibi, bir olgu olarak sanat ve ideoloji arasındaki ilişkiyi sorgulamak; güdümlü sanatsal üretimin sebepleri ve sonuçları üzerinde düşünmek; kanonlaştırılma sürecini, kanonun içeriye aldıklarını ve dışarıda bıraktıklarını düşünerek sorunsallaştırmak gerekmektedir (2013:17). Jusdanis ise, edebiyat kanonlarını tanımlarken şu ifadeleri kullanır:

“Edebiyat kanonları bazı metinlerin otoritesini pekiştirir, kabul edilebilir olanı kabul edilemez olandan, edebi olanı edebi olmayandan ayırırlar; bir geleneği muhafaza edip bugünü geçmiş başarılarla irtibatlandırır; bütün bir milletin kimliğinin oluşturulup korunmasına yardım ederler; bir cemaatin hikayelerini düzgün hiyerarşiler içinde tasnif ederler. Kanon içinde bir milletin, bir sınıfın ya da bir bireyin farklılaşmamış bir kimlik bulabileceği ütopyik bir sürekli metinsellik mekanıdır. (...) Kanonlar geleneğe değer veren ve

---

⁷ Şerif Eskin, *Cumhuriyet Türkiye'sinde (1923-1950) Ulusal Kimlik ve Hafıza İnşası Bağlamında Edebiyat Faaliyetleri*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), s.72.

güçlü bir geçmiş bilincine sahip olan söylemler içinde oluşur gibidirler. İster felsefi ister dini, hukuki, isterse de edebi olsun bu tür söylemler kendi tarihlerine ait belgelerin korunmasına önem verirler.” (1998:94)

Nitekim 1930’lar, İnkılâp edebiyatı yahut edebiyatın inkılâpçılaştırılması bağlamında tam anlamıyla bir kanonun oluşturulduğu ve sanatın propaganda amacıyla kullanıldığı yıllar olarak değerlendirilebilir.

“Cumhuriyet Türkiye’sinde resmî ideolojinin güdümünde mevcut edebiyat kurumunun yeniden biçimlendirilmesi veyahut yeni bir edebiyat tasavvuru geliştirilmesine dair oluşan gündemin merkezinde “İnkılâp Edebiyatı” kavramı yer alır. Sanat ve edebiyat kamuoyundaki mülâhazalarda İnkılâp Edebiyatı kavramı kimi zaman yeni rejimin tüm sahalarda gerçekleştirdiği inkılâpların kitlelere benimsetilmesi ve yeni düzenin buyruklarının ilkokul sıralarındaki öğrencilerden Anadolu’nun her yanındaki köylülere kadar bütün ulusa telkin edilmesi adına sürdürülecek bir toplumsal mühendislik projesini ifade eder. Buna kısaca *inkılâbın edebiyatını yapmak* diyebiliriz. İnkılâp Edebiyatı, kimi zaman da bu propaganda tasarımının ötesinde ve asıl önemli veçhe olarak edebiyat sahasında bir inkılâp gerçekleştirmek marifetiyle çehresini Kemalist ilkelerin belirlediği yeni bir ulusal/ulusçu edebiyatın yaratılması tahayyülüne işaret eder. Tıpkı dil ve alfabede olduğu gibi bir reform hayali dışı vurulur; buna da kısaca *edebiyat inkılâbı* demek istiyoruz.”⁸

Aynı yıllarda yapılan çocuk edebiyatı faaliyetleri de bahsi geçen “inkılâp edebiyatı” faaliyetlerinin amacından hiç uzak değildir. Çalışmanın merkezini, uluslaşma sürecinde çocuk edebiyatı sahasında kaleme alınan metinlerin, ulus inşası projesine nasıl araçsallaştırıldığını, ilke-inkılâpların ve toplumsal dönüşümün ilk aşamasının çocuk edebiyatı sahası olduğunu ortaya koymaktır. Yetişkin bireylerin yeni sisteme angaje olması, sistemin bekası açısından önem arz etse de “geçmiş” ile halihazırda sınırlı bir zihinsel bağına sahip çocukların gelecek nesillerin ulusal yapısını temsil etmede daha aktif role sahip olduğu açıktır. Bu sebeple Cumhuriyet ile birlikte çocuk yazınının hem anlamı hem içeriği hem de yönetici kadro tarafından önemsenmiş biçiminde ciddi değişiklikler meydana geldiği söylenebilir. 1930’lara kadar

---

⁸ A.g.e, s.62.

Cumhuriyet rejiminin siyasal alanda sağladığı güç, iktidarın kültürel alana yoğunlaşmasını sağladığı için 1930'dan sonra ulus kimliği inşasına yönelik içerikte çocuk metni sayısında da artış görülmektedir. Bu bağlamda, aşağıda incelediğimiz çocuk metinlerinde Cumhuriyet'in kurucu değerlerinin, ilke ve inkılâpların, ulus kimliğinin inşası için hâkim kılınmak istenen bakış açısının ve geçmişten koparılan bağın yeni sisteme angaje edilmesinde hangi unsurların kullanıldığının izi sürülmeye çalışılmıştır.

Cumhuriyet'in ilanından sonra ele alınan kültürel politikalar ve eğitim meselesinin öncelenmesi, toplumda okullaşma ve okur-yazarlık oranını belli ölçüde artırmıştır. Şehir merkezlerinden köylere doğru oranı değişen şekilde ilerleyen eğitim seferberliği, yurttaşlık ve vatanseverlik bağlamında yeniden düzenlenen ders kitapları beraberinde çocuklar için özel bir edebî sahanın oluşmasını da mümkün kılmıştır. Fakat Cumhuriyet'in ilanından hemen sonraki süreçte sınırları belirlenmiş bir çocuk edebiyatı sahasından bahsetmek mümkün görünmemektedir. Çocuk yazını alanında meydana gelen artış, 1928'de yeni alfabenin kabul edilmesinden sonra dikkat çekmektedir. Bu dönemde çocuklar için yayımlanan dergilerin sayısında ciddi artış gözlemlendiği gibi, çocuklar için ideolojik arka plana sahip, ulusal Türklük imajını destekleyecek hikâye ve romanlar kaleme alınmıştır. Şirin (2015: 24); Cumhuriyet dönemi çocuk anlayışındaki değişimin merkez üssünün eğitim sistemi olduğunu belirterek, 1919-1928 yılları arasında Osmanlı Türkçesi ile yazılan 17 çocuk dergisi ve gazetesi incelendiğinde “iradeli insan tipi”nin inşasına Cumhuriyet döneminde de devam edildiğinin görüldüğünü belirtmektedir. Bu inşa sürecinde çocuk, “küçük hanım” ve “küçük adam”dır. İdealize erkek ve kız çocuklarının yetiştirilmesine ağırlık verilmiştir.

İmparatorluk döneminde toplumsal alanda geri planda olan, yetişkinlerin dünyasındaki silik yüzler olarak bir an evvel yetişkinlerin dünyasına dahil olması gerektiği düşünülen çocuklar; imparatorluğun “baba”, “koruyucu” ve “hakim”lik imajının gölgesinde varlık gösteren bireylerdir. İmparatorluğun yıkılışıyla “baba” figürünün ortadan kalkması, hakimiyetinden ve “baskı”ından kurtuluş, toplumda kendine yeten ve ülkesinin geleceğini garanti edebilen, ulusal bilince ve Türklüğün gerçek erdemine ulaşmış “güçlü çocuklar” yaratmış (yaratmak istemiştir). Dönemin

çocuk metinlerine baktığımızda bizi yeni “güçlü oğul”lar karşılar. Yeni sistemin ihtiyacı olan şey, ulus-devletin bekâsını garanti altına alacak güçlü oğullardır.

Şirin; Cumhuriyet dönemi çocuk edebiyatının devrim ideolojisine dayandığını ve bu zeminde çocuğun yeniden tasarlanıp, ulus-devletin çocukla yeniden inşa sürecine girildiğini belirtir. Başta Türkçe ders kitapları olmak üzere, müfredattaki bütün ders kitaplarına “cumhuriyet çocuğu” anlayışı hâkim kılınmıştır. Bu dönem edebiyatının karakteristik özelliği seküler bir edebiyat olmasıdır. Örneklerin tamamına yakınının otoriter, çocuğun toplumsal yapıya uyum sağlamasına dayalı, biçimsel gerçekçi ve vasat didaktik metinlerden oluştuğunu belirten Şirin; Cumhuriyet dönemi çocuk edebiyatının çocuğu geliştirmeye değil kalıplı bir işleve sahip olduğunu ifade etmektedir (2015: 25). İncelenen çocuk metinlerinde kullanılan dile dikkat edildiğinde; gramatikal anlamda bütünlük sağlanamadığı görülebildiği gibi, çocuğun hayal gücünü, kavrama kabiliyetini yok sayan, katı didaktik bir üslup ve ideolojik yanı ağır basan metinlerin ağırlıklı olduğu görülmektedir. Bu dönemin çocuk edebiyatı anlayışı, çocukların eğlenmesi, öğrenmesi ve toplumsal bir kategori olarak keşfedilen çocukluk alanına özel müstakil bir alan olarak değil; ideolojik bir saha olarak kurgulanmıştır. Bu anlamda, yetişkinler için inkılâp edebiyatı kapsamında kaleme alınan eserler gibi, çocuk edebiyatı da güdümlü bir saha olmaktan kurtulamamıştır.

Üçüncü bölümde ulusal kimlik inşası bağlamında değerlendirmeye tabii tutulmaya çalışılacak olan çocuk metinleri, dönemin yetişkinleri için de eser yazan isimler tarafından kaleme alınmıştır. Yalnızca çocuk metinleri yazarına rastlamanın zor olduğu bu dönemde hem çocuk kahramanlı hem de çocuk kahramanların çevresindeki olayları hikayeleştiren eserler bulunmaktadır. Mahmut Yesari, Peyami Safa (Server Bedii), Muallim Cemal, Aka Gündüz, Abdullah Ziya Kozanoğlu, İskender Fahrettin Sertelli, Enver Behnan Şapolyo, Hasan Âli Yücel, Cemil Cahit Cem, Huriye Öviz, Cahit Uçuk, Muallim A. Behzat, Sancaktaroğlu M. Ali, Muazzez Kaptanoğlu, İshak Refet gibi isimlerin çocuklar için kaleme aldıkları metinler dönemin çocuk anlayışını yansıtmaları bakımından önem arz etmektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİ ÇOCUK YAZININDA ULUSAL KİMLİĞİN OLUŞUMUNA YÖNELİK İŞLENEN TEMALAR

3.1. *HER TÜRK ASKER DOĞAR*: ORDU-MİLLET MİTİ, BEDEN TERBİYESİ VE TÜRK ÇOCUĞUNUN MİLİTARİZASYONU

Ulus-devletleşme sürecinde Türk ulusçuluğunun arka planını destekleyen önemli etmenlerden biri ordu-millet mitidir. Türk milletinin yapısını belirleyen önemli bir unsur olarak, tarihsel süreçte “asker millet” ve ordu ile özdeşleşmiş bir millet olduğu düşüncesi ön plana çıkarılmıştır. Askerlik daima övülen ve ulusal bilinç ruhunun diri tutulması için uluslaşma sürecinde de üzerinde ehemmiyetle durulan bir tema olmuştur.

Devlet ile yurttaş arasındaki ilişkiyi belirleyen bir unsur olarak askerlik militarist bir milliyetçilik temeli üzerine inşa edilmiştir. Milli Eğitim anlayışı doğrultusunda da askerlik, vatansever yurttaşlık gibi kavram ve değerlerin, ulusun çıkarları doğrultusunda yetişen bireylere benimsetilmesi hedeflenmiştir. Ulus inşası için gerekli olan “yeni birey” yetiştirme çabaları, okullarda verilen vatandaşlık eğitimi ve militer ruhu teşvik edecek askerî eğitim meselesi Cumhuriyet’in kurucu kadrosu için büyük önem taşımıştır. Okullar ve eğitim sistemi makbul yurttaşlar ve militer hasletleri kazanmış yurtsever bireylerin yetişeceği yegâne kurumlar olarak dizayn edilmiştir. Mustafa Kemal Paşa’nın 1924 yılında yaptığı bir konuşma da eğitimin amacının Cumhuriyet ideolojisini benimsemiş, ulusal kimliğinin bilincine erişmiş, vatansever yurttaşlar yetiştirmek olduğunu gösterir niteliktedir. Mustafa

Kemal Paşa bu bağlamda eğitimin amacının yeni kuşakları Türk milleti ve devletine sadık olarak yetiştirmek ve onları Türk milleti ile devletine düşman olanlarla mücadeleye hazır hale getirmek olduğunu ifade eder.

“Çocuklarımıza ve gençlerimize vereceğimiz tahsilin sınırı ne olursa olsun, onlara esaslı olarak şunları öğreteceğiz:

1. Milletine,
2. Türkiye devletine,
3. Türkiye Büyük Millet Meclisine,

Düşman olanlarla mücadele, [bu mücadelenin] yöntem ve araçlarıyla donatılmış olmayan milletler için yaşama hakkı yoktur." der (Kaplan, 2013: 140). Bu anlamda eğitim araçsallaştırılarak millî düzene saygılı, vatansever, itaatkâr ve millî birliğine tehlike oluşturabilecek herhangi bir unsura karşı koymayı ilke edinmiş bireyler yetiştirmek temel hedeflerden biri haline getirilmiştir.

Yeni yetişen bireylere okullarda okutulan tarih derslerinde askerlik kurumunun ve vatanseverliğin önemi aktarılırken, Türklerin tarih boyunca “en iyi askerler” oldukları, Türk tarihinin kahramanlıklarla dolu geçmişi, kurdukları medeniyet ve yüksek kültürün askerliğe verilen önem doğrultusunda geliştiği, Türklerin en çok sevdikleri uğraşın askerlik olduğu fikri işlenmiştir. Ulusçu söylemin önemli araçlarından biri olarak “askerlik” ve “kahraman Türk ırkı” vurguları okul çağındaki çocukların militarize edilmesi için kullanılmıştır. G. G. Öztan, yeni rejimin ilkelerinin formel aktarımında okulların yanı sıra askerliğin de hem nazariyede hem de pratikte başat bir endoktrinasyon aracı olduğunu, çocukların özelinde kahramanlık vurgusu üzerinden askerliğin ve genel olarak “militer değerler”in bir yandan II. Meşrutiyet döneminde olduğu gibi ders kitapları çerçevesinde “yurttaşlık vazifesi” olarak işlendiğini, diğer yandan da kolektivist nitelikli kültürel göndermeler bağlamında “ordu-millet miti” ne referansla etnikleştirildiğini belirtir (Öztan, 2013:76). Füsun Üstel’in de ifade ettiği gibi, Cumhuriyet seçkinleri için “okul”, öncelikle bireyin sosyalizasyonunda, yeni toplum projesine eklemlenmelerinde, dolayısıyla söz konusu projeyi tanımlayan norm ve değerlerin genç kuşaklar tarafından içselleştirilmesinde merkezi bir yere sahiptir (2016: 127). “Okul” un bu

anlamda araşsallaştırılması, Cumhuriyet'in temel ilkelerinin, inkılapların, ulusçu düşünce gibi yeni sistemin değer yargılarının toplum tabanına yayılması için bir alan açılmasını sağlamıştır. Eğitim anlayışı ile birlikte ders kitapları da resmî ideoloji anlayışı çerçevesinde düzenlenmiş, millî eğitim müfredatı değişimin merkez üssü niteliği kazanmıştır.

Abdülbaki Gölpınarlı'nın 1927 yılında ilk mekteplerin beşinci sınıflarında okutulmak üzere kaleme aldığı *Yurt Bilgisi Atatürk Dönemi Ders Kitabı* isimli kitabında padişah döneminde halkın hürriyetten mahrum bir şekilde yaşadığını, istibdat ve keyfi idareye olan tepkinin millîleşme hareketlerini hızlandırdığını öne sürmüştür. Balkan Harbi sonrasında, Osmanlı tebaası olan pek çok milletin dernekler ve örgütler kurarak millî bağımsızlığını ilan etmeleri, Türkler arasında Osmanlı Hanedanlığı'na olan tepkinin büyümesine, Türklük bilincinin yükselerek Osmanlılık kimliğinden uzaklaşılmasına yol açtığını söyler: "İşte böyle bir zamanda vatansever Türkler, 'Biz Türküz; vatanımız Türkiye'dir. Türklüğe çalışalım' diyerek Türk ocakları açtılar. Dergiler çıkardılar. Evvelce aşağılanan Türk adını yükseltmeye, millete Türklüğü öğretmeye başladılar. Artık millet uyanmıştı. Türkiye'de milliyet fikri yükseliyordu." der (Gölpınarlı, 1927: 33). Osmanlı Devleti'ne bağlı azınlıklar nasıl kendi içlerinde askerî bir örgütlenme ve çeşitli millî kurumlar vasıtasıyla İmparatorluk'tan ayrılarak bağımsızlıklarını kurdularsa, Türklerin de Osmanlı sultanından ve dış düşmanlardan korunmaları için benzer bir örgütlenme şekline, askerî anlamda da ciddi bir yapılanmaya gitmeleri gerektiği fikri vurgulanmıştır.

Millî birliğin ikame edilip korunması, hürriyet ve istiklal için askerlik vazifesi en önemli ve en kutsal vazife olarak nitelendirilirken, askerlikten kağmaya çalışmak kişinin hem kendisine hem de vatanına ve milletine ihanet sayılmıştır. *Yurt Bilgisi*'nde Gölpınarlı şu satırlara yer verir: "Askerlik bizim en birinci ve en kutsal görevimiz; hürriyet, bağımsızlık, serbest çalışmak bu görevin karşılığı olan haklarımızdır. Onun için hükümetimiz, bir savaş çıkınca bizi bu göreve davet eder. O vakit sevine sevine vatanımızı korumak için askerliğe gitmeliyiz. [Askerlikten kağanlar] ın Türklükle ilgisi yoktur. Hain, vatansız kimselerdir. (...) Hükümetimiz barış zamanında kudretli olan her namuslu Türk on sekiz yaşını bitirince askerliğe çağırır. Belirli bir süre ona talim gösterir. Asıl askerliğe hazırlar. (...) Askerliğe

hazırlık bundan evvel liselerde başlar. Öğrenci okullarda asker talimleri görür. Bunlara dikkat edersek, bir savaş olunca askerliğe hazır, talimleri, nizamları bilir bir halde düşman karşısına çıkarız” (Gölpınarlı, 1927: 75-76).

Ulusal uyanış kıpırtılarının yavaştan cereyan etmeye başlamasının ardından vuku bulan İstiklal Harbi, Türk halkının kısa süre içinde Mustafa Kemal’in önderliğinde kısa sürede örgütlenip düzenli ordular kurulması sürecini hızlandırmıştır. Bozdemir’in de ifade ettiği gibi “çağdaş Türk ordusunun kimliğine son biçimi Kurtuluş Savaşı ile verilecektir. Yüzyıllardan beri tarihsel bir kalıtımı taşımasına rağmen asıl varoluşunu son kez bir ateş ve kan sınavından geçerek gerçekleştirecektir” (Bozdemir, 1982: 77). Gerekli şartları haiz olanlar da Türk ordusunda görevlendirilerek halk topyekûn bir mücadele içinde girecektir. Asker olanlar orduda düşman ile bilfiil mücadele ederken, kadınlar ve çocuklar da cephelere sığırlarla veya sırtlarında cephaneye taşıyarak mücadeleye dahil olacaklardır.

Tarih kitaplarında anlatıldığı yönüyle de dikkat edilirse görülebilir ki, Türk milliyetçiliğinin yükselişe geçişi savaş, ordu, askerlik gibi olguların dahilinde gerçekleşmiştir. Okullarda okutulmak üzere yazılan tarih kitapları ve eğitimi destekleyici çocuk metinlerinde de millî uyanışın, asker millet ruhunu taşıyan Türklerin ordunun ve askerlik kurumunun çevresinde gelişen bir bilinçle yükseldiği fikri işlenmiştir. Tarihinin başlangıcından bu yana askerlik kabiliyeti ve ordu-millet özdeşleşimi güçlü bir millet olan Türklerin Cumhuriyet’in ilanından sonra da yeniden uyanışının bu mit üzerine temellendirilmiş olması doğal görünmektedir.

Başta da ifade edildiği gibi “Ordu-Millet” ifadesi 1930’lar sonrası Türk ulusçuluğunun kurucu mitlerinden biridir. Bununla ilgili Altınay da “Bu mitin önemli bir sonucu olarak askerlik *kültürelleştirilmiş*, savunmanın, ordunun ve genel anlamda devlet örgütlenmesinin değil, kültürün bir uzantısı olarak kurgulanmaya başlamıştır. Özcü bir askerî kimlik kurgusuna ve anakronik bir tarih anlayışına dayanan bu mite göre savaşçılık Türk “ırk”ının değişmez bir özelliği, Türk kültürünün gururla taşınan bir vasfıdır: “Her Türk asker doğar” ifadelerine yer verir (Altınay, 2009: 146).

1930’lu yıllarda *Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti* tarafından yazılan ve *Türk Tarih Tezi*’nin ilk ifadelerinden biri olan Tarih ders kitaplarının “Askerlik Vazifesi” isimli

bölmelerinde de bu anlayış şu şekilde ifade edilmiştir: “*Türk en iyi askerdir. (...) Türk milleti askerlik ruhu en mükemmel millettir. (...)* (Tarih IV, 1934: 344-34). Askerlik ruhu yüksek millet demek, derin ve engin irfan ve medeniyet tarihi yaşamış millet demektir. İnsanlığın ilk gününden beri bütün ana medeniyetlere ata olan *Türk ırkında* bu ruhun en mükemmel derecede bulunması tabiidir” denir (Akt: Altınay, Bora, 2008: 142).

Bu ifadelerden de anlaşıldığı üzere, askerlik Türk ulusçuluğunun oluşumunda başat öge olarak kabul edilmiş, Türk ırkını üstün yapan medeniyet kurucu ve irfanî değerlerinin yüksek oluşu gibi özellikleri asker millet oluşu ile açıklanmıştır. Türk eğitim sistemi de ırk üzerine temellendirilen bu milliyetçilik anlayışının askerlik, savaş ve kahramanlık anlatılarıyla gençlere benimsetilmesi amacıyla sistematize edilmiştir. Bununla ilgili Mustafa Kemal Paşa da öğretmenlerin irfan [kültür] ordusuna mensup bireyler olduğunu ifade eder. Asker ordusu ile irfan ordusu arasındaki benzeşme ve uyuşmadan söz eden Mustafa Kemal’e göre, irfan ordusunun görevi milletin istikbalini yoğurmaktır. Birinci ordu veya asker ordusu kadar hayati olan bu irfan ordusu, kutsal görevini “ölen ve öldüren birinci orduya niçin öldürüp niçin öldüğünü öğreterek yerine getirir” (Kaplan, 2013: 141). Yakın bir zaman diliminde Almanya’da da öğretmenlerin vazifelerine dair buna benzer bir bakış açısının hâkim olduğu söylenebilir. Almanya’da “çocukların militarize edilmesinde müfredatın ve popüler kaynakların yanı sıra, onu uygulayan öğretmenlerin de büyük payı vardır. Öğretmenlerin, *Nazi rejiminin askerleri* olarak algılandığı Almanya’da, her öğretmen yerel Nazi subayları tarafından sıkı bir denetime tabi tutulmuştur. Rejime *sadakatsiz* olanlara, muhaliflere derhal işten el çektirilmiştir. Zira Nazizm’de eğitim sisteminin ve eğitimcinin temel amacı, çocukları *Führer*’in *sadık, küçük askerleri* yapmak olmalıdır. İsmail Kaplan’ın aktardığı aşağıdaki marş, tam da bu durumu betimlemektedir:

“Güçlü yumruklarımız devirir

Karşımıza çıkan her şeyi

Genciz biz! Genciz biz! Askeriyiz geleceğin.

Genciz biz! Genciz biz!
Ün salacak eylemlerimiz
Yüce Önderimiz! Seniniz biz;
Senin yolundan yürüyoruz,
Dalgalandan bayrağımızı izliyoruz;
Geleceğe yürüyoruz emin adımlarla”

Aynı konjunktürde İtalya’da da durum Almanya’dan çok farklı değildir. Faşist eğitimin, ‘faşist devlet ruhu’nu yeni kuşaklara aşılama vasıtası olarak görüldüğü Duce İtalya’sında, lidere ve liderin koyduğu kurallara itaat ile disiplin, çocuklar ve gençler için “birinci vazife” kılınmıştır. Öğretmenlerin yine “rejimin askerleri şeklinde yorumlandığı İtalyan faşizminde, çocukları disipline etmek ve mücadeleye, savaşa hazırlamak bilhassa önemsenen başlıklardandır. Faşizmin ruhuna uygun bir müfredatın benimsendiği bu yıllarda rejimin ders kitapları da tamamen yeniden dizayn edilmiştir (Öztañ, 2013: 31-33).

Bu tip rejimlerin, ders kitapları ve okullarda verilen eğitimin önemine dair duydukları hassasiyet büyük ölçüde olsa da çocuklar için hazırlanan roman, hikâye, şiir gibi edebî türdeki metinlerin, çocukların karakterlerle özdeşim kurmalarının ve hayatın içinden kurgulanmış olay ve karakterlerle kendilerini zihinsel ve duygusal olarak daha aktif şekilde dahil edebilecekleri ürünlerin önemi ve etkisi daha büyük olacaktır. Bu maksatla Batı’da olduğu gibi Türk edebiyatında da ideal yurttaş çocuk ve ona bağlı olarak yetiştirilmesi hedeflenen “yeni yetişkin” in inşası bu tür kurgusal metinler üzerinden de yapılmıştır.

Refik Ahmet Sevengil’in *Köyün Yolu* (1938) isimli hikayesinde karşımıza çıkan bir köy öğretmeni Mustafa Kemal Paşa’nın tarif ettiği gibi bir “irfan ordusu” (Kaplan, 2013: 141) üyesidir. İnkılapçı bir ruhla memleketine hizmet eden öğretmen hikâyede şöyle tanıtılır:

“Öğretmen gençti. Memleketini seviyordu. Köye yeni tayin edilmişti. **İnkılâp ordusunda ehemmiyetli bir vazife almış olmaktan gelen büyük bir sevinci, gizli bir gururu vardı.** (1938: 8)

İnkılâpçı bir genç öğretmen güçlükten yılar mı, gittiği yoldan döner mi?” (1938: 9)

Öğrencilerin ve okulun, “askerlik”, “ordu”, “inkılâp” kavramları ile birlikte düşünülmesi, öğretmenlerin bir ordunun neferi, öğrencilerin bir asker olarak telakki edilmesi, dönemin eğitim anlayışının militarist karakterini gösterir niteliktedir. Okulun kışla, öğretmenin inkılâp ordusunun neferi gibi değerlendirilmesi, 1930’lu yıllarda inkılâpçılık adına kültürel iktidar için verilecek olan savaşın, cephedeki savaştan daha kolay olmayacağı anlayışına da dayandırılabilir.

Aka Gündüz’ün 1930 yılında *İnkılâp Hikayeleri* üst başlığıyla yayınlanan *Gazi’nin Gizli Ordusu* isimli hikâyesinde bir macuncu okulun bodrum katında çocuklara Gazi’nin ordusuna katılmaları için askerî talim vermektedir. Hikâyede şu cümle dikkati çekmektedir: “Bugün onlardan birkaçı Harbiye, birkaçı Bahriye mekteplerindedir ve birçoğu da köylerde karargâh kuran *İrfan ordusunun*⁹ zabitliğini yapıyorlar” (Gündüz, 1930: 7). Mustafa Kemal Paşa’nın bakış açısı doğrultusunda hikayelerde de irfan ordusu vurgusu kullanılmıştır. Çocuklara mekteplerde askerlik eğitiminin yanı sıra talimlerin de verilmesi ve burada yetişen çocukların hedefinin orduya katılmak olması dikkat çekmektedir. Dolayısıyla denilebilir ki, ulus-devletin kuruluş aşamasında eğitim meselesine, öğretmen ve öğrencilere askerî bir anlayış çerçevesinden bakılmış, askerî eğitim genel anlamda ön plana alınmıştır. Bu bakış açısına göre öğretmenler bilgi, kültür, eleştirel düşünce gibi alanlarda önderlik yapan kişiler oldukları kadar, askerî cephe kadar önem verilen kültürel cephenin de birer neferi olarak görülmüştür.

Afet İnan ve Mustafa Kemal Paşa’nın 1930 yılında birlikte kaleme aldıkları, evrimci bir bakış açısıyla tarih boyunca orduların gelişimini inceleyen *Askerlik Vazifesi* isimli kitapta “vatandaşların henüz mekteplerde iken askerlik hizmetini kolaylaştıracak birtakım şeyleri öğrenmeleri, idman etmeleri lazımdır. Millî his, vatan muhabbeti ve devlet fikri ise vatandaşların ana kucağından, aile ocağından

---

⁹ [Vurgu bize ait.]

başlayarak alacakları en esaslı terbiye ve bilgilerdir” (İnan, 1930: 25) denilerek eğitim çağında çocuklara askerî bilincin verilmesinin yanı sıra temel askerlik eğitiminin de önemi üzerinde durulmuştur.

Mevlüt Bozdemir *Türk Ordusunun Tarihsel Kaynakları*’nda Türklerin tarih boyunca edindikleri askerlik, kahramanlık ve ordu ile ilgili öğelerin birincil bir yer tuttuğuna işaret eder. Savaştan doğmuş, fetih için örgütlenmiş bir halk olarak Türkler ve onlar gibi toplumların ordulardan zor ayırt edilebilir olduğunu ifade eder. Tarih boyunca pek çok din değiştiren Türk toplumu, ilk dinleri olan Şamanlıkta görülen pek çok inanış ve geleneğin; savaşı, kahramanlığı, ölmeyi, öldürmeyi yücelttiği bilinmektedir. Şamanizm’e göre her savaşçının öldürdüğü düşman o savaşçı öldükten sonra onun hizmetine girmektedir. Bu yüzden Türklerin mezarları (Tu-cue) çevresine öldürdüğü düşman sayısı kadar taş (Balbal) dikildiği ve savaşçıların ne kadar düşman öldürmüşlerse o kadar kahramanlaştırıldıkları saptanmıştır. Böylece öldürme ve ölme olgusu savaşın kaçınılmaz yasası olarak, olağanlaşmış, önemsizleşmiş sanki doğallaşmıştır. Türklerde ölüm neredeyse gündelik bir olay gibi içselleştirilmektedir (Bozdemir, 1982: 20-21).

Benzer şekilde, Afet İnan da *Askerlik Vazifesi*’nde, istekle ölüme hazır bulunmanın askerliğin en ciddi alameti ve askerliğin manevî bir vazife olduğunu, öldürmek ve dolayısıyla ölmeye razı ve hazır olmanın askerlik vazifesinin aslını ve mevzunu teşkil ettiğini ifade etmektedir. Bu telakkinin askere hususilik, ciddilik, yükseklik ve kutsiyet verdiği söylemi uluslaşma sürecinde Türk ordusuna atfedilen özellikleri anlamamız konusunda yardımcı olmaktadır. Millî ordu millî birliğin ve devlet varlığının en göze çarpan timsali, devlet ve hükümet gibi ordunun da milletin yaşamak ve var olmak iradesinin bir şekli olduğu ifade edilmiş ve millî orduların gerekliliği üzerinde durulmuştur. Öğrenciler için bir ders kitabı olarak kaleme alınan bu metinde “Yalnız, elinde kılıç olduğu halde istiklalini her anda müdafaaya müheyya bulunan bir millet emin olabilir” (İnan, 1930: 33-38) denilerek öğrenciler olabilecek en erken yaşlarda militarize edilerek orduya dahil olmaya davet edilmiştir.

Her yeni kurulan rejimin toplumu okur yazar yapmak ve ulusal bilincin idrakine ulaştırmak için bir eğitim seferberliği ortaya koyduğu söylenebilir. Hedeflenen eğitim seferberliği bireyin olduğu kadar topluluğun da yararınadır. Bu

yolla bireyin millete hizmetinin önemi ve milletine borçlu olduğu düşüncesi eğitim yoluyla sıkça vurgulanır. Bir millete ait olmanın getirdiği sorumluluk duygusu aidiyet duygusunu da pekiştiren unsurlardan biri haline gelmektedir. Dolayısıyla aidiyet duygusunu sağlamış vatansever bir yurttaş yetiştirmenin yolu eğitimden geçmektedir. Cumhuriyet'in kurucu kadroları tarafından önem ve ilgiyle ön plana alınan Türk çocuğunun militarist özelliklerinin pekiştirilmesi, askerî bilinç ile birlikte ulusal bilincinin de güçlenmesi meselesi gerek okullarda verilen eğitim gerekse de dönemin çocuklar için kaleme alınmış çocuk anlatılarıyla desteklenmiştir.

Askerliğin kutsallığının farkında olan, devleti korumanın ve bekâsını sağlamanın yegâne yolunun ordu ve askerliğe dahil olunarak sağlanabileceğinin bilincinde olan Türk ırkının kahramanlıklar ve zaferlerle dolu tarihini öğrenmiş bir birey “güçlü olma”sı, özellikle bedensel ve fiziksel güce sahip olması gerektiğini bilerek yetiştirecektir. Bu anlayışın bir yansıması olarak, askerlik ve kahramanlık mitlerinin bedensel güçle yakından ilişkili oluşu, idealize edilen “gürbüz ve yavuz evlatlar” yetiştirmenin önemini de ortaya koyacaktır.

“Batı jargonunda (Osmanlı için kullanılan) *hasta adam* benzetmesi, Cumhuriyet entelijansiyasına hem zayıflığı/acizliği hem de ölümü çağrıştırır. Nihayetinde imparatorluk *hasta bir bünye* olarak önce uzuvlarını -topraklarını- kaybetmiş sonra da vefat etmiştir. Cumhuriyet'in coğrafyası / bedeni *sağlam* kalan organlardan, müteveffaya ve onu *katledenlere* inat yeniden inşa edilmiştir. *Yeni bünye* ne kadar *sağlıklı* olursa o kadar uzun yaşayacaktır. Çocukların sıhhati, zihinlerde uzuvların bütünlüğünü ve fonksiyonunu teminat altına alır. Şayet *gürbüz çocuklardan* müteşekkil bir toplum yeniden vücut bulursa Avrupalıların Türkiye ve Türkler için çizdiği profil de olumlu yöne evrilecek ve bu da rejimin meşruiyetini güçlendirecektir” (Özta, 2013: 128-129). Bu anlamda erken Cumhuriyet döneminde beden terbiyesi ve spor faaliyetleri de önem kazanmış, “yeni birey”i sürekli askerî teyakkuz atmosferine uygun, Cumhuriyet rejiminin sağlıklı, becerikli, itaatkâr, disipline edilmiş ve vatansever bireyini yetiştirecek sosyal

politikalara önem verilmiştir. ¹⁰ Burada İshak Refet'in *Ne Mutlu Bana ki Türk Yarattım* (1933) isimli şiir kitabındaki *Gürbüzlerin Türküsü* şiirinde;

“Bizler gürbüz Türk çocuklarıyız.

Cumhuriyet bizim canımızda birdir

Tapındığımız yalnızca odur”

dizelerini, ulus-devletleşme süreci içinde Cumhuriyet rejiminin Türk çocuklarının ve nüfusun beden ve sağlık politikaları ile ilgili yaklaşımının edebiyata yansması şeklinde değerlendirilebilir. Bu bağlamda 1935 yılındaki Cumhuriyet Halk Fırkası'nın parti programının 50. maddesinde şu ifadeler yer almaktadır:

“Türk gençliği, onu temiz bir ahlak, yüksek bir yurt ve devrim aşkı içinde toplayacak ulusal bir örgüte bağlanacaktır. Bütün Türk gençliğine şevk ve sıhhatlerini, nefse ve ulusa inanlarını besleyecek beden eğitimi verilecek ve gençlik, devrimi ve bütün erginlik şartları ile yurdu korumayı en üstün ödev tanıyan ve onları, bu ödev uğrunda bütün varlıklarını vermeğe hazır tutan bir düşünüşle yetiştirilecektir. Bu ana eğitimin sonuç vermesi için Türk gençliğinin bir yandan düşünce, karar verme ve girişim kuvvetleri geliştirilecek ve öte yandan gençlik onu her zorlu işin başarılmasında tek unsur olan sıkı disiplin etkisi altında çalıştırılacaktır. Türkiye spor örgütü bu esaslara göre düzenlenecek ve yürütülecektir. Yapılacak gençlik örgütünün üniversite, okullar ve enstitüler, halkevleri, toplu işçi kullanan fabrika ve kurumlarla yukarıdaki gayelere göre, iş ve yönet birlikleri düzenlenecektir. Yurdda beden ve devrim eğitimi ile spor işlerinde biteviyelik göz önünde tutulacaktır. Okullarda, devlet kurumlarında ve özel kurum ve fabrikalarda bulunanlar, yaşlarına göre beden eğitimi ile uğraşmak yükümü altına alınacaktır.” (Yıldız, 2016: 195)

İfadeler dikkatle incelendiğinde Türk gençliğinin beden terbiyesi ile yurt savunmasının ayrı düşünülmecek şekilde bir proje haline getirildiği görülebilir. İnkılâb müdafaasını sağlayacak olan gençlik beden ve zihnen disiplin altına alınacak ve çeşitli kurumlarla halkın tüm tabanına yayılacaktır. Beden terbiyesi ve

---

¹⁰ Detaylı inceleme için bkz. Yiğit Akın, *Gürbüz ve Yavuz Evlatlar*, İletişim Yayınları, İstanbul 2018.

spor ile ilgili düzenlemelerin askerlik gibi bir yükümlülük haline getirilmesi, ulus-devletleşme sürecinde askerliğin ve ordu-millet mitinin başat öge olduğunun bir göstergesi olarak yorumlanabilir.

Ordu, Millî Mücadele'den itibaren Türk milliyetçiliğinin özellikle münevver zümreden, yazılı kültürden halka aktarımında ve popüler yeniden üretiminde ağırlıklı rol üstlenmiştir. İslamî aidiyetin ve referansların yeni millî devletin fikrî manevî sistemine transfer edilme sürecinde, savaş ve millî seferberlik ikliminin, dolayısıyla askerî pratiğin kurucu önemi olmuştur. “Cihat” ve “şehitlik” kutsiyeti bu pratik içinde “vatan müdafaası”na, “millî istiklal” hedefine hasredilmiş, milliyetçi bir çerçevede anlamlandırılacak kolektif coşku, heyecan vesileleri ve kayıplar, yas vesileleri bu pratikten doğmuştur; bu pratiğin işlenmesiyle estetize edilmiştir (Altınay ve Bora, 147).

Buraya kadar, ulusal kimliğin inşasında ulusçuluk düşüncesini besleyen ana damarlardan biri olarak “ordu-millet” miti, askerlik, savaşçılık, kahramanlık gibi kavramsallaştırmaların, beden terbiyesi ve sporun önemli yer tuttuğu, dönemin siyasal tavır alışları ve okul kitaplarında meseleye nasıl yaklaşıldığı gösterilmeye çalışıldı. İdeolojik yaklaşımların yayılması ve benimsetilmesi için elverişli bir saha olan çocuk yazını alanı da bu mitin yaygınlaştırılması için gerekli alanı sunmaktadır. Ordu-millet mitinin yeniden üretimi; ulusal kimliğin korunması, Cumhuriyet ideolojisinin yerleştirilmesi, inkılâpların içselleştirilmesi için gerekli görüldüğü ortadadır. Bu anlamda çocuklar için kaleme alınan, Cumhuriyet'in ilanından sonra çocuk yazını sahasının bel kemiğini oluşturan eserlerde meselenin nasıl işlendiği oldukça önemlidir ve araştırmanın ana eksenini oluşturmaktadır.

1923'te Cumhuriyet'in ilan edilmesiyle birlikte yeni sistemin değerlerinin topluma benimsetilmesi ve ulusal kimliğin inşası ile ilgili yapılan çalışmalar arasında çocuk yazını faaliyetlerini ilk sıralarda sayabiliriz. Detaylıca incelendiğinde bizi bu fikre ulaştıran bir içeriğe sahip olduğu görülebilmektedir. Örneğin; Türklük ve Türkiye vurgusu, ulusal kimliğin tarihsel kökleri, ulusal bilinci Orta Asya Türk tarihine referansla kurma gayreti, Osmanlı Hanedanlığı ile ilgili takınılan tutumun sertliği, inkılâpların tanıtımı ve toplum yaşantısında sağladığı özgür alanlar, Mustafa Kemal Paşa'ya bağlılık, Cumhuriyet rejiminin idealize edilmesi ve rejimin

yetiştirdiği çocuklardan beklenen özelliklerin ulusçuluk, vatanperverlik ve kahramanlık ekseninde çizilmesi gibi meselelerden bahsedilebilir. Buradan hareketle 1923'ten sonra kaleme alınan çocuk anlatılarının ağırlık merkezini Millî Mücadele'de Türk milletinin gösterdiği kahramanlık ve bilhassa çocuk kahramanların bu mücadele içerisinde nasıl rol oynadıklarının oluşturduğunu söyleyebiliriz. Orduya dahil olmak ve vatan müdafaasında aktif rol almak isteyen, bunun için mücadele eden çocuklar askerliğin kutsiyetini idrak etmiş ve vatan uğruna ölümlü göze alan bireyler olarak resmedilirler. Kahramanlık anlatıları ile ilgili Hasan Ali Yücel, Aka Gündüz, Muallim A. Behzat, İskender Fahrettin Sertelli, Enver Behnan Şapolyo gibi isimlerin her biri pek çok hikâye kaleme almışlardır.

Ayrıntılı olarak incelenecek olan çocuk hikayelerinde öğretmenler veya diğer yetişkinler tarafından militarize olmaları için yönlendirilen ve eğitilen çocuklar, ulusal birlik ruhunu edinmiş ve erken yaşta asker olabilmek için gerekli motivasyonu sağlamış birer “yetişkin” bireyler gibi karşımıza çıkarlar. Dolayısıyla bu hikayeleri okuyan çocukların da ulusal mücadele bilincine erişerek, tarihten gelen bir süreklilik duygusuyla ulusal kimliklerini inşa etmelerinin hedeflendiği söylenebilir.

Bu metinlerin her birinde Millî Mücadele döneminde yurt müdafaasında rol alan çocuklar bedensel ve zihinsel olarak dayanıklı ve sağlıklı olarak resmedilirler. Vatanının kurtuluşu için gözünü kırpmadan kendisini tehlikeye atan çocuklar gözü pek bir şekilde Türk ordusunun bir neferi olmaktan kıvanç duymaktadırlar. Her biri adeta birer “yetişkin” gibi davranan, pek çok yetişkinin yüklenmekten imtina edeceği sorumluluğu almaktan çekinmeyen çocuklar, asla küçük yaşta bireyler olmanın getirebileceği zaaf, çocuksu istek ve korkulara kapılmamaktadırlar. Türk ırkına mensup olmanın getirdiği asalet ve şeref duygularıyla içinde buldukları zorlu koşullarda dahi cephedeki gidişatın seyrini değiştirebilen çocuklar, Türk tarihinin yüksek kahramanlık anlatılarından bugüne ulusal bilincin tekâmül evresine ulaştırılması için çizilen resmin önemli birer parçası olmuşlardır.

Kahramanları çocuklar olan hikayeler olduğu gibi, çocukların örnek alacağı yetişkin kahramanların konu edildiği hikayeler de vardır. *Kanaat Kütüphanesi* oldukça çok sayıda Millî Mücadele, savaş ve kahramanlık konularını içeren hikâye yayımlamıştır. 1930 yılında yayımlanan *Kanaat Kütüphanesi'nin Çocuk Serisi'nin*

içeriği çoğunlukla Millî Mücadele’de kahramanlık gösteren kişilerin hikayelerinden oluşmaktadır. Bu hikayelerdeki kahramanların ortak özellikleri vatanın bağımsızlığına ve hürriyete yürekten inanmış olmaları, esareti asla kabul etmemeleri, düşmanla mücadele etmek ve savaşmak için yüksek bir motivasyona sahip olmaları, onlara üstünlük sağlayan şeyin maddî unsurlar veya üstün yetenekler değil, ulusal değerlere düşkünlükleri ve inançlarıdır. Halkın topyekün bir mücadele içinde olduğu ve ulusal birlik ruhuyla, dezavantajlı şartlara rağmen savaşın kazanıldığı ve vatanın kurtarıldığı vurgulanmaktadır. “Kahraman Ali Çavuş”, “Karadeniz’de Kahraman Bahriyelilerimiz”, “Topçu Onbaşı Yılmaz Ahmet”, “Telsiz Çavuşunun Cesareti”, “Tahtelbahire Karşı Deniz Tayyaresi”, “Tayyarecinin Yemini”, “Kahraman Telefoncu”, “Yer Altında Muharebe”, “Maskeli Muharebe” gibi hikayeler *Kanaat Kütüphanesi’nin Çocuk Serisi* başlığı altında yayınladığı serideki hikayelerden yalnızca birkaçıdır. Hikayelerin içeriklerinde olduğu gibi başlıklarında da kahramanlık, cesaret, savaş vurguları göze çarpmaktadır.

Çocuk anlatılarında tasvir edilen kahramanlar genellikle pek çok ortak özelliğe sahip kişiler olarak karşımıza çıkarlar. Kanaat Kütüphanesi’nin Çocuk Serisi’nde (1930) Hüsamettin Ali imzalı *Kahraman Ali Çavuş* isimli hikâyede Ali Çavuş, “iyi kalpli, açık sözlü, mert tavırlı ve cesur bir delikanlı”dır. Ali Çavuş, Çanakkale’de ve Suriye cephesinde bulunmuş, tam on yerinden yaralanmış, fakat *demir gibi bir vücuda* sahip olduğu için bu yaralar onu sarsmamıştır.

Kahraman Ali Çavuş’un Çanakkale’de yıllar boyu çarpıştığı İngiliz ordusu memleketini de istila etmiş, aynı mahallede yaşadığı kuyumcu *Agop’un oğlu Haçik*’in İngiliz zabitlerinin kıyafetini giydiğini ve İngiliz işgaline methiye düzdüğünü görmüştür. Memleketine düşman çizmesi sokmamak için senelerce göğsünü siper eden ve on defa yaralanan Kahraman Ali Çavuş düşmanı gürültüsüz patırtısız karşısında görmüştür. “Türk’ün Türk’ten başka dostu yoktur” anlayışının bir ispatı niteliğinde, isyan eden azınlıkların genellikle karşımıza bu profilde çıktığı görülmektedir. Çanakkale’de çok sayıda İngiliz öldürdüğü bilinen Ali Çavuş’u İngiliz askerlerine ihbar eden İngiliz kıyafetine girmiş bir Ermeni’dir. Çocuk zihinler üzerinde zenofobiyi de tetikleyecek olan bu yaklaşım, Anadolu’nun Türk olmayan unsurlarına karşı öfke ve nefret tohumlarının ekilmesine sebep olabilecek

niteliktedir. Millî Mücadele hareketine katılmak ve düşman için son hamleyi yapmak üzere yollara düşen Ali Çavuş, Sivas'taki tarihi kongreye katılmış, Çanakkale'den tanıdığı kumandan Mustafa Kemal Paşa'nın ordunun başına geçtiğini görünce de çok sevinip "Kumandanım başımda olduktan sonra ölüme bile sevine sevine giderim" demiştir.

Millî Mücadele kahramanlıklarını konu edinen hikayelerde millî kahramanlarımızın sadece bilek gücü ile değil, yüreğindeki inanç ve kurnazca kullandıkları zekâları ile de düşmana karşı galibiyet ve zafer kazanmaktadırlar. Kıvrak zekalarını, plan yapabilme yetilerini ve bilek gücünü doğru şekilde organize eden diğer kahramanlarımız gibi Ali Çavuş da düşman siperlerine gizlice girerek cephaneliği patlatmış, kendisi de ağır yaralanmasına rağmen düşmanı yenilgiye uğratmıştır.

Cemil Cahit Cem'in 1932'de yayınlanan *Vatan Aşkı* isimli romanı da Millî Mücadele döneminde Yunanlılar ile yapılan savaşı konu edinmektedir. Romanın şu satırları "her Türk asker doğar" ve asker gibi yaşar düşüncesini, askerlik üzerinden edinilen şeref ve millî aidiyet duygusunu açıkça ortaya koyar niteliktedir. *Hem yeryüzünde askerlikten daha şerefli bir şey var mı? Ben doğuşumdan asker doğdum zaten. ... İnsan Türk olur da içinde vatan aşkı yanar tutuşursa **asker olmak için yaşının büyüklüğü veya küçüklüğü hiç mevzubahis olur mu?*** (Cem, 1932: 52-53)

İskender Fahrettin Sertelli'nin *Çanakkale'de Küçük Ahmet'in Kahramanlığı* (1938) isimli romanı bu konuda verilebilecek en dikkat çekici örneklerdendir. Romanda Ahmet ve Hüseyin isimlerinde iki kuzen birbiri ile kıyaslanmaktadır. Ahmet zeki, hassas ve duygulu bir çocuktur. Devlet ve millet meselelerine karşı duyarlıdır. Hüseyin Ahmet'ten iki yaş büyük olmasına rağmen bu meselelere karşı ilgisizdir. Oyun ve eğlence merakındadır. Askerlik Hüseyin için bir anlam ifade etmemektedir. Ahmet ise tam tersi şekilde bir yetişkin duyarlılığındadır ve henüz askerlik yaşı gelmeden gizlice orduya dahil olmak için yola çıkar ve Çanakkale cephesine gider. Küçük yaşına rağmen cephede büyük kahramanlıklara imza atar.

Bu anlatıda, ideal olan ve olmayan çocuk arasındaki ayrım oldukça bariz bir şekilde sunulmuştur. Ahmet'in zekâsı, yetenekleri, azmi, cesareti ve en önemlisi

kahramanlık arzusuyla dolu oluşu, bu özelliklerin hiçbirine sahip olmayan Hüseyin üzerinden daha belirgin hale getirilmiş, ideal olanın sınırları daha net bir şekilde çizilmiştir.

“Hüseyin yerdeki kaydırak taşını ayağıle yuvarlarken, Küçük Ahmet kendi kendine söyleniyordu:

- Askerlik ne iyi şey! Mehmet dayının köyde rençberlik ederken kıçına giydiği donun kırk yerinde yaması vardı. Gıcır gıcır temiz ve yamasız elbiseleri giyince, arkasına kalın kaputunu, omzuna tüfeğini takınca köyün dayısı ne de gösterişli bir aslana benzemiş. Babam da tıpkı onun gibi giyinmiş, köyünden ayrılırken aslanlar gibi yürümüştü.

Hüseyin de şımarık bir tavırla güldü:

- Benim babam da asker oldu, cepheye gitti amma, o yola çıkarken ben sokakta kaydırak oynuyordum.” (Sertelli, 1938: 5-6)

Romandan alıntılanan bu satırlar, askerliğin, iki çocuğun duygu ve yaklaşımları üzerinden çizilmesi ve ideal olan çocuk tipine işaret edilmesi bakımından önemlidir. Askerlik meselesi bir turnusol kâğıdı gibi iyi ile kötü arasındaki farkı belirginleştirirken, asker kıyafetlerinin içinde kahramanların nasıl göründüklerinden de bahsedilerek imrenilecek bir şey olduğu vurgulanmaktadır.

Çanakkale’ye babasının intikamını almak için savaşmaya giden Ahmet; vatan millet sevgisiyle, kahramanlık ve askerlik aşkıyla dolu bir çocuktur. Büyüdüğüne ne olmak istediği sorulduğunda düşünmeden: *Asker olmak... silahlı, çizmeli, kaputlu... hasılı şanlı şöhretli bir asker olacağım ben* diyerek cevap verir.

Ahmet cephenin kumandanı olan Mustafa Kemal’e çok büyük bir hayranlık beslemektedir. Mustafa Kemal’e olan bu sevgi ve bağlılık, düşmana olan kin, öfke ve intikam duyguları Ahmet’e cephede büyük işler yaptırır. Zekâsı ve çevikliği ile de düşmana büyük zayıt veririr. Düşman uçaklarının düşmesini sağlar. İngiliz askerlerinden esirler alır. Bir görev esnasında da kahramanca savaşırken şehit olur. Hikâyenin anlatısına göre her Türk çocuğu asker olarak doğar, eğer yeterince güçlü ve cesur olurlarsa vatani düşmandan temizleyebilirler.

İntikam, savaşçılık, kahramanlık, cesaret gibi duygular Türk çocuğunun ulusçu ve vatanseverlik duygularının gelişimi için epik bir anlatım ile kaleme alınmıştır. Bu ve benzeri kahramanlık anlatılarındaki içerikler, yukarıda aktardığımız ders kitaplarının askerliği yücelten ve kahraman Türk çocuğunu yetiştirme amaçları ile eşgüdümlü bir şekilde kendini göstermektedir. Ders kitapları ve devlet politikaları ile hedeflenen amacın çocuk anlatılarında kendini nasıl ortaya koyduğunu bu hikayeler göstermektedir.

Aka Gündüz'ün *Gazi'nin Gizli Ordusu* isimli kitabında yer alan “Çoban Ali” hikayesi kahraman Türk çocuğuna devletin ve milletin kurtuluşunda nasıl bir sorumluluk yüklendiğinin, ulusun inşası sürecinde çocuklara nasıl bir görev düştüğünün gösterilmesi bakımından önemlidir. Çoban Ali on üç, on dört yaşlarında küçük bir çocuktur. Afyon cephesinde küçük bir köyde çobanlık yapan Ali, ahlâkî vasıfları ile çevresi ve cephedeki zabıtlar tarafından da tanınan ve sevilen bir çocuktur. Kumandan kendisine tehlikeli bir iş teklif ettiğinde tehlikeyi hiç umursamaz ve büyük bir cesaretle derhal kabul eder. Görevi düşman siperlerinden geçmek ve emanet edilen mektubu sahibine ulaştırmaktır. Ali mektubu alır yola koyulur, fakat günlerce geri dönmez. Çünkü dönüş yolunda düşman devriyesine yakalanmış ve çocuk da olsa ileride kendilerine silah sıkacağı için parmakları kesilmiştir. Acıdan bayılan Ali karargâha günler sonra döner. Kangren olan eli dirseğinden kesilir ve hayatı kurtarılır. Hikâyenin sonunda “İşte bunu dünyada sadece Türk çocuğu yapar” ifadesi yer alır (Gündüz, 1930: 31). Çünkü Ali ve Ali gibi diğer tüm Türk çocukları cephede sonsuz bir azim, inanç ve cesaretle yer almışlar, verilen görevin zorluğunu sorgulamadan ve duraksamadan kabul etmişlerdir.

Türk çocuğundan beklenti gerek cephede gerekse irfan ordusunda savaşan askerler olup vatanın müdafaasında olduğu gibi yeniden inşasında da benzer misyonu yüklenmeleridir. Çünkü cephedeki mücadele ile kurtulan vatan ve millet, irfan ocaklarında gösterilecek gayret ile yeniden inşa edilecektir.

Aka Gündüz'ün *İnkılâp Hikayeleri*'nde (1930) dikkatleri çeken bir hikâye de *Cephane Treni*'dir. Sakarya Muharebesinin başladığı sıralarda Ankara'dan cephane istenir. Trene yüklenen cephane Ankara'dan yola koyulur fakat kömür olmadığı için

odun ile hareket ettirilmeye çalışılan tren düşman birliklerinin uçaklarına yakalanır. Odun da tamamen bitince Türk askerleri çareyi civardaki köylerden yardım istemekte bulur. Köylüler, trenin hareket etmesi için gerekli olan odunu kapılarını ve pencerelerini sökerek temin ederler. Tren eskisinden daha hızlı hareket etmeye başlar. Düşman askerleri savuşturulur, attıkları bombalar isabet etmez ve tren ilerlemeye devam eder. Trendeki memurlar ve askerler trenin üstüne çıkarak İstiklal Marşı'nı ve Gazi Türküsü'nü söylemeye başlarlar. Köylünün fedakarlığını, Millî Mücadele'de halkın nasıl topyekûn bir inançla birlik olduğunu etkili bir şekilde anlatan hikâye “İşte bunu Türk şimendiferi yapar” vurgusuyla son bulur.

İskender Fahrettin Sertelli'nin *Tarihin Çocukları* (1939) isimli tarihi çocuk romanı bu konu ile ilgili verilebilecek örnekler arasında yer almaktadır. Romanın konusu Fatih'in İstanbul'u fethe hazırlık döneminde verilen mücadele ve çocuk kahramanların bu süreçte nasıl bir rol aldıkları ile ilgilidir. Akdoğan ve Zeynep isimli iki kardeş savaşta şehit düşen babalarının öcünü almak için Edirne'den yola çıkarak İstanbul'a ordu karargahına giderler. Romanda bu iki kardeşe kendileri için “Biz sokakta bile oynamazdık, harp meydanında oynamak bize yakışır mı?” dedirtilerek yetişkin vasıfları ve tavırlarına sahip çocuklar tekrar karşımıza çıkartılmıştır.

İstanbul'un muhasarası esnasında ordu, savaş için hazırlıklarını yaparken Zeynep ve Akdoğan da ellerinden geleni yapmak için orduya dahil olurlar ve ağırbaşlılıkları ile çevredeki herkesi kendilerine hayran bırakırlar. Edirne'den İstanbul'a zorlu şartlar altında gelen bu iki çocuk “intikam hırsı” ile cephede gösterdikleri vatanseverlik ve kahramanlıklarından dolayı hem Karaca Ahmet Paşa'nın hem de padişahın ilgi ve sevgisini kazanırlar. Akdoğan Bizans'a yapılan seferlerden birine gizlice katılır ve kolundan yaralanır. Zeynep de Türk askerleri tarafından kazılan lağımlardan gizlice Bizans'a yani surların diğer tarafına geçer ve iyi seviyedeki Rumcası ile çevredekilerin dikkatini çekmeden istihbarat toplar hatta Bizans Kralı ile bile görüşme imkânı bulur. Zeynep'in Bizans'tan edindiği istihbarat geri döndüğünde Türk ordusunun işine çok yarayacak ve diğer hikayelerde de olduğu gibi çocukların gözü karalığı ve cesaretleri sayesinde savaş başka bir boyut kazanacaktır.

Akdoğan ve Zeynep'i daha önceden tanıyan Ahmet Paşa, Akdoğan'ın yüzüne ilk baktığında bu fedakâr çocuğun yarın çok büyük bir kahraman olacağını anlamıştır. Yolculuk boyunca yaşadıkları zorluk ve sıkıntıları, bunlara rağmen pes etmeyişlerini, asker gibi yetiştirilmiş çocuklar olduklarını şöyle anlatırlar:

- Yollarda çok zahmet çektik Paşa baba! dedi. Fakat hiçbir şeyden yılmadık. Bütün zorlukları yendik buraya kadar geldik.
- Çok iyi yapmışsınız amma, cenk meydanı büyüklerin yeridir, yavrum! Siz daha çok küçüksünüz! Düşmanla çarpışacak çağda değilsiniz! Hele bu kız kardeşin buralarda aç, susuz, uykusuz kalırsa ne yapacak?

Zeynep birden omuzlarını ileriye kaldırarak ileriye atıldı:

- **Biz çocuk değiliz**, dedi. Edirne'den kaç kere dayımız Hamza beyle yaban domuzu avına gittik. Ve onunla ormanlarda geceledik. Biz ne soğuktan yılarız. Ne korku biliriz. Ne de dövüşten kaçırız. İkimiz de ok atmasını, pala sallamasını, at koşturmasını öğrendik. Bir askerin bilmesi gerek olan bütün ödevleri biliyoruz. Açlığa, susuzluğa, uykusuzluğa sizden çok tahammülümüz vardır.

Akdoğan ve Zeynep'in cesaretlerinin temelinde yatan şey sadece duygusallık değil, şartlara göre gerekli askerî eğitim almış olmalarıdır. Erken Cumhuriyet dönemi okul müfredatlarındaki “Askerliğe Hazırlık Dersleri” ile belirlenen amacın, bir çocuk romanı aracılığı ile ne denli gerekli ve önemli olduğu anlatılmıştır.

Roman, Fatih Sultan Mehmet dönemini anlatmasına rağmen Osmanlı ordusundan hiç söz edilmemesi, Türk ordusu vurgusu yapılması dikkat çekicidir. Osmanlı veya Osmanlılıktan hiç bahis açılmayan hikâyenin Osmanlılık değil de Türklük vurgusu üzerinden yazılması, göz ardı edilmesi mümkün olmayan tarihî bir hadiseyi “yeniden yazarak” Türk kimliğinin Osmanlı kimliğinin üzerine çıkartılmak istenmesi olarak yorumlanabilir. Alışılmış fetih anlatılarının çok dışında bir dile sahip olan bu romanın seküler bir dil ve anlayış ile kaleme alındığını da söylenebilir. Hz. Muhammed'in İstanbul'un fethini müjdelediği söylenen hadisine yer verilmediği gibi herhangi bir dinî göndermede de bulunulmamıştır. Fetih düşüncesinin İslamî

arka planı ve dinin yayılması için ifade ettiği anlama değinilmemiştir. Hikâyedeki temel vurgu Türk ordusunun cesareti ve her yaştan Türkün kahramanlığı üzerinedir.

Muallim A. Behzat'ın 1930'da yayınlanan *Küçük Kahramanlar: İstiklal Harbi'nde Türk Çocukları* isimli çocuk kitabında da benzer temalar yoğun şekilde işlenmiştir. Hikâye Yunan ordusunun İzmir'i işgal ettiği dönemde geçer. İzmir'in kurtarılması için öğretmen ve öğrenciler de neler yapılabileceği konusunda düşünürler. Okulun öğrencilerinden Oğuz'un aklına gelen fikre kulak verip tüm okullara dağıtılmak üzere bir mektup yazarlar. Mektup okullardaki çocukların örgütlenmeleri için teklik ve talimatları içerir. "Türk Çocukları Vatanı Kurtarma Cemiyeti" kurarlar. Her çocuğa farklı bir vazife verilir. Çocuklardan kimisi casusluk için görevlendirilmiştir. Bu çocuklardan biri casusluk yaparken yakalanır Yunan askerleri tarafından öldürülür. Çocuklardan bazıları da Muallim İlhan ile beraber cepheye giderler. Kendilerine verilen her türlü görevi layıkıyla ve büyük bir özveri ile yerine getirirler. "Bizi iyi günlere getiren birleşen bu ellerdir" düsturu ile hareket eden çocuklar büyük fedakarlıklarda bulunurlar.

Hikâye, birlik ve beraberlik mesajları vererek vatanın ve milletin kurtulmasında bu ruhun ne kadar önemli olduğunu vurgular. Yaşlı, genç, kadın, çocuk demeden tüm halk birlikte hareket ederek büyük bir fedakârlık içinde mücadele ederler. Evrak teslimi görevi verilen çocuklardan biri bu belgeyi düşmana kaptırmaktansa ölmeyi göze alacak kadar büyük bir ruh ve vatan millet aşkına sahiptir. Bir diğeri ise görev esnasında Yunan saldırısı sonucu kolunu kaybeder fakat vatan müdafaasında kaybettiği bir uzvundan ötürü müteessir dahi olmaz.

Aynı hikâyede Sakarya Savaşı'nda İsmet Paşa'nın kahramanlık anlatılarına da yer verilmiştir. Sakarya'da ordunun başına Mustafa Kemal Paşa geçtikten sonra tüm korku ve endişelerin kaybolup yerini güvene bıraktığı bir ortam oluşmuştur. Harpten sonra da kendisine "Gazi" unvanı verilmiştir. Türk saflarında akıl almaz cesaretleri ve kahramanlıklarıyla ön plana çıkan çocuklara düşman askerleri bile hayran kalmıştır. Sonunda İzmir düşmandan temizlenince semada "Yaşasın Mustafa Kemal Paşa" nidaları yankılanmıştır.

Kanaat Kütüphanesi'nin *Hikayeler: Çocuk Serisi* başlığı altında yayınladığı, farklı yazarların hikayelerinden oluşan ve 1930 yılında basılan kitapta M. Reşit'in *Kahraman Telefoncu* isimli hikayesi de çocukların ve gençlerin vatanın kurtuluşu için mücadeleden kaçınmamalarının yanı sıra annelerin de evlatlarını vatan için feda etmekten geri durmadıklarını vurgulamıştır.

Anadolu'nun Yunan işgali esnasında iki oğlunu şehit veren Zeynep Hala en küçük oğlunu Mehmet'i de cepheye savaşması için gönderir. Telefonculuk görevi yapan Mehmet, Yunan ordusunun harp hazırlıklarını bir mağarada izleyerek telefon ile kumandana haber verir. Yaptığı bu işle savaşın seyrini değiştiren Mehmet'in sayesinde Türkleri düşürmek için pusu kuran Yunan ordusu kendi tuzağına düşmüştür.

Kendileri için en değerli varlıkları olan evlatlarını vatan için cepheye yollarken gözünü kırpmayan annelerin fedakarlıkları başka hikayelerde de konu edinmiştir. Türk milletinin her bir ferdi kendisi için değerli şeyleri feda ederek, vatanın, milletin ve hürriyetin en değerli şey olduğunu bilerek mücadele etmişlerdir. Anne babalarını kaybeden çocuklar, uzuvlarını kaybeden fakat savaşmaktan vazgeçmeyen askerler, çocuklarını kaybeden anneler ve daha pek çok ağır kaybın acısı bu hikayelerde vatan müdafaasından geri bırakan unsurlar değil, aksine mücadele arzusunu tetikleyen kuvvet olarak görülmüştür.

Kanaat Kütüphanesi'nin Çocuk Serisi'ndeki (1930) hikayelerden biri olan ve A. Cevdet'in kaleme aldığı *Teyyarecinin Yemini II: Cesur Teyyareci* isimli hikâye Millî Mücadele döneminde Uşak cephesinde geçmektedir. Fevzi Paşa'nın karargahında dolaşan ve kendisini Nevyork Heralt Gazetesi'nden bir muhabir olarak tanıtan ve yarım yamalak Türkçesi ile zabitlerle konuşmaya çalışan Amerikalı Mister Hüdsön ile Türk zabitlerinin macerasını anlatmaktadır. Kendisini çok fazla alâkadar etmeyecek konularda sorular sorması sebebiyle bunun bir Yunan casusu olduğundan, ilişkide olduğu kimseler ve Türk istihbarat dairesi şüphe duymaktadır. Bir gün Erkân-ı Harbiye Nezareti'nden Mister Hüdsön'un teyyare ile dolaşmaya çıkmasına izin verilmesi gerektiğine dair bir emir gelir. Kumandan gerekli hazırlığı ve işin tehlikesine dair uyarılarını yaptıktan sonra Ziya Bey ile birlikte sefere çıkmasına izin verilir. Üzerinde bulunan evrakı kumandanın isteği ile karargâhta bırakan Mister

Hudson yalnızca silahı ile uçağa biner ve yükseldikten sonra silahının namlusunu Ziya Bey'in şakağına dayar. Mister Hudson isimli Amerikalı gazeteci aslında bir Yunan casusudur. Ziya Bey olanlara anlam veremez ve gökyüzünde cesurca manevralar yaparak casustan kurtulur.

Savaş ve Millî Mücadele dönemini anlatan çocuk roman ve hikayelerinde savaş teknolojisi, teyyareler ve teyyarecilik önemli bir yer almaktadır. Türkler, bu mücadele sırasında yeterli teknoloji ve teçhizata, güçlü savaş uçaklarına sahip olmadıkları halde çoğu zaman başarılı olmuşlar ve düşman tarafına ağır zayıat vermişlerdir. Savaşın eşit şartlar altında verilmediği sık sık vurgulanırken, aynı zamanda savaşta üstünlüğü sağlayan unsurun teknolojik imkanlar değil azim ve cesaret olduğu mesajı verilmektedir. Vatanın ve milletin kurtuluşunun, elde edilen kazanımlara ne güçlüklerle ulaşıldığının çocukların zihninde sabit ve belirgin hale getirilmesi için bu savaş teknolojileri ve özellikle teyyarecilik ile ilgili pek çok hikâye yazılmıştır. Kanaat Kütüphanesi'nin *Çocuk Serisi*'nde Abdullah Sıtkı'nın *Tahtelbahire Karşı Deniz Teyyaresi*, Rasim Servet'in *Teyyarecinin Yemini*, A. Cevdet'in *Teyyarecinin Yemini II: Cesur Teyyareci*, Hasan Âli Yücel'in *Sizin İçin* isimli kitabındaki *Havaların Bekçisi Teyyare* isimli hikayesi, Aka Gündüz'ün *İnkılâp Hikayeleri*'ndeki *Öküzden Teyyare*'si gibi daha pek çok çocuk hikayesi sayılabilir. Faruk Nafiz Çamlıbel'in çocuklar için çıkardığı *Akıncı Türküleri* isimli şiir kitabında *Teyyarecilerin Türküsü* başlıklı bir şiir kaleme almıştır:

“Can sıkır yerdeki iniş, yokuşlar,
Gelin gökyüzüne çıkalım düze.
Gece karanlıkta yükselen kuşlar,
Kavuşur herkesten önce gündüze.

Kartalız düşmana pençe salınca,
Güvercin oluruz dostla kalınca.
Dilersek aşarız biz hız alınca,
Buluttan güneşe, aydan yıldıza.

Güneş yoldaşımız ay hemşerimiz,
Başların üstünde bizim yerimiz.
Göklerde uçarken yiğitlerimiz,
Yerdeki düşmanı getirir bize” (Çamlıbel, 1940:11-12).

Millî Mücadele döneminde düşmanla muharebe, gerçek anlamda bir ölüm-kalım meselesi olduğundan, mücadelenin şekli ve araçları da kendisi kadar önemli hale gelmiştir. Dönemin savaş teknolojisi bakımından en ileri düzey olan teyyarecilik ve Türk teyyarecileri, savaşta oynadıkları kritik önemden dolayı üzerinde durulmuş, hikayelere ve şiirlere tema olmuştur diyebiliriz.

Yukarıda verilen örneklerin dışında çocuklar için Millî Mücadele dönemi kahramanlıklarını konu edinen pek çok hikâye ve roman kaleme alınmıştır. Bu durum, ordu-millet miti çevresinde gelişen kahramanlık ve askerlik olgularının ulusçu Türk çocuğunun eğitiminde üzerinde önemle durulan temalardan olduğunu göstermektedir. Bu anlatılarla, yeni kurulan Cumhuriyet’in sahiplenicisi ve geliştiricisi olan çocuklar, ulusal tarihlerinde yer alan kahramanlık destanları ile *yeni olanı* koruma ve değerlerine sahip çıkma bilincine ulaşacaklardır.

Bu dönemin çocuk anlatılarının, *çocukluk* olgusuna farklı bir perspektiften bakarak, biyolojik olarak yetişkinlik öncesi olarak görülen dönemi bilinç ve moral değerler açısından yetişkinliğe olduğundan daha yakın bir şekilde düşündükleri görülmektedir. Dolayısıyla Türk çocuğundan beklenen misyon da tarihte oynadıkları rol göz önüne koyulduğu oranda büyük olmaktadır. Hikâyelerin ve romanların hemen hepsinde çocukların Millî Mücadele’nin en önemli kahramanlarından oldukları ve çok etkili rol üstlendikleri anlatılmış, Türk çocuğunun dünyadaki diğer milletlere mensup çocuklardan çok farklı bir karaktere sahip olduğu vurgulanmıştır. Uluslaşma yolunda en önemli dönemeçlerden biri olan Millî Mücadele’den zaferle çıkmanın ardından yeni bir yönetim sistemi ile birlikte yeni bir kimlik inşası dönemi de başlamıştır. İşgalin ve asırlık sorunların müsebbibi olarak görülen saltanat sistemi ve halifeliğin kaldırılmasıyla birlikte yakın geçmişi ile arasına kalın bir duvar ören

Türk aydınları eski Türk tarihinden ve tarih öncesi Türklük anlatılarından medet ummuşlardır. İnkılâp edebiyatı gibi çeşitli kültür politikalarıyla da köklü bir dönüşüm hedeflemişlerdir. İnkılâplarla erişilecek büyük dönüşümün önemli aktörlerinden biri de kız çocukları ve dolayısıyla kadınlardır. Çocuk metinlerinde ihmal edilmediği görülen kız çocukları ve kadınlar hem “kahraman” hem de kahramanlar yetiştiren “anne”lerdir.

3.2. KIZ ÇOCUĞU, KADIN VE ANNE: ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİ ÇOCUK KİTAPLARINDA KADINLARIN GÖRÜNÜMÜ

Erken dönem çocuk kitaplarında cinsiyet rolleri, kadınların görünüşleri ve kız çocuklarının önemi çeşitli şekillerde karşımıza çıkmaktadır. Çocukların eğitimi, ideal bir ulus ve nesil inşa etme pratiğinin yalnızca çocuklar özelinde yapılacak faaliyetlerle sınırlı tutulması elbette düşünülemezdi. Toplumun taşıyıcısı ve çocukların yetiştirilme sorumluluğunun yegâne yüklenicisi olarak görülen kadınlar ve her biri “anne” adayı olan “kızlar”, ulus inşası projesinin merkez noktalarından birini oluşturmaktadır. Çocukluk tarihinden ayrı düşünülemez kadar iç içe geçmiş olan kadınların tarihi ve dönemin kız çocukları ve kadınlar ile ilgili yürütülen politikalar toplumda çocuğun alımlanmış şeklini de doğrudan etkileyen unsurlardandır. Elif Ekin Akşit, kızların toplumsal düzenlemede yeni bir özne olarak gündeme getirilmelerinin tarihini Kız Enstitüleri’ni ve Enstitülü kızların hikayelerini kaleme alırken 19. yüzyıldan bu yana cinsiyet kimliğini oluşturan pek çok kaynağa dikkat çekmiş, ayrıca kadın ve çocuk dergilerine de yönelmiştir. Bu dergiler kadını bir yandan tüketim öznesi olarak kurgularken diğer yandan da kadın vatanperver kimliğini inşa ettiğini ifade etmektedir (2015: 11). 1929-1940 tarihleri arasında Kız Sanayi Mekteplerini izleyen Kız Enstitülerinin toplumsal kültüre ve siyasete etkilerini tartışırken de dergiler ve gazetelerce vurgulanmaya başlanan kız çocuğunun Türkiye’de 1920’ler ve 1930’larda devlet söyleminin de merkezî bir parçası haline geldiğini belirtmektedir. Kız Enstitüleri, devletin, Ziya Gökalp’ın fikirleri çizgisinde, Batı medeniyeti ve millî kimliği bir araya getirme ve bu bileşime toplumsal zemin oluşturma girişiminin vücut bulmuş hali olduğunu, yani bu enstitülerin Batı

medeniyetini yayacak ama bu esnada da belirgin bir Türk millî kimliği oluşturup koruyacak oluşumlar olduğunu ifade etmektedir (2015: 143). Türk ulusçuluğunun merkeze koyduğu kadın figürü cinsiyeti belirsiz gözükken ve hep gelecekte tasarlanan “annelik” idealinin potansiyel taşıyıcısı olan kız çocuğudur. Akşam okullarına ve enstitüye devam eden kadınlar için bu kurumların amaçlarını ortaya koyan metnin bir kısmı şu şekildedir:

“Bir ulusun ne kadar ilerlediğini anlamak için onun bir tek ailesine bakmak yeter. Herhangi bir aileyi yapan da yıkan da kadındır. Enstitünün gayesi ev bayanına kendi mevkiini ve bu mevkie ait vazifeleri bildirmektir. Bir kadın bu vezaifi ne kadar iyi bilir ve ne kadar iyi yaparsa o mertebede mesut olur ve ailesini de saadet içinde bırakır. (...) **Bir evi yıkan ve yapan kadın olduğu gibi bir ulusu da yükselten yine odur**”¹¹ (2015: 163)

Enstitülerin gayesini açık bir şekilde ortaya koyan bu metin, kadınları aile birliğinin ve saadetinin tek taraflı muhatabı olarak gördüğü gibi ulusun yükselişi, toplumsal huzur ve birlikteliğin muhafazasında da büyük bir sorumluluk sahibi olarak tayin edildiğini açıkça ortaya koymaktadır. Cumhuriyet kadınına ulusçuluk ve vatanseverlik paydasında, aileden başlayarak ulusun tüm unsurlarını yükseltecek bir katalizör vasfı yüklenmiştir.

Çocuk metinlerinde karşımıza çıkan kadınların da bu ölçülerde, belirlenmiş vasıfların tümünü haiz bireyler olduğu söylenebilir. Enver Behnan Şapolyo’nun *Alas: Küçük Tarihi Hikayeler* (1934)’deki “Buarık”ta, aynı isimdeki kadın, Cumhuriyet’in tasarladığı “cinsiyetsiz” ve yeri geldiğinde “erkek” gibi davranabilen, erkeklerin sorumluluğunu da yüklenebilen kadınlara örnek olarak gösterilebilir. Hikâyede Buarık, hakiki Türk kadınının bir erkekten isteklerini şöyle sıralar: *Vakar, alaka ve cesaret*. Türk kadınının bunların dışında gereksiz hiçbir isteğinin bulunamayacağını ifade eder. Cesur erkekleri bulunmayan milletlerin cemiyetlerini muhafaza edemeyeceğini, milleti esaret ve sefaletle sürükleyeceğini söyleyen Buarık, düşmanla çarpışmaları için erkekleri teşvik etmeye ve ayaklandırmaya çalışır.

---

¹¹ “Akşam Okulu,” *1934-35 Enstitü Yıllığı*, s. 53. (Akt. Elif Ekin Akşit, *Kızların Sessizliği*, İletişim, s.163.)

Erkekleri toplayarak, eğer yurdu savunmazlarsa ırmaklardan Türk kanının akacağını söyleyerek onları uyarır. Cenk davetine uymayıp tanrılardan yardım uman erkekleri gören Buarık; *Bu afyonu size kim içirdi? Niçin kımıldamıyorsunuz?* diyerek kendisi ayaklanır ve kadınları cenge davet eder. Zira onun feryadından sonra başları tekrar yere eğilmeyenler yalnızca kadınlardır. *Erkek yoksa erkek ruhlu kadınlar var* diyerek binlerce kadından bir ordu meydana getirir. Buarık'ın kadınlar ordusu Perslere karşı savaşmak için yola çıkar ve savaşır. İlk başarılı olamazlar ve Persler kadınların peşine takılır. Sonra çeşitli savaş taktikleriyle Pers ordusuna saldıran Buarık'a Türk boylarının erkekleri de destek olur ve Pers imparatorunu esir alırlar. Sibiry'a'yı istila eden Persler Türk kadınlarına yenik düşer. Savaşın ardından Buarık Kutlu Balık şehrine gelir, uyuşmuş ve cesaretini kaybetmiş erkeklerin arasından geçerek kendisini hakan ilan eder. Böylece Buarık Sibiry'nın en anlı hakanı olur.

Kısaca özetlenen hikâyede de açıkça görüldüğü gibi, Türkler için vatanseverlik ve vatan müdafaası için cinsiyet ayrımı söz konusu edilmemektedir. Asıl olan cesaret ve savaşma gayretidir. Buarık'ın şahsında çizilen Türk kadını imgesi ile kendisini asıl önemli olan şeyden uzaklaştıracak, hedeften şaşirtacak nefsanî veya herhangi bir maddî arzusunun Türk kadının içinde bulunamayacağı düşüncesiyle şekillenmiştir. Türk kadının erkeğinden istediği yegâne şey, cesaretli, vakur ve alakalı olmasıdır. Erkekliğin cinsiyet ile sahip olunan bir haslet olmadığı düşüncesi de Buarık'ın sözleri ile ortaya koyulmuş, bir şahsı erkek ve hakan yapan şeyin cinsiyet değil cesaret olduğu vurgulanmıştır.

Cumhuriyet'in kadın kurgusunun da sözünü ettiğimiz bu eski Türk kavimleriyle ilgili olarak kaleme alınmış hikayedekine benzer olduğu söylenebilir. Kadınlar kadınsılık özellikleriyle değil, "analık" yahut vatansever, cesur bireyler olarak ön plana çıkarlar. Carter V. Findley, kadınların savaş döneminde gerek cephe gerisinde gerekse de cephede faaliyet gösterdiklerini belirtmektedir. Osmanlı toplumunda kadınlar tarımda iş gücü olarak varlık göstermişlerdir. Savaşla birlikte erkeklerin cepheye alınmasıyla onların yerini almak zorunda kalmışlardır. Tarımsal faaliyetlerde iş gücü olarak var olan kadınların yükü 1923'e kadar daha da artmıştır. O yıllarda kadınlar her türlü meslek dalında çalışmış, bütün alanlarda iş gücüne katılmışlardır. 1916'da *Osmanlı Kadınları Çalıştırma Cemiyet-i İslamiyesi*'nin

kurulmasıyla da kadınlar cephede çalışmışlar gönüllü olarak orduya hizmet etmişlerdir (Findley, 2012: 231). Kadınların sosyal alanda görünürlük kazanmaları ile birlikte, eşitlik ve özgürlük ve hak talepleri, aynı zamanda bunları dillendirebilecekleri mecraları oluşturabilme gayretleri kadınlık meselesini erken dönemde tartışılır hale getirmiştir.

Kadınlık düşüncesi, Cumhuriyet öncesi dönemde Osmanlı'da etkin bir tartışma alanını oluşturmaktadır. Günümüzde kadın çalışmaları 1980'den sonra yoğun şekilde artış göstermiş, fakat Osmanlı dönemindeki "kadınlık mefkuresi" meselesi göz ardı edilmiştir. Bunun siyasal bazı sebepleri olduğu gibi, Osmanlı Türkçesi metinlerine ulaşım ve çözümleme noktasındaki zorluklar da etkili olmuştur denilebilir. Fatma Aliye, Emine Semiye, Nezihe Muhiddin gibi isimlerle, *Hanımlara Mahsus Gazete* (1895-1908) çevresinde okuyan, yazan ve düşünen kadınların yürüttükleri tartışmalar, Osmanlı'da kadınların entelektüel faaliyetlerini göstermesinin yanı sıra, kadınların hak talepleri, istekleri ve toplumda elde etmek için mücadele ettikleri konularını göstermektedir.

Osmanlı feminizmine karakterini veren 1868-1908 tarihleri arasında modernleşme ve Batılılaşma meseleleri toplumda erkek düşünürler tarafından yoğun bir şekilde tartışılmıştır. Bu ortamda kadınlık meselesi de modernleşme sürecinin en önemli kategorilerinden birini oluşturmaktadır (Zihnioğlu, 1999a: 4). Örneğin Fatma Aliye'nin, kadınların sivil yaşama katılmalarını, eğitim yoluyla kimliklerini geliştirmelerini, çalışma yaşamına katılmalarını savunması, o dönemin sivil yaşamına ilişkin kadın taleplerinin özgün ifadesidir (1999a: 7). Böylelikle kadınların sivil hayattaki konularının tartışılması, özgürlük ve hak talepleri, matbuat dünyasında da kadınların belirgin hale gelmesiyle, konu ile ilgili sorunların tartışılmasına ve çözüm arayışlarına zemin hazırlamıştır. Sanılanın aksine Cumhuriyet'ten çok önceki tarihlerde bu sorunlar tanımlanmış, çözüm önerileri üretilmeye başlanmıştır. Fakat Cumhuriyetçi düşünürler tarafından Türk kadınlarının sahip oldukları hak ve özgürlüklerin Cumhuriyet rejimi tarafından sağlandığına dair güçlü bir iddia bulunmaktadır. Bu anlamda Yaprak Zihnioğlu'nun *Bir Osmanlı Türk Kadın Hakları Savunucusu: Nezihe Muhiddin* (1999) isimli makalesini dikkate almak gerekmektedir:

“Çağdaş sosyal bilimcilerin araştırmalarında Cumhuriyet reformlarının kadınlara sağladığı hakların kadın hareketiyle ilişkisi üzerine tartışmaları önemli bir yer tutar. Cumhuriyetçi kadın bilimciler kadınların bu yönde bir faaliyeti ve talebi olmaksızın Kemalist reformcuların kadınlara tüm hakları verdikleri üzerinde ısrarla durmuşlardır. Öte yandan genç kuşak feminist sosyal bilimciler Cumhuriyet reformlarının kadın hakları yönünden simgesel rolünü çözümlədiler ve araçsal niteliğini açıkladılar. Ancak bu çalışmaları yürütürken Cumhuriyet öncesi dönemin kadın aktivistlerinin etkinliklerini göz ardı ettiler.” (Zihnioğlu, 1999b: 4)

Türkiye’de feminizm tartışmalarının yoğun şekilde yaşandığı 1980’ler ve sonrasında, kadın ve kadınlık meselesi üzerine eğilen sosyal bilimciler için -daha önce de ifade edildiği gibi- Osmanlı Türkçesi ile kaleme alınmış metinlere ulaşmanın zorluğu Afet İnan gibi, Cumhuriyet rejimi için tarihin resmî bir proje haline getirilmesine katkı sağlayan isimlerin konu ile ilgili atıflarına dikkat çekmişlerdir. Hiç bir kadın sosyal bilimci Nezihe Muhiddin’den, Türk Kadın Birliği’nden ve mücadelesinden bahsetmedi. Türkiye’de kadınlara hakların Kemalist hükümet tarafından verildiği ve kadınların bu yönde hiçbir çaba harcamadıkları yönündeki resmi söylemi sürdürdüler. Hatta Cumhuriyet’in kuruluş döneminde kadınların pasif durumda kaldıkları, buna karşın Atatürk’ün ve siyasal elitin kadınlara haklarını vermede önemli bir rol oynadığı söylenirken, Nezihe Muhiddin’in kadın hakları söylemi doğrultusunda verdiği mücadele gözmezden gelinmiştir (1999b: 5). Zihnioğlu, kadınların hakları için mücadele etmediklerine dair görüşün aksine, kuruluş yıllarındaki Cumhuriyet yönetiminin yeni oluşmakta olan kamu alanının üzerinde hegemonya kurma siyasalarına karşı kadınların siyasal ve sosyal haklar talebiyle mücadele yürüttüklerini öne sürmektedir.

Cumhuriyet rejimi kadınları apolitik aktörler olarak tanımlamış, kamusal alanı erkek egemenlik üzerine bina etmiştir. Bu olgu Cumhuriyet reformlarının otoriter niteliğini ve kadın aktivizmine yönelik sert tutumundan yola çıkılarak otoriter ve totaliter bir yapısı olduğunu ortaya koymaktadır. Nezihe Muhiddin’in öncülük ettiği bir grup kadın 1923 Mayıs ayında Kadınlar Halk Fırkası’nı kurma girişiminde bulunmuşlardır. KHF, Nezihe Muhiddin’e göre, kadınların siyasî ve içtimaî haklarını kazanmak, Cumhuriyet rejimi altında Meclis kürsüsünden bu

hakları savunmak ve kadınlığın statüsünü yüceltmek için çalışacaktır. Fakat hükümetin izin vermemesi üzerine bu girişim başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Cumhuriyetçi hükümet kadın hakları konusunu modernleşme/çağdaşlaşma programının önemli bir bölümü olarak görüyor, aynı zamanda kadın haklarının kendi çizdiği sınırlar içerisinde gerçekleştirmek istiyordu. Hem içerik hem de zamanlama bakımından Cumhuriyetçilerin planlarına uymayan KHF'na müdahalenin sebeplerinden en önemlisi de Kemalistlerin “kadınlara haklarını biz verdik” ibaresiyle özetlenebilecek tutumlarıyla kadın hakları alanının kazançlarını kimseye bırakmamak istememeleri olmuştur (1999b: 6-7).

Kısacası, Cumhuriyet'in kadınlara tanıdığı haklar, kadınların Cumhuriyet'in kurulmasından çok önceleri elde etmek için mücadele ettikleri meselelerdir ve bu kazanımı kadınlara teslim edenin Cumhuriyet rejimi olması için kadınların verdiği mücadele yok sayılmıştır. Millî Mücadele'nin kazanılmasında, Cumhuriyet'in kurulmasında kadınlar aktif rol aldıkları gibi, 1920'lerin siyasal ortamında haklarını elde etmek; seçmek, seçilmek, yönetmek gibi taleplerini kurdukları kadın fırkaları aracılığıyla dile getirmişler fakat siyasal bir çekişmenin sonucu olarak sindirilmişlerdir. Dönemin toplumsal ve siyasal atmosferi bu şekilde seyrederken, çocuklarla ve çocuklukla bağlantısız şekilde düşünülemeyen Cumhuriyet kadınının çocuk metinlerinde nasıl görüldüğüne bakılması gerekmektedir. Bu alanda kalem oynatanların da genellikle Cumhuriyet rejiminin ideologlarından Aka Gündüz ve İ.F. Sertelli gibi isimlerin olması dikkat çekmektedir.

Mustafa Kemal Paşa ve Cumhuriyetçi kadrolar için, kadının özgürleşmesi ve bu alanda haklarına kavuşması önemli görülüyor olsa da bunun kimin eliyle yapıldığı ve sınırlarının kimin tarafından belirlendiği önemli olmuştur. Ayrıca, bu kadro tarafından ön plana çıkartılan “kadın özne”lerin toplumda var oluş biçimleri, giyim-kuşam, eğitim gibi alanlardaki temsiliyetinin de somutlaştırılması önemsenmiştir. Mustafa Kemal'in gerek eş, gerekse manevi evlat sıfatıyla hayatında bulunan kadın karakterler, Cumhuriyet rejiminin ideal ve özgür Türk kadını için biçtiği formun bir temsilidir.

Resim 1.

Mustafa Kemal Atatürk ve manevi kızı Ülkü Adatepe'nin bir fotoğrafı. İdeal Türk kızının bir temsili olarak Cumhuriyet çocuğunun görünümüne dair bilgi vermektedir.

Resim 2.

Mustafa Kemal Atatürk ve Sabiha Gökçen. Üstün vasıflı, eğitilmiş ve tüm haklarını elde etmiş Cumhuriyet kadınının temsili niteliğinde bir örnektir. Giyim kuşamının kadınsılığını ön plana çıkaran unsurlar bulundurmaması Cumhuriyet'in idealize ettiği kadın profilini desteklemesi bakımından önemlidir.

Aka Gündüz'ün *İnkılâp Hikayeleri*'ndeki (1930) *Öküzden Teyyare* isimli hikâyede karşımıza çıkan Türk kadını da idealize edilen kadın tipinin özelliklerine sahiptir. Emine Bacı, düşman teyyarelerinin saldırılarında iki oğlunu, bir güveyini bir de torununu kaybetmiş bir Türk kadınıdır. Emine Bacı sahip olduğu ve geçimini sağladığı iki öküzünü Türk kumandanına götürür ve onları satıp yerine teyyare almasını ister. İki öküzün ederiyle teyyare alınamayacağını söyleyen kumandana, kendisi gibi evladını ailesini kaybetmiş başka insanların da olduğunu, onlar da öküzlerini verince teyyare alabileceğini söyler. Hikâye, “bunu yapsa yapsa bir ev dolusu evladını kaybetmiş Türk bacısı yapar” denilerek sonlandırılır. Emine Bacı karakteri Millî Mücadele’de varını yoğunu ortaya koyarak mücadele eden, maddî ve manevî her türlü desteği veren kahraman Türk kadınının temsilidir. Tüm ailesini

kaybetmiş olmasına rağmen sahip olduğu gelir kaynağını da özgürlük ve bağımsızlık için feda eden Türk kadını çocuk hikayelerin de sıklıkla karşımıza çıkmaktadır.

İnkılâp Hikayeleri'nde kahramanı kadın olan bir diğer hikâyeye de *Ana Sözü*'dür. Köylülerle sohbet ve muhabbet etmeyi, şakalaşmayı çok seven Gazi bir gün köyden bir kadın ile konuşur. Biricik oğlunu cepheye yolladığını söyleyen kadına Gazi; *madem tek bir oğlun var onu niye yolladın?* diye sorar. Kadın da *üç beş tane daha olsa hepsini yollardım* diyerek cevap verir. Annelik vasfıyla ön plana çıkan kadının tavrı Türk kadınlarının her yolla mücadeleye destek verdiklerinin bir kanıtıdır. Geleceğin anneleri olan kız çocuklarından beklenen de böylesine adanmış bir ruhtur denilebilir.

Aynı kitaptaki *İstanbul Hanımı* isimli hikâyede de karşımıza Millî Mücadele'ye fiilî destek vermek için İstanbul'dan Ankara'ya giden bir Türk hanımefendisi çıkar. Ankara'ya gelen İstanbul Hanımı köylü kadınlar gibi giyerek mücadeleye katılmış ve yalın ayak cepheye hizmet etmiştir.

Topal Ayşe hikayesinde de Gazi çok soğuk bir günde orduyu teftişe çıkar. Eşeğinin sırtında cepheye odun taşıyan bir kadına rastlar. Fedakâr bir Türk kadını olan Topal Ayşe cephedeki askerın ısınması için ölümü ve türlü tehlikeleri göze alarak yollara düşme cesaretini göstermektedir.

Aka Gündüz'ün bir diğer kitabı *Gazi'nin Gizli Ordusu*'nda da (1930) fedakâr Türk kadını görmek mümkündür. *Bir İbrik Gaz*, fedakâr ve vatansever Türk kadınının neleri göze alabileceğini gösteren bir hikayedir. Kasaba düşmandan temizlenmiş, yalnız bir taş binaya gizlenen birkaç azılı düşman askeri kalmıştır. Onları oradan çıkarıp kovmanın yolları aranırken dul bir kadın, bitişikteki evin kendisine ait olduğunu, eğer kendi evini yakarlarsa yangının o binaya da sıçrayacağını, evini milletin kurtuluşu için feda etmekten çekinmeyeceğini söyler.

Aynı kitabın *Sus* isimli hikayesinde de hem genç bir kadın hem de zeki bir Türk kızını görürüz. Bursa'nın işgali sıralarında Zehra Abla isimli bir genç kız çocuklara düşmanın yapıp ettiği zulümleri unutmamalarını ve defterlerine kaydetmelerini söyler. İki üç günde bir defterleri çıkarıp okuyorlar, gerekli bir malumat varsa cepheye bilgi olarak yolluyorlardı. Çocuklar defterlerini evlerinin

gizli yerlerine saklıyor, kimsenin bulmaması için büyük özen gösteriyorlardı. Fakat küçük bir kız çocuğu defterini eve götürmüyor, okulda gizliyordu. Bunun sebebi ise düşmanla iş birliği içinde olduğunu düşündüğü ağabeyinin defterini bulma ihtimali idi. Akıllıca kararlar olan ve sorumluluktan kaçınmayan Türk kızları için örnek bir karakter olarak okumak mümkündür.

Çocuklara Küçük Hikayeler (1939) İskender Fahreddin Sertelli tarafından derlenen 30 farklı hikâyeden oluşan bir çocuk kitabıdır. Muazzez Kaptanoğlu'nun *Gelincik Tarlası* isimli hikayesi de kız çocuklarına rol model olarak sunulan Türk kadınının ne kadar fedakâr ve vatansever olduğunu gösterir niteliktedir. Gelincik tarlasında “köyün takdis ettiği dört Türk kadını yurt için kanlarını dökmüştür.” Gerektiği zaman kadınlar da erkekler gibi döğüşmüş ve düşmanla çarpışmıştır. Düşmanla savaşırken şehit düşen dört kahraman kadının mezarlarının üzerinde gelincikler bitmiş, orası zamanla bir gelincik tarlasına dönüşmüştür. Ayrıca gökyüzünde uçan uçakların içinde kadın teyyarecilerin olduğu ve yurdun göklerini korudukları söylenir.

İskender Fahreddin Sertelli'nin derlediği *Çocuk Şiirleri*'ndeki (1939) *Türk Kızı* isimli şiir Türk kızlarının gücünü ve gayelerini ortaya koymaktadır:

“Bakırlanan yüzünde yanar binlerce yıldız.

Gururunu bunlarla aydımlatan ey genç kız!

Kızıl saçlarını sal, ufukta dalgalansın,

Göğsünü güneşe ger, bağrının içi yansın!

Bakışınla istersen cihanı kudurtursun...

İstersen parmağınla volkanlar durdurursun;

İstersen gökyüzünü katlarsın perde perde;

İstersen coşturursun heyecanı kalplerde!

Ecdadın kanıyla suladığı toprağı,

Yeşillendir cennet yap, zümrüt olsun yaprağı,
Vatanına yan bakan hangi göz olursa vur,
Esmesin başka rüzgâr; kaya ol önünde dur!” (1939: 63)

Cumhuriyet’in temel hedeflerinden birisi Türk ulusal kimliğini en iyi şekilde temsil eden “kız çocukları”, “kadınlar” ve dolayısıyla “anneler” yetiştirmektir. Okullaşma ve çeşitli eğitim organlarının yaygınlık kazanmış olması, çocukların en çok vakit geçirdiği ve ilk örneklik seçtiği kişilerin anneleri olduğu gerçeğini değiştirmemektedir. Ailede başlayan ve okul ile devam eden eğitimin yegâne değişmezi kadındır, annedir. İyi anneler iyi eşler, sağlıklı ve saadet dolu bir aile hayatının garantisi olarak görülmüştür. Sağlıklı bir aile yapısı da toplumun güçlü temeller üzerine bina edilmesinin ön koşuludur. Bu sebeple ulusal kimliğin inşası kadın öznenin merkeze alınmasını zaruri gören bir noktaya dayanmaktadır. Ulus-devlet ve devletin temelleri, fedakâr, sorumluluk sahibi, vatansever ve güçlü kadınlar ve onların yetiştireceği nesil ile güçlendirilecektir.

3.3.GEÇMİŞİN KARANLIĞI VE AYDINLIK GELECEK: OSMANLI ALEYHTARLIĞI ÜZERİNDEN ULUSÇU TÜRK ÇOCUĞUNUN İNŞASI

Erken Cumhuriyet dönemi çocuk anlatılarında Cumhuriyet rejimi övgüsünün genellikle Osmanlı geçmişi ve padişah karşıtlığı üzerinden işlenmesi dikkat çekicidir. Her yeni kurulan rejimin doğal bir refleksi olduğu gibi, burada da rejimin kurucu değerlerinin ön plana çıkarılması geçmiş karşıtlığı üzerinden yapılarak yeni sistemin yönetim anlayışı ve ideolojisinin benimsetilmesi hedeflenmiştir.

Cumhuriyet ideolojisi anti-emperyalist ve anti-osmanlıcı düşüncelerle yakından ilişkili olmuş, bu düşünce yapısı dönemin birçok aydını, düşünürü için önemli bir referans olmuştur. Cumhuriyet’in vulgarize, pozitivist söylemiyle birlikte ortaya çıkan Türkleşme politikaları seküler laik bir toplumun kurumsallaşmasını içermektedir. Dil, ekonomi, hukuk, siyaset, aile vb. gibi toplumsal hayatın tümündeki Türkleştirmeye dönük Cumhuriyetçi söylemin ırkçı/yayılmacı boyut içermediğini;

ortaya konan Osmanlı eleştirisinin “inkılâp” yorumlarıyla birlikte din ögesini barındırmayan bir toplumu hedeflediği söylenebilir (Mert, 2009: 200). Kültürel kimliğin din ile olan bağlantısının kesilmesi için “geçmiş”in izleri her yönüyle, oluşturulan yeni toplumsal yapının dışında bırakılmalıdır. “Yeni”nin kurgulanması için en büyük ihtiyaçlardan biri, “eski” olanın “kötü” ve “düşman” olarak görülmesini sağlayacak ortamın hazırlanmasıdır. Güneş Ayas’ın ifadesiyle; İmparatorluk kalıntılarının bir ulus-devlet çerçevesinde yeniden örgütlenmesine dayanan Cumhuriyet, Türk kimliğinin “dış ötekisi” konumundaki Batı’yı model olarak imparatorluk geçmişini “iç öteki” haline getirmeyi tercih etmiştir. Yeni rejimin öteki haline getirdiği şey bizzat kendi yakın tarihidir, bu tarihsel mirasın toplum içindeki yaygınlığı düşünüldüğünde yerli kültürün, dolayısıyla toplum kimliğinin topyekün bir ötekileştirilmeye maruz kaldığı görülür. Böylece kültürel alanda “düşman”, “model”e dönüşürken, yerli kültür ötekileştirilerek “düşman” haline getirilmiştir (Ayas, 2014: 42).

Bu durumu Millî Mücadele konulu çocuk romanları, hikayeleri ve çocuk şiirlerinde sıklıkla görmekteyiz. Osmanlı Padişahları *kaltaban*,¹² *hain*, *düşmanla iş birliği yapan* ve *içerideki düşman*, Osmanlı dönemi ise *karanlık çağ* ve *yaslı geçmiş*¹³ gibi ifadelerle tanımlanmaktadır. Karanlık ve yaslı geçmiş imajı ile Osmanlı nitelenirken, Cumhuriyet rejimi onu aydınlığa boğacak ve tüm sorunların çözümü olacak bir imajla sunulmuştur. Aynı şekilde Mustafa Kemal Paşa da, milletine ihanet edip, mevcut tüm sıkıntıların sebebi olan Osmanlı Padişahı karşısında ulusu zor zamanlardan çekip çıkaracak, hürriyetin teminatı olan bir karakter olarak yerini almaktadır. Osmanlı’yı ve Osmanlı dönemini tanımlamak için kullanılan *karanlık* ifadesi yalnızca çocuk metinlerinde değil, İnkılâp edebiyatı çerçevesinde kaleme alınan Cumhuriyet dönemi romanlarında da karşımıza çıkmaktadır. Reşat Nuri Güntekin’in *Yeşil Gece*’sinde: *Evet, zavallı memleket asırlardan beri bir yeşil gece içinde yaşıyordu. Halk, dünyayı hep bu karanlığın arasında görüyordu. Anadolu’da fikirlerin geri, insanların sefil kalması, işlerin fena gitmesi hep bu yüzdendi* (Güntekin, ty: 43) ifadeleri yer almaktadır.

¹² Aka Gündüz, *Gazi Çocukları İçin*, Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti, 1934.

¹³ A.g.e

“*Yeşil Gece*’nin kahramanı Şahin Bey medreseli genç bir molla iken yaşadığı inanç krizleri sonrasında itikadını kaybetmiş ve medreseden ayrılıp Darulmuallimin’e geçiş yaparak öğretmen olmuş bir kimsedir. Eserin başlangıç kısmında onun yaşadığı inanç krizlerinden uzun uzun bahsedilir. Osmanlı Devleti’nin son demlerinde öğretmen olarak görev yapmaya başladığı günlerden itibaren kendini din ve din adamlarına karşı savaşılmaya adanmış bir idealist olarak resmedilir. Kendi yaşadığı aydınlanmayı bütün topluma yaşatmak istemektedir. Kendisini aydınlanma ülküsüne vakfeder. Şahin Bey’in zihin dünyasına göre toplum bir karanlıkla malûldür. Karanlığın kaynağı da din ve din adamlarıdır. Eserin ismi bu yargıdan mülhemdir; yeşil dine ait olanları, gece ise dinden kaynaklı karanlığı imler. Anadolu’nun içinde bulunduğu karanlığın tek sebebi medrese ve medreselilerin şahsında (tekke dahil) bütün bir din kurumudur.”¹⁴

Bu örnekte de görüldüğü üzere Osmanlı ve Osmanlı dönemi kurumları için Cumhuriyet devri metinleri arasında yetişkinler ve çocuklar için olmak üzere, ortak bir bakış açısı söz konusudur. İncelediğimiz çocuk metinlerinde, Cumhuriyet ideolojisinin anlayışı dahilinde üst kimlik olarak Osmanlılık reddedilmiş, Müslümanlıkla Türklük arasında da ayrıma gidilmiştir. Geçmişin karanlığını silecek ve aydınlık bir geleceğin taşıyıcısı misyonu yüklenecek olan Cumhuriyet çocukları için eğitim ve kültür alanında reformlar yapılmış yeni yasalarla düzenlemeler getirilmiştir. Kemal İnal, Çocukların laik ve karma eğitimle yetiştirilmesini amaçlayan “Tevhid-i Tedrisat Yasası” (1924), çocuklara okutulacak ders kitaplarını yeni rejimin amaç ve değerlerine göre düzenleyen “Mektep Kitaplarının Maarif Vekaletince Bastırılması Hakkında Kanun” (1926) ve çocukların Batılı laik kültüre göre yetiştirilmesinin amacı ve simgesi olan Latin alfabesine ilişkin “Yeni Türk Harflerinin Kabul ve Tatbiki Hakkında Kanun” (1928) gibi üç önemli kültür-egitim yasasıyla çocuklara ve gençlere yeni rejimin ideolojisinin benimsetilmesinin hedeflendiğini ifade etmiştir. Cumhuriyetin okul programlarında ilk kez 1924 yılında yapılan değişikliklerle halifelîği ve padişahlığı öven kitap ve programlar ile bazı dersler (Ruhیات, Terbiye, Arapça, Farsça, Malumat-ı Hukukiye, Defter Tutma Usulü vd.) müfredattan kaldırılmış yerlerine öğrencileri hayata hazırlayıcı dersler (Ev İdaresi,

¹⁴ Mehmet Şerif Eskin, **Cumhuriyet Türkiye’sinde (1923-1950) Ulusal Kimlik ve Hafıza İnşası Bağlamında Edebiyat Faaliyetleri** (Yayınlanmamış doktora tezi), 2017, s. 245.

Atölye, Laboratuvar, Kız çocukları için çocuk bakımı gibi) koyulmuştur (İnal, 1999: 204). Eğitim alanında arka arkaya yapılan yasalarla devletin resmî ideolojisinin yerleştirilmesi için gerekli zemin hazırlanmıştır. Eğitimde batılı laik bir anlayışın benimsenmesi, harf inkılabı, kültürel kodların taşıyıcısı olabilecek derslerin müfredattan kaldırılması, ulusun kutsanması- Türk ve Türklük vurgusu, 1935 yılında olduğu gibi İlkokul programlarının CHF ideoloji ve anlayışına göre değiştirilmesi gibi meseleler Osmanlı karşıtlığı üzerinden temellendirilmiştir. Yeni yetişen bireyler olarak çocuklar için, Osmanlı kimliğinden sıyrılıp Cumhuriyetin yurttaşları olarak ulusal kimliklerinin bilincine varacakları bir eğitim sistemi tasarlanmıştır. Erken Cumhuriyet dönemi çocuk yazını, bu meseleye dair çok fazla örneği içinde barındırmaktadır. Aka Gündüz'ün *Demirel'in Hikayeleri* 'nde (1930) ve *Gazi Çocukları İçin* (1934) isimli piyes kitabında, Cemil Cahit'in *Bir Kedinin Devri Alemi* (1931) ve Naşide Refik'in *Yaşasın Türk Vatanı* (1930) isimli hikayelerinde, Kanaat Kütüphanesi Çocuk Serisi (1930) içindeki pek çok hikayede, Kanaat Kütüphanesi Çocuk Serisi Seyahat Hikayeleri içinde *Afrika Vahşileri Arasında* isimli hikayede (1932), İshak Refet'in *Ne Mutlu Bana ki Türk Yaratıldım* (1933) ve *Cumhuriyet Destanı* (1934) isimli şiir kitaplarında, Hasan Ali Yücel'in *Sizin İçin: Çocuklara Şiirlerim* (1937) ve İskender Fahrettin Sertelli'nin *Çocuk Şiirleri*'nde (1939), Cumhuriyet dönemi çocuk yazınının Osmanlı Devleti ve Padişahlık kurumu ile ilgili bakış açısını özetleyecek ifadeler yer almaktadır.

Aka Gündüz'ün hem kahramanlık hem de Türklerin savaştığı bir millet oluşu ile ilgili önemli örnekleri de barındıran *Demirel'in Hikayeleri* (1930) isimli hikayesinde Lehistan'ın parçalanmasına uzun yıllar boyunca Türklerin engel oldukları anlatılmaktadır. Fakat padişahlar arasında yönetime dair sıkıntılar baş gösterip halkı ezmeye başladıkları dönemde devlet zayıflamış Moskof Çarı da bunu fırsat bilerek Lehistan'ı zapt ederek esir almıştır. Türkler kahramanca savaşarak Lehistan'da düşmanı kovmuş, Lehler Türklerin savaşma kabiliyetlerine hayran kalmış ve bayram ederek sevinmişlerdir. Bu esnada hikayemizin kahramanı Demirel şöyle bir söz söyler: *Sizin vatanı biz kurtardık pek ala. Ya bizimkini kim kurtaracak?* (1930: 31) Vatanın kurtulması gereken unsurlar hem Türk vatanını işgal eden dış güçler hem de düşman ile anlaşma ve pazarlık halinde olan Osmanlı Padişahlarıdır.

Osmanlı Devleti ve padişahlık sistemi eleştirisi yapılan hikâyede düşmanla mücadele kadar iç düşman olan ve milleti zillete sürükleyen padişah ile mücadele de gerekli görülmektedir.

Gündüz'ün *Gazi Çocukları İçin* isimli piyes kitabında da benzer bakış açısına rastlamak mümkündür. *Saltanat adlı kaltaban gördüm* (1934: 4) ifadesinin yer aldığı metinde yeni rejimin ve kurucu önderlerin övgüsü yapılırken geçmişin ve saltanat sisteminin ağır eleştirisi söz konusudur. Osmanlı dönemi için “karanlık çağ” ve “yaslı geçmiş” ifadeleri kullanılmıştır.

İskender Fahrettin Sertelli'nin *Çocuk Şiirleri* (1939) isimli şiir kitabında bulunan *Halkevi Gençlik Marşı*'nda şu ifadeler dikkat çekmektedir. *Göğsümüz kabarak bağırdık gür bir nefesle / Alakamız kalmadı eskilerden bir sesle*. Genel olarak eskiye dönmemek, medenileşmek, muasırlaşmak, Mustafa Kemal'e olan sevgi ve bağlılık konularının işlendiği metinde, Cumhuriyet'in ilanı ile birlikte medenî bir toplum ve devlet olmaya adım atan Türklerin, eriştikleri seviyeyi Mustafa Kemal'e borçlu oldukları vurgulanır. Göğüsleri iftihar vesilesi olarak kabartacak olan mücadele ve zafer Türklere *yeni bir ses* vermiş, yeni bir *kimlik* kazandırmış, *eski ve karanlık* olan ile hiçbir alakaları kalmamıştır.

Naşide Refik'in Kanaat Kütüphanesi Çocuk Serisi içindeki *Yaşasın Türk Vatanı* hikayesinde Mondros Mütarekesi'nden sonra yabancı devletlerin Anadolu ve İstanbul'u işgale başladıkları ve “hain padişah ve sadrazam”ın (1930:3) da onlara yardım ettiği anlatılmaktadır. Her yerde işgal devletlerinin bayrakları dalgalanıyor ve herkes Anadolu'dan bir parça koparmaya çalışıyordu. Vatan toprağını düşman arasında taksim etmeye çalışanlara karşı Mustafa Kemal ayağa kalktı ve *kimin toprağını kime taksim ediyorsunuz* diyerek duruma itiraz etti ve mücadeleyi başlattı. Düşmanlar Yunanlılar, Ermeniler, İtilaf Devletleri, Sultan ve damat idi. Sivas ve Erzurum'da tüm halkı örgütleyerek, *Ordular! İlk hedefiniz Akdeniz'dir. İleri!* emriyle tüm yurdu düşman istilasından kurtarmış, dış düşman denize dökülerek, iç düşman ise Cumhuriyet'in ilan edilmesiyle bertaraf edilmiştir.

“Karanlık” ve “aydınlık” metaforu üzerinden zihinlerde geçmişin ve geleceğin resmedilmesinin örneğini Hasan Âli Yücel'in *Sizin İçin: Çocuklara*

Şiirlerim (1937) isimli şiir kitabında da görebiliriz. *Yarın çocuklardan doğacaktır / Ay yıldızın ışığı karanlığı yok edecektir* dizelerinde daha önce de bahsedildiği üzere, Cumhuriyet'ten öncesi yani Osmanlı Devleti dönemi için “eski, karanlık ve cehalet” gibi tanımlamalar yapılmıştır. Eski ile yeninin sürekli bir karşılaştırılmaya ve kıyaslanmaya tabi tutulduğu bu şiirlerde, çocuk geleceğin ve aydınlığın teminatı olarak görüşmüştür. Yarının umudu olan çocuklar eski düzeni yıkıp yerine yenisini inşa ettiklerinde hak ettikleri aydınlık geleceğe ulaşabileceklerdir. Çünkü çocuklar “inşa sürecinin” en önemli aktörleridir. Hasan Âli Yücel'in çocuklar için kaleme aldığı ürünlerin hemen hepsinin bu bakış açısı ile oluşturulduğu dikkat çekmektedir.

Cumhuriyet isimli şiiri de saltanat ve sultan karşıtı söylem üzerine kurulmuştur. “Hüküm ancak milletindir” anlayışının işlendiği şiirde seçim, vekillik, kanun ve düzenleme, hükümet sistemi övgüsü ve talebi dile getirilmiştir. *23 Nisan* isimli şiir de;

“Eskiye unut yeni yolu tut
Türklüğe umut
Sen ol çocuğum
Bizi kurtaran
Öndere inan
İtaat et
Çalış öğren
Yurduna güven”

dizelerinden oluşmaktadır. “Eski” ve “yeni” zıtlığı üzerinden Türk çocuğunun zihinsel formasyonu belirlenmiş, eski düzen ve anlayış terk edildiği oranda geleceğin umut dolu olacağı inancı işlenmiştir. Çocuk metinlerinde Mustafa Kemal Paşa'nın işleniş şekillerinde görülen ortaklık bu şiirde de kendisini göstermektedir. “İtaat” edilmesi gereken bir lider, “kurtarıcı” ve “önderlik” vasıfları Cumhuriyet dönemi lider kültürünün işlenmesinde ön plana çıkan kavramlardır.

Aşağıda alıntılanacak olan *Ankara* isimli şiirde yer alan *Ankara'dan doğdu gün* dizesinde de mekânsal bir anlatımla eski-yeni karşılaştırılmasının yapıldığını görmekteyiz. “Cumhuriyet’in önemli ideologlarından Kazım Nami Duru, Türk ulusçuluğunun coğrafi stratejisini anlatırken, yeni başkent misyonunu da ilan eder: *[Millî Mücadele] Ankara’sı güzel ve ümit dolu bir şehir olarak Türk milletinin Kızıl Elma’sıydı* (Aktaran Sarıoğlu, 2001:18). Ankara’nın ümit vaat eden atmosferi, onun değişime ve biçimlendirilmeye açık bir şehir olmasına (veya öyle görülmesine) dayanmaktadır. Cumhuriyet’in 10. yılında Falih Rıfki bu değişimin arzulandığı gibi gerçekleştiğine inanmaktadır: *Ankara’nın bütün eski masalları, dört senelik destanı ve on senelik kültür tarihi yanında sönüp gitmiştir* (“Ankara”, 29 Birinci teşrin 1933, *Hakimiyeti Milliye*). Falih Rıfki’nin anlatımında masal, doğruluğu, irade gevşekliğini, irrasyonalizmi, uykuyu ve ilkelliği çağrıştırmaktadır. Destan ise, kahramanlığa ve eski Türk kültürüne gönderme yapmaktadır. Tanıl Bora, erken dönem Türk milliyetçiliğinden söz ederken, kurucu seçkinlerin *Türk’ün destansı dirilişine* sık sık gönderme yaptıklarını söyler. Bu dirilişin soyut mekânı *vatandır* ve Anadolu Türklerin tarihsel anayurdu olarak kutsiyet kazanmaktadır (Cantek, 2016: 38-40). Hasan Âli Yücel’in *Sizin İçin: Çocuklara Şiirlerim* (1937) kitabındaki *Ankara* isimli şiiri, Türk ulusunun dirilişinin somut mekânı olarak *İstanbul’un karanlığından Ankara’nın aydınlığına geçişi* vurgulamaktadır:

“Ankara’dan doğdu gün;

Öğün Türk oğlu öğün.

Tan yeridir Türklüğün

Bahtı ak, taşı kara

Adı büyük Ankara!

Ordu orda kuruldu;

Düşman orda vuruldu.

Türke bir kale oldu

Bahtı ak, taşı kara

Yurdun kalbi Ankara!

Harp meydanı, ovası;

Başkumandan obası;

Yüce kartal yuvası

Bahtı ak, taşı kara

Can evimiz, Ankara!" (1937: 26)

Buradan yola çıkarak şiirde, İstanbul'un, yani Osmanlı'nın ve hilafetin temsil edildiği mekânın karanlığını Ankara'dan doğan güneşin boğduğu metaforik olarak ifade edilmektedir. Ankara, ordunun kurulduğu, düşmanın vurulduğu, Türk'ün kalesi yurdun kalbi olan yerdir. Ankara'nın mekânsal olarak tanımlanma şekli, Cumhuriyet dönemi romanlarındaki "Anadolu'nun Kabe'si"¹⁵ ifadesi ile benzer bir anlama sahiptir. Dikkatler, şer'i düzenin ve hilafetin mekânsal olarak var olduğu İstanbul'dan, dinî bir terminoloji ile desteklenerek Ankara'ya yöneltilmektedir.

Kanaat Kütüphanesi'nin Çocuk Serisi içindeki *Karadeniz'de Kahraman Bahriyelilerimiz* isimli hikâyede Karadenizli gemicilerin düşman gemileriyle nasıl kahramanca mücadele ettikleri anlatılmaktadır. Ayrıca Damat Ferit Paşa'nın Kuva-yi Milliye aleyhtarlığı ve İngilizlerle nasıl hain iş birliği içinde olduğu konu edilmiştir.

Aka Gündüz'ün *Gazi'nin Gizli Ordusu* kitabındaki *Aslan Ağa* hikayesi dini kimlikler üzerinden yapılan bir eski-yeni ayrımının tipik örneğini oluşturmaktadır. Aslan Ağa, belinde silahı, ardında yaverleri ile dolaşan bir çete ağasıdır. Vaktini camide geçiren, camii dışında da muallim veya müftü ile görüşen Aslan Ağa, kasabadaki tüm meyhane ve kumarhaneleri kapattırmış, alenen oruç yiyeni ve verilen vaazları beğenmeyenleri pişman etmektedir. *Aslan ağa muvakkithanede tespih çekerek düşmanı tepeliyor ve paraları istif ederek vatani müdafaa ediyordu* (1930:15). Bu ve benzeri tanımlamalar ile Aslan Ağa dindar, kötücül, zalim, müstebit, çıkarıcı ve çevresine korku salan bir tipi temsil etmektedir. İnkılâp edebiyatı çerçevesinde kaleme alınan Cumhuriyet dönemi romanlarındaki kötücül ve geri

¹⁵ Halide Edip Adivar, **Ateşten Gömlek**, İstanbul, Can Yayınları, 2007, s.395.

kafalı din adamı tiplemesinin bir benzeri olan Aslan Ağa, rejimin “dindar” diye tabir edilen tiplerle arasında koyduğu mesafenin bir özeti ve yeni nesil için verilecek olumsuz profillerden biri olarak oluşturulmuştur. Bu zalim çete liderinin hakkından Avrupa’da yetişmiş genç ve eğitilmiş bir müfrezinin gelmesi, Aslan Ağa’yı hapse tiktirerek huzur ve asayişin temin etmiş olması da hikayedeki zıtlıkların kullanılış biçimleri açısından dikkat çekicidir.

Kanaat Kütüphanesi’nin Çocuklar İçin Seyahat Hikayeleri serisindeki *Afrika Vahşileri Arasında* (1932) isimli hikâyede de Sultan Abdülhamid’in istibdat ve zorbalığı, Afrika’ya sürdüğü ailelerin yaşadıkları dram konu edilmiştir.

İshak Refet’in *Ne Mutlu Bana ki Türk Yaratıldım* (1933) isimli şiir kitabındaki *Kurtuluş*, *Kan ve Ateş*, *Çankaya* şiirlerinde de aynı bakış açısı hakimdir. *Kurtuluş* şiirinde (1933:6) işgal günlerinin kötülüğü, halkın bir kısmının düşmanın muhibbi olduğu, düşmandan bile daha kötü ve tehlikeli olanın İstanbul yönetimi olduğu, halifenin gözünde milletin “piç” ve “eşyadan daha değersiz” olduğu anlatılmaktadır. Millet açlık ve sefalet içinde düşman ile savaşırken halifenin sarayda düğünler ve eğlenceler düzenlediği fakat Mustafa Kemal Paşa’nın sayesinde tüm bu sorunların üstesinden geldiği anlatılmıştır. *Kan ve Ateş* (1933:28) de ise Türk’ü mezara indiren, kanını sülük gibi emen, ateşini söndüren hainlerin Osmanlı yönetimi ve Padişah olduğu söylenmiştir. *Çankaya* (1933:91) şiirinde, Türk çocuklarına hitap edilerek *geçmişin* kara günleri hatırlatılıp, öldü sanılan bir milletin nasıl dirildiği anlatılır. Güneş sönse, küre dönse yine de Türk ölmez denilmektedir. En yılmaz gayret Türk’te bulunur. Türk’üm diyen bazı soysuzlar düşman ile iş birliği yapmışlardır. Her şeyin bitti sanıldığı bir anda bir ses yükselerek; *Türk milleti ölmedi, ölmez* diyerek haykırmıştır. O ses bir “iman”dır. Düşmanı yurttan kovan ve *milleti yaratandır*. Türk çocuklarından, başlarının dik olmasını sağlayan şeyin ne olduğunun farkında olmaları istenmiştir.

İshak Refet’in bir diğer şiir kitabı olan *Cumhuriyet Destanı*’ndaki (1934) *Bölge 2* isimli şiirinde “Osmanlı’nın o son alçak hünkarı” denilerek Vahdettin’den bahsedilmiştir. *İnönlerin Türküsü* isimli şiirde;

“Ta o günlerde yıktık tahtı

Ak pak ettik kara bahtı”

dizelerinden, henüz savaş neticelenmeden saltanatın kaldırılacağıın öngörüldüğü anlamı çıkarılabilir. Karanlığın temsili olan *tahtın* yıkılması geleceğin aydınlık olmasını sağlamıştır.

“Hünkâr düşmanla el eleydi

Vatanı savunanlar onun için bir dikendi

Halk ateşlerde yanarken o keyiflere dalmıştı

Eline geçeni astırıyordu

Fetva ferman çıkartıyordu

Yezit'ten bile alçaktı hakanımız”

dizelerindeki gibi ifadeler kullanılmıştır. Osmanlı'nın son padişahından “Kan içen Vahdettin” şeklinde söz edilmiştir. *Bölge 4* şiirinde de padişahlar için ağır hakaret içeren ifadeler kullanılmıştır. “Kaltaban” olarak tanımlanan padişah için “düşmanın tacı tahtı sarsıldı” denilerek en büyük düşmanın aslında Osmanlı Padişahı olduğu işaret edilmiştir. *Dumlupınar Türküleri*'nde de;

“Mondros, Mudanya, Sevr, Lozan

Yurdum tertemiz işte ne padişah ne düşman

Kirleten geriletten ne varsa boğuldu”

dizeleri yer almaktadır. Çocuk hikâye ve şiirlerinde gördüğümüz Osmanlı karşıtlığının, işgal güçlerine karşı olan derin öfke ve nefretten daha az olmadığı söylenilebilir. Eski düzenin tamamen yıkılması ve toplumsal alandan tasfiyesi, yurdun düşman işgalinden kurtulması kadar önemli görülmektedir.

Cemil Cahit'in *Bir Kedinin Devr-i Alemi* (1931) fantastik öyküsü de Afacan isimli İsveçli bir kedinin maceralarını anlatmaktadır. Afacan kendi ülkesinden yola çıkarak dünyanın dört bir yanını gemi vb. pek çok vasıta kullanarak gezer, Amerika'da film çeker, yolda karşılaştığı insanlara yardım eder, gezer eğlenir. Yolu elbette Anadolu'ya da düşer ve Ankara'da bir Ankara kedisine âşık olur ve onunla evlenir. Hikâyenin başlığımız ile ilgili kısmı 10. bölümde başlamaktadır. Ankara'daki kedi kongresine gelen Afacan ile Pamuk, Habeşli bir kedi olan İsabella'dan Türkiye hakkında bilgiler alır:

“Efendim vaktiyle bu memlekette de bizim memlekette ve İsveç'te olduğu gibi krallar varmış. İsmine Padişah derlermiş. Fakat bu padişahların kimi deli, kimi zalim, kimi de ben neyim budalasıymış. Memleketin canına okumuş, halkı ezip suyunu çıkarmışlar. Hele içlerinden bir tanesi vatani tutup düşmana satmağa bile kalkmış. Bak bunu hiç yakıştıramadım, bir kedi bile bu kadarını yapmazdı. Türkiye'de zulüm o kadar ilerlemiş ki kedilere bile rahat vermemeye başlamışlar. Anadolu'da halkın bıçak gırtlığına dayanmış. Başlarına da Gazi Mustafa Kemal Paşa adından bir kumandan geçmiş. Vatani istila eden Yunanlıları denize dökmüşler. Bir Cumhuriyet yapmışlar, merkezi de bizim kongrenin yapılacağı Ankara imiş. Türkiye çok güzel yer. İnsanları iyi kalpli, misafirperver ve çok zeki. Öyle çalışkanlar kimseler ki. Ankara şehri evvelce minimini harap bir yerken az zamanda koca koca binalarla süslemişler. Büyük havuzlar yapmışlar.”

Hikâyede eski Ankara ile yeni Ankara arasındaki ayrım bir kedinin dilinden aktarılmıştır. İnkılâp edebiyatı romanlarında ve bilhassa Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun *Ankara* romanında dikkatleri çektiği üzere, Ankara Türkiye Cumhuriyeti'nin merkezi olmadan önce hem mekânsal hem de toplumsal ilişkiler bağlamında harap bir konumdadır. Eski Ankara'nın yaşanmaz halde oluşu ile ilgili *Ankara*'daki tasvirler gibi *Bir Kedinin Devr-i Alemi*'nde de şehrin pisliği ve haraplığına vurgu yapılmış, kedilerin midelerini bayram ettiren fare avından uzun uzun bahsedilmiştir.

Burada da Osmanlı Devleti ve padişahlarla ilgili hâkim anlayış çerçevesinde bir bakış açısı geliştirilmiştir. Diğer örneklerde de gördüğümüz gibi çocuk anlatılarında padişahları genellikle “zalim”, “hain”, “vatanını satan”, “kaltaban”,

“düşmanla iş birliği yapan”, “deli” ve “budala” gibi özelliklerle tanımlanmaktadırlar. Anadolu halkının boğazına bıçağın dayandığı nokta, düşman istilası sebebiyle vatan müdafaasına kalkışılması ile ilgili değil padişahın halk üzerindeki zulüm ve baskısı ile ilişkilendirilmiş olması da dikkat çekmektedir. Mustafa Kemal Paşa'nın kurtarıcı lider olarak halkın başına geçmesiyle hem padişah isimli zulümden hem de istilacı düşman kuvvetlerinden ülke temizlenmiştir.

3.4. CUMHURİYET CANIMIZLA BİR: ERKEN CUMHURİYET

DÖNEMİ ÇOCUK ANLATILARINDA CUMHURİYET REJİMİ VE ALTI(N) OKLAR

Cumhuriyetin ilk yıllarında kaleme alınan çocuk kitaplarında yapılan rejim övgüsü, rejimin değerleri ve fikri altyapısının sunulması daha önce de ifade edildiği gibi sultan ve saltanat karşıtı içerikli bir söylem üzerine kurulmaktadır. Hakimiyetin ve hüküm vermek yetkisinin yalnızca millete ait olduğu, seçim, vekillik, kanunlar ve düzenlemeler, hükümet sistemine övgü ve bu yönetim sisteminin talebi gibi içeriklerle işlenmektedir. Enver Behnan Şapolyo *Alas: Küçük Tarihi Hikayeler*'de (1934) Türklerin tarih sahnesine ilk çıktıkları günden bugüne özünde Cumhuriyet rejiminin değerlerinin saklı olduğu bir anlayışla yönetim sistemi kurduklarını ifade eder. *Alanguva* isimli hikâyede reis olacaklara şu öğütler verilir: *Hakimiyet milletindir. Bir millet kanunsuz yaşayamaz. İnsanlar hür doğar ve hür yaşarlar. İstiklalsiz bir millet yaşayamaz. Toprak altın hazinedir.* Bu sayılan ilkeler Cumhuriyet rejimi ile birlikte tahkim edilmeye çalışan düzenin temel taşlarıdır denilebilir. Eski Türkler bu ilkelere göre toplum yönetimini sağlayan bir millettir fakat Cumhuriyet'in ilanı ile birlikte eskiden sahip olunan bu niteliklere tekrar kavuşulacaktır. Cumhuriyet Türkiye'si'nin kazanımı için mücadele edilen bu unsurlar eski Türklerin sahip olduğu özelliklerdir. Taleplerin karşılığı olabilecek tek sistem Cumhuriyet rejimidir. Cumhuriyet rejiminin başında Cumhurreis vardır ve o kamutayca seçilir. Seçimle yönetimin başına geçmek ve halkın iradesini her şeyin üzerinde tutmak saltanat sistemi ile Cumhuriyet rejimi arasındaki karşıtlığın ilk adımıdır. Saltanat sisteminin dinle kurduğu ilişkiye karşıt bir söylem olarak İshak

Refet 'in *Ne Mutlu Bana ki Türk Yaratıldım* (1933) isimli şiir kitabındaki; *Gürbüzlerin Türküsü* isimli şiiri örnek olarak alınabilir:

“Bizler gürbüz Türk çocuklarıyız

Neş’eden kanat açar, uçarız.

O sevgilimiz cümhuriyettir

O cümhuriyet canımızla bir...

Tapındığımız odur, o yalnız!

Benzemez ona ay, güneş, yıldız” (1933:135)

Ulus devletleşme sürecinde dinin ve dinî olanın yerine milletin ikame edilmesi yahut “Celal Nuri’nin *Mukadderat-ı Tarihiye’de* artık dünyada dinî hislerin yerini millî hislerin aldığı” (Mert,2009: 198) düşüncesinden yola çıkan bir anlayışla bu dizelerde tapınacak varlık olarak Cumhuriyet’in işaret edilmesi birlikte düşünülmelidir.¹⁶ Yine İshak Refet’e ait *Cumhuriyet Destanı* (1931) isimli şiir kitabındaki *Cumhuriyet Destanı Bölge 1* isimli şiirinde de güçlü bir Cumhuriyet rejimi vurgusu yer almaktadır. *Geçmişte nasıl yandı canımız* gibi dizeler ile yeni rejimin milletin sorunlarına çare, dertlerine derman olacağı dile getirilmiştir. *Dumlupınar Türküleri*’nde de Cumhuriyet’in Gazi’nin bizlere bir hediyesi olduğu ve onu korumanın ne denli önemli olduğu ifade edilmiştir.

Cumhuriyet rejimi, halkı ve halkın iradesini ön plana alan, eşitlik ve hürriyet vadeden, daha adil ve seçimle iş başına gelmeyi teminat altına alan bir sistem olarak destekçileri tarafından savunulmuş, ilkeleri gerek çocuklara gerekse tüm toplum tabanına sosyal, siyasal ve kültürel kanalların enstrümanları aracılığıyla aktarılmaya ve benimsetilmeye çalışılmıştır. Melodik yapısı itibariyle kültürel alanın en etkili enstrümanı da muhakkak ki şiir olmalıdır. Bu anlamda belli değerlerin şiir aracılığı

¹⁶ Bkz. Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce “**Kemalizm**”, Cumhuriyet Arslan “Halil Nimetullah Öztürk”, İletişim Yayınları, C. 2, s. 200, İstanbul 2009.

ile öğretilmesi geçmiş zamanlardan bu yana etkili bir yöntem olarak kullanılagelmiştir. İshak Refet'in didaktik yapıdaki şiirleri millî ruhun fitilini ateşleyecek epik ve destansı içeriklerle şiirin bu vazife için kullanılmasına dair bir temsil olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bölge 5, Cumhuriyet'in 10. yıl kutlamalarına dair yazılmış bir şiirdir. Şiirde bu on yılda mektep, köprü, hastane, yerli mallar gibi yapıp edilenler anlatılmıştır. Bunların yanı sıra şapka inkılabı, fes yasağı, tekkelerin ve medreselerin kapatılması gibi hadiseler de değinilmiş, bu faaliyetler vesilesiyle ne cin kaldı ne şeytan ifadesiyle de dini kimlik ve değerleri dışlandığı ifadeler kullanılmıştır. Saraylar mektebe çevrildi, toplumda ferdin kıymeti arttı ifadesiyle, Cumhuriyet'ten önceki mevcut eğitim kurumları olan medreselerde ferdin bir kıymeti olmadığını söylemenin yanı sıra, devletin yönetildiği sarayların mektebe çevrilmesiyle faydalı bir kullanıma açıldığı ifade edilmiştir. Milliyetçiliktir can kaftanımız dizesi ile, toplumun güç, mevki ve itibar elde edebilmesini sağladığı imasıyla milliyetçilik vurgulanmıştır. Zira milliyetçilik ideolojisine dayalı bir Cumhuriyet'in kurulmasından sonra fabrikalar, bankalar ve vapurlar kazanılmıştır. Cumhuriyet'in Altı Ok'una çeşitli metinlerde değinildiği gibi burada da ikisi sıralanmıştır. Ulusal edebiyatın şekillendirilmesinde Altı Ok'un üzerinde önemle durulmuş, her biri kültür, sanat ve edebiyat alanına tatbik edilmiştir.

“Ahmet Refik'in 1925 ve 1929 yılları arasında *Vakit*'te çıkan eleştiri metinlerinden oluşan *Bizim İstedüğümüz Edebiyat* isimli eserinde 'Türkiye'de yapmak istediğimiz yeni ulus edebiyatını artık eski okumuş azlık kişiler dilile yazamayız; ulusun edebiyatı, ulusun zengin, verimli, temiz dilile yazılmalıdır' diyerek dönemin ideolojik atmosferine uygun şekilde dil konusunda tasfiyeci bir yaklaşım sergiler. Yazara göre halihazırdaki edebiyatın en büyük eksiği ise ideolojisiz kalmış olmasıdır. Sürekli bir edebiyat yaratmak isteniliyorsa, 'ilk adımda onun ideolojisi yapılmalı, amacını çizmeli, bugünkü dağınık çalışmaları bu yolda birleştirip sıklaştırmalıyız' diyen Ahmet Refik bu ideolojinin esasları için de Cumhuriyet Halk Fırkası'nın parti programını adres gösterir. 'İstenilen edebiyat'ın ana hatları Altı Ok ile

belirginleştirilir. İnkılâpçı, cumhuriyetçi, milliyetçi, halkçı, devletçi ve laik olması hayal edilen yeni edebiyatın başlıca vazifesi ise *inkılabı kökleştirmek* olarak belirlenir.”¹⁷

Altı Ok’tan biri olan *laiklik ilkesi* ile ilgili olarak şiirde; “dinle dünya işinin birbirinden ayrılması” olarak tanımlama yapılmıştır. Kimsenin dininden dolayı sorgulanmayacağı da ifade edilerek, laikliğe dair toplumun kafasında oluşabilecek soru işaretleri izale edilmiştir. “CHF’nın 1931 tarihli parti programında da laiklik ilkesi ile ilgili olarak ‘Din telakkîsi vicdanî olduğundan Fırka, din fikirlerini, devlet ve dünya işlerinden ve siyasetten ayrı tutmayı milletimizin muasır terakkide başlıca muvaffakiyet olarak görür’ denilerek basit bir ayırımla yetiniliyordu. Ancak edebiyat sahasındaki tartışmalarda ve edebiyatın laikleştirilmesi sürecinde ortaya koyulan fikirler sadece seküler bir edebiyat tasarısıyla yetinmiyor, aynı zamanda dinin ve dinî olanın ötekileştirilmesini de öngörüyordu.”¹⁸ Edebiyatın seküler bir tabanda yeniden tasarlanması ve devletin kültür politikası haline getirilmesinin yanında bu ilkelerin tabanda yaygınlık seviyesinin genişletilmesi için çocuk yazınında temellerinin atıldığı söylenebilir. Kullanılan dilden bakış açısına, dinî meselelere ve kimliklere bakıştan, dinle bağlantılı olabilecek unsurların farklı metafizik unsurlarla yeniden yorumlanmasına kadar pek çok açıdan seküler bir dilin hakimiyeti hissedilmektedir.

Şiirde Türk kadının özgürleşmesi ve belli hakları edinimi de laiklik ile bağlantılı olarak açıklanmıştır. Türk soyunun çalışkan ve temiz olduğu, *ne mutlu dünyaya Türk olarak gelene* gibi ifadelerle de Türk ırkının yüceltiildiği görülmektedir.

Devletçilik ilkesine dair olarak da şu dizeler gösterilebilir: *Çetinlik görürsek herhangi bir işte biz / devletimiz olur yol bulanımız*. Edebiyatın devletleştirilmesi, devletçilik ilkesinin edebi metinlerde işlenmesi, tek el tarafından yönetilen ve çoksesliliğin yaratacağı kargaşadan edebiyat ve sanat alanının uzak tutulması, asıl duymak ve duyurulmak istenenin ön plana çıkması adına faydalı olacaktır. Bu anlamda, edebiyat sahasında planlı bir müdahalenin söz konusu olduğu söylenilebilir.

---

¹⁷ Mehmet Şerif Eskin, “Cumhuriyet Türkiye’si’nde (1923-1950) Ulusal Kimlik ve Hafıza İnşası Bağlamında Edebiyat Faaliyetleri” (Yayınlanmamış doktora tezi), 2017, s. 67.

¹⁸ A.e., s.78.

Şerif Eskin'in de ifade ettiği gibi, Cumhuriyet Halk Fırkası'nın 1931 tarihli parti programında devletçilik ilkesinin "Ferdî mesai ve faaliyeti esas tutmakla beraber mümkün olduğu kadar az zaman içinde milleti refaha ve memleketi mamuriyete eriştirmek için milletin umumi ve yüksek menfaatlerinin icap ettirdiği işlerde -bilhassa iktisadî sahada- Devleti filen alakadar etmek mühim esaslarımızdandır" biçiminde tanımlandığı ve özellikle ekonomik sahaya vurgu yapıldığı görölmektedir.¹⁹ Cumhuriyet ideologları için edebiyat yalnızca bir sanat ve ilham unsuru değil bir kültür meselesi olarak görüldüğü için, Cumhuriyet ideolojisinin benimsetilmesi için elverişli bir saha olarak edebiyat da devletleştirilmiş ve laikleştirilmiş, Altı Ok'un sunduğu muvazeneden yaklaşılarak eserler kaleme alınmış ve içerik olarak da işlenmiştir. Şerif Eskin, Eflatun Cem'in "Esasen edebiyat, bazılarının uydurdukları gibi sadece bir ilham mataı değil, bir kültür meselesidir. Bilhassa iktisat gibi ve ondan doğan bir cemiyet hadisesi, bir inkılap unsurudur" diyerek edebiyatın da ekonomi gibi ilgili politikalar kapsamına dahil edilmesi gereken bir kurum olduğunu ifade ettiğini belirtir.²⁰

Hasan Âli Yücel'in *Sizin İçin: Çocuklara Şiirlerim* (1937) isimli kitabında yer alan *Altın Ok* isimli şiirinin, ulus-devletleşme sürecinde yaşanan zihinsel dönüşüm seyrinin haritasını sunduğu söylenilebilir. Tamamı alıntılanacak olan bu şiir; erken Cumhuriyet dönemi çocuk edebiyatında izleri sürölen meseleleri açıkça ve özet şekilde dile getiren, Türk çocuğunun *geçmişe* bakışını ve *geleceğe* dair hedeflerini belirleyen bir metin olarak görölebilir.

"Ben bir Türk'üm; soyum, ırkım uludur

Göğsüm millet sevgisiyle doludur

Tuttuğum yol Atatürk'ün yoludur

Hep o yoldan yürümektir dileğim

Yıkılmıştır hanedanlar otağı

---

¹⁹ A.e., s.70.

²⁰ A.e., s.70.

Biz seçeriz, bize baş olacağı
Mukaddestir Cumhuriyet ocağı
Ona biri yan baksın da göreyim

Halk içinden çıktım, halka kulum ben
Halkı üstün tutmaktayım her şeyden
Bir kafayım, onu her an düşünen
Halk içindir, Hakla çarpar yüreğim

Dilde birdir, dilekte bir hep Türkler
Bu ilkede birleşene Türk derler
Millet aşkı kalbimizde yer eder
Tek değilim, koskoca bir kütleyim

Türk devleti doğdu Türk milletinden
Varlığımız hep onun kudretinden
Bize odur hayat veren, ün veren
Ben de ona her şeyimi vereyim

Dinle devlet ayrı şeydir, birleşmez
Din bir duygu; ona kimse ilişmez
Devlet dine, din devlete karışmaz
Laikliği ben böylece bileyim

Eskiliği yıktık, oldu bu işler
Geçtikleri yerde kalsın geçmişler
Bize bundan, inkılapçı demişler
Yıkılmadan yapılmıyor, neyleyim

Böyle doğdum, Cumhuriyetçiyim ben
Hem halkçiyim hem milliyetçiyim ben
İnkılapçı, laik, devletçiyim ben
Her birini bir okla göstereyim

Bu Altı Ok Kemalizm'in özüdür
Altısı da Anayasa sözüdür
Atatürk ki milletin gözüdür
Bu inanla yüceliğe ereyim" (1937: 23)

Çocuk metinlerinde sıklıkla karşımıza çıkan "Türklük", "Türk ırkını yüceltilmesi" gibi meseleler erken Cumhuriyet dönemi çocuk edebiyatının ana damarını oluşturan söylemlerdendir. Yukarıda alıntılanan şiir de bunun bir yansıması olarak Türk ırkının/soyunun yüce olduğu vurgusuyla başlamaktadır. Atatürk'ün önderliğinde kurulan yeni düzenin Türk çocukları için takip edilecek ve bağ kurulacak tek yol olduğunu söyleyen şiir, resmî ideolojinin omurgasını oluşturan Altı Ok'u çocuklara tanıtmakta, onların geçmişe dair duygu ve düşüncelerini gözden geçirmelerini sağlayarak, geleceğe yönelik takip edecekleri değerlerin haritasını sunmaktadır.

Hasan Âli Yücel (1897-1961) 1930-1931 yıllarında Mustafa Kemal Paşa ile birlikte Anadolu seyahatlerinde bulunmuş, bu seyahatler esnasında güven kazanınca da siyasi hayatının önü açılmıştır. Siyasi hayatı boyunca bir dizi eğitim ve kültür reformu yapan Hasan Âli Yücel, köy enstitülerini kurmuş ve pek çok üniversitenin kurulmasına ön ayak olmuştur. Kökleri Osmanlılara dayanan ve Cumhuriyet'e intikal eden son Osmanlı neslinin temsilcileri arasında yer alan Yücel'in, tasavvufi terbiyeden geçmiş olduğu gibi, Türkiye'nin çağdaş düşünce tarihinde imanla aklı, metafizikle fiziği, mistisizmle rasyonalizmi dengeleyen bir düşünür olduğu ileri sürülür (Sayar, 2013: 45-46). İlk eğitimini Osmanlı mekteplerinde aldıktan sonra, Osmanlı kültürü ve geleneği içerisinde yetişen, tasavvufî bilgiye sahip bir isim

olarak, yeni rejimin kurucu kadrosu arasında yer alan Cumhuriyet döneminde eğitim-kültür alanındaki faaliyetleriyle adından çokça bahsedilen Yücel tarafından bu şiirin kaleme alınması dikkat çekicidir. Cumhuriyet ideolojisinin Osmanlı kültürü içinde yetişmiş entelektüel bireyler üzerindeki reformist etkisini görebileceğimiz gibi, gelecek nesillere bu öğretileri aktarım şekilleri konusunda da bir manzara sundukları söylenebilir.

Cumhuriyet Türküleri şiiri de bize bir Cumhuriyet Bayramı manzarası sunar. Şiirin çizdiği resme göre tarihin en önemli günlerinden biri olan bugünde, tüm kâinat, dağlar, ovalar, hayvanlar bile sevinç içerisinde. Cumhuriyeti sevmenin ve korumanın önemine dikkat çekilen şiirde Ankara vurgusu da ön plandadır. Ankara Cumhuriyet'in beşiğidir. Karanlıklara güneş saçan Gazi'dir ve bu güneş Ankara'dan doğup her yeri aydınlatmıştır. Ankara, Cumhuriyet'in neşet ettiği mekân olarak önemli olmakla birlikte, Osmanlı'nın temsil edildiği merkez olarak İstanbul'a karşıt bir özne olarak konumlandırılmıştır. "Cumhuriyet'in kurucu kadrosunun uluslaşma ve modernleşme sürecinde yeni bir mekânsal düzenlemeye verdiği önem, yeniden inşa edilecek bir ulus-devlete yeni ve emperyalizmin ayak izleriyle kirlenmemiş bir yaşama alanı sunma çabasına dayanır. Osmanlı'nın redd-i mirası doğrultusunda dışa bağımlılığı, imparatorluk rejiminin dayattığı toplumsal düzeni, teslimiyeti ve kozmopolit *kaosu* imleyen İstanbul gözden çıkarılmıştır. Taşıdığı semboller, geçmişin *taşa yazılı* izleri ve tüm dünya devletleri nezdinde İmparatorluğu temsil ediyor olması, İstanbul'da yeni bir başlangıç yapmayı imkânsız hale getirmiştir" (Cantek, 2016: 38-39).

Konuya dair örnekler yalnızca şiirlerle sınırlı değildir. Kanaat Kütüphanesi'nin Çocuk Serisi *Çocuklar İçin Seyahat Hikayeleri* (1930) başlığı altında basılan 5 hikâye kitabından oluşmaktadır. Türk çocuklarının dünyanın geri kalanı ile kurdukları ilişki, dünyaya bakış açıları, sosyo-kültürel ve ekonomik olarak farklı memleketler ile Türk devleti ve milleti arasındaki farkları ortaya koymayı ve aynı zamanda Türk çocuklarına yeni hedefler göstermeyi amaçlayan bu seyahat hikayelerinden biri de *Fil Üzerinde Afganistan'dan Hindistan'a*'dır. Hikâye, Afgan kralı Emanullah'ın ülkesinde başlattığı teceddüt hareketlerinden ve getirdiği yeniliklerden bahsetmektedir. Bir Türk genci seyahati esnasında Emanullah ile

tanişır ve konuşma fırsatı elde eder. Hikâyede Kral, büyük Türk inkılâbının hayranı olduğunu, Gazi'ye çok derin bir bağlılık ve muhabbet beslediğini, büyük Türk inkılâbının tüm batıl inançları yok ettiğini, kendi hedefinin de ülkesindeki batıl inançları ve taassubu yıkmak için inkılâplar yapmak olduğunu ifade eder. Ülkesindeki taassubun ne boyutlara ulaştığını göstermek maksadıyla halkının doktorların tavsiyelerine uymak yerine hocalara okunduğunu ve kurşun döktürmekle şifa bulacaklarına inanmalarını örnek olarak gösterir. Kadınların okuma yazma bilmeleri ayıp kabul edilirken, kendi yapacağı yeniliklerle bunun normal hatta zaruri görüleceğini, maarif sisteminde yapacağı yenilikler ve taassubu yıkmak için *şapkayı* zorunlu hale getireceğinden bahsederek konuşmasına devam eder. Bütün bu inkılâpları yaparken Türkiye'den ilham aldığını ve bu şekilde önüne çıkan müşküllerin üstesinden geleceğini ifade eder. Bütün bu inkılâp ve teceddüt hareketlerinde Gazi Mustafa Kemal Paşa'yı göz önünde tutacağını söyler. Hikâyede büyük bir hayranlıkla Türkiye'deki inkılâp hareketleri ve sonuçları övülürken işin hakikatteki boyutu çok daha çetrefillidir. Dönemin Türkiye'si'nde siyasal atmosfer zorlu ve baskıcıydı. 1925 yılı itibariyle Batılılaşma ve laikleşme alanında atılan adımlar, hilafetin kaldırılması hadisesi toplum tabanında büyük bir sarsıntıya sebep olsa da muhalif seslerin bastırılması için daha şiddetli bir sarsıntıya ihtiyaç duyulduğu açıktı. B. Lewis, Müslüman kimliğinin ve farkındalığının son kalesi olarak görülen fesin yasaklanıp şapkanın zorunlu hale getirilişini bu saikler içerisinde değerlendirir ve M. Kemal Paşa'nın Ekim 1927'de yaptığı bir konuşmayı nakleder: *Efendiler, milletimizin başında cehalet, gaflet ve taassubun, ilerleme ve uygarlaşma düşmanlığının alameti gibi telakki olunan fesi atarak onun yerine bütün medenî alemce serpuş olarak kullanılan şapkayı giymek ve bu suretle Türk milletinin medeni toplumsal hayatından zihniyet olarak hiç de farklı olmadığını göstermek gerekiyordu* ifadelerini kullanarak Anadolu'da hala kullanılan geleneksel kıyafetlere ilk hücumu başlatmıştır (Lewis, 2011: 360). Medenî dünyaya Türklerin de medenî bir toplum olduğunu ispatlamak maksadıyla ve Takrir-i Sükûn Kanunu'nun zorlayıcılığıyla kabul ettirilmeye çalışılan şapka büyük bir direnişe sebep olmuştur. Türk çocuklarının dünyaya açılan penceresi, Türklerin dünyadaki imajının restorasyonu, Türk milletinin ne denli çalışkan ve medenî bir toplum olduğunu göstermek amacıyla kaleme alındığını iddia ettiğimiz seyahat hikayelerinde şapka kanunu ve tüm Türk

İnkılâpları ile ilgili başka toplumların hayranlığının konu edilmesi iddiamızı destekler niteliktedir.

Hikâyenin kadın kahramanlarla ilgili bakış açısı oryantalist isimlerin doğuyu ve doğunun kadınlarını tanımlarken veya resmederken kullandıkları argümanlardan çok farklı görünmemektedir. Afgan kadınlarından bahsedilirken; *topuklarına kadar uzun çarşafları siyah kumaştan yapılmıştı. Bu gayet bol çarşaflar içinde dolaşan kadınlar insana şarkın esrarengiz haremelerini hatırlatıyordu* şeklinde ifadeler kullanılmıştır. Afganistan'daki kadınlarla ilgili söylenenler burada bitmez. Yukarıda Afgan kadınların siyah çarşaflar içerisinde sokaklarda dolaştıklarını söylerken, daha sonra bu kadınların asla sokağa çıkamayacakları, çıksalar bile tanınmalarına tamamen mâni olacak kıyafetler giyme zorunluluklarının olduğunu, bir kadın bir saatten fazla ve ağır adımlarla sokakta yürüyorsa ona iyi gözle bakılmayacağını söyleyerek devam etmektedir. Afganistan'daki özgürlük ve temel insan hakları konusundaki yoksunluk ve bağınazlık, zindana düşen birinin oradan asla kurtulamadığı örneği ile somutlaştırılarak, Türkiye modelinde bir inkılâp hareketinin Afganistan için nasıl bir zaruret arz ettiği ifade edilmek istenmiştir.

Türkiye'de inkılâpların uygulanma sahasının genişletilmeye çalışıldığı tarihlerde bu içeriğe sahip bir hikâyenin çocuk kitaplarında yayınlanmış olması muhakkak ki dikkat çekicidir. Türk inkılâpları toplumu batılı toplumlar seviyesine çıkartan ve modernleşme sahasında ivme kazanmasına katkı sağlayan hareketler olduğu gibi, bu zihinsel haritanın dışında kalan tüm ülke ve toplumların da ötekileştirici bir tavırla tanımlanması söz konusudur. Gazi Mustafa Kemal Paşa gerçekleştirdiği bu inkılâp hareketleriyle tüm dünyanın takdirini kazanan bir müceddit olarak gösterilirken, toplumun kabullenmekte zorlanacağı düşünülen veya zorlandığı meselelerin (şapka giyme zorunluluğu gibi) çağdaşlaşmanın ve taassuptan kurtulmanın şekilsel anlamda ön şartı olduğu kabulü hikâyede kendisini göstermektedir. Bizim dışımızda başka ülkelerin de erişmek istediği medeniyet seviyesine Mustafa Kemal Paşa'nın öncülüğünde erişmiş olmanın gururu; cahillik, taassup, zihnî tutsaklık gibi konuların aşılmasında başka devletler tarafından örnek alınma ve hayranlık duyulma gerçeği ile birleştirilerek temelde Türk inkılâbının vazettiği değerleri çocukların zihinlerinden başlayarak kökleştirmek hedeflenmiştir

denilebilir. Hikâyede olumsuzlanan her örnek, Türk inkılâbının ile mücadele sahasında olan somut ve soyut hadiselerdir.

Türkiye’de süreli çocuk yayınları üzerine yaptığı çalışmalarla bilinen İsmet Kür, 1923-28 yılları arasında çıkan dergilerin Kurtuluş Savaşı, savaş kahramanlıkları, 30 Ağustos, 23 Nisan, 29 Ekim, millî inkılâplarımız gibi konularda sessiz kaldıklarını yalnızca *Çocuk Dünyası* (1926-1927) dergisinin bu konulara bir miktar değindiğini belirtmektedir (1991: 551).

Çocuk Dünyası dergisi *Büyük Millî Müsabakamız* isminde bir yarışma düzenler. Müsabakanın duyurusunda şu ifadeler yer almaktadır: *Bize diyorlar ki: Mecmuanızda son millî inkılâbımıza dair yazılar az. Halbuki biz bunu tasdik etmekle beraber maalesef yazacak pek az kimse bulduğumuzu da söylemeye mecburuz. Bu sebeple bir yazı müsabakası açıyoruz.* Birinci, ikinci ve üçüncü olacıklara ödüller verileceği ifade edilen duyurudan anlaşıldığı üzere Cumhuriyet’in ilanını takip eden süreçte 1928’e kadar çocuk dergilerinin millî hadiseler ve inkılâplara dair içeriği az sayıdadır. Teşvik için müsabaka düzenlenmesi ve bu eksikliğin dile getirilmesiyle bir sonraki sayıda (17 Mart tarihli 16. Sayı) *23 Nisan ve Gazi’nin Heykeli Karşısında* başlıklı şiirler yayımlanmıştır.

3.5. BİZ ÇOCUK DEĞİLİZ! CUMHURİYET ÇOCUĞUNUN “MAKBUL”, “MUTEBER” VE “YETİŞKİN” OLANI

Daha önce de ifade ettiğimiz gibi, Cumhuriyet’in ilk yıllarında kaleme alınan çocuk kitaplarında karakter olarak işlenen çocuklar, “çocukluk” özelliği taşımayan yahut bedensel olarak çocukluk döneminde olsalar da zihinsel olarak o evreyi aşmış birey görünümü sergilerler. Kahramanlarımız, insan ömrünün çocukluk döneminde yaşanabilecek, yetişkinler tarafından paylaşılmayan bazı duygusallıklar, yaramazlık denilebilecek tavırlar içinde görünmezler. Bu çocukluk algısının, çocukluk döneminde insanın aciz, eksik, bedensel ve zihinsel olarak yarım, bakıma ve yardıma muhtaç oluşu, üretime katkı sağlamaması gibi sebeplerle yerleşmiş olabileceği gibi, ideal ve muteber çocukluğun sınırlarını çizmek için, millî Türk çocuğu nasıl

olmalıdır sorusuna cevap üretme çabaları neticesinde oluşmuş olabileceği söylenebilir.

Cumhuriyet dönemi çocuk yazınına kahramanlık ve ordu-millet miti çerçevesinde incelediğimiz başlıkta, bilhassa Millî Mücadele sahnesinde boy gösteren çocukların yetişkin tavrılı olduklarını ifade edilmişti. Bu çocuk kahramanlar, çocukluk döneminin zaruri bir sonucu olarak “çocukluk” yapma özelliği ve sıradan çocukların sahip olabileceği ortalama zaaf veya eksiklikleri taşımamaktadırlar. Oyun oynamak veya yaramazlık yapmak çocukların olağan karşılanabilecek davranışlarından olduğu halde, Cumhuriyet dönemi çocuk anlatılarında yer alan çocuk karakterler için çocukluk özellikleri zayıflık veya olumsuzluk olarak gösterilmiştir. Daha önce de ifade ettiğimiz gibi bu çocuklar yalnızca yaş olarak hayatlarının çocukluk döneminde olsalar da yetişkinlerin sahip olduğu sorumluluk, kararlılık, azim ve üstün cesarete sahip “çocuk-birey”lerdir. Hikayelerde çocuklara yüklenen misyonlar öylesine ağırdır ki, kahramanları bir şekilde çocukluktan uzaklaştırmak zaruridir. Aynı zamanda dönemin ideal çocuğunun vasıflarını ortaya koymak için de bilinçli olarak tercih edilmiş bir yol olabilir. Birer yetişkin gibi olmaya ve/ya davranmaya zorlanan çocuklar Cumhuriyet’in idealize ettiği çocuk imajı ile ilgili de ip uçları verdiği söylenebilir.

Erken Cumhuriyet dönemi çocuk yazınına kısa bir göz atacak olursak, idealize edilen çocuk tipinin sınırlarını ve özelliklerini tespit edebiliriz. Aka Gündüz’ün *Vatanî Halk Hikayeleri: Demirel’in Hikayeleri* (1930) isimli hikâye kitabının kahramanı olan Demirel mert, saf, yiğit bir Anadolu çocuğudur. Küçük yaşına rağmen cepheye gidip düşmanla savaşma cesaretini gösteren Demirel, hikâye boyunca asla “çocuk” gibi davranmaz ve çevresindekiler tarafından davranışlarındaki olgunluk sebebiyle övgü ve hayranlık kazanır. Aynı kahraman farklı bir isimlerle defalarca karşımıza çıkacaktır. Bunlardan bir diğeri de İskender Fahrettin Sertelli’nin *Çanakkale’de Küçük Ahmet’in Kahramanlıkları* (1938) isimli hikayesindeki Ahmet’tir. Ahmet de tıpkı Demirel gibi üstün bir cesaret ve yaşından beklentinin üzerinde olgunluk ve yetişkin tavırları sergileyen bir kahramandır. Yine Aka Gündüz’ün *İnkılap Hikayeleri* (1930) başlığı altında kaleme aldığı hikayelerin pek çoğunda yukarıda sözünü ettiğimiz özeklerde çocuk kahramanlara rastlamak

mümkündür. Örneğin *Çoban Ali* bunlardan biridir. Çoban Ali 13 yaşında olmasına rağmen cephede büyük işler yapmaktadır. Küçük yaşta olmasına rağmen kendisine mektup taşıma görevi verilmiş, Ali’de bu görev esnasında düşmana yakalanarak işkence görmüştür. Düşman askerleri tarafından parmakları kesilen Ali, buna rağmen kendi ordusu, görevi ve karargâhı hakkında hiçbir bilgi vermemiştir. Vatan müdafaası ve düşmanla mücadele konusunda cephede yer alan ve pek çok yetişkinden bile daha güçlü bir karaktere ve olgunluğa sahip olan çocuk kahramanlar yalnızca yukarıda sayılanlardan ibaret değildir. Kahramanlık ve Millî Mücadele temalı tüm hikayelerde ortaktır. Bunun dışındaki konuların işlendiği metinlerde de benzer örnekleri görmek mümkündür. Mahmut Yesari’nin *Bağrıyanık Ömer* (1930) isimli romanın kahramanı Ömer isimli küçük bir çocuktur. Hikâye Ömer’i şöyle tanıtır:

“Ömer çocuktur. Fakat görgüsü, bilgisi yaşındaki çocukların gördüklerinin ve bildiklerinin aksi idi. (...) Neleri söylerse kavga çıkacağını, neleri söylerse günün durgun geçeceğini biliyordu.” (1930: 40)

Roman, boşanmış veya ayrı olan ebeveynlerin durumlarının çocuklar üzerindeki olumsuz etkileri üzerine kurulmuş olsa da Ömer’in sıradan bir çocuk olmadığı, babasının annesini evden göndermesinin ardından üzülmeye rağmen meseleyi ağır başlılıkla karşıladığı ve olgunluğu ile şaşırtan bir çocuk olduğu vurgulanmıştır. Ömer yetişkinlerin anlayabileceği ve hissedebileceği şeyleri idrak edebilen bir çocuktur. Üvey annesi ve üvey babasından gereken ilgi ve sevgiyi görememesine rağmen üvey kardeşlerine çok iyi abilik yapmaktadır. Boşanma, boşanmanın sonrasında oluşan sorunlar, annesiz büyümenin çocuk ruhunda yarattığı hasarlar, üveylik meselesi gibi pek çok sosyal soruna işaret eden *Bağrıyanık Ömer* romanı, çocuk karakterine biçtiği rol ile ilgili olarak da Cumhuriyet’in çocuk algısını temsil eden örneklerden biri olarak değerlendirilebilir.

Kanaat Kütüphanesi’nin yayınladığı, Çocuklar için Seyahat Kitapları Serisi içinde yer alan ve Server Bedi tarafından kaleme alınan *Amerika’da Bir Türk Çocuğu* (1930) isimli hikayedeki Oğuz da yetişkin tavırlarına sahip çocuklardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Cenûp Amerika’ya gittikten sonra kendisinden haber

alınamayan babasını aramak için büyük bir cesaret göstererek yola çıkan Oğuz, ardında endişeli annesini ve küçük kız kardeşini bırakır. Küçük yaşına rağmen annesini tıpkı bir yetişkin gibi ikna ederek gerekli hazırlıkları yapar ve yolculuğa çıkar. Oldukça maceralı dahası felaketlerle dolu yolculuğunu keskin zekâsı, iradesi, cesareti ve kendine olan inancı ile aşmayı başaran Oğuz, türlü zorlukların ardından babasını hasta bir şekilde bulur ve onunla eve dönmeyi başarır. Oğuz, sahip olduğu tüm özellikleri ile Cumhuriyet Türkiye'si'nin ideal çocuk tipidir. Dünyada Türklük ve Türlerin imajına dair bir restorasyon amacı da taşıdığını söyleyebileceğimiz bu hikâye çocuklara cesaret verme, azmi ve korkusuzluğu aşılama anlamında didaktik öğelerle beslenmiş bir anlatıdır.

Yukarıda verdiğimiz örneklerden anlaşılacağı üzere, Cumhuriyet Türkiye'si'nin makbul, muteber ve yetişkin olan çocukları, yeni sistemin değerlerine adapte olabilmüş, Türklük bilinci ile yetişmiş ve Türklüğün dünyadaki temsiliyeti konusunda da etkili olmuş bireylerdir. Fakat dikkatleri aynı dönemde yazılmış İnkılâp Edebiyatı metinlerine çevirdiğimiz zaman farklı bir manzara ile karşılaşmamız mümkündür. Yine *Yeşil Gece*'den vereceğimiz örnekler konuyu farklı veçhelerden detaylandırmamıza imkân verecektir. Romanın baş kahramanı Şahin Efendi'yi tanıtan satırlardan bir kısmı şöyledir:

“Şahin Efendi memleketinde açık güneş altında toprakla, çamurla oynayarak büyümeye başlamış bir köylü çocuğuydu. Sağlam bir vücudu, sağlam bir kafası vardı. Kendi haline bırakılsaydı, hayatından memnun bir çiftçi veya çoban; büyük vakalar ve meseleler karşısında birçok ilim ve idare adamlarından biri olurdu. Fakat ilmiyeden olan babası onu kendine bir hayrülhalef yapmak, bir gün bütün dünyayı gölgesi altına alacak yeşil bayrağın bir gönüllüsü olarak yetiştirmek istemişti. Çocuğun ilk tahsilini bitirmesine bile gerek görmüyor; başına bir yeşil sarık alarak memleketinin medresesine gönderiyordu.” (Güntekin, t.y.:19)

Şahin Efendi çocukken Cumhuriyet'in ideal çocuk tipi olmaya yatkın bir karakterdedir. Sağlam bir vücut ve sağlam bir kafaya sahip olduğu bilgisi de ayrıca dikkat çekicidir. Aslında özünde sahip olduğu özelliklerle yatkın olduğu yöne yönelmesine müsaade edilseydi ideal ve makbul bir çocukluk evreninin bir bireyi

olabilirdi. Fakat babasının kendisine bir halef edinme arzusu Şahin Efendi'nin yolunu medreseden geçirerek sapmasına sebep olmuştur. Yatkınılığına uygun bir yönlendirme yapılmış olsaydı Şahin Efendi'nin hayatından memnun olarak ister bir çoban isterse de bir ilim adamı ve idareci olabilecekti. Romandaki ifadeler şöyle devam etmektedir:

“Sokaklarda oynayan yalın ayak, başı kabak halk çocukları arasından yakalanarak medreseye gönderilen ve başına sarık sarılan çocuklar, ayrı bir bayrağın altına geçmiş gibi olurlar ve eski arkadaşlarıyla aralarına bir yabancılik girerdi. Sarıklılarla sarıksızlar arasındaki bu yabancılik gitgide artar, onları bir daha anlaşmalarına ve birbirlerine sevmelerine imkân olmayan iki fırkaya ayırırdı. Öyle ki her türlü kardeş kavgalarını, aile kinlerini söndüren yabancı düşman karşısında bile artık birleşemez olurlardı. Fakat Şahin başka türlü bir çocuktur. Medreseyi uzun bir zaman yadırgamış, sokaktaki çocukluk arkadaşlarının peşinden ayrılmamıştı. Fırsat buldukça sarığını başından çıkartarak -kırık bir kolu sarar gibi- koluna sarar, arkadaşlarıyla kırlarda kuş, derede balık avlamaya giderdi.” (Güntekin, t.y.:20)

Medreseye giden veya gönderilen çocuklar ile diğerleri arasında yapılan ayırım oldukça belirgindir. Bu çocuklar yalnızca tercihleri sebebiyle ayrılmamış, birbirlerine düşman olarak farklı cephelerde yer aldıkları iddia edilmiştir. Romanın bütününde gördüğümüz manzara ise, karanlığı delmek için idealist bir duruşla Türk inkılâbını yaymak için mücadeleye girişen Şahin Efendi ve arkadaşları; diğer yanda ise onların tesis etmek için mücadele ettikleri şeyin aksine, karanlığı ve gericiliği hâkim kılmak isteyenlerin tutumlarıdır. Bu şahısların tutumları, fikir ve davranışları arasındaki böylesine büyük fark ise çocuklukta edindikleri formasyon ve temelde Türklük ve inkılâpçılık anlayışına uzak ortamlarda yetişmiş olmaları olarak gösterilmiştir. Çocukluk sıralarında başlayan bu ayırım, yetişkinlik dönemlerinin en kritik süreçlerinde de kendisini belli etmektedir. Cumhuriyet'in idealize ettiği makbul ve muteber çocuklar, medreselerin dışında eğitim alan, Türk inkılâbına ve ilkelerine bağlı ve bu uğurda gerekli mücadeleyi vermekten kaçınmayan, ulusun inşasını ve bekasını sağlayacak olanlardır. Bu mücadele içinde olmayanlar yetişkin dahi olsa çocukluk evresinde kalmış, bu değerlerin muhafazası ve bilincine sahip olanlar ise çocuk bile olsalar yetişkinliğe erişmiş bireylerdir. Yetişkinlik, ideal,

makbul ve muteber olmak bilinç, ruh ve adanmışlık ile ilişkili olarak değerlendirilmektedir. Nitekim *Ankara* romanında Neşet Sabit'in, *Yeşil Gece*'de de Şahin Efendi'nin hedeflediği şey aynıdır; halkı en küçük bireyinden başlayarak içinde bulunduğu karanlıktan çıkarmak, çocukluktan kurtarmak, inkılâbı tüm veçheleriyle hâkim kılacak ulus inşası projesini gerçekleştirmek.

“Halkın öğretmeni olarak aydın yahut aydın bir kimse olarak öğretmen, sadece genç nesilleri yetiştirmekle muvazzaf değildir. Aynı zamanda hâlihazırdaki yetişkinler de onların gözünde birer çocuktur. Nitekim *Yeşil Gece*'nin kahramanı Şahin Bey ilk başlarda kendilerine öfkelenirse de sonrasında kasaba ahalisine acımaya başlar çünkü onlar birer *büyük çocuktur*²¹ ve ancak arzuladığı eğitimden geçtikleri takdirde olgunlaşacaklardır. ‘[B]iraz evvel kızdığı ve nefret ettiği halde şimdi halkı acıyarak seviyor: Onlar bir nevi büyük çocuklar... Bütün kabahat onları bu hale getirenlerde,’ diye mazur görüyordu. Memleketi yalnız “Yeni mektebin” kurtaracağına olan emniyeti on kat daha kuvvetlenmişti’ (Güntekin, t.y.:175). Ulus yaratma projesinin en net şekilde dillendirildiği romanlardan biri de *Yaban*'dır. *Yaban*'ın ‘büyük çocukları’ ise köylülerdir. Kendisinin gözünde, evrimlerini tamamlayıp birer sosyal varlık haline gelememiş olan ve yalnız hayvanî dürtüleriyle hayata tutunan kimseler olan köylüler, yani Anadolu halkı, Ahmet Celâl'e göre mürebbilerinin öncülüğünde terbiye edilecek ve onlardan ulus yaratılacaktır.”²²

“Eğer, bize zafer nasip olsa bile kurtaracağımız şey yalnız bu ıssız toprakla, bu yalçın tepelerdir. Millet nerede? O henüz ortada yoktur ve onu bu Bekir Çavuşlar, bu Salih Ağalar, bu Zeynep Kadınlar, bu İsmailler, bu Süleymanlarla yeni baştan yapmak gerekecektir. Ben Kemal Paşa'dan yana olmam da kimden yana olurum? Çünkü O, yarın bu dev işini başaracak olan serdengeçti gönüllerin başıdır” (Karaosmanoğlu, 1997: 174)

Rejimin ideologları arasında yer alan Yakup Kadri ve onunla aynı ülkü için çaba gösterenler entelektüeller için Anadolu halkı, her anlamda yeniden yaratılması gereken ulusun bireyleridir. Buldukları zeminde “ulus” olma yetisine sahip olamamışlardır. Ulus bilinci içinde var olmayan bu köylüler, yeni yetişen bir çocuğa verilmesi gereken temel eğitime tabi tutulmalı ve bu yığınlardan bir ulus oluşturulmalıdır. Daha önce de ifade ettiğimiz gibi, Cumhuriyet'in kurucu elitleri

---

²¹ [Vurgu bize ait.]

²² A.e., s.268.

için, millî bilince sahip, Cumhuriyet'in bekası için çaba gösteren, ulusal liderlerinin çevresinde vatan müdafaası için çalışan bireyler çocuk yaşta olsalar da saygınlık kazanmış birer yetişkin gibi değerlendirilmektedir. Aksine, yetişkin olmalarına rağmen, romanlarda tarif edildiği şekliyle, millî bir ülkü etrafında birleşmekten, Cumhuriyet'in ilke ve inkılâplarını benimsemekten uzak, eskinin hurafelerinde saplanıp kalmış kimseler ise, oluşturulacak yeni ulusun bireyleri olabilmek için aydınlar ve öğretmenler tarafından eğitilmesi gereken, zihinsel olarak çocuklukta kalmış bireylerdir.

3.6.BÜYÜK MİLLÎ KAHRAMAN: ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİ LİDER KÜLTÜ VE ÇOCUK YAZININA YANSIMALARI

“Toplumu, insanların geri kalanından üstün niteliklere sahip bir liderin yönetmesi düşüncesinin Eski Yunan filozoflarına kadar giden oldukça uzun bir geçmişi vardır. Örneğin ilk çağda siyaset felsefesinin büyük ismi Platon, toplumu yönetme işinin sıradan insanlara bırakılmayacak kadar önemli olduğunu savunmuş ve toplumun tamamını aşan *bilge- kral* idealinin peşinden koşmuştur” (Der: Çaha ve Şahin, 2013: 307). Almanya ve İtalya gibi ülkeler başta olmak üzere, pek çok ülkede, bir şahsın özelinde lider kültürü oluşturularak siyasal sistemin merkezine oturtulmuştur. “İtalya, Almanya ve Rusya'nın yanı sıra, Birinci Dünya Savaşı'ndan korkunç bir trajedi ile ayrılmış bağımsız bir ülke daha vardır ve bu ülkede de rejim en az diğer ülkelerdeki kadar radikal bir yeni yol izleyecektir. Üstelik bu ülkede siyaset, yine en az diğer örneklerde olduğu kadar kutsallaşacak, bu ülkenin de lideri bir kült haline dönüştürülecektir. Bir imparatorluğun küllerinden doğan bu ülke Türkiye, bahsi geçen rejim ise Kemalizm'dir” (Atalay, 2018: 61). Dolayısıyla Türkiye'de işgal günleri, Millî Mücadele ve sonrasında yeni Cumhuriyet'in kuruluşunu izleyen İnkılâp hareketlerinin merkezinde tek bir isim yer almaktadır. Mustafa Kemal Atatürk. “Mustafa Kemal, sonraki adıyla Kemal Atatürk, yirminci yüzyılın ilk yarısını olağanüstü kişiliğiyle etkilemiş büyük bir asker ve devlet adamıdır. Onu çağının diktatörlerinden ayıran iki önemli nokta vardır: Dış politikası, sınırları genişletmek yerine daraltmak esasına; iç politikası ise kendi ölümünden

sonra da ayakta kalabilecek bir siyasal sistem kurmak düşüncesine dayanıyordu. Bu ruhladır ki memleketini yeniden canlandırmayı ve yıkık, dağınık Osmanlı İmparatorluğundan, yeni katıksız bir Türkiye Cumhuriyeti yaratmayı başaramıştı” (Kinross, 1976: 17). Mustafa Kemal, Kemal Atatürk ismini aldıktan sonra bir milletin “kurtarıcısı”, “yaratıcısı”, “babası” ve “ölümsüz ata”sı, bir milletin asırlardır beklediği millî bir kahramana da dönüşecektir.

Yaprak Zihnioğlu, Taha Parla’nın Weber’in karizmatik otorite teorisine dayalı olarak Atatürk’ün psikolojisini/psikozunu ve felsefesini çözümlediğini aktarır:

“Atatürkçülük / Kemalizm çok önemli bir tarihi-siyasi kişiye bir ulusal kahramana gösterilen saygının çok ötesinde bir kişi kültürüdür, bir kahramana tapınma olgusudur. O kurtarandır (halaskâr), koruyandır (hâmi), kurandır (bâni), yetiştirir (mürebbi), yol gösterendir (mürşit), denetleyendir (vâsi), önder olandır (pişuva), layık olandır (liyakatli), Türklerin en büyük babası, patriyarkı, en eski atasıdır Atatürk. Bu unvanlar gerek bizzat Atatürk’ün kendisi tarafından gerekse (erkek) izleyicileri / Kemalistler tarafından 1925 yılından yani tek parti tek şef sisteminin otoriter yöntemlerle sağlanıldığı dönemden itibaren kamuoyuna sunulmuş ve yaygınlaştırılmıştır.” (Zihnioğlu, 2016: 230)

Bir milletin yarattığı lider, aynı zamanda bir milleti yeniden yaratan ölümsüz lider olarak da anılmakta, Türk siyasi kültüründeki atacılık sendromu ve karizmatik lider kültürünün örneği olarak yer almaktadır. Yakup Kadri *Atatürk* isimli biyografik tahlil denemesinde, gençlik yıllarının bir millî kahramana hasretle geçtiğini söyler (Karaosmanoğlu, 1998: 17). Yakup Kadri, içlerinden çıkacak kahraman bir lidere dair olan arzuyu öylesine derin bir ihtiyaç şeklinde duyumsar ki:

“Yirmi beş yıl, bu bütün bir gençliktir. Yirmi beş yıl bütün milli ve sosyal kıymetleri altüst olmuş “bütün kaleleri zapt edilmiş”; etrafı bir demir çemberle çevrilmiş viran ve perişan ülkede, bir asırdan beri durmadan kovalanan, durmadan tekmelenen yılğın ve avare bir sürünün arasında, içeriden dışarıdan sövüle sayıla, itile kakıla ve o yara , o milli gurur yarası bağrımızın içinde damla damla kanayarak, yirmi beş yıl sürünmek, sürünmek... (...) Bizim nesil dediğim bu kürek mahkumları kafilisinin ortasından, ara sıra başımızı kaldırıp ufka bakardık. Nerede o

sabah yıldızı? İçimizde bir ses daima “o hiç doğmayacak” derdi. (...) o milli kahraman nerede idi? O bir türlü meydana çıkmıyordu” der. (1998: 19-21)

Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde üst üste aldığı ağır yenilgiler ve yıkıcı darbeler neticesinde toplumda meydana gelen umutsuzluk ve dar boğazdan geçiyor olmanın getirdiği bunalım, okur yazar takımı üzerinde kalıcı bir ümitsizlik halini meydana getirmiş, beklenen millî kurtarıcıya iştihak o oranda güçlenmiştir. Beklenen kahraman ebedi kurtuluşun anahtarı olarak görülmüş, *apotheosis* anlayışı çerçevesinde büyük bir lidere olan ihtiyaç çeşitli vesilelerle dile getirilmiştir. Nitekim Yakup Kadri'nin;

“Yeryüzünde her milletin hakları, hakikatleri, yurdu ve Tanrısı vardı. Yalnız Türk milleti haksız, hakikatsiz, yurtsuz ve Tanrısızdı. Tıpkı, büyük perseküsyon devirlerindeki Ben-i İsrail gibiydik. Gökten inecek Mesih'i bekliyorduk ve iki asır hasretiyle yandığımız milli kahraman, hala bir türlü görünmüyordu.” (1998: 25-26)

Bu sözler, Mustafa Kemal Paşa'nın Türklerin millî kahramanı olarak zuhur etmesini nasıl büyük bir iştihakla beklediklerini göstermektedir. Yakup Kadri'nin dışında, Afet İnan, Ruşen Eşref, Falih Rıfkı gibi isimlerin Atatürk ile ilgili eserlerindeki kahraman lider; bir insanın sahip olabileceği niteliklerin çok üzerinde özelliklerle bezeli bir varlık gibi resmedilmiştir. “Mustafa Kemal, Ziya Gökalp'in ‘millî kahraman bir fert değil, milletin müşahhas timsalidir’ sözünü doğrulamak istercesine kendini Türk milleti ile özdeşleştirir. Türk milletinin temsilcisi olarak onunla bütünleşmiş, milletin bir parçası olarak Millet-Şef özdeşleşmesi inşa edilmiştir. Aslı Daldal, Millet-Şef özdeşleşmesini Mustafa Kemal'in putlaştırılmasının izlediğini, ulusalcılığın yeni bir din, Mustafa Kemal'in de bu dinin tanrısı olarak kabul edildiğini iddia eder. Zira, tapmaya alışık bir milleti geleneksel inançlarından kurtarmanın en kolay yolu, eski uhrevî tanrıyı yeni dünyevî tanrıyla değiştirmektir. Bu yeni tanrı da Mustafa Kemal'dir. Böylece Kemalizm'in temel taşlarından biri olan “ulu önder Atatürk” miti yerleşir. Sonuç olarak bir “umut” olarak başladığı siyasi kariyerini “ulusal tanrı” olarak noktalar (Daldal, 1998: 36-49).

Lord Kinross da *Atatürk: Bir Milletten Yeniden Doğuşu* (1973) isimli eserinde, Ankara’da Lozan’dan sonra savaşın bittiği söylemlerine karşın, Mustafa Kemal Paşa için asıl hedeflediği amaçlarına ulaşmak adına savaşın yeni başladığını ifade ederek; etrafı düşmanlarla sarılı, dağılmış, parçalanmış bir imparatorluktan ileride dost olabilecek uluslar tarafından tanınan bir devlet çıkardığını ve gözünü gerçekçi olarak tek bir hedefe diktiğini, yüksek bir ön sezi ve disiplinle onu elde etmeye çalıştığını söyler. Mustafa Kemal Paşa, gençliğinden beri sahip olmak istediği iktidarı bu özellikleri sayesinde elde etmiş, bir zamanlar “önemli bir adam olacağım” diye yüksekten atarken kırk iki yaşında gerçekten önemli bir adam olmuştur (Kinross, 1973: 575).

“Aslında yaptığı iş, bütün siyasal yankılarına rağmen, bir asker- planlama, örgütleme, âni karar verme ve harekete geçme konularında ustalaşmış bir adamın- işi idi. Şimdi yapacağı iş daha fazla bir şeyler gerekiyordu: Bir devrimcinin, bir peygamberin, bir devlet adamının vasıfları. Yurdunu kurtardıktan sonraki amacı yeni bir yurt yaratmak olacaktı. Türk toplumunu kökünden değiştirmek istiyordu. Şeriata dayanan Orta çağ yapısı bir toplum sistemini söküp atarak yerine Batı uygarlığına dayanan, yeni modern bir düzen getirmek. (...) bu seferki savaş maddi değil manevi silahlarla yapılacaktı.” (Kinross, 1973: 576)

Mustafa Kemal Paşa’nın kafasında gençlik yıllarında beri var olan “önemli bir adam” olma düşüncesi, tarihin önüne serdiği imkân ve ihtimaller ile gerçek olmuş, bir toplumun atası, babası, kurtarıcısı olmuştur. Benlik ve kültürlerinde ata kültürüne sahip olma özellikleri bulunan bir toplum tarafından Mustafa Kemal’in milletin ateşten kurtuluşunu sağlayan yüksek irade konumuna erişmesi zor olmamıştır. Kinross;

“Atatürk gerçekten de Türklerin babası idi. Bugün haritada Osmanlı İmparatorluğu’nun darmadağın kırıntılarından kurtulmuş yoğun bir bütün olarak görülen Türkiye’yi *o yaratmıştı*.²³ (...) Atatürk, Türkleri bir millet haline getirmiş, yurt sevgilerini canlandırmış, onlarda kendilerine karşı bir saygı uyandırmıştı. (...) Atatürk her şeyden önce, bir efsane yaratmıştı. Kahramanlara susamış olan bu memlekete öyle bir inanç getirmişti ki, küçük bir

---

²³ [Vurgu bize ait].

çocuğun elini sıkacak olsa; çocuk, -sihri kaçmasın diye- haftalarca bu eli yıkamazdı. Bir gün yaşı sorulan kocamış bir köylü kadın: ‘On yedi’ diye cevap vermişti. Kendini Kurtuluş Savaşı’nda Mustafa Kemal’i ilk gördüğü gün doğmuş sayıyordu. Gençliğin gözünde sözleri kutsallaşıyor, yaptıkları efsaneleşiyordu.” (1973: 713-714)

Bu ifadeleriyle Mustafa Kemal Paşa’nın çocuğundan, gencine ve yaşlısına kadar her yaştan yurttaş için bir lider ya da devlet adamı olmanın ötesinde anlam ifade ettiğini belirtir. E.J. Zürcher de Atatürk’ün “1919’a kadar İTC’nin askeri kilit kadrosunun bir üyesi iken hem parlak bir kurmay subay hem kavgacı ve aşırı ihtiraslı bir şahsiyet olarak ün yaptığını” ifade etmektedir (2007: 269). Mustafa Kemal Paşa’nın şahsında birleşilen bu ortak duygu; devrimlerin ve Cumhuriyet ideolojisinin toplum tabanına yayılmasında katkı sağladığı söylenebilir. Şahsı ve mücadelede oynadığı rol, Türk ulusunun muhayyilesinde oluşturulan “kurtarıcı lider” algısı, ulusun yeniden dirilişinde şahsı özelinde ulusal güvenin tesis edildiği yegâne lider olarak karşımızda durmaktadır. Mustafa Kemal Paşa’nın liderliği ile ilgili içerdeki düşüncelerin yanı sıra dışarıdan yükselen sesler de oldukça dikkat çekmektedir.

Mussolini ve Hitler’in Mustafa Kemal ile ilgili görüşleri onun dönemin liderlerinin gözünden nasıl okunduğunu göstermektedir. Mussolini’nin Atatürk’ün mücadelesini takdir ettiği bilinmektedir. Mussolini, Türkiye’nin Faşist İtalya ile bazı genel siyasi eğilimleri paylaştığını ve bunda Atatürk’ün *aydınlanmış rehberliğinin* etkili olduğunu düşünmektedir. Mussolini Atatürk’ü sıklıkla *Milano’nun Ankaralı Mustafa Kemal’i* olarak tanımlamaktadır. Hitler de Atatürk’ün CHP yönetimini İtalya’ya benzetir. Atatürk’ün Cermen olduğunu ve vatandaşlarıyla ırkî bir benzerlik taşımadığını iddia eder ve hayranlığını dile getirir. Falih Rıfkı *Çankaya*’da Ali Fuat Cebesoy, Yunus Nadi, Necmettin Sadak gibi isimlerle birlikte iştirak ettiği Hitler’in 50. yaş günü kutlamalarında (1939) Hitler’in kendilerine söyledikleri şu sözü aktarır: “Hitler, o delice gururlu Hitler demişti ki: Mustafa Kemal, bir millet bütün vasıtalarından mahrum edilse dahi, kendini kurtaracak vasıtaları yaratabileceğini ispat eden adamdır. *Onun ilk talebesi Mussolini’dir, ikinci talebesi de benim!*” (Atalay, 2018: 62-64). Bu ifadeler bize, sınırların ötesinde Mustafa Kemal imajının

nasıl görüldüğüne, dönemin liderlerinin Mustafa Kemal Paşa'nın şahsı ve liderliği ile ilgili nasıl kanaatlere sahip olduklarını açıklar niteliktedir.

Bu izlenimin ehemmiyeti kadar, yaratılan yüce liderin milletin geleceği olan çocukların muhayyilesinde nasıl oluşturulacağı en önemli meselelerden biridir. Erken Cumhuriyet dönemi çocuk yazınına göz attığımız zaman, yukarıda çizilen Mustafa Kemal Paşa algısını pekiştirecek, çocukların gözünde daha da somutlaştırıp kalıcı hale getirecek bir önder resmi görmemiz mümkündür. Şiirler, şarkılar, marşlar ve hikayeler gibi edebi ürünler vasıtasıyla "Ulu Önder" imajının ön plana çıkarıldığı görülmektedir.

Dönemin süreli yayınları arasında *Ülkü Dergisi*'nin önemli bir yeri olduğu muhakkaktır. 1933-1950 yılları arasında yayın hayatını sürdüren *Ülkü*; Halkevleri tarafından, dönemin ideolojisinin, inkılâpların ve yeni rejimin sunduğu tüm değişimlerin topluma benimsetilmesi için yönetim tarafından desteklenen yayınlardandır. *Ülkü Dergisi*'nde yayınlanan Atatürk konulu şiirler, sözünü ettiğimiz Atatürk imgesinin ve apotheosisin boyutlarını gösterir niteliktedir.

Cumhuriyet ideolojisinin önemli ideologlarından biri olan Behçet Kemal Çağlar'ın (1908-1969) *Ülkü*'nün 4. Sayısında yayımlanan *Asırlarca* şiiri, "Dünyanın en büyük ölmezine" ithafıyla başlayarak, Atatürk'ün ebediyete kadar yaşayacak olan ve sonsuz bir kulluk duygusu ve itaatkârane bir tutumla hürmet edilecek bir varlık olarak tanıtılmıştır:

“-Dünyanın en büyük ölmezine-
Ufkunda doğacağım ufkunda batacağım
Asırlarca yazsam hep seni anlatacağım
Ben de giyersem eğer bir gün deha tacını
“İstersen çiğne” diye önüne atacağım
Söndüğünü görsem de bin “meşale emel”in
Ebediyet yolumuz öyle elimde elin
Ak düşen saçlarınla nur kattığın heykelin

Hamuruna harç diye kanımı katacağım
Yansam da masalların “Aşık Kerem”i gibi
Bu aşk ölmez öyle her gönül veremi gibi
Şöhretin okyanuslar aşarken gemi gibi
Ben dalga gibi ayak ucunda yatacağım
Asırlarca yazsam hep seni anlatacağım”

Cumhuriyet’in ilanından sonra yeni hedeflerin ve değişimlerin gerçekleştirilmesine dair ortaya koyulan iradenin Atatürk’ün şahsı özelinde somutlaştırılması çabası, onun bir yurdu düşman istilasından korumak için milleti örgütleyen ve cephelerde orduları yöneten bir kumandan olmanın çok ötesine taşımıştır. Türk çocuklarının zihninde yer edecek olan ve sonrasında çocuk kitaplarına girecek olan Atatürk konulu şiirlerin aynı duygu ve düşünceler çerçevesinde kaleme alınmış metinler olduğu gözlenecektir.

İskender F. Sertelli’nin bir araya getirdiği *Çocuk Şiirleri: Seçme Şiirler* (1939) yukarıda bahsettiğimiz Atatürk imgesinin çocukların muhayyilesinde de yerleşmesi ve Atatürk’ün bir lider ya da Devlet Başkanı vasıflarının çok ötesinde bir tavırla algılandığını ortaya koymasından önemli metinlerdendir.

Saadet Tugan imzalı *Atama* isimli şiir, Mustafa Kemal Paşa’nın ölümü üzerine Türk milletinin duyduğu derin üzüntüyü ve tüm milletin Ata’ya karşı duygu ve bağlılığını dile getirmektedir. Şiir, Mustafa Kemal Paşa’nın ulusu gölgesinde toplayan ulu bir çınar olduğunu, ölüm denen fırtınanın da o çınarı devirdiğini ifade eder. Ulusun her türlü yükünü sırtına alan ve yok olan bir ulusu yeniden yaratan, ruhunu ulusunun öz kalbine aşıl原因 bir kahramandır. Türk ulusunun yaratıcısıdır. Tüm ulus, tüm kâinat, yerler ve gökler onun ölümü ile yas ve matem içerisinde. Şiir şu mısralarla son bulmaktadır:

“Atasını görmek için binlerce halk koşuyor
Onun yüce ölümüne genç ihtiyar koşuyor

Ölen onun ancak cismi, ruhu hep yaşayacak

Başladığı bu yüksek ruhu bu gençlik taşıyacak” (1939: 5-6)

Atatürk’ün Türk ulusu için ifade ettiği yüksek anlamları, ona olan bağlılık ve duyguları aktardıktan sonra Atatürk’ün bıraktığı mirası Türk gençliğinin yükleneceğini ve bayrağı gençlere emanet ettiğini ifade ederek şiir sonlanmaktadır.

Aka Gündüz’ün *Gazi’nin Gizli Ordusu* isimli kitabındaki *Kırık Saatin Hikayesi* isimli hikâye 24 Ağustos tarihinde Anafartalar’da geçmektedir. Hikâyede “Türk tarihinde parçalanmış bir cep saati vardır ki, ebediyen işlemektedir. Bu saat parçalanmadan evvel sarı saçlı, mavi gözlü, tunç çehreli, kırmızı yakalı narin bir zabiti cebindeydi” satırları yer almaktadır. Hikâyede Mustafa Kemal Paşa’nın kahramanlığı, ulusun ona duyduğu sevgi ve bağlılık dile getirilmiş, O’nun kalbi ile saat arasında geçen hayali diyaloga da yer vermiştir. Hikâyeye şu satırlarla devam etmektedir: *O saat parçalanmasaydı Türk ve Türkiye parçalanacaktı. O kalp kaldı ve içinden ebedi Türk varlığı doğdu. Yani Gazi’nin Anafartalar’da kırılan saati Türk’ün fena talihini kapadı. Kurtulan kalp iyi talihin ufuklarını halk etti* (1930:44) denilerek düşman kurşunundan bir saatin koruması ile kurtulan Mustafa Kemal Paşa’nın kurtuluşu ile Türklüğün kurtuluşu birbirine bağlanmıştır.

Aka Gündüz 1927 tarihinde *Cumhuriyet*’te kaleme aldığı bir yazısında ise tüm tarihin ve Osmanlı tarihinin “Büyük halaskâra” selam duyması gerektiğini söyler: “Topkapı, Dolmabahçe, Yıldız, Çırağan selâm dur, o geliyor! Ve tarih, Türk’ün tarihi sen de selâm dur!”²⁴ (Akt: Zihnioğlu, 232). Hem çocuk yazınında hem de dergi ve gazetelerde kaleme aldığı yazılarda ortaya koymuş olduğu, ulusal bir lider olarak Mustafa Kemal Paşa’ya dair çizdiği çerçeve ile Aka Gündüz; tarihsel bir süreklilik arz eden liderlik kültü etrafında gelişen bu lider imajının, dönemin önde gelen ideolog ve aydınlarının zihinlerinden kalemlerine ne surette yansıdığını göstermesi bakımından önemlidir.

Hasan Âli Yücel’in *Sizin İçin: Çocuklara Şiirlerim* (1937) isimli kitabında Atatürk ile ilgili şiirler yer almaktadır. *Atatürk* başlıklı şiiri;

²⁴ Aka Gündüz, “Selam Dur!”, *Cumhuriyet*, Sayı 1128, 1927.

“Türk’ü ölümden

Odur kurtaran

Odur yeniden

Türklüğü kuran

Yaptığı ordu

Düşmanı kovdu

Ulus, yurdu

Odur yaratan

Türk’ün dileği

Onun ereği

Yüce yüreği

Türklüğe vatan

Bu memleketi

Cumhuriyeti

Canile etti

Bize armağan

Atamızsın sen

Adımız senden

Yürür izinden

Sana inanan

Ülkün yürüsün

Türklük büyüsün

Sen **Atatürk**'sün

Ey yüce başkan!" (Yücel, 1937: 14-15)

şeklinde dörtlüklerden oluşmaktadır. Atatürk ile ilgili metinlerde ortak bir söylem olarak dikkatleri çeken *ulusu / yurdu yaratan* ifadeleri burada da vurgulanmıştır. Şiirin bütününe yansıyan, Atatürk'ün milleti ile özdeşleştirilmesine dair Aslı Daldal; "Vatanı düşmandan kurtaran kahraman" Mustafa Kemal, Ziya Gökalp'in "milli kahraman bir fert değil, milletin müşahhas timsalidir" sözünü doğrulamak istercesine kendini Türk milleti ile özdeşleştirmeye çalıştığını, vatanı kurtarmış ve çağdaş Türk Cumhuriyeti'ni kurmuş olmanın verdiği meşruiyete dayanarak Şef-Millet özdeşleştirilmesinin kurulduğunu ifade eder. Atatürk'ün bu ideali gerek çocuklar gerekse de yetişkinler için yazılmış Atatürk konulu metinlere yansımış durumdadır. Atatürk millet, millet ise Atatürk'tür. Atatürk'ün izinden giderek kurtuluşa ermişlerdir.

Hasan Âli Yücel'in aynı eserindeki *Cumhuriyet* isimli şiirde; Saltanat sisteminin Türkler için geride kaldığı, seçim ile başa gelecek yurttaşın baş olacağını, hüküm verme yetkisinin yalnızca millette olacağı, seçilen vekillerce kamutay kurulacak kararların alınacağı ifade edilmektedir. Cumhuriyet rejimi tanıtımı yapıldıktan sonra;

"Cumhuriyeti kuran

Büyük milli kahraman

İlk başkandır **Atatürk**

Kimse yok ondan büyük!²⁵" (1937: 16-17)

denilerek Mustafa Kemal Paşa'nın sahip olduğu mevki açıkça ortaya koyulmaktadır. Bu konuda verilebilecek örnekler yukarıda zikrettiklerimizden ibaret değildir. 1930'lu yılların politik atmosferi içerisinde Ordu kumandanı, Gazi ve devlet

---

²⁵ [Vurgu bize ait.]

başkanı gibi vasıflarının ötesinde Millet-Şef özdeşleştirmesinin bir neticesi olarak; Yakup Kadri'nin ifadesinde geçtiği üzere, “yeryüzünde haksız, hakikatsiz, yurtsuz ve tanrısız bir millet” olarak Türklerin; hak, hakikat, yurt ve tanrı arayışında Mustafa Kemal Paşa, ulusun beklenen lideri koltuğuna oturtulmuş ve ulusun taşıyıcılığı misyonu yüklenen Türk çocukları için yazılmış metinlerde de özen ve önemle işlenen bir konu olmuştur.

Faruk Nafiz Çamlıbel'in *Akıncı Türküleri*'nden *Atatürk* isimli şiiri, Atatürk'ün hangi boyutlarda algılandığına, doğumundan ölümüne kadar bir Türk çocuğu ve Türk genci için en değerli varlığın O oluşuna örnek olarak üçüncü dördlüğünü verebiliriz:

“(…)

Tanrı gibi görünüyor her yerde,
Topraklarda, denizlerde, göklerde,
Gönül tapar, kendisinden geçer de,
Hangi yana göz dalarsa: Atatürk!

(…)” (1941: 36)

Yalnız bir dördlüğünden de anlaşıldığı üzere, dönemin lider kültü anlayışı çerçevesinde oluşturulan bakış açısı ile kaleme alındığı anlaşılan bu ve benzeri çocuk metinlerle yüce lider imgesi ortaya koyulmaktadır. Yine *Akıncı Türküleri* kitabının son şiiri olan *En Büyük Yas* Atatürk'ün ölümü sonrası tutulan matem dile getirmektedir. Atatürk'ün ölümü öylesine derin bir üzüntü sebebi haline gelmiştir ki, insanlarla birlikte tüm kâinatın da matem içinde olduğu ifade edilmiştir. Örneğin;

“Ey Atam, senin için ağlıyor yer de gök de,

Onlar daha çok zaman böyle ağlayacaklar!” (1941: 93)

dizelerinde olduğu gibi Atatürk'ün ölümünden sonra yağın her yağmur yerlerin ve göklerin göz yaşları ve matemi olarak algılanmıştır. Devamındaki beyitler şu şekildedir;

“Ey Atam, sen bir daha görmeyeceksin diye

Düşüyor dallarından birer birer yapraklar”

(...)

En büyük kardeşini kaybettin ey güneş, sen!

Şimdengeri bulutsuz görünmesin şafaklar

Atatürk'ün vücudu göçse de yeryüzünden,

Türklük onun ruhunu kendi ruhunda saklar” (1941: 94)

Bu dizeler, Türk ulusunun içindeki büyük yasın kâinat ile paylaşıldığını, aynı matemi göklerin ve yerin de duyduğunu ifade etmektedir. Dönemin çocuk dergilerinde de Gazi Mustafa Kemal'in Türk çocuklarına anlatıldığı ve tanıtıldığı şiirler yer almaktadır. *Çocuk Dünyası* (1926-1927) dergisinin Halide Nusret Zorlutuna'nın kaleme aldığı (*Gazi Mustafa Kemal'in Portresi*) *Gazi'nin Başı* başlıklı şiiri şöyledir:

“Türk çocuğu! İyice bak ve tanı:

İstiklal güneşi bu baştan doğdu!

Yangından kurtardı aziz vatanı,

Alçak düşmanları yurdundan koğdu.

Türk kızı! Yüksel de semaya kadar,

Altın yıldızlardan işle bir çelenk,

Ay'ın bahçesinden çiçekler kopar,

Gazi'nin öüne ser! Işık ve renk!...

Türk oğlu! Rüzgarlar olsun sana at,

Magripten maşrika müjdeler taşı;

Gazi'ni gönlünün içinde yaşat,

De ki zafer olsun onun yoldaşı;

Cihan tarihini süsledi adı,

Ey büyük milletim övün ve sevin;

Bir benzeri daha yaratılmadı

Dünya'da bir tane senin "Kemâl"in!" (Kür, 1991: 486)

Mustafa Kemal Paşa'nın Türk milleti için ne anlam ifade ettiğini, kız ve erkek tüm Türk çocuklarının Gazi'nin Türk tarihi için önemini kavramaları ve ona minnet duygularını daima taze tutmalarını salık veren bir şiiirdir.

3.7.NE MUTLU TÜRKÜM DEYENE! ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİ ÇOCUK YAZININDA ULUSAL BİLİNCE ULAŞMA MESELESİ

Şanlı bir tarih ve kahramanlıklarla dolu geçmişe sahip bir ırk olarak Türklüğün yüceltilmesi ve diğer uluslardan daha üstün olduğu düşüncesi, uluslaşma sürecinde motive edici bir dil olarak sıklıkla kullanılmıştır. Türk ırkı ile diğer ırklar arasındaki büyük farklar dile getirilmiş, Türklüğün her anlamda bir övünç kaynağı olduğu vurgulanmıştır. Erken Cumhuriyet döneminde inşa edilmesi hedeflenen ulusal kimlik; ulusçuluk ve Türkçülük düşüncesi üzerinde geliştirilmiş ve Türklüğün soydan ve kandan geçen bir değer olduğu vurgulanmıştır. Çocuk metinlerinde Türklerin yüce ve üstün bir soydan geldikleri, kahraman bir topluluk oluşları ırkî özelliklerine dayandırarak anlatılmıştır.

Yeni bir ulusal kimlik ve modern bir toplum yaratma faaliyetleri içerisinde olan Cumhuriyet'in kurucu elitleri için kolektif bir bilincin temellendirilmesi ve bireylerin çocuk yaşta aidiyetlerinin bilincine varıp Türklük üst kimliği ile edinilmiş makbul yurttaşlık seviyesine, ait oldukları ırk ve soydan gelen üstünlüğün motive edici potansiyeli ile ulaşmayı hedeflemişlerdir. Zira dönemin çocuk hikayelerine, çocuklar için yayınlanmış süreli yayınlarına bakıldığında bu bakış açısı ile karşılaşmak mümkündür.

Enver Behnan Şapolyo'nun *Alas: Küçük Tarihi Hikayeler* (1934) isimli küçükler için kaleme aldığı Türk tarihinden hikayeleri içeren kitabında Türklerin sahip oldukları özellikleri, Türk toplumunun karakterini ortaya koyan unsurları ırkî niteliklerinden kaynaklanan hususlar olarak ortaya koymaktadır. Türk budur ve böyle olduğu için "Türk"tür düşüncesini oluşturacak sonuçları görmek mümkündür. Türkler esaret ve boyunduruk altına alınması imkânsız bir millettir. Türkün parlayan alnında kirli bir esaret hiçbir zaman yazılı değildir.

İshak Refet'in *Cumhuriyet Destanı* (1934) kitabının başında verilen bilgilere göre bu destan "153 parçadan oluşur. Büyük harbi, mütarekeyi, millî hareketlerle İnönüleri, Sakarya ve Dumlupınar zaferlerini, Cumhuriyet'in ilanını ve inkılapları anlatmaktadır. Destanın 50 parçasını Cumhuriyet'in 10. Yılı bayramında CHF umumî katipliği 100.000 adet bastırarak Anadolu'nun en ücra köylerine kadar dağıttırılmış" olduğu bilgileri kitabın başında yer almaktadır. "Halkevlerinin erdemli, umutlu ve inançlı gençliğine gönülden kopan bir armağan" şeklinde ithaf ile başlayan destan, basım politikası ve içeriğindeki şovenist anlatım ile Türklüğün yeniden kurgulanışını biçimlendirmeyi hedeflediği söylenebilir.

Ne Mutlu Türküm Deyene isimli şiirdeki "Dünyadaki bütün destanlardan daha yücedir Türk destanı. Ne mutlu Türküm deyene" dizeleri ile destanlarıyla bile diğer milletlerden üstün olan Türklük vurgusu yapılırken yine İshak Refet'in *Ne Mutlu Bana ki Türk Yaratıldım* (1933) isimli şiir kitabındaki *Ne Mutlu Bana* şiirinde de yine Türklüğü bir övünç ve mutluluk kaynağı olarak ön plana çıkarmıştır. Aynı eserdeki *Çankaya* isimli şiirde de Türk çocuklarına hitaben geçmişin kara günleri hatırlatılarak öldü sanılan bir milletin yeniden diriliş hikayesi konu edinilmiştir.

“Lakin Türk ölür mü? Bu mümkün değil

Güneşler sönse

Küre ters dönse

Yine en çok mukavemet

En yılmaz gayret

Türk’te bulunur; Ey Türk çocuğu bunu iyi bil

Evet ölü sanmışlardı Türk milletini

Hatta Türküm diyen bazı soysuzlar

Kıskandı hizmetini, saçtı hıyanetini

Düşmanlarla ne kadar

Dost oldu, nankör oldu

Kör oldu

(...)

Bir ses geldi

Varlıkları ve ruhları saran bir ses

Yükseldi

Ve dedi ki: Türk milleti ölmedi, ölmez!” (1933:92)

Yeni bir toplum yaratma projesinin ayak sesleri ve çocuk edebiyatından başlayarak kültürel alanın tamamında yankısını işittiğimiz örnekler bunlarla sınırlı değildir. En büyük Türk kahramanı olarak Mustafa Kemal işaret edilerek “Ey çocuklar şimdi anladınız mı başlarınız ve bakışlarınız neden yüksekte?” denilerek, ulusal bir kahramanın gölgesinde ve gösterdiği ilkelere itibar ederek yükselecek bir nesle işaret etmektedir. Şiirde “Türklük” ile “haklılık” eş tutulmuş, “biz Türk olduğumuz için haklıyız” denilmiştir. “Osmanlı’nın en son ve en alçak hünkarı” ifadeleriyle devam eden şiir, içerideki ve dışarıdaki düşmanlar tanımlamalarıyla da

mevcut Osmanlı kimliğinden uzak bir noktaya konumlandırılan Türklük anlayışını ortaya koymaktadır.

Bölge 5 şiirinde geçen “Milliyetçiliktir can kaftanımız” ifadeleri de daha önce sözünü ettiğimiz gibi genel olarak uluslaşma süreçlerinin olduğu gibi Türk ulusal kimliğinin yaratım sürecinin ideolojisinin de milliyetçilik olduğunu ortaya koyar niteliktedir. “Türk soyu çalışkan ve temizdir” ifadelerinin yer aldığı *Bölge 5* şiiri Türklüğün soydan gelen bir yüceliği içkin olduğu inancına bir delil olarak görülebilir.

3.8.ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİ ÇOCUK YAZININDA SEKÜLER ANLATI VE DİN ALGISİNİN DEĞİŞİMİ

Laiklik düşüncesi 1923’te kurulan Türkiye Cumhuriyeti’nin en temel dayanaklarından biridir. Bu düşüncelerin temelinin oluşması muhakkak ki Cumhuriyet’in ilanından önceki süreçlere dayanmaktadır fakat modern bir devlet olarak Türkiye Cumhuriyeti’nin laik temeller üzerine inşa edileceği düşüncesi 1923’ten sonra yüksek sesle dillendirilmiş, inkılaplarla birlikte devletin resmî ideolojisi haline getirilmiştir.

Gerek siyasette gerek kültürel alanda Cumhuriyet’in ideologları tarafından topluma yayılmaya çalışan inkılâp ve ilkeler, modern ulus devlet ve modern bir toplum yaratma projesinin üzerinde duracağı temel olarak görülmektedir. Osmanlı’dan devralınan düşünce ve pratiklerin tasfiyesi tarih ve kültür politikalarıyla da desteklenmektedir. “Yusuf Akçura Cumhuriyet’in kuruluşunun hemen ardından; *Efendiler, tarih bize naklettiği bütün inkılâpların muayyen gayelere vusül azminde bulunan şuurlu bir ekaliyetin metin, fedakar ve icabında şedid faaliyet ve hatekatıyla vuku bulduğunu gösterir* diyor, Abdullah Cevdet; *İcabat-ı ilmiye ve fenniye neyi iltizam ederse, avamın hoşuna gitmese bile onu iltizam etmek idare adamları için bir vazifedir* diyen İsmet Paşa’ya katılmakla kalmayıp ‘avam’ın değişimi kolay kabul etmeyeceği ihtimaline karşı ona destek veriyordu, zira; *avam eski çarığını bile yeni çarıkla tereddütsüz mübadele etmezdi* (Mert, 2009: 201). Bu ifadeler, Cumhuriyet’in kurucu kadrolarının da toplumun devrimleri içselleştirmesi ve inkılâpları kolaylıkla

kabullenmesinin kolay bir süreç olmayacağını, tepeden inme bir anlayışla dönüştürme faaliyetine girileceğinin farkında olduklarını gösterir niteliktedir. “Aydın bürokrat seçkinlerin topluma önderlik etme iddiaları pozitivist tarih anlayışıyla uyum içindedir ve toplumlar nasıl dinsel düşünceye dayandıkları dönemde çocukluk devrini yaşıyor sayılıyorsa, toplumun dine bağlı geniş kesimleri henüz çocukluk devrinde sayıldığından, bilimsel düşünceyi özümseyerek olgunluğa erişmiş seçkinleri onlara vasi tayin etmek doğal kabul edilmektedir” (2009: 201).

Cumhuriyet’in kurucu seçkinlerinin, aydınların, topluma önderlik etme motivasyonunu din temelli düşünüş ve yaşayış gayretlerinden ötürü çocukluk evresinde görmelerinden sağladıkları anlaşılmaktadır. Daha önce *Yeşil Gece* romanından bahis açtığımız bölümde de belirttiğimiz gibi Osmanlı toplumunun zihnindeki karanlığın kaynağının din olduğu ve bunun Türk aydınlarının gayreti ile dağıtılacağı anlayışı hakimdir. Batı karşısında geri kalmışlığının ve ülkenin felakete doğru sürüklenmesinin temel sebebi olarak İslam dininin görülmesi laiklik ilkesinin önemi hususunda Türk aydınlarını ve kurucu kadroyu ikna etmiş durumdadır. Mustafa Kemal’in şahsı ve faaliyetlerine hayranlığını dile getirmekten çekinmeyen Hitler’in şu sözü Kemalizm’in din olgusuna yaklaşımının nasıl değerlendirildiğini göstermektedir:

“Mustafa Kemal Atatürk’ün kendi din adamlarını bertaraf etmedeki hızı, tarihin en kayda değer bölümlerinden biridir. Onlardan otuz dokuz tanesini astı, diğerlerini dışarı attı ve şimdi İstanbul’daki Ayasofya bir müze!” (Atalay, 2018: 63)

Cumhuriyet rejiminin dine olan yaklaşımı neticesinde laikliğin ve seküler bir dinin kısa zamanda tesis edilme gayretleri kolay bir süreci içermemektedir. Geleneksel din anlayışının toplumsal hayattaki görünümünün değişimi beraberinde Kemalizm’in seküler bir din olarak telakki edilmesini de getirmiştir. Atalay’ın ifade ettiği gibi, Kemalizm’in seküler bir milliyetçilik kurgusu vasıtasıyla siyaseti kutsallaştırmasıyla, halka geleneksel dinin veya geleneksel kutsallık formlarının içerisinden konuşmasa bile giderek artan bir oranda onların yöntemleriyle konuşmuştur. Geleneksel dinin kavramlarından Kemalist kutsallara doğru hızlı bir

“kutsiyet nakli” yaşanacak ve nihayetinde Kemalizm seküler bir din olarak ayakları üzerinde duracaktır (2018: 97).

Seküler din projesi insanların içindeki inanma, “iman” boşluğunu dolduracak manevi bir tatmin aracı haline getirilecektir. 1 Ocak 1927 tarihli *Sevimli Ay* dergisinin başyazısında *yeni bir din ve yeni bir peygambere ihtiyacımız var mı* sorusuna cevap aranır ve modern hayatın yaşandığı yerlerde yeni bir dine ihtiyaç olduğu cevabına ulaşılır. İnsanlar tutunacak sağlam bir kaya ve takip edecek bir lider aramaktadırlar denilir. Halkın ihtiyacı olan bu yeni din, dönemin siyasal din tecrübeleriyle uyum içerisinde Kemalizm kavramı etrafında şekillendirilmeye çalışılır (2018: 99). İnanmak ihtiyacının görmezden gelinemediği bir süreçte yaratılan yeni ulusun yeni kutsallar etrafında tekrar manevi bir birlikteliğe eriştirilmesi toplumsal birliktelik ve uyum açısından önem arz ettiğinin farkına varılmıştır. Kabe’si Ankara olan, kutsal bir kitabı, ibadet ritüelleri, müminleri olan yeni bir dinin inşası ulus inşası kadar gerekli ve önemli görülmektedir.

Dinin kamusal alandan çekilip, pozitivist ve aydınlanmacı bir bakış açısıyla laiklik ve seküler din anlayışının yerleştirilmesi kültürel politikalar ve edebiyat alanında da kendisini gösteren bir olgudur. Çocuk metinlerinde dinî meselelerin seküler bir anlayışla yeniden yorumlanması, tarihsel olarak dinî arka plandan beslenen hadiselerin daha seküler bir dille anlatımı, paganist kültürün izlerine rastlanması laikliğin tesisi ve dinî düşüncenin zihinlerde erozyona uğratılmasına yol açacak örnekler görmek mümkündür.

İskender Fahrettin Sertelli’nin *Alas: Küçük Tarihi Hikayeler* (1934) kitabındaki *Bügüg* isimli hikayesinde, eski Türklerin rahiplerin etkisiyle Maniheizm’i seçme nedeni olarak, din ve dünya işlerinin bu inanışta ayrı oluşu gösterilmiştir. Yeni Türkiye Cumhuriyeti’nin laiklik temelleri eski Türklerin anlayışlarına dayandırılarak laiklik, tarihsel bir kökene bağlanmış bulunmaktadır. Kendi tarihlerinde laiklik kavramının içeriğine uygun bir tavır bulacak olan Türk ulusunun bu yeni anlayışa adaptasyonunun daha kolay olması beklendiği söylenebilir.

Kahramanlık anlatılarının önemli bir yekûn oluşturduğunu söylediğimiz çocuk metinlerinde, Millî Mücadele ve eski Türklerin tarihi kahramanlıklarının konu

edilmesinin dışında az da olsa Osmanlı dönemi fetihlerine de yer verilmiştir. Bunlardan biri daha önce de sözünü ettiğimiz gibi İskender Fahreddin Sertelli'nin *Tarihin Çocukları* (1939) isimli çocuk romanıdır. Fatih Sultan Mehmed'in İstanbul'u fethi ve öncesinde ordunun fetih hazırlıkları ve orduya dahil olan Akdoğan ve Zeynep isimli iki çocuğun cesaret ve kahramanlığını konu eden romanda, İslam dininin fetihlere dair bakış açısını, İstanbul'un fethi ile ilgili dinî arka planı, Hz. Muhammed'in İstanbul'un fethi ile ilgili söylediği ve fetih anlatılarında sıklıkla değinilen hadis-i şerife değinilmemiş, İstanbul'un fethi ve fethin önemi yalnızca Türklük ve Türklerin kahramanlığı ve savaştaki üstün yetenekleri ile açıklanarak anlatılmıştır. Tarihsel anlamda öncelikli olarak dinin yayılması ve İslam dininin fetih olgusunun Türk İslam tarihindeki en birincil örneklerinden birinin seküler bir anlatımla çocuklar için yeniden yazılması ve dinî içeriğin metinden çıkarılması dikkat çekmektedir.

İslam dini kaynakları kıssa ve menkıbevi anlatıları içermektedir ve Müslüman halkın zihin dünyası büyük oranda Kur'an-ı Kerim kıssaları ve menkıbelerle şekillenmiştir. Göz ardı edilemeyecek olan bu durumun farklı bir veçhesiyle, dinî anlamından boşaltılmış veya dinî anlamda sakıncalı görülebilecek içeriklerle çocuk hikayeleri de kaleme alınmıştır. Bu duruma örnek olarak Sancaktaroğlu M. Ali'nin *Doğruluk ve Eğrilik* (1931) isimli hikâye kitabını verebiliriz. Kitabın ilk hikayesi aynı isimdedir ve Tursun isimli iyi yürekli, çok çalışkan fakat fakir bir çocuğun serüvenini konu etmektedir. Çok çalışkan olan Tursun, çok obur bir çocuk da olmamasına rağmen yaşadığı köyde kazandığı paranın bereketini görmez ve bu köy bereketsiz diyerek köyden ayrılmaya karar verir. Daha doğru ve daha adil insanların olduğu yerler bulma ümidiyle yola çıkan Tursun yolda bir başka yolcu ile karşılaşır ve onunla arkadaş olur. Tursun ile yol arkadaşı arasında kurulan ilişki Kur'an-ı Kerim'in 18. suresi olan Kehf Suresi'nde Hızır ile Musa Peygamber'in arasında kurulan ilişkiye neredeyse birebir benzemektedir ve o kıssadan ilham alınarak yazıldığı anlaşılmaktadır. Kıssada Musa Peygamber ile yolculuk yapan Hızır'dır ve bu hikâyede de Tursun'un yol arkadaşı adalet meleğidir. Nasıl ki kıssada Hızır Musa Peygamber'in samimiyetini, teslimiyetini ve imanını test ettiyse, adalet meleği de Tursun'un anlam veremediği ve çok kızacağı benzer işler yapar, fakat kendinden

sebebini asla sormamasını ister. Daha sonra adalet meleği olduğu anlaşılan yol arkadaşı, yaptığı işlerle aslında insanlara yardım etmiş, hak eden kötülere ise ceza vermiş adaleti sağlamıştır.

Herhangi bir hikâyenin bir Kur'an kıssasından ilham alınarak yazılmasına bir mâni olmamasına rağmen, burada dikkatleri çeken, ilham almanın ötesinde içeriğin birebir tekrar edilmesi, bağlamın ve dinî arka planın tamamen dışına çıkılmış olmasıdır. Şahısların ve ortamın değiştirildiği, içeriğin neredeyse aynen tekrarlandığı bu hikâyede dinî terminolojiye ait bir varlık olan “melek”in hikâyede kahramanlaştırılması, fakat “adalet meleği” isimli bir meleğin İslam literatüründe olmaması da İslamî kaynaklı bir kıssanın seküler bir anlayışla yeniden yazılması ve zihinlerde bu yeni formunun kalıcılaştırılmak istenmesi olarak değerlendirilebilir.

Aynı kitabın *En Adaletli* isimli hikâyenin de yine benzer bir anlayışla kaleme alındığı söylenebilir. Başkalarının tarlalarında çalışan ve işverenlerinin her türlü haksızlığına ve adaletsizliğine mazur kalıp sesini çıkaramayan fakir bir köylü olan Selman, oğluna isim vermesi için dünyanın en adil adamını bulmak için yola çıkar. Yolda yaşlı bir adam suretinde “Allah” ile karşılaşır. Allah’a onun adil olmadığını söyleyerek isim verme teklifini reddeder. Sonra “Hızır” ile karşılaşır. Onun da adaletli olmadığını düşündüğü için isim verme teklifini reddeder. Sonra “Azrail” ile karşılaşır. Azrail’e “sen yaşlı ve genç herkese adil davranırsın” diyerek onun teklifini kabul eder. Azrail ona, eğer isterse doktor olup çok para kazanabileceğini söyler. Eğer kendisini hasta yatan birinin ayak ucunda görürse ona bir ilaç tavsiye etmesini, baş ucunda görürse de hastanın öleceğini söylemesini ister. Selman Azrail’den aldığı bu bilgilerle çok para kazanır ve zengin olur. Fakat adaletten şaşar. Malının mülkünün keyfini sürmeye fırsat bulamadan Azrail gelir ve onun canını alır.

Kısaca özetlenen hikâyeye, dinî öğelerle kurgulanmış fakat dinî olmayan bir özellik arz etmektedir. Dinî öğelerin kullanımı hurafe inançları beslediği gibi, aynı zamanda zihinlerdeki kutsal imgelerin hasar almasına sebep olacak bir içerik ortaya koymaktadır. Hurafeler toplumda kimi zaman hakikatin bilgisi ile karışabilecek, hatta hakikatin yerine geçebilecek şekilde algılanabilmektedir. Toplum belleğinde uzun müddet yer etmiş hurafeler, gerçek bilginin ortaya çıkarılması veya kabullenilmesi ile ilgili bir zorluğu da beraberinde getirmektedir.

Türk İnkılâbının en güçlü destekçilerinden, en gür seslerinden biri olan Aka Gündüz'ün *Meçhul Asker* (1930) isimli hikayesi hem hurafe hem de paganist unsurların dinî pratiklerle iç içe geçirilmesine bir örnek olarak görülebilir. İstiklal harbi sıralarında cephedeki bir binbaşı evine bir mektup ve bir paket gönderir. Pakette meçhul bir askerin kafa tası bulunmaktadır. Mektupta da bu kafatasını ihtimamla saklamaları yazmaktadır. Ev halkı cuma günleri bu kuru kafayı masanın üzerine koyar, etrafında toplanır ve dönerler. Büyükanneleri başına namaz örtüsünü alarak dua eder ve İstiklal Marşı'nı okurlar. Hikâye; *Nihayet bir sene sonra o meçhul askerin kuru kafasından malum dünyaya dipdiri bir Türkiye doğar. Bunu dünyada ancak bir Türk ailesi yapar* cümlesiyle bitirilir. Hikâyede kullanılan unsurların birçoğu dinîdir. Fakat dinî bağlamın çok dışında bir anlam yüküyle kurgulanmışlardır. Cuma günleri Müslümanlar için kutsal ve özel bir gündür. Cuma namazı ile özdeşleşmiş bir günde ailenin pratiği kuru kafayı masanın üzerine koyup etrafında toplanmaktır. Büyükannenin başına aldığı namaz örtüsü detayı da ayrıca dikkat çekicidir. Herhangi bir nesnenin etrafında toplanmak, dua etmek İslamî bir eylem gibi görünse de esasında daha çok paganist bir ritüeli hatırlatmaktadır.

Enver Behnan Şapolyo'nun *Alas: Küçük Tarihi Hikayeler* (1934) isimli eski Türk tarihinden çeşitli hikayelerin bulunduğu hikâye kitabında Türklerin İslam'dan önce sahip oldukları inançları içeren hikayeler yer almaktadır. *Otman* isimli hikâyenin başında Ertuğrul'un oğlu Otman'ın Müslüman olmadığına dair bir ifade yer almaktadır. Otman bir gün Akçakoca'yı ararken evde beyaz sarıklı, pamuk sakallı bir ihtiyar ile karşılaşır. İhtiyar kasabanın hocasının kim olduğunu sorunca Otman, kendilerinin Gök Tanrı'ya taptıklarını ve bir hocalarının olmadığını söyler. Bu hadiseden sonra Otman, yatacağı odanın duvarında süslü bir kap görüp onun ne olduğunu sorar. İhtiyar da bunun Kur'an-ı Kerim olduğunu, Müslümanların bu kitaba inandıklarını söyler. Otman ellerini göğsüne kavuşturup tüm gece ayakta durur, sabah olduğunda yatağının hiç bozulmadığı anlaşılır. Niçin yatmadığı sorulduğunda da *Tanrı kitabının önünde nasıl olur da uyurum* diye cevap verir. Daha sonra kalbinde yeni bir dinle Söğüt'e geri döner.

Hikâyenin anlattığından anlaşıldığı üzere Osmanlı Devleti kurulana dek Türkler Gök Tanrı dinine inanan bir topluluktur. İslam dini, Osman ile birlikte

Türkler arasında yayılmıştır. Fakat tarihi bilgiler bize Türklerin Osmanlı Devleti'nin kurulmasından beş asır önce İslam'a geçtikleri bilgisini verir. Türklük tarihi içinde Osmanlı devresi Türklerin öz kimliklerinden uzaklaşıp Arap kültürü hakimiyetine girdikleri bir süreç olarak algılanmasının bir yansıması olarak hikâyede İslam'ın Osman ile başlayan bir süreç olduğu kurgulanmıştır diye düşünülebilir. Ulus inşası sürecinde Müslümanlık bir kimlik olarak algılanmamaktadır. Osmanlı tecrübesi boyunca kendisini İslamlık ve Müslümanlıkla tanımlayan ve üst kimlik olarak Müslümanlığı kullanan Türkler için Cumhuriyet sonrası ulus inşası sürecinde yeni bir anlayış hâkim kılınmaya çalışılmıştır. Din kavramının kişinin vicdan sınırları içinde değerlendirilip kamusal alandan tasfiye edilmesiyle birlikte, yeni ulusal devletin bireyleri için üst kimlik yalnızca Türklük olarak kabul edilmiştir.

3.9. TÜRK ÇOCUĞUNUN DÜNYAYA AÇILAN PENCERESİ: ÇOCUKLAR İÇİN SEYAHAT VE KEŞİF KİTAPLARI

Erken Cumhuriyet dönemi çocuk metinleri arasında, Türk çocuklarının dünya ile kurdukları ilişki ve iletişimin yönünü ve boyutlarını ortaya koyan, Türk çocuğunun yabancı olduğu ülke ve memleketler ile ilgili bakış açısını oluşturan veya dünyanın Türk milleti ve Türk çocuklarına dair izlenimlerinin görülebileceği seyahat ve keşif metinleri de bulunmaktadır. Türk edebiyatında yüzyıllardan beri var olan seyahatname kültürü Cumhuriyet ile birlikte çocuklar için kaleme alınan metin skalasına dahil edilerek yeni bir anlayışla yeniden yorumlanmıştır. Yetişkinlerin dünyasına dahil olan, henüz keşfedilmedikleri için özel bir kültürel alana sahip olmayan Orta çağ çocukları için seyahatname türündeki bilgiler yetişkinlerin dünyasından edindiklerinden fazlası değildi. Modern çocukluk paradigması sonucunda “keşfedilen çocukluk” için açılan saha, özel bir eğitim, pedagoji, kültürel alanın ayrıştırılması gibi sonuçları ortaya çıkardı. Bunun neticesi olarak çocuğun merkeze alındığı ve bu merkez çevresinde bakımından yetiştirilmesine, okullaşmasından her türlü eğitim ve öğretimine, çocuklar için metin üretiminden süreli yayınların çeşitlenmesine, küçük yurttaşlar olarak politik özne haline getirilmelerine kadar bir dizi yenilik ve değişiklik meydana geldi. Çocuğun yetişkinlerin dünyasından ayrılmasıyla oluşan ilgi, çocuğun yeni toplum projesinin

gelecekteki yüklenicisi ve sahiplenicisi olarak görünürlüğünün artırılması beraberinde modern Türk çocuğunun içeride ve dışarıda temsiliyeti ile ilgili kaygıları da pekiştirdi.

Erken Cumhuriyet döneminde kaleme alınan çocuk seyahat ve keşif kitapları bu görünürlüğü ortaya koyarken, bir yandan da Türk çocuğunun ulusal kimlik kazanımları ve ulusal bilincini koruması, edinmesi gereken hedefleri belirlemesi ve yüksek uygarlık seviyesine erişebilmek için gerekli motivasyonu sağlaması konusunda da önemli bir katkı sağlamaktadır. Yabancı ülkelerde Türk çocuklarının yaşadığı tecrübeler, Türk çocuğunun milletini temsil kapasitesi, Türk milletine dair sınır ötesindeki izlenimler, ideal ve modern olan ulusların bu seviyeyi nasıl elde ettikleri, medeniyetten uzak toplumların geri kalmışlıklarının sebepleri, Türk çocuğunun hangi geleceğe dönük hedeflerinde pusulasını hangi yöne çevirmesi gerektiği, doğu ve batı toplumlarına karşı bakış açısındaki farklılık gibi meselelerin bu seyahat kitaplarının içeriğini oluşturduğu söylenebilir. Türk çocuklarının dünyaya daha geniş bir çerçeveden bakmalarını sağlayacak, kendileri gibi henüz gelişme ve yetişme evresinde olan bir ulusun bireyleri olarak güçlü ve kendine güvenen bir nesil ortaya koyması bakımından önemli görülen bu metinler kimi zaman yetişkinlerin çoğu zaman da çocukların kahraman olarak sahneye alındığı, görsel olarak resimlerle süslenmiş şekilde karşımıza çıkmaktadır.

Kanaat Kütüphanesi'nin *Çocuklara Mahsus Seyahat Hikayeleri* başlığı altında 1932 yılında çeşitli seyahat ve macera içerikli hikayelerden oluşan 5 kitap yayımlanmıştır. 1. Kitap *İstanbul'da Bir Gezinti, Paris'te Bir Hafta, Almanya'da Bir Cevlan, Anadolumuzun Tanıyalım, Kotra ile Akdeniz'de Bir Gezinti, Balkanlardaki Komşularımız* başlıklı hikayeleri içerir. 2. Kitap, *Güzel Bir Sürpriz, Graf Zeplin'le Bir Günlük Seyahat, Tahtelbajirle Şimal Kutbunda, Büyük Okyanus'un İncisi Tahiti'de, Zeplinle Şimal Kutbunda, Teyyare ile Devrialem*, 3. Kitap ise, *Çin'de Seyahat, Japonya'ya Seyahat, Sibiryada Üç Ay*, 4. Kitap, *Fil Üzerinde Afganistan'dan Hindistan'a, Seylan Adasına Seyahat, İskenderiye'den Bombay'a*. Son olarak 5. Kitap da *İstanbul'dan Mısır'a Seyahat, Büyük Sahrada Aslan Avı, Yamyamlar Arasında, Afrika Vahşileri Arasında* isimli hikayelerden oluşmaktadır.

Ayrıca *Büyük Seyahat Romanı* olarak Server Bedi tarafından kaleme alınan *Amerika'da Bir Türk Çocuğu* (1930) isimli çocuk romanı da önemli örneklerdendir.

Amerika'da Bir Türk Çocuğu (1930) isimli romana daha önce “makbul, muteber ve yetişkin” Türk çocuğu bahsi incelenirken değinildi. Babasını aramak için tek başına Cenup Amerika'ya giden Oğuz'un başından geçen türlü maceralara şahit olduğumuz romanda Oğuz, yaşı küçük olmasına rağmen yetişkin gibi davranan, büyük sorumluluklar alan ve doğru kararlar verebilen Türk çocuğunun temsili olarak karşımıza çıkmıştı. Çocuklar için çizilen Oğuz karakteri ideal Türk çocuğunun cesaret ve erdemini yabancı olduğu topraklarda bile ortaya koyan simgesel bir örnektir. Çünkü dünyayı, diğer kültürleri keşfetmek için yola çıkan çocukların ortak özelliği Oğuz gibi cesur, akıllı, yetenekli ve yaşının üzerinde sorumluluk alabilen ve ulusunu temsil kabiliyeti yüksek olmalarıdır. Hikâyeye göre Oğuz, Gazi'nin yetiştirdiği ideal Türk çocuğudur. Ailesine ve milletin değerlerine duyarlı, saygılı, korkusuz ve cesurdur. Türk çocuğunun yardımseverliği, azmi, merhameti Oğuz üzerinde temsil edilmektedir. Pek çok yerde, babasının başına kötü bir hal gelmediğinden kalben mutmain olduğu için evinden kilometrelerce uzaklara tek başına giden, babasını aramaktan bir an bile geri durmayan ve bütün zorluklara katlanan Oğuz, dünyanın diğer ucunda bile Türk kimliğini ortaya koyan bir mücadelecidir. Hikâyenin didaktik bir dile sahip olduğu, çeşitli coğrafi bilgiler de ihtiva ettiği de görülmektedir.

5. Kitapta yer alan *İstanbul'dan Mısır'a Seyahat* isimli hikâyede ise Türk vapurunun yanından geçen ve çok daha büyük olan bir Amerikan seyyah vapurunun saygıyla Türk vapuruna selam vermesi ve Amerikan bayrağının Türk bayrağını selamlaması konu edilir. Seyahat hikayelerinin pek çoğunda göze çarpan şeylerden biri, bu metinlerle dünyada Türk adının ve imajının yeniden restorasyonudur denilebilir. Yeni rejim tüm kabiliyeti ile dünya devletleri arasında mücehhez bir yer edinme gayreti içerisindeyken, ulusun küçük bireyleri için de Türk devletinin ve ulusun dünya devletleri arasında edindiği önem yahut hayal edilen konumu vurgulanmak istenmiştir denilebilir. Hikâyenin Kahire kısmında ise, Kahire sokaklarında en çok konuşulan dilin Türkçe olduğuna dikkat çekilmiştir. Seyahat konulu hikayelerde dikkatler Batı dünyasının modern değerlerine yoğunlaştırılırken,

Afrika ve doğulu ülkeleri anlatan hikayelerin olumsuz algılarla sarmalandığı söylenebilir. Doğuya giden bir seyyah için güvenlik sorunları had safhada iken, Batı'ya yapılan seyahatlerde uygarlığın, medeniyetin ve modernliğin tüm konforunu hissederler. Doğu'ya giden bir seyyah kendisini korkunç maceraların içinde bulabilir²⁶ ve doğu egzotik yönleri ile zihinlerde oryantalist imgelerin canlandığı bir mekân olarak tasvir edilmekten kurtulamamaktadır.

Çin'de Seyahat (1932) isimli seyahat hikâyesi kahramanlarından Kasım, Çin devletinde yaşanan savaşlarla ilgili şu bilgileri vermektedir:

“Kasım harp gemilerinden bahsederken dedi ki:

- Dahilde yerliler ile ecnebiler arasında mütemadiyen kavgalar olur. Şayet bu kavgada yerliler galip gelirse bu gemilerin tehditkâr topları şehire çevrilir ve icabında bombardıman etmekten bile çekinmez. Çin milliyetperverleri bu ecnebilerle mütemadiyen çarpışmakta ve onları vatanlarından kovmak için mütemadiyen kan dökmektedirler. İşte bu yüzden dahilde harp ve isyan hiç eksik değildir. Ve bu iki taraftan birinin mağlubiyeti ile nihayete erecektir. Fakat herhalde mağlup olacak olan taraf ecnebidir. Çünkü Çin'de milliyet cereyanı son zamanlarda öyle kuvvetlenmiştir ki artık ecnebidin vatanlarını fuzulî yere istilâ altında bulundurmalarına tahammül edemiyorlar. Ve bu hisler günden güne genişleyerek tek mil muazzam kütleyle de sirayet ediyor.” (1932: 23)

Çin ülkesindeki savaş ve kargaşanın muhakkak Çin tarafının muzaffer oluşuyla sonuçlanacağını Çin'deki milliyetçilik cereyanının güçlü oluşu ile açıklayan hikaye, çocuklara, kendi ülkelerinde olduğu gibi dünyanın her bölgesinde ulusal kurtuluşun ve refahın ancak ulusal birliğin sağlanması yoluyla elde edilebileceği mesajını verdiği söylenebilir. *Japonya'ya Seyahat ve Tibet'te Neler Gördüm?* (1932) hikayelerin de, bahsedilen ülkelerin özelliklerini çocuklara tanıtmının yanında, coğrafi özelliklerinin zorlu olması ve sıkıntılı bir hayat sunmasına rağmen halkının topraklarından asla vazgeçmeyecek kadar derin bağlarla vatanlarına bağlı oluşlarına değinilmiştir. Japonya'nın sanayide giderek güçlenmesi çok çalışkan bir millet olmalarının yanı sıra bunun memleketlerine ve milletlerine dair bağlılıkları

---

²⁶ Bkz. *Afrika Vahşilerinin Arasında, Yamyamlar Arasında, Büyük Sahrada Aslan Avı*, Kanaat Kütüphanesi, İstanbul, 1932.

neticesinde gerçekleştiği belirtilmiştir. Bu hikayelerde genel olarak sanayide gelişmiş memleketlerle ilgili olumlu hadiseler ön plana çıkarılırken, Tibet gibi daha zorlu, uzak ve yoksul memleketlerin olumsuz yanlarına, gezginlerin o memleketlerde uğrayabilecekleri sıkıntılara değinilmiştir.

Amerika'da İki Türk Çocuğu (1932) hikâyesi, sınıflarını birincikle geçen Rasim ve Ali'nin dayıları tarafından teyyare ile Amerika seyahatleri konu edilmiştir. Dayılarının yaptığı bu büyük sürprize çok sevinen çocuklar uzun bir uçak yolculuğunun ardından Amerika'ya varmışlardır. Türklerin dünyada görünürlüğü ve sahip oldukları itibarın gösterilmesi meselesi üzerinden değerlendirilebilecek hikayede buna dair şöyle bir kısım bulunmaktadır:

“Bir Türk teyyaresinin geleceğinden haberdar olan halkın sahile toplandığı farkediliyordu. Rasim ile Ali pencereye yaklaştılar ve bavuldan çıkardıkları kocaman bir bayrağı sallamaya başladılar. Teyyarenin kanatlarındaki kırmızı bayrağımızın timsali olan ay yıldızı görenler mütemadiyen mendil sallıyordu. Bir iki saat teyyare Amerika toprakları üzerinde uçuşuna devam etti. Her tarafta birikmiş halk kümeleri teyyareyi alkışlıyorlar, hava misafirlerine selam gönderiyorlardı. (...) İstanbul'dan selam getiren teyyareyi görmek üzere koşan halkın arzusuna hangi kuvvet mani olabilir? Polis koridoru derhal koştuktu. Halk teyyarecilerimizi omuzlarına alarak hava istasyonunun kırmızı beyaz çiçeklerle süslenmiş salonuna götürdüler. Binlerce ses:

- “Yaşasın Türk teyyarecileri” diye bağıyor, çocuk çocuk teyyarecileri görmek için birbirini itiyordu.” (1932: 12, 14)

Alıntılanan kısımdan da anlaşılacağı üzere, seyahat hikayelerinin amaçlarından biri Türklerin büyük bir ulus olarak dünya memleketlerinde görünürlüğü ile ilgilidir. Bu hikayeler, Türk çocuklarına özgüven kazandırmak maksadı taşıyan, başka milletlerin hayranlığını ve muhabbetini besleyen bir millete mensup olduklarını göstermeye çalışan içeriklere sahiptir.

Avrupa ülkelerinin gelişmişlik seviyesini, nasıl mamur memleketler haline geldiklerini anlatan hikayelerden biri *Graf Zeplinle Bir Günlük Seyahat* (1932) isimli hikayedir. Reşat ve Suat'ın Berlin maceralarını konu edinen hikaye, Berlin'e dair içlerinde uyanan hayranlığı ve gıptayı şöyle ifade etmektedir:

“Bir haftadan beri zihinlerinde mühim değişiklikler hasıl olmuştu. Gördükleri muazzam san’at eserleri onlara, insan zekasının neler yapmaya kadir olabileceğini göstermişti. Şimdi içlerine bir takım yeni hisler doğuyordu. Suat diyordu ki:

- Biz de çalışsak elbette böyle eserler meydana getirebiliriz. Bunları yapanlar da insan değil mi?

Ve bu düşüncenin sevgiyle içinde doğan yaratıcı kuvvetin ilk hamlelerini hissediyordu. Hele o gün bir fabrikayı ziyaret etmişlerdi. Burası şehirden epeyce uzakta bir elektrik fabrikası idi. Berlin’in ve civarının tek mil elektrik ihtiyacını bu muazzam fabrika temin ediyordu.” (1932: 4)

Avrupa, uygarlığın ve gelişmişliğin merkezi olarak Türk ulusunun yakalaması gereken seviyeyi temsil etmektedir. Avrupa’yı sahip olduğu konuma eriştiren sanayi alanında yaptıkları büyük atılımlardır. Bunun neticesinde tüm dünyada güçlü bir konuma erişmiş, diğer memleketlerin hayranlıkla takip ettikleri bir coğrafya olmuştur. Hikayenin bakış açısına göre Avrupa budur.

Uluslaşma sürecinde ülkeyi bir ileri safhaya eriştirecek olan şeyin sanayileşme alanında atılacak güçlü adımlar olduğunu düşünen aydınlar için, ileri seviye bir medeniyet örnekligi için Avrupa’yı seçmiş olmaları doğal görünmektedir. Türklüklerinden dolayı saygı ile karşılanan hikaye kahramanları, ilerlemenin yalnızca bu saiklerle gerçekleşmeyeceğinin de farkındadırlar. Avrupa’da gördükleri mamur şehirler, büyük ve saat gibi işleyen fabrikalar disiplinli bir çalışmanın eseridir. Bu seviyeyi yakalayabilmek için çok çalışmak zorunda olduklarını fark eden Reşat ve Suad, bambaşka düşünceler ve fikirlerle ülkelerine dönerler. Daha çok çalışmak ve üretmek için motivasyon sağlayan bu hikayeler, ulusun yeni bireyleri için hedef gösterici niteliğe sahiptir.

3.10.TÜRK ÇOCUĞUNUN SAHİP OLMASI GEREKEN AHLÂKÎ NİTELİKLER

Çocuğa ve çocukluk meselesine dair gelişen ilginin siyasal arka plandan beslendiğini, Tanzimat Dönemi olarak isimlendirilen ve pek çok alanda olduğu gibi kültürel alanda da Batılılaşmanın etkilerini gördüğümüz dönemde çocuğa ve

çocukluk meselesine dair bakışların sıklaştığını ve öncesinden farklılaştığını daha önce söylemiştik. Tanzimat Dönemi sonrasında artan ilgi Cumhuriyetin ilanından sonra nitelik ve nicelik açısından daha da artmıştır.

Tanzimat Dönemi'nde yayımlanan süreli yayınların, dergilerin hedefi çocukların eğitilmesidir. Dergiler genellikle çocukların derslerini aksatmaması için okulların tatil olduğu perşembe ve cuma günleri yayımlanmıştır (Yanar, 2001. Aktaran, Ungan, 2014). Tanzimat'tan Cumhuriyet'e kadar olan seksen dört yıllık süreçte toplam elli süreli yayın yayımlanmıştır. Bunlar arasında *Mümeyyiz*, çocuk dergileri arasında en uzun soluklu olanıdır. 1869-1870 arasında olmak üzere toplam 49 sayı yayımlanmıştır. Eğitimle doğrudan ilişkili konulara yer verilmiştir. Derginin hedef kitlesi ilköğretim çağındaki çocuklardır. Hikâye, fabl, masal, nasihat, ahlâkî ve öğretici metinler yer alan dergide oldukça sade bir dil kullanılmıştır (2014: 186-187).

Mehmet Şemseddin, Ahmet Mithat Efendi, Muallim Naci çocuklar için edebî ürünler kaleme almış isimlerdir. Kayserili Doktor Rüşdî'nin *Nuhbet'ül Etfal* (1858) isimli eserİ ilk çocuk kitabı olarak nitelendirilmektedir. Telif eserlerin yanı sıra çocuklar için tercüme eserler de yayımlanmıştır. Yusuf Kâmil Paşa'nın Felenon'dan yaptığı *Telemak* çevirisi, Daniel Defoe'nun *Robinson Crusoe*'su, Jonathan Swift'in *Gulliver*'i Jules Verne'in *Arzın Merkezine Seyahat*, *Gizli Ada* ve *Beş Haftada Balonla Seyahat* gibi eserler ilk tercüme eserler arasında yer almaktadır (Karaca, 2013: 32).

Çocukların eğitimi ve edebî ürünler vasıtasıyla dikkatlerinin daha canlı tutulacağı anlayışı Cumhuriyet ile başlayan ve gelişen bir hadise değildir. Osmanlı'nın son dönemi, Tanzimat ve 2. Meşrutiyet adıyla anılan dönemlerde çocuğun merkeze alınmasıyla; çocukların eğitimi, millî kimliklerini ve aidiyetlerini kavrayabilmeleri meseleleri üzerine yoğunlaşmaya başlamıştır. 1923-1940 yılları arasına gelindiğinde yayımlanan dergi sayısının toplamda otuz altı olmuş, sayıdaki önemli artış dikkatleri çekmiştir. Bu durum, Cumhuriyet ile birlikte çocuklara ve çocuk yayınlarına olan ilginin artışı ile orantılıdır denilebilir. Bu sebeple Cumhuriyet öncesi dönem ile Cumhuriyet sonrası yayın politikasının ve bakış açısının da değişmiş olabileceği söylenebilir.

Cumhuriyet'in ilk yıllarında yayımlanan süreli çocuk yayınlarında her türlü bilgi verilerek "ideal çocuk" yaratılmaya çalışılmıştır. Cumhuriyet ile birlikte kimi yazarlar Atatürk'ü tanıtmak, kimisi Cumhuriyet'in değerlerini çocuklardan başlamak üzere halka benimsetmek, kimisi çocukları eğlendirmek ve eğitmek, kimisi çocuklarda ve gençlerde vatan sevgisini pekiştirmek gibi görevleri kendilerine amaç edinmişlerdir. 1 Kasım 1928'de Latin Alfabesinin kabul edilmesiyle çocuk yayınlarında ve bilhassa süreli yayınların hem sayıları hem de baskı sayıları artmıştır. M. Ruhi Şirin, yeni Türk harflerinin kabulünün yayın yaşamına canlılık getirdiğini, çocuklara özgü telif, çeviri ve uyarlama yapıtların yayımı için gerek ilgili devlet kurumlarının gerek özel yayınevlerinin dikkate değer girişimlerde bulduklarını dile getirmiştir (Ungan, Yiğit, 2014: 189).

Gerek süreli yayınlar gerekse de telif eserlerin içeriğine bakıldığında çocuklardan başlayarak halkın topyekûn eğitilmesine odaklanıldığı, yeni toplum yaratımı projesine uyum sağlanabilmesi için gerekli formasyonun verildiği, vatanseverlik, uygar yurttaşlık, savaşçılık, devrimlerin içselleştirilmesi ve yüksek medeniyet hedefleri için gerekli olan uyum sürecinin sağlanması amaçları görülebilmektedir. Çocuklar için ahlâkî kaidelerin yeni normlar çerçevesinde verilmesi de yine bu faaliyet alanı içinde değerlendirilebilir.

1930'lu yıllarda yayımlanmaya başlayan dergilerden olan *Yavrutürk* (1936-1942) ve *Cumhuriyet Çocuğu* (1938-1939) isimli dergilerin, dönemin resmî yurttaşlık ideolojisi ve çocuk politikasına paralel içeriklere sahip olduğu tespit edilmiştir. Her iki dergide de "ideal Türk çocuğu", Cumhuriyet'in egemen değerleri etrafında Kemalist, inkılâpçı, modern, çalışkan, azimli, tutumlu, ahlâklı, iyi kalpli, yardımsever, bireye, topluma ve doğaya saygılı, milliyetçi, cesur, savaşçı ve vatansever bir yurttaş olarak resmedilmiştir.

Yavrutürk ve *Cumhuriyet Çocuğu* dergileri, Türkiye'de çocuk dergiciliğinin ilk ve en önemli temsilcilerinden biri olan Tahsin Demiray sahipliğinde Türkiye Basımevi tarafından yayımlanan haftalık çocuk dergileridir. Bu iki dergi birbirinin devamı ve tamamlayıcısı olarak tasarlanmış; *Yavrutürk* ilkokul 1., 2. ve 3. sınıf öğrencilerine, *Cumhuriyet Çocuğu* ise ilkokul 4. ve 5. sınıf öğrencilerine yönelik olarak yayımlanmıştır. *Yavrutürk* 1936-1942 yılları arasında 330 sayı; *Cumhuriyet*

Çocuğu ise 1938-1939 yılları arasında 52 sayı olarak çıkmıştır (Öztekin, 2019: 1229).

Yavrutürk Dergisi'nin ilk sayısında Tahsin Demiray tarafından çocuklara hitaben kaleme alınan yazı bu derginin yayımlanması ile ilgili hedefleri dönemin ideolojik çerçevesi etrafında özetlemiştir.²⁷ Söz konusu metnin ifadelerinden yola çıkarak, Tahsin Demiray'ın, ilkokul çağındaki çocuklar için çıkarılan bir derginin ilk sayısında kaleme aldığı bu ifadelerin, Cumhuriyet'in kurucu değerlerinin ve resmî ideolojinin benimsetilmesi çabalarına katkı sağlamak, Cumhuriyet çocuklarına büyük misyonlar yüklemek millî benliklerinin farkına varmalarına hizmet etmek amacıyla kaleme alındığını gösterdiği söylenebilir. Daha önce de değindiğimiz gibi, Türk çocuklarının militarize edilmesi, askerlik ve Türk ordusunun neferleri oldukları vurgusu karşımıza çıkmaktadır. Dönemin hâkim anlayışına paralel olarak bu metinde de doğan bütün Türk çocuklarının “şerefli Türk ordusu”nun içine doğduğu söylenmiştir. Türklük ile askerlik kavramlarının mutlak surette bir arada düşünülmesi hadisesi burada da karşımıza çıkmaktadır.

Türk çocuğu küçük yaşına ve bedenine rağmen büyük misyonların ve sorumlulukların taşıyıcısı olarak görülmektedir. Cumhuriyet'in varlığının ve devamlılığının teminatı olarak görülen Türk çocuğu, Türk olarak doğmuş olmanın ve

---

²⁷ “Türk çocukları, Türk çocukları!

Siz bilir misiniz neden böyle yüksek, neden böyle yukarı başlarınız ve bakışlarınız? Çünkü siz, kiminiz Afyonkarahisar'da uyanan sabah vakti doğdunuz. Kiminiz Türk orduları İzmir kıyılarına indiğinde ölmez şafakta ilk nefesinizi aldınız. Çoğunuz Cumhuriyet'in kurulduğu gün ve ondan sonraki güneşli günlerde **şerefli Türk ordusuna** gözlerinizi açtınız.

Siz, bu küçücük varlığınızda Cumhuriyet'in varlığını, kokusunu, büyük devrimin sesini, düşüncesini; **ulu ırkınızın kanını**, duygusunu yaşatıyorsunuz. Siz en doğru deyişle (Cumhuriyet çocukları) sınız.

Ne mutlu size!

Size ne mutlu, ki siz **yeryüzünün en büyük milletinin en büyük atası** (Atatürk) devrinde doğdunuz.

Size ne mutlu, ki bütün dünyaya karşı koymuş yüce erlerin yürekleri titreterek: **Türk çocuğu, biz senin için yaşıyoruz!** Dediği yavru Türklersiniz. Ve şimdi biz, bütün ömrümüzü verdiğimiz (Büyük yarın) ve yarının (Büyük Türkiye)si için **umutlarımızı bağladığımız sizlere**²⁷ yeni bir hizmete başlıyoruz. En kısa deyişle size ilk olarak (Yavrutürk)ü sunuyoruz. Sizin için faydalı olacağız sevincile diyoruz: Ne mutlu bize! Artık ne gök siyah ne yer korkunç bir kuyu... Ne alınlarımızda namus lekesi...Atatürk devrinde, Gençtürkler Yavrutürkler için çalışarak, Büyük yarına doğru...Ne mutlu Türküm diyene!” (Yavrutürk, 2 Mayıs 1936: 3)

dahil olduğu “üstün ırk”ın kanını ve duygusunu geleceğe taşıyacak olandır. Türk ırkına dahil olmak, mutluluk ve gurur kaynağıdır. Metnin muhatabı olan çocukların Türk ırkına mensup oldukları için ayrıcalıklı konumda olmalarının yanında, onların bu konumlarını ziyadeleştiren bir başka etmen daha vardır ki, o da “yeryüzünün en büyük milletinin en büyük atası olan Atatürk devrinde doğmuş olmalarıdır.” Lider kültü meselesi bağlamında detaylandırdığımız başlığımızda da değindiğimiz gibi, Türk ırkının yüceltilmesi Atatürk’ün şahsı özelinde somutlaştırılmakta; Atatürk’ün Türk ırkına mensup olması ve Türklerin de tarihin başlangıcından beri var olan bir millet olmaları dolayısıyla “ezeli”, Cumhuriyet ile birlikte yeniden doğuşunu gerçekleştiren bir milletin ilk atası olması bakımından da “ebedi” bir şahsiyete büründürüldüğünü söyleyebiliriz. Türk çocuğunun geleceğin taşıyıcısı, aydınlık günlerin mimarı olacakları için, onlar adına yapılan her yatırım Cumhuriyet’in değerlerine, resmî ideolojinin, ilke ve inkılapların tahkimine yönelik olacaktır. *Yavrutürk* dergisi, ilk sayısında yayımladığı bu metin ile Türk ulusçuluğunu önceleyen bir yayın politikasını takip edeceğini duyurmuştur.

“*Cumhuriyet Çocuğu* dergisinde yer alan bir ilanda, ‘*Yavrutürk* okuyan çocuklar tam bir Türk seciyesi alır, kendisine güvenilecek bir şahsiyet kazanır’ sözleriyle ‘Türk seciyesi’ yani Türk karakteri ve Türk’ün güvenilirliğine vurgu yapılarak *Yavrutürk*’ü okuyan çocukların bu niteliklere ulaşacağı dile getirilmiştir” (Öztekin, 2019: 1236). Çocuklara üstün ahlâkî nitelikler kazandırmayı, onları “Türk seciyesi” ne göre yetiştirmeyi hedefleyen bu iki derginin yanında, dönemin diğer dergilerinin de benzer hedeflerle hareket ettikleri söylenebilir. Dergilerin yanı sıra çocuklar için kaleme alınmış hikâye ve şiir kitaplarında da aynı ideallerin söz konusu olduğu açıkça gözlenmekte, ideal Türk çocuğunun ahlâkî özellikleri, sahip olmaları gereken hasletler sade bir dille anlatılmaktadır. Türk çocuğu seciyesi diğer tüm milletlerden daha temiz ve dikkate şayan olmalıdır. Çünkü yeniden yaratılan bir ulusun temeli çocuklardır.

Yeni bir toplum yaratmanın ön koşulu, kolektif belleği yeni değerler çerçevesinde yeniden şekillendirmektir. Tarihin yeniden yazılması ve resmî tarih anlatısının hâkim kılınması bunun en etkili enstrümanı olarak kullanıldığı gibi, okullaşma, eğitim, edebiyat ve kültürel faaliyetler gibi sahaların ideolojik bir aygıt

haline getirilmesi de bunun bir parçasıdır. Cumhuriyet'in değerler manzumesinin toplum tabanına yayılması kadar önemli olan bir şey daha vardır ki; o da bu değerleri yüklenecek olan neslin ahlâkî vasıfları, kişilik özellikleri ve seciyelerinin belirlenmesidir. Çocukların eğitimi için yayımlanan dergi ve edebî ürünlerin bu meseleyi gözden kaçırmadıklarını ve özenle üzerinde durduklarını ifade etmiştik. Türk çocuğundan beklenen en önemli özellik tembellikten uzak durup “çalışkan” olmasıdır.

Sancaktaroğlu M. Ali'nin *Doğruluk ve Eğrilik* (1931) isimli, genel olarak Türk çocuğunun vasıflarını işlediği hikâye kitabındaki *Tembelin Bağı* hikayesi bu konuda güzel bir örnek teşkil etmektedir. *Tembelin Bağı*, tembel bir köylünün her gün üzüm bağına gidip çalışmadan bir ağacın altında öylece uyumasının hem bağa hem de bağdaki hayvanlara nasıl zararlar verdiğini anlatan bir hikayedir. Tembel adamın ne bağından ne de gölgesinden hiçbir hayır gelmeyeceğini, tembellerin sefalet ve felaket doğuran insanlar oldukları mesajı verilerek, Türk çocuklarının tembelliğin zararlarını fark edip çalışkan bireyler olmaları yönünde bilinçlendirilmeleri söz konusudur.

Aka Gündüz'ün *Gazi Çocukları İçin* (1934) isimli kaleme aldığı piyes kitabında ise “5. Tasarruf ve Yerli Malı Haftası'nda bütün Türk mekteplerinde oynanmak üzere Millî İktisat ve Tasarruf Cemiyeti tarafından bastırılmıştır” notu yer almaktadır. Türk çocuklarını çalışkanlığa, tutumlu olmaya ve yerli malı kullanımını teşvik etmeye yönelik piyesler içermektedir.

Kümes Oyunu (1934: 21-35) isimli piyeste Benzigül ve abisi Zorbozan aralarında atışır. Benzigül abisine, “eğer akıllı ve çalışkan bir çocuk olsaydı köy mektebini bitirebileceğini, bunu yapmadığı için şehir mektebine gidemeyeceğini” söyler.

Erken kalkmak, gelir getiren unsurlara iyi bakmak, çok çalışmak, saçıp savurmamak, eğitimin bir köylü için bile çok önemli olduğu vurguları piyesin genelinde göze çarpmaktadır. Annelerinin çocuklarına; “Türk ulusunun üstünlüğünü, çalışkanlığını, Gazi'nin köylüler için neden *efendi* dediğini hatırlatan konuşmasını yapar ve hep bir ağızdan;

“Gidiyoruz Ulu Türk!
Selam sana En büyük!
Yolumuz ÷lkü yolu!
Gönlümüz hızla dolu!
Selam yıldıza, aya!
Selam sana Çankaya!”

Bu dizelerin okunmasından sonra 10. Yıl marşının söylenmesi ile piyes sonlandırılır. *Çiftçiler* piyesi de köylülerin çalışkanlığını anlatmaktadır. Dağlık bir bölgede uzak bir köyde çiftçiler yarım ay şeklinde oturup:

“Biz süreriz,
Biz saçarız.
Biz ekeriz,
Biz biçeriz,
Ayranı da
Bol içeriz
Lık lık lık lık!
Bize vergi
Çalışkanlık.” (1934: 53)

Çalışkanlık ve üretkenlik meselesinin çocuk metinlerinde, çocukların hem okullarda çok çalışıp derslerinde başarı göstermeleri hem de işçisiyle, çiftçisiyle, memuruyla, askeriyle, kadını, erkeği, çocuğu, yaşlısı ve genciyle tüm milletin çalışkan olmasının ülkenin geleceği için öneminin vurgulandığı gör÷lmektedir.

İskender Fahreddin Sertelli’ nin *Sokak Çocukları* (1939) isimli hikâyesi de bu konuda verilebilecek başka bir örnektir. Hikâyenin kahramanlarından biri, Cevad

isminde iki yıl sınıfta kalmış, tembel ve haylaz bir çocuktur. Tembelliği sebebiyle okuldan atılmış olan Cevad'ı babası rençberlik yapması için köydeki amcasının yanına göndermiştir. Tembelliğin zararlarını ve çalışkan olmanın önemini çocuklara göstermeye çalışan bu hikâye İstanbul'un işgali sıralarında geçmektedir. Cevad geçimsiz, hırçın, yaramaz bir çocuk olmasına karşın hırsızlık gibi kötü bir huya asla sahip değildir. Hikâyede bu ayrıntının özellikle vurgulanmasının sebebi, bir Türk çocuğunun hırçınlık ve tembellik gibi kusurları olsa da asla hırsızlık gibi adî bir haslete asla sahip olamayacağının vurgulanmak istenmesi olabilir. Cevad bir talihsizlik sonucu hapishaneye düşer. Buradaki günleri onu çok değiştirir. Okumaya başlar. Hapishanede en çok okuyan insan olduğu için mahkumların hocası haline gelir ve onlara dersler vermeye başlar. Hapishane Cevad'ı çok olgunlaştırır. Bu süre onun sanat ve zanaat öğrenmesine vesile olur. Hapishaneden çıktıktan sonra da devlet desteği alarak Almanya'ya makinistlik öğrenmek için gider.

Kitabın sonunda yazarın bir notu bulunmaktadır. Dönemin Maarif Vekili Reşid Galip, Sertelli'den "haylaz çocuklara bir ders olur" talebiyle böyle bir hikâye kaleme almasını istediğini söylediği nakledilmektedir. İshak Firdis imzasıyla dönemin çocuk dergilerinden *Çocuk Duygusu*'nda da yayımlanmıştır (1939: 79). Serkeşliğin ve tembelliğin kötülüğü bir çocuk kahraman üzerinden anlatılarak, çalışkanlık, azim ve istek ile her zorluğun ve imkânsız görülen şeylerin üstesinden gelinebileceği mesajı verilmek istenmiştir.

Hasan Âli Yücel'in *Sizin İçin: Çocuklara Şiirlerim* (1937) isimli şiir kitabındaki *Öğütler* bölümü de Cumhuriyet çocuğuna ahlâkî öğüt ve tavsiyeler içermektedir. *Okul Türküsü* "yükselmenin yolunun okumaktan ve çok çalışmaktan geçtiğini" anlatır. *Ağaç ve Sen*'de ise, "yüksek dallardaki olgun meyvelere erişmek için vücutça ve zekaca kuvvetli olmak gerektiğini, bunun da ancak okuyup, öğrenip, çalışarak olabileceğini anlatır. Bilgi önemlidir, fakat bilgiyi alacak olan yürek de temiz olmalıdır denir. Sevmek önemlidir. Vatan sevgisi her şeyden önce gelir. Türklüğün ümidi çocuklardadır, vatan demek çocuk demektir" şeklindeki ifadelerle çocukların ahlâkî anlamdaki gelişimleri ile vatan mefhumunun ayrı düşünülemeyeceği, ancak belli değerlere sahip çocukların gelecekte vatanın koruyucusu ve sahipleri olabilecekleri ifade edilmiştir.

Cumhuriyet dönemi çocuk metinlerinde zenginlik ve ekonomik olarak refah düzeyinin iyileşmesi meselesi, dönemin iktisadi politikalarına paralel olarak yer edindiğinin örnekleri görülmektedir. Tarım işletmelerinin desteklenmesi, çiftçilerin bilinçli tarım yapması, yerli malı kullanımının özendirilmesi gibi meselelerin çocuk metinlerinde de aksi görülmektedir. *Zengin Ol* başlıklı şiir de çocuklara, çalışıp kazanmanın, zengin olmanın önemini anlatmaktadır. Ayrıca çiftçiliğin ve tüccarlığın önemini vurgulandığı şiirde aza kanaat etmek, tamahkâr olmamak da tavsiye edilmekte, kişinin yoksulluktan kurtulmasıyla vatanın da zenginleşeceği ifade edilmektedir. *Adsız Çeşme*’de iyilik yapmanın önemi ve güzelliği vurgulanmış;

“Su yerine iyilikle dol

Yavrum, adsız bir çeşme ol”

dizeleriyle, iyiliğin tevazu ile süslenmesi gerektiği sezdirilmiştir. 10 Eylül 1339/1923’de ikinci sayısı yayımlanan *Çocuk Postası* dergisi de çocukların ahlâkî ve fikrî anlamda gelişmelerini sağlayacak içerikler üretme gayretinde olan dergilerden biridir. Bedensel temizliğin önemi ve ahlaki erdemlerin üzerinde sıklıkla durulan dergide çocukların içlerindeki iyiyi ve iyiliği keşfetmeleri için dokunaklı hikayeler yer almaktadır. *Küçük Ali* sözünü ettiğimiz hikayelerden biridir. Lapa lapa karların yağdığı bir günde;

“Küçük Ali annesinin pişirdiği sıcak çayı içerken sokakta karların arasında titreyen küçük bir çocuk gördü. Fakir Ahmet o gün de iki ayağı sakat annesini beslemek için arkasında yırtık bir mintan ile yalın ayak yolun bir köşesinde titreyerek bekliyor, gelip geçen yolculara boynuna astığı sepetten bir iki kibrit satmaya çalışıyordu. Küçük Ali sessizce aşağı inip fakir Ahmed’i içeri çağırır. Evin taşlığında kumbarasını kırıp içinden çıkan tüm parayla Ahmed’in bütün kibritlerini satın alır.”

Annesine durumu izah edince annesi Ahmed’i sıcak odaya çıkarır, yedirir, giydirir.

Ali, fakir ve düşkün olanlara yardım ettiği için memnundu. Akşam babası gelince ona hepsini anlattılar. Oğlunun temiz kalbiyle iftihar eden baba, Ali’yi kucağına alarak öptü ve

kumbarasını tekrar doldurarak kaç zamandan beri istediği oyuncuğu alacağını va'd etti.” (Kür, 1991: 412)

Kısmen alıntıladığımız bu hikâye çocuklara iyilik yapmanın güzelliğini gösterirken, iyilik yapmanın aile içindeki muhabbeti artırdığına da dikkat çekmektedir. İyilik yapmak hem manevi bir huzur hem de maddi bir sevincin vesilesi olarak gösterilmektedir.

Cumhuriyet Çocuğunun Kitapları: Küçüklere Hikayeler (1935) başlıklı Server Bedi imzalı çocuk kitabı da Cumhuriyet çocuklarının ahlâklı ve erdemli olmalarını sağlayacak öğütler içeren hikayelerden oluşmaktadır. *Budala Terlikler* hikayesi bunlardan biridir. Kahramanlarımız sarı ayakkabılar ve terliklerdir. Terlikler sürekli evde olmalarından dolayı çok sıkılmış, ayakkabıların yerine sokağa çıkmak istemektedirler. Ayakkabılar tarafından yapılan uyarıyı dikkate almazlar. Hikâyenin sonunda öğüt olarak; “Halbuki bu dünyada herkes kendi üzerine düşen vazifeyi yapmalıdır. Herkes kendi işini yapmalı, başkasının işine göz koymamalıdır. Ayakkabılar sokakta, terlikler de evde yürümek içindir. Eğer kırmızı çuhalı küçük terlikler de bunu anlamış olsalardı, şimdi buldukları fena yere atılmayacaklardı” (1935: 11) denilerek sorumluluğunun farkında olan, bilinç düzeyi yüksek çocuklar yetiştirmek hedeflenmiştir.

Kahramanlık anlatılarında da bolca rastladığımız gibi cesaretli olmak, cesur davranmak Türk çocuğunun asli niteliklerindedir. *Sakın Cesaretinizi Kaybetmeyin* başlıklı hikâye de cesaret mefhumuna başka bir açıdan bakarak çocukları motive etmektedir. Burada, sürüden ayrılan sinekler hikâye edilmiştir. Köpük dolu bir kova suyun içine düşen sinekler “sürüden ayrılmış olmalarının cezasını çekiyorlardı” (1935:15). Küçük ve korkak olan sinek umudunu ve cesaretini kaybetmişti. Cesur davranıp azimle çabalamaya devam eden ise kendisini kurtarmayı başarmıştı.

Kolektif bilincin ve toplumsallığın yeniden inşa edilmeye çalışıldığı bir sosyal ortamda “sürü içinde olmak”, bir gruba dahil olmak, her zaman olduğundan daha mühim görünüyor olabilir. Bireysellikten ziyade toplumsal birlikteliğin takviye edilmeye çalışıldığı bir zeminde çocukların “sürüden ayrılanı kurt kapar” anlayışıyla

yönlendirildiği, umutsuzluğa ve cesaretsizliğe yenik düşen sineğin “küçük” olduğunun vurgulanması da dikkat çekicidir. Devlet politikalarıyla şekillenen beden terbiyesi ve spor faaliyetleri ile fiziksel gücün ve güçlülüğün de önemli görüldüğünden daha önce bahsedilmişti. Bedensel olarak yetersizlik ile cesaretsizliğin birlikte tahayyül edilmiş olması da hikâyenin bir başka dikkat çeken noktası olmaktadır.

Tilkinin Verdiği Ders hikayesi ise, bir cambaz kumpanyasının kafes içinde getirdiği hayvanlara çok üzülen Gök Baba'nın, içindeki iyilik duygusunu kontrol edemeyişinden kaynaklanan olayları anlatır. Kafesteki aslanın durumuna çok üzülen Gök Baba kafesinin kapısını açar. Fakat aslan ilk önce Gök Baba'yı yemekle tehdit eder. Tilki de kurnazca bir oyun oynayarak aslanı tekrar kafese sokmayı başarır. Sonra ihtiyar adama şöyle bir ders verir: “İyilik çok iyi şeydir fakat düşünmeden yapılırsa budalalık olur” der (1935: 21). Türk çocukları için iyilik çok önemli bir erdemdir. Fakat düşünmeden yapılacak olan bir iyiliğin sonucu felaket ile sonuçlanabilir.

Cumhuriyet Çocuğunun Kitapları: Küçüklere Hikayeler (1935) de bunlar gibi daha pek çok hikâye ile çalışkanlık, dürüstlük, iyilik, erdem gibi davranışların temsilini Türk çocuklarından görmeye yönelik yönlendirici kısa hikayelerden oluşmaktadır.

Cumhuriyet çocukları için, ahlâkın her cüz'ü çok önemli sayılmış, fakat toplumsal alanda Türk çocuklarının görünümelerini belirleyecek meseleler bilhassa vurgulanmıştır. Dürüstlük, çalışkanlık, iyilik, yardımseverlik kadar pisboğazlı olmamak, toplum içinde hal, hareket ve tavırlara karşı duyarlı olmak da hikayelerle çocuklara öğretilmeye çalışılmıştır. İskender Fahrettin Sertelli'nin *Çocuklara Küçük Hikayeler: Seçme Otuz Hikâye* (1939) deki Masalcı Baba imzalı *Açgözlü Çocuk* hikayesi buna bir örnektir. İzzet ile Şaziye arkadaşları Fikret ile Özcan'ı çaya çağırarak için babalarından izin alırlar. Babaları da Beyoğlu'ndan büyücek bir kutu pasta ve şekerleme göndermiştir. Gelecek olan misafirler için hazırlıklar sürerken küçük kardeşleri Pisboğaz Kenan herkesten habersiz, hazırlanan sofraya oturup pastayı ve şekerlemeleri yer, çilek şurubunu da içer. Vaziyet karşısında İzzet'in

aklına bir fikir gelir ve hem eğlenmek hem de güzel bir ders vermek için Pisboğaz Kenan'a bir oyun oynamaya karar verirler. Akşam yemeğinde İzzet;

Kenan, dedi, babam sabahleyin resim camlarını banyo etmek için bir şişe ecza getirdi, masanın üstüne koydu, sakın ona dokunma, çünkü çok kuvvetli bir zehirdir” (1939: 34). Bu sözleri duyan Kenan onlardan yardım ister ve tedavi olarak bir bardak tuzlu su içirirler. “Kremalı pastaların, şekerlemelerin üzerine şurup, şurubun üzerine de içtiği tuzlu su, midesini fena halde bozmuştu. Küçük pisboğaz, yaman ıstıraplar içinde kıvrılırken, bir daha izin almadan şunu, bunu karıştırmamağa, bilmediği şeyleri yememeğe yemin ediyordu” (1939: 35).

Okullarda verilen eğitim ve ders kitapları Türk çocuklarına uygun ahlâkî niteliklerin benimsetilmesi için uygun araçlar haline getirilmiş olsa bile, dönemin çocuklarının ilgi ve merakla takip ettiği süreli yayınların ve çocuk metinlerinin de bu meselenin üzerine eğilmekten geri durmadıkları açıktır. Okullarda verilen formal eğitimin nüfuz edemediği noktalardaki boşlukların eğlenceli çocuk metinleri ile kapatılabileceği gerçeği günümüz için de geçerlidir. Dolayısıyla çocuk metinleri ile verilmek istenen mesajların ve çeşitli yönlendirmelerin cevapsız kalmayacağı da bilinmektedir. Çocukların davranış ve karakterlerini düzenlemeye yönelik hikâye, şiir ve masal olmak üzere daha pek çok örnek mevcuttur. Doğrudan ahlâkî nitelik kazandırmayı hedeflemeyen metinler incelendiğinde de görülecektir ki, çocuklar için yazılan her metin esasında Cumhuriyet'in ideal çocuğunu inşa etmeye yöneliktir. Bunların ise büyük bir kısmının yönlendirici, Cumhuriyet değerlerini, ilke ve inkılâplarını benimsetmeyi hedefleyen ve ideolojik olarak yönlendiricilik özelliği ön planda olan metinler olduğu söylenebilir.

3.11.HATIRLAYIŞ MI UNUTUŞ MU? ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİ ÇOCUK YAZININDA RESMÎ TARİH ANLATISI ve TOPLUMSAL HAFIZANIN YENİDEN İNŞASI

Paul Connerton *Toplumlar Nasıl Anımsar* isimli eserine, “bellek bireysel bir yeti midir, yoksa kolektif bellek ya da toplumsal bellek diye bir şey var mıdır” sorusuyla başlar (2014: 7). İnsan gruplarının belleğinin nasıl taşınacağı ve

korunacağına dair sorularıyla devam eder ve ufuk açan cevaplara ulaşır. Connerton'a göre "her türlü başlangıcın içinde bir anımsama yatar. Toplumsal bir grubun tümüyle yeni bir yol tutturmak üzere eşgüdümlü bir çaba gösterdiği durumlarda, bu özellikle geçerlidir" (2014: 15). Bireylere özgü bir bellek izi olduğu gibi siyasal bir örgütlenme biçimi olan toplumların da bellekleri vardır. Toplumsal bellek güç ve iktidar sahipleri tarafından bir işletim ve yatırım alanı olarak değerlendirilerek hafızaların inşası için kullanılır. Geçmişin yaşandığı şekli ile değil, şu anda nasıl anımsanması gerektiği ile ilgili bir süreci içine alan toplumsal bellek, geçmiş denilen zaman diliminin bugün yeniden yaratım süreci ile ilgili bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır.²⁸

"Halbwachs'a (1992) göre toplumsal bellek, sosyal bir kurgunun ürünüdür ve bellek sosyal yapı tarafından belirlenir. Bellek oluşumunda başat rol oynayan geçmişin, bugünün anlam ağında bir yer edinebilmesi gerekir" (Tekiner, 2010: 20). Anıtlar, anmalar, semboller, marşlar, edebî yapıtlar gibi unsurlarla toplumun belleği ile kolektif bir geçmiş arasında bağlantı kurularak kültürel kimliklerin oluşumu ve siyasal anlamda bir bütünleşme hedeflenir. Ortak bir soy miti ve tarihî anlatılar gibi "kültürel yapım"lar etrafında bütünleşen toplum belleği, yeni "anımsama"larla kendini var eder.

Cumhuriyet'in kuruluşu da yeni bir başlangıç olarak anımsamanın kaynağıdır. Bu geçiş süreci ile sosyal ve siyasal anlamda toplum hafızasında "unutulacak bir geçmiş" ile "yeni bir anımsama" imgelemi oluşturulmuş, devletin kültür-sanat ve eğitim politikalarıyla "unutuş" ve yeniden "hatırlayış" sürecine giriş hızlandırılmıştır. Bu bağlamda, resmî tarih kurgusu üzerine şekillenen Türk Tarih Tezi, bu yeni hatırlayışın temel argümanlarını oluşturacak şekilde, tarihin yeniden üretim alanı haline gelmiştir. Yeni siyasal düzenin vaz ettiği değerlerin benimsenmesi, ilke ve inkılapların toplum tabanına yayılması gibi süreçler tarihin, devlet kadroları yani Cumhuriyetçi elitler eliyle yeniden yazılmasını zaruri kılmıştır. Toplum hayatında somut karşılığı olan ve gündelik yaşamı da pek çok açıdan somut olarak etkileyen ve değiştiren inkılapların zihinlerde kabul görmesi için manevi

---

²⁸ Konu ile ilgili bkz: Esin Aygün, "Erken Cumhuriyet Dönemi Çocuk Roman ve Hikayelerinde Bellek Sosyalizasyonu Çerçevesinde Çocuk Özne", **Karadeniz Teknik Üniversitesi İletişim Araştırmaları Dergisi**, Yıl. 3, Sayı. 5-6, s.110.

değerlere yaslanması, toplumun geçmiş kültürleri ve tarihi ile bağlantılar kurularak aktarımı için tarih çalışmaları önem kazanmıştır. Geçmişin sorgulanması, başka bir ifadeyle yeni hatırlamalara alan açılması için geçmişin unutturulmasının ve resmî ideolojinin benimsetilmesinin en elverişli yolunun tarihe dayandırmak olduğu görülerek tarih çalışmaları ve tarihin bambaşka şekilde yeniden yazımı Türk Tarih Tezi faaliyetleri ile sağlanmıştır.

Ulusçuluğun ve ulus kimlik inşasının enstrümanlarından olan hatırlayış ve unutturma olguları ile ilgili Funda Şenol Cantek, ulusçuluğun ortak bir geçmişin keşfi ya da yaratılması olarak ortaya çıktığını, ulusu biçimlendiren şeylerin zaferler, galibiyetler, yenilgiler ve ihanetler tarihi olduğunu ifade etmiştir. Bu anlatılar aracılığıyla geçmişte yaşayanlarla şimdi yaşayanlar arasında bağ kurulduğunu, bu bağın hatırlama edimiyle şimdiki zamana taşındığını, hatırlama eyleminin, sosyal çevrenin uygun gördüğü değerler sistemi içinde şekillendiğini ve buna bağlı olarak hatırlamanın unutmayı da içerdiğini söylemiştir. Assmann'ın ayrıntılandığı bu sava göre bir toplum geçmişi, şimdiki ilişkileri çerçevelerinde hatırlayıp yeniden kurabiliyorsa, bu ilişki çerçevesi dışında kalanları da unutacak demektir (2016: 17). Dolayısıyla ortak bir geçmişin yaratımı, aidiyet duygusunun tesisi ve yurttaşlık algısının pekiştirilmesi, ulusal birlik duygularının güçlendirilmesi için millî törenler, anmalar, marşlar, ulusal kahramanlar, yazınsal ürünler (edebiyat / tarih ve mitoloji gibi) hatırlatıcı unsurlar olarak üretilmektedir.

E. Renan, tarihsel bir hata olarak “unutmanın” bir ulusun yaratılmasında çok önemli bir etken olduğunu ve bu nedenle tarih araştırmalarındaki ilerlemelerin genelde ulus için tehlikeli olduğunu söyler. Tarih araştırmaları gerçekten de tüm siyasî oluşumların başlangıcında yaşanan şiddet olaylarını aydınlatır (2016: 37). Hatırlanacak ve unutulacak olanların devlet eliyle belirlenmesi, kurulacak olan aidiyetin merkezinin işaret edilmesi, tarihin bugün yaşananlar ışığında yeniden değerlendirilip belli noktaların altının çizilmesi, geçmişin efsaneleştirerek aslında gerçek olmayan kaygan bir zemine yerleştirilmesi tarih çalışmalarının amaçlarını ve sonuçlarını oluşturmaktadır.

Ortaylı, uzak tarihin efsaneleştirilmesi yakın tarihin ise görmezden gelinmesi bağlamında, 1930'ların Türkiye'de tarih biliminde atılımların yapıldığı ve bağımsız

bir gelişme gösterdiği dönem olduğunu ifade eder ve Kemalist dönemde Türk tarihçiliği, Türkiye tarihçiliği olmaktan çok, romantik bir yaklaşımla Asya bozkırlarına uzanan efsanevi açıklamalara başvuru ve cumhuriyetçi bir yaklaşımla yakın geçmişin karalandığı bir yapıya büründüğünü belirtir (2010: 112).

Ulus inşasının önemli basamaklarından biri olan tarihin yeniden inşası meselesi 1930'lu yılların yönetimi tarafından merkeze alınan meselelerden biri olmuştur. Bu anlamda resmî tarih tezi olarak 1930 yılında, aralarında Afet İnan, Akçura Yusuf ve Reşit Galip'inde bulunduğu *Türk Tarihi Heyeti* tarafından kaleme alınan *Türk Tarihinin Ana Hatları* isimli çalışma, Kemalist yönetimin ve Cumhuriyet Devrimi önderliğinin tarih çalışmalarının bir ürünü olarak ortaya koyulmuştur. Tarih çalışmalarının başlamasında Atatürk'ün konuya hassasiyetle eğilmesi, tarihe duyduğu ilgi ve dünya kamuoyuna Türkler ile ilgili mâl olan tarihi bilgilerin yanlış olduğu ve düzeltilmesinin elzem olduğu düşüncesi etkili olmuştur. Ayrıca, asırlardır süregelen imparatorluk birikiminin ve sağladığı değerlerin tarih sahnesinden silinip, yeni bir siyasal sistemin kurulup yerleşmesinin de yine tarih eliyle gerçekleştirilmesi gerektiği anlayışı doğmuştur.

Afet İnan *Atatürk'ten Mektuplar*'da bu çalışmaların başlangıcını kendi başından geçen bir hikâyeye bağlayarak anlatır. 1928 yılında İstanbul'da Fransız Dame de Sion okulunda okurken, bir coğrafya kitabında "Türklerin sarı ırktan olduğu" iddiasına rastlar. Kitap Türkleri ikinci sınıf ırklardan saymaktadır. Afet Hanım da konuyu Atatürk'e açar ve Avrupa tarihlerinin Türkleri "barbar" diye anmalarına ve yalnız yayılmacı bir kavim olarak göstermelerine duyduğu tepkiyi dile getirir. Atatürk de derhal bu mesele ile ilgilenilmesi gerektiğini söyleyerek tarih çalışmalarına bizzat girişir ve çevresindeki tarihçileri de seferber eder. Türk tarihinin ana hatlarını belirleyen kılavuz kitabın yazılması için yoğun çalışmalar böyle başlamıştır. İlk çıkış noktası Türkleri hor gören Avrupa merkezli tarih görüşünü çürütmektir (1989: 17-18). Böylece Atatürk'ün bizzat önderlik ettiği tarih çalışmaları 1930 yılında Türk Ocakları IV. Kurultay'ında *Türk Tarihi Heyeti*'nin oluşturulmasıyla resmen başlamıştır.

Afet İnan Türk Ocakları'nın IV. Kurultay'ında (1930) Atatürk'ün emriyle "Türk Ocakları Yasası" başlıklı sunumunda, Türk Ocakları yasasının ikinci ve

üçüncü maddelerinin açıklanmasını yapar. Yeni neşriyata göre medeniyetin menşesinde Türklerin yeri nedir ve ne olmalıdır? şeklinde iki kısımdan oluştuğunu ifade eder. Yasanın ikinci ve üçüncü maddelerini şöyle izah eder.²⁹

“Türk Ocağı’nın maksadı; **milli şuurun kuvvetlendirilmesi** vesaire...benim hata etmiyorsam bundan anladığım şudur: Türk’ün, Türklüğün ne olduğunu anlamak ve bu anlayışı kuvvetlendirmeye çalışmaktır. Bence bu gayenin aydınlatılması için, en nurlu güneş Türk’ün menşesini, medeniyetini, azametini tanıtan tarihtir. Bu biliş ve cihana bildiriştir. Dünden gafil olan insan bugünkünü bilmez ve yarına intikal eyleyemez. Aslını bilmeyen bir mevcudiyet içinde yaşadığı cihana yeniden kendini tanıtacak hayat eserleri gösterinceye kadar meçhul varlık halinde kalmaya mahkumdur. Ben, tarih hocalığı yaptığım için biliyorum ki, Türk milletinin yüksek tarihi hakkındaki bilgi noksanıdır. Bize, hepimize, geçmişin mekteplerinde okutulan şeyler hem noksanıdır hem de yanlışır. Yazık ki bu yanlış bugüne kadar önümüzdeki nesli yetiştiren bilgi ocaklarında da takip olunmuştur. Geçmişten miras kalan bu sisli yolu aydınlatmak, Türk milletini, **Türk çocuklarını yeni bir nurlu tarih yolundan yürüterek, atının parlak ufuklarına erdirmek mühimdir.**”³⁰(1956: 146)

Bu ifadeleriyle tarihin eksik ya da yanlış aktarımının sebep olduğu sorunlara dikkat çekerken, aynı zamanda Türk tarihinin ve Türklük mirasının gölgede kalan kısımlarını açığa çıkarmanın gelecek neslin yolunu aydınlatacağını ve onları geleceğe daha emin şekilde taşıyacağını vurgulamaktadır.

Afet İnan aynı gün Reşit Galip’in de bu mevzu üzerine şunları belirttiğini ekliyor:

“Türk milleti, kendisini birkaç asır geri bıraktıran eski hurafelerin tesiri altında mıdır? O, tazyik çemberini ilahi, kuvvetli bilekleriyle paralar, karanlıkları inkılap güneşinin ışıktan elleriyle sıyrır, açar. Türk tarihi inkâr mı olunuyor? O, kum tepelerinin ardında asırlardır örtülü kalmış medineleri çıkararak mütebahhir arkeologlar gibi, derin denizlerin, yosun ormanları içinde, inci arayan geniş nefesli efsanevi dalgıçlar gibi büyük Türk tarihinin

---

³⁰ [Vurgular bize ait.]

yüksek hakikatlerini meydana çıkarır. Dehasının kuvvetli ışıklarıyla aydınlatarak dünyaya gösterir.” (1956: 147-148)

Bu ifadeler, Cumhuriyet’ten önceki asırların ve dönemin tarih anlayışının Türkleri hakiki köklerinden uzaklaştıran hurafelerle dolu bir tarih olduğunu ve yeni neslin yeni tarih anlayışı ile bu karanlığı deleceğini ve Türk’ün gerçek kimliğini ve tarihini keşfedeceği anlamına gelmektedir.

Bu toplantıda, Yasa encümeninden gelen bir raporla yasaya 84. madde olarak eklenen metin şu olmuştur: “Merkez Heyeti, Türk Tarih ve medeniyetini ilmi bir surette tetkik ve tettebbu eylemek vazifesiyle mükellef olmak üzere bir ‘Türk Tarih Heyeti’ teşkil eder.” Böylelikle Türk Tarih Tezi’ni oluşturacak heyet belirlenmiş ve Türk tarihini yeniden “yazma”, karanlıkta kalan ve üzeri örtülen şanlı Türk geçmişinin inkılâbın ışığı ve Atatürk’ün teşvik ve emekleriyle gün yüzüne çıkarılma çabaları başlamıştır. Türklerin millî tarihi ve medeniyet sınırlarının araştırılması imkanları bu adımla genişlemiştir. İnan’ın ifade ettiği üzere, Türk kavmini ve medeniyetini tetkik etmek, Yeni Türkiye Cumhuriyeti tarihini ve inkılâplarını vesikalara dayanarak yazma çalışmaları 1931’den sonra bir kurum haline gelen *Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti*’nin de en çok üzerinde durduğu konulardan olmuştur. Reşit Galip de Türk Tarih Tezi’nin kuvvetlendirilmesi için canla başla çalışan önemli isimlerdendir (1956: 149).

Kemalizm ideolojisinin bir tarih metni üzerinde ortaya koyulması ve bu ideolojinin temel çizgilerinin net bir şekilde işlenmiş olması açısından önemli olan bu çalışma, geçmiş ile hesaplaşma, bir anlamda geçmişi “unutturma”, imparatorluk ve Osmanlılık anlayışı önüne Cumhuriyet ideolojisini geçirmek anlamında da önemlidir. Yeni bir “hatırlama”nın başlangıç metni olarak değerlendirebileceğimiz *Türk Tarihinin Ana Hatları* çalışmasının önsözünde bu ideolojik amaç açık bir şekilde ortaya koyulmuştur.³¹ Oldukça sarıh bir şekilde çalışmanın amacını ortaya

---

³¹ “Bu kitap belirli bir amaç gözetilerek yazılmıştır. Şimdiye kadar ülkemizde yayımlanan tarih kitaplarının çoğunda ve onlara kaynak olan Fransızca tarih kitaplarında Türklerin dünya tarihindeki rolleri bilinçli ya da bilinçsiz olarak küçültülmüştür. Türklerin ataları hakkında böyle yanlış bilgi edinmesi, Türklüğün kendini tanınmasında, benliğini geliştirmesinde zararlı olmuştur. Bu kitapta hedeflenen asıl amaç bugün bütün dünyada tabii mevkiini geri alan ve

koyan bu satırlar *Türk Tarihinin Ana Hatları*'nin prensiplerini belirttiği gibi resmî ideolojinin tarih algısını oluşturan ilkeler olduğu da söylenebilir. Bu ve benzeri tarih çalışmaları Türk ırkının dünya tarihindeki gerçek yerini ortaya koyacak, oluşturduğu ulusal tarih anlayışıyla milletin birlik ve beraberliğini pekiştirip hafızasının tazelenmesini sağlayacaktır. Türklerin her türlü üstün meziyet ve kudretlerinin ırka dayalı romantik bir anlayışla değerlendirilmesi ulusal bilinci pekiştirecek bir etken olarak değerlendirilmiş, tarihlerinde pek çok kez devlet kurmuş ve yönetmiş olan Türklerin yeni kurulan Cumhuriyet'in sağlam temeller üzerine inşa edilip korunmasında gerekli olan motivasyonu ırki özelliklerinde bulmaları istenmiştir. Türkler, var oldukları her toprakta medeniyetler inşa eden, bu gayret ve yeteneği ırkî özelliklerinden alan bir millet olarak tarih sahnesinde yer almışlardır. Dünyanın en önemli merkezlerinde uygarlık kurucu bir ırk olarak Türkler, aynı zamanda uygarlık ve medeniyetin taşıyıcısı ve yayıcısı olmuşlardır. Dolayısıyla Türk Tarih Tezi, Türklerin kurduğu en büyük devletin Osmanlı Devleti olmadığını; daha eski çağlarda Orta Asya'da Göktürk, Uygur, Karahanlı gibi güçlü devletleri de kurmuş olduklarını vurgulamaktadır. Osmanlı ve İslam geçmişi ile ciddi bir hesaplaşma yoluna giderek inkara dayanan söylem Türk Tarih Tezi'nin ana eksenini oluşturmaktadır. Konuyla ilgili Güneş Ayas şu ifadeleri kaleme almaktadır:

---

bu bilinçle yaşayan milletimiz için zararlı olan bu hataların düzeltilmesine çalışmaktır, aynı zamanda bu, son büyük olaylarla ruhunda benlik ve birlik duygusu uyanan Türk milleti için milli bir tarih yazmak ihtiyacı önünde atılmış ilk adımdır. Bununla milletimizin yaratıcı kabiliyetinin derinliklerine giden yolu açmak, Türk deha ve karakterinin esrarını ortaya çıkarmak, Türkün özellik ve kuvvetini kendine göstermek ve milli gelişmemizin derin ırkî köklere bağlı olduğunu anlatmak istiyoruz: Bu tecrübe ile muhtaç olduğunuz o büyük milli tarihi yazdığımızı iddia etmiyoruz, yalnız bu konuda çalışacaklara genel bir istikamet ve hedef gösteriyoruz.

İkinci bir amacımız da kâinatın oluşumuna, insanın ortaya çıkışına ve insan hayatının tarihi devirlerden evvelki mazesine dair, yakın zamanlara kadar ilgi gören yanlış değerlendirmelerin önüne geçmektir. (...)

Bu kitap, halkımız ve bilhassa gençliğimiz için yazıldı ve buna binaen Türklerin dünya tarihindeki rolleri ve yaratılışları varsayımlarıyla yetinilmedi, okuyanlara genel bir başlık halinde insan tarihinin ırkımızla yakından ilgili bazı kısımları da özet olarak gösterildi; fakat Türk aleminden uzak kalan kavimlerin tarihlerinden söz etmeye gerek görülmedi. (...) Bu kitapta, doğru görmeye, iyi düşünmeye alıştırmak istediğimiz insanlar Türklerdir. Türklerin yanlış görüşlerden, hatalı düşüncülerden bir an evvel kurtulması başlıca emelimizdir. Bunun içindir ki esas fikirlerimizi bir an evvel yaymak istedik ve öteki kaynakların araştırılmasını gelecekteki çalışmaya bıraktık.”

“Türk Tarih Tezi’nin Türklere Batı tercihi doğrultusunda yeni bir evrensel rol atfettiği düşünülebilir. Halbuki bu tez, Batı medeniyetinin kaynağını Türklere dayandırmakla birlikte, millî kimliğin kökenini arkaik ve muğlak bir uzak geçmişe götürdüğü için, pratikte Batı medeniyetine tabi olmak dışında bir seçenek bırakmamaktadır. Türklerin tarihte gerçekten evrensel bir rol oynamasını sağlayan İslam mirası ve Osmanlı geçmişiye kesin olarak dışlanmaktadır. Kemalist Tarih Tezi Türklüğü Batının geçmişi olarak sunmuş, böylece ona kendi geleceğini temsil eden Batıyı model almaktan başka çare bırakmamıştır. Ancak Türk kimliğinin Batıyla özdeşleşmesi de mümkün olmamıştır. Çünkü yeni Türkiye’nin toplumlar arası ilişkilerdeki rolü “Batı dışında fakat Batıyla uyumlu bir toplum modeli”ni temsil ederek Doğu halklarının hoşnutsuzluğunu denetim altına almaktır. Bu ise Batıyı ötekileştirmeden millî bir kimlik inşa etmeyi gerektirmektedir. Bu yüzden millî kimlik inşa edilirken Batının aksine Osmanlı ötekileştirilecektir. (...) Millî Mücadele sürecindeki düşman Batı model haline gelirken kendi tarihimiz ötekileştirilmiştir.” (2014: 54-55)

Yeni bir kimlik yaratılırken duyulan ihtiyaçlardan biri de o kimliğin “ötekisi”nin ne olacağıdır. Ancak bir öteki vesilesiyle yeni olanın sınırları ve özellikleri belirlenebilir. Türk ulusal kimliğinin inşası sürecinde bir kazı alanı haline getirilen tarih meselesi, ideolojik bir aygıt haline getirilerek kendi ötekisini Osmanlı mirası üzerinden oluşturmuştur. Dünyadaki mevcut tüm ırkların Türk ırkından türediği anlayışını da içeren bu anlayış, kendisini zihinsel olarak Batıya bağlarken aynı zamanda organik bir bağ ile de bağlanmış bulunmaktadır. Dolayısıyla kurulan bu mantık onu düşmanın hem geçmişi hem de geleceği haline getirmiştir. Osmanlı ve İslam mirasının, yani kendi kültürel geçmişinin tamamen reddi üzerine dayanan bir kimlik inşası Türkiye dışında sıklıkla rastlanan bir husus değildir.

Yukarıdaki eksen çerçevesinde şekillenen ve Türk Tarih Tezi’ne şekil veren *Türk Tarihinin Ana Hatları* çok kısa sürede kaleme alınmış olması, yeterli ve birincil kaynaklardan faydalanılmamış olması gibi sebeplerle o dönemde bazı tarihçilerin eleştirilerine konu olmuş, Mustafa Kemal Paşa tarafından da tam onay alamamıştır. Tarih öncesi dönemde Türklerin ataları, Türk ırkının olağanüstü yayılımı, ırkî özellikleri ile ilgili doğru sanılan yanlışları ortadan kaldırmak amacıyla kaleme alınan ve Türk Tarih Tezi yazımında ilk adımı oluşturan metnin 11. bölümünde işlenen *Osmanlı Tarihi* (1996: 427) kısmı yaklaşık olarak 50 sayfa kadardır. Oldukça dar bir alanda mevzu edilen *Osmanlı Tarihi* kısmında Türklerin 7. asırdan itibaren

İslam dünyasına girdikleri ve Abbasiler Dönemi'nde İslam alemi içinde büyük önem kazandıklarını ve devlet içinde çok önemli görevlere getirildikleri ifade edilmektedir. Türkler karışıklığı ve nizamsızlığı sevmedikleri için, Abbasiler döneminde iç savaş ve kargaşa içinde olan devleti korumaları ve düzeni tesis etmeleri için halifeler tarafından yüksek idari makamlara getirilmişler ve 10. asra gelindiğinde artık bir tür İslam-Türk feodalitesi ortaya çıkmıştır. Yakın zamana kadar yanlış olarak Arap Medeniyeti denilen merkezi ve Batı Asya'nın medeniyeti Arap, Pers ve bilhassa Türklerin kendi kültür hazinelerinden getirdikleri medeniyet unsurlarını beraberce işlemeleriyle Türk prenslerinin şahsi faaliyetleriyle ortaya çıkan bir medeniyet olduğu vurgulanmıştır:

“Türkler karışıklığı sevmezler; buldukları yerlerde intizam ve asayişini temin etmek isterler... Abbasiler zamanında İslam alemi fikri, dini, içtimai ve siyasi nizalarla çalkalanmaktaydı. Araplar ve Acemler bu bitmez tükenmez nizalardan pek zevk alıyorlardı... Hasılı Arap ve Acemlerin devlet tanzim ve idaresindeki iktidarsızlıkları, İslam devletini 10. asırda (yani bu devletin kuruluşundan iki-üç asır sonra) Türklerin hücum ve idare altına sokmuşlardır.” (1996: 427)

İslam dünyasında dağınıklığın giderilmesi, düzenin ve sistemli işleyişin tesis edilmesi, muntazam bir devlet haline gelmesi Türklerin vasıtasıyla olduğu, en nihayetinde de hilafeti devralarak İslam'ın sancaktarlığını aldıkları ifade edilmiştir. Büşra Ersanlı, yukarıdaki ifadelerden yola çıkarak burada Türklerin devlet kurmadaki ırksal yeteneklerine ağırlık verildiğini ifade eder. Genel anlatımdan çıkan sonuç Osmanlı İmparatorluğu'nun gücünü Türklükten aldığı biçimindedir. Ancak 18. ve 19. yüzyıllarda imparatorluk parçalanmaya başladığında bu olumsuz durumlardan esas sorumlu görülen güç Türklük değil Osmanlılık olarak algılandığını, bölünmeler sonunda Türklerin güçlü ırksal dayanışmaları sayesinde ayakta kalabildiklerinin ifade edildiğini belirtir (2009: 123-125).

1930'dan itibaren devlet eliyle yapılan ve yürütülen tarih çalışmalarında ön plana çıkan düşünce Türklerin ırk olarak yüceltilmesi, tarihin ilk devirlerinden bu yana çok büyük uygarlıklar kurdukları ve diğer uygarlıklar üzerinde de etkilerinin

olduğudur. Türklerin İslam'ın ikbalinde, Türk ırkından olmanın getirdiği medeniyet kurucu yeteneklerinin bir sonucu olarak etkin oldukları, Osmanlı'dan çok önce de güçlü bir millet oldukları vurgulanmıştır. Ersanlı ayrıca, Şemsettin Günaltay'ın liselerde okutulmak üzere yazdığı ve 1939'da basılan *Tarih* kitabının 1. cildinde Türklerin devlet kurma yeteceğinin doğuştan gelen bir özellik olduğunu ifade ettiğini belirtir (Ersanlı, 2009: 127).

Devlet eliyle yürütülen tarih çalışmaları hafızaların yeniden inşası için önemli bir rol üstlense de kültür, sanat ve bilhassa edebiyat tarafından gelecek takviyenin de gerekli olduğu yadsınamaz. Belli düşünce ve ideolojilerin toplum tabanına yayılması için dünyanın hemen her yerinde aktif bir enstrüman olarak kullanılan edebiyat bu alanda da kullanılmış, Türk tarihinin gölgede kalan dönemlerini zihinlerde daha canlı şekilde yaşatacak ve var edecek roman ve hikayeler kaleme alınmıştır. Yeni neslin kültürel eğitimi ve ulusal kimliklerini benimsemeleri noktasında önemi yadsınamayacak bir araç olan edebiyat *yeniden üretimin* en canlı olduğu alanlardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Çünkü modern ulus devletler için *geçmiş* yeniden üretimi, hatırlatılması veya unutturulması mümkün olan bir olgudur. Yazılı kültür ürünleri de toplumsal bellek üzerindeki yeniden tarih yazımı işçiliği için fayda sağlayan ürünlerdir. Erken Cumhuriyet döneminin bu alanda en velut isimlerinden biri İskender Fahrettin Sertelli'dir (1895-1945). 1928'de harf inkılabının yapılmasından sonra kısa bir süre içerisinde özellikle çocuklar için çok sayıda hikâye ve roman kaleme almıştır. Türk tarihinin ana hatlarının belirlenmesinin ardından kaleme aldığı tarih içerikli eserleri bu tarih anlayışı çerçevesinde bir içerikle işlenmiştir. Nusret Safa Coşkun'un Türk edebiyatı içerisinde tarihi romanları ile ön plana çıkan Sertelli için kaleme aldığı, 17 Eylül 1936'da *Açık Söz*' de yayımlanan yazısında şu satırlar yer almaktadır:

“Eski Kültür Bakanı merhum Doktor Reşit Galip, İskender Fahrettin için “Harf İnkılâbında en çok çalışan muharrir!” demişti. Filhakika İskender Fahrettin, Harf İnkılâbı'ndan bugüne kadar hepsi telif olmak üzere tam kırk beş eser neşretmiştir ve bu kırk beş eser sade kemmiyet bakımından değil aynı zamanda keyfiyet bakımından da millî kütüphanemiz için birer kazanç olan, cidden değerli mevzuları ihtiva eden, üslûbu itibariyle de değerli eserlerdir. Bilhassa Akşam Gazetesi'nde tefrika edilen ve Atatürk'ün takdirlerine mazhar olan “Sümer

Kızı” ve onu takip eden “Güneşin Oğlu”, “Asya’dan Bir Güneş Doğuyor” isimli romanları derin bir tetkikin eseri olduğu gibi, son zamanlarda aydınlanan tarihimizin birçok karanlık hakikatlerini bir roman hüviyeti içinde ortaya koyması itibariyle de şâyân-ı dikkattir. Denilebilir ki, İskender Fahrettin memleketimizde tarihî roman janrının ilk muvaffak muharriridir.” (Coşkun, 2018: 63-64)

Bizans’ın Son Günleri (1930), *Sümer Kızı* (1933), *Kubilay Han’ın Akınları* (1939), *Temuçin ve Oğulları* (1939), *Karakurum’dan Tuna’ya Türk Akınları* (1939) gibi eserleri tarihi roman dalında kaleme aldığı eserlerinden bir kaçıdır. Hasan Âli Yücel’in *Sizin İçin: Çocuklara Şiirlerim* (1937) kitabındaki bazı şiirler, Enver Behnan Şapolyo’nun *Alas: Küçük Tarihi Hikayeler* (1934) Türk Tarih Tezi içerikli metinlerdendir. Ayrıca dönemin gazete ve dergilerinde yayımlanan çocuk hikayelerinde de tarih tezi içerikli metinlere rastlamak mümkündür.

Enver Behnan Şapolyo’nun *Alas: Küçük Tarihi Hikayeler*’in (1934) başında *Öndün* isimli başlık altında kaleme aldığı satırlar şu şekildedir:

“Alas, adıyla topladığım bu tarihi hikâyeler, engin Türk tarihinin en büyük hamaset ve kahramanlık destanlarıyla, eski Türk efsaneleridir.

Türk milleti bu hikâyeleri okuyarak, ecdadının büyüklüklerini ve tarihte ne gibi büyük kahramanlıklar yapmışlar öğrensinler!

Türk inkılâbının Büyük kurtarıcısı “Gazi Mustafa Kemal” asırlardan beri Türk tarihinin üstündeki örtüyü kaldırdı. İstikbalimize engin bir yol açtığı gibi, mazimize de bir pencere açıldı.

Türk tarihinin büyüklüklerini ve şaheser efsanelerini de öğrenmek, onları tatlı tatlı okumak bedî zevklerin en büyük ihtiyaçlarından biridir. Maziyi karıştırmak Romantizme gitmek demektir.

Fakat cihan edebiyatının gittiği bu yoldan bizim de geçmemiz zaruridir. Kökleri mazide olan edebiyatlar, iyi meyve verirler. **Maziden gıda almak ve yeni hayatı ona aşlamak** bugünün yazarlarına bir borçtur. Ben bu borcu ödemek için, Türk tarihinin Türk efsanelerinin içinden parçalar çektim, sizlere takdim ediyorum. 23/4/1934 Ankara”

Çocuk romanına önsöz niteliğinde kaleme alınmış olan bu yazı, Türk Tarih Tezi'nin oluşturulma amacı, bu amacın gerçekleştirilmesi noktasında edebiyat kurumunun üzerine düşen görevleri açık bir dille ortaya koymaktadır. Türklük tarihinin kahramanlık ve hamaset tarihi olduğu, Cumhuriyet rejimi, yeni ulusun bireylerinin bugün sahip çıkmaları gereken değer ve özelliklerinin tarihlerinden geldiği bilincini taşımalarını istemiş, ulus kurgusunun savaş, kahramanlık ve hamaset duygularıyla gerçekleşebileceği inancı dile getirilmiştir. Cumhuriyet çocukları, ilke ve inkılâplar ile erişmeleri gereken mevkiye kendi tarihlerinin gösterdiği ışıkla erişebileceklerdir. Türklük tarihinin kahramanlık efsaneleri ile dolu oluşu, Cumhuriyet çocuğuna takip edecekleri bir yol çizmekte ve bir sürekliliğin parçası olma duygusu kazandırarak ulus kimliği inşasına hizmet etmektedir.

Mustafa Kemal Paşa'nın liderliğinde başlayan tarih çalışmaları Türk tarihinin üzerindeki örtüyü kaldırarak, ulusun “doğru geçmiş”i ile irtibat kurmasını kolaylaştıracak bir imkan sağlamıştır. Bu imkan, Türklerin kendi tarihlerini tanımaları için gerekli ve önemli bir hamle olmakla birlikte, dünyada Türklerin aslı niteliklerinin tanınmasıyla istikbalde hakettiği yeri bulmalarını da sağlamaktadır. İstikbali aydınlatacak olan ışık maziden çıkacaktır. Metinde geçen “maziden gıda almak ve yeni hayatı ona aşlamak” ifadesi tam manasıyla toplumsal belleğin oluşturulma dinamiklerine işaret etmektedir. Öncelikle geçmişin nasıl hatırlanacağını belirleyip bir geçmiş tasarısında bulunmak, geçmişi bugünün yatırım alanı haline getirmek hafıza inşası faaliyeti olarak tanımlanabilir. Tarih metinleri kadar edebiyat da bu işlevi yerine getirecek imkan ve kapasiteye sahip bir kurumdur. Bunun gibi geçmişi şimdiki zaman ile irtibatlı hale getirerek kendisine tarihten konu bulan pek çok çocuk romanı bulunmaktadır.

Alas'taki *Mete* isimli hikaye, *Hun Türklerinin Bir Kahramanı* başlığı altında kaleme alınır. Orta Asya'nın bir atlılar ordusundan oluştuğunu, yalnız *gürbüz erkekler*, *yavuz delikanlılar* değil *şahin bakışlı kadınların* da kükreyen kısrakların üzerinde dolaşıp durduğu, medeniyet ışıkları saçan bir memleket olduğu ifadeleri ile başlamaktadır. Cumhuriyet sonrası kaleme alınan kahramanlık hikayelerinde de benzer bir tablo çizilmektedir. Türk ulusunu yüzlerce yıllık karanlıktan çıkartanlar, *gürbüz*, *yavuz delikanlılar*, “bakışı ile cihanı kudurtacak” kahraman kadınlar ve

çocuklardır. Atalarından aldıkları miras ile yola koyulan bu millet, atalarının kurduğu ulusu aynı mücadele metodları ve şartlar altında yeniden oluşturacaklardır. Dolayısıyla eski Türk tarihinden esinlenilerek yazılan roman ve hikayeler ile Millî Mücadele dönemini anlatan kahramanlık hikayeleri arasında büyük bir benzerlik vardır. Mücadele amacı, metodu ve motivasyonu aynı, yalnız savaşılan düşmanın kimliği farklıdır.

Medeniyetin kurucusu ve yayıcısı olarak görülen Türklerin, tarihte fethettikleri her yere medeniyet ve uygarlık götürdükleri kabul edilmektedir. Cumhuriyet'in temel hedeflerinden biri olan medenî memleketler seviyesini yakalayabilme ülküsü, Türk tarihinin kesintiye uğramasından dolayı kaybedilen bu değerın Cumhuriyet ile birlikte yeniden hatırlanmasını öngörmektedir.

Mete'de de bir hükümet merkezleri olan ve kurultayca yönetilen Hun Türkleri, müzakere ederek kanun yoluyla memleketi idare etmek için yasalar çıkarmaktadırlar (1934: 15). Cumhuriyet rejiminin kökenlerinin Türk tarihinde bulunduğu anlamı çıkarılabilen bu ifadelerle, yeni rejimin yönetim sistemine Türklerin tarihlerinden aşına olmaları beklenmiştir denilebilir.

Alanguva isimli hikayede mitolojik bir anlatımla Türklerin doğuya ve batıya nasıl yayıldıkları anlatılmaktadır. Bağa Tarhan yaşlandığı için, oğulları Şapolyo ile Tardu'ya yönetimini devretmek istemektedir. Yönetimi iki kardeş arasında sorunsuz çözmek için atalarının töresini kullanacaktır. Senelerdir çadırından ayrılmayan ak ve kara kartalı bileklerinin üstüne koyarak:

- Şapolyo, ak kartal senin ülkü yolunu çizecek, sağ tarafa. Tardu, kara kartal da senin ülkü yolunu gösterecek, sol tarafa (1934: 23).

Şapolyo, ak kartalın, vadinin bir köşesindeki kayadan içeri girmesini takip eder ve göz alıcı bir ışık ile karşılaşır. Bu ışık, kendisinin Alanguva olduğunu söyler. Baş olacıklara öğütler vermekle görevli olduğunu söyleyen Alanguva, öğütlerini şöyle sıralar:

“Hakimiyet milletindir.

Kanunsuz bir millet yaşayamaz.

İnsanlar hür doğar, hür yaşarlar.

İstikbalsiz bir millet olamaz.

Toprak bir altın hazinedir.” (1934: 24)

Türklerin yönetimlerinde takip ettikleri ilkeler olarak sunulan bu maddeler aynı zamanda Cumhuriyet’in ideal ettiği değerler sistemini de oluşturmaktadır. Tanrısal bir kaynaktan bu ilkeleri alan Türkler, eski tarihlerden bu yana, medenî ilkeler çerçevesinde yönetmekte ve yönetilmektedirler. Alangova, ışıklar içinde uzun sarı saçlı, mavi gözlü, peri yüzlü bir kadındır. Kadının görünüşüne dair verilen bu ayrıntılar dikkat çekicidir.

Alangova ile görüşmesinden sonra atına atlayan Şapolyo, vadinin ırmak boylarında yaşayan halkının yanına giderek burada kendini tanıtır ve derhal işe koyulur:

“Derhal bir kurultay toplayarak bir yasa yaptırdı, halkın hakimiyetini tanıdı, onları hür olarak idare etti. Türk istiklalini müdafaa için çelik bir ordu hazırladı. Köylülere toprağın en değerli şey olduğunu anlattı, bu yüzden halk Şapolyo’yu çok sevdi. Daima sevgileri üstünde yaşattı. Kardeşi Tardu ise sol cihette kara kartalın durduğu bir mağara önünde atından indi. Mağaraya gireceğine boy içine daldı. Pınar yanında bir kız gördü. İlk işi onunla sevişmek oldu. Halk işile uğraşmayıp sevda işine düştü. Nihayet halk onu bir at kuyruğuna bağlayıp sürüye sürüye öldürdü. Şapolyo ise zaferden zafere koşuyordu. Alangova’ya gökten bir mavi ışık düşerek onu gebe bırakmış, Bekeda Yelkeda adlı iki kızı olmuştu, bunlardan en güzeli olan Yekeda’yı Şapolyo’ya gönderdi. O da bu güzel kızla evlenerek Alangova’nın nesli Orta Asya’ya hakim oldu.” (1934: 25)

Hakan olarak halkının başına geçen Şapolyo ilk olarak yönetim şeklini belirlemiş, hakimiyetinin sınırlarını kendisi çizmiştir. Faaliyetlerinin sıralanış şekli ile, bir yandan Mustafa Kemal Paşa’nın Cumhuriyet’i kurarak getirdiği sistemin benzerliği dikkatleri çekerken, diğer yandan Türklerin eski çağlardan beri yönetim

anlayışlarının Cumhuriyet sistemine benzerliği, Türk liderlerinin bakış açısındaki ortaklığa da dikkat çekilmiştir. Cumhuriyet'in ilan edilmesiyle meclis yeniden düzenlenmiş, anayasaya bağlı bir yönetim anlayışı getirilmiştir. Halkın hakimiyetinin söz konusu olduğu bu yeni sistem de halk, vatandaşlık bağı ile ulus-devlete bağlı hale getirilmiş, her alanda hürriyet esas alınmıştır. Yapılan toprak reformları ve tarımsal faaliyetler de Cumhuriyet'in ilan edilmesinin akabinde gerçekleştirilen politikalarındandır. Aynı ilkeler etrafında birleşen tarihî karakterler Şapolyo ve Mustafa Kemal Paşa, yönettikleri toplum tarafından sevilmiş, benimsenmiştir. Bu şekilde somut benzerlik ve benzetmelerin yanında efsanevî niteliklere de sahip olan *Alas*, bu alıntıda da görüldüğü gibi pek çok hikayede tanrısal ve mitolojik bir yaratılış anlatısına yer vermiştir. Bu anlatılara *Oğuz* isimli hikayede de rastlamak mümkündür.

Kara bulutların ve şimşekler ve gök gürültüleri taşıdığı bir akşam bütün Türk illeri Altaylara kaçarak mabutların en büyüğü Arttiyona'ya yalvarmakta ve ondan insanlara her zaman verdiği iyilikleri beklemektedirler:

“Akşama doğru gök morardı. Güneşin yalnız kızıl rengi görünüyordu. Ortalık kararmadan güneşin solgun ışıkları ıslak dağları aydınlatıyordu. **Ay hilal şeklinde ortasında bir parlak yıldız vardı.** Herkes göğe bakıyordu. Bu hilalin önündeki yıldız kaydı. Dağlara tufandan kaçmış insanların ortasına düştü. Sihirli yıldız (Gün ana) isminde genç bir kızın çadırına bir mavi ışık halinde değdi. Gün ana derhal gebe kaldı. Tufandan dokuz ay sonra Gün ana Oğuz adında bir çocuk doğurdu. Oğuz doğduğu zaman gözleri mavi, ağzı ateş gibi kırmızı, gözü, saçı, kaşları siyah bir dünya güzeliydi. Annesinin memesinden ilk sütü emdikten sonra bir daha emmedi. Pek çabuk büyüdü. Lakırdı söylemeye, koşup oynamaya başladı. Herkes Oğuz'un iri ayaklarını öküze, vücudunu kurda, göksünü de ayıya benzetiyordu. Böğürleri kıllı idi. Çok cesurdu. Büyüdükçe güzelleşti, irileşti ve erkek güzeli oldu. Yıllardan beri kahraman bir reise sahip olmamış Türkler, seviniyorlar, bu delikanlıdan çok şeyler bekliyorlardı.” (1934: 50)

Metne göre Türklerin atası olan Oğuz, efsanevî bir yolla dünyaya gelmiştir. Onun, annesinin rahmine düşmesini sağlayan mavi ışık, ay yıldızın ortasındaki yıldızdan kaynaklanmıştır. Bu ifadeler, Türk bayrağı ile bir yaratılış efsanesini

birleştirerek bayrağa ve ulusa olan sadakatin temellerini geçmiş Türk tarihine bağlamaktadır. Yaratılıştaki olağanstlğe yapılan atıf yalnızca Oğuz’un dünyaya gelmesiyle sınırlı tutulmamış, Oğuz’un soyu da tanrısal bir kaynaktan çoğalmıştır:

“Gökten mavi bir ışık düştü. Güneşten ve aydan parlaktı. Oğuz bu mavi ışığa doğru gitti. Bu ışığın ortasında tek başına dünya güzeli bir kız oturuyordu. Başında kutup yıldızı gibi parlayan bir ışaret vardı. Bu kız o kadar güzeldi ki gldk mavi gök de gülüyor, ağlayınca mavi gök de ağlıyordu. Oğuz bu kızı grnde akli başından gitti, derhal sevdi, kucaklayarak çadırına getirdi. Oğuz’a bu Tanrı’nın bir armağanı idi. Günler geceler geçti. Oğuz’un bu kızıdan üç oğlu oldu. Adını (Gün, Ay, Yıldız) koydu.” (1934: 53)

Bu kısımda da Oğuz’un soyunun efsanevî şekilde çoğaldığı anlatılmakta, dolayısıyla Türklerin diğer ırklardan üstün ve farklı bir kökene sahip oldukları vurgulandığı söylenebilmektedir.

İskender Fahrettin Sertelli’nin *Karakurum’dan Tuna’ya Türk Akınları* (1939) isimli romanı da tarihî ocuk romanıdır. Orta Asya’da büyük bir güç haline gelerek yayılan ve hakimiyet kuran Türklerin Batı’ya doğru ilerlemelerini konu alan bu roman şu cmlerle ile başlar:

“Orta Asya’nın göbeğinde, büyük bir devlet kuran Cengiz Han ölürken oğullarını ve torunlarını başucuna çağırdı:

- **Türk’e durmak yaraşmaz.** Hepiniz bir başka yoldan ilerleyerek Garba yayılıyorsunuz!... Ordularınız o kadar cesur ve atılgan cenkilerle doludur ki, bunların başına geçerseniz, bütün dünyayı kaplıyorsunuz! dedi.” (1939: 3)

Babalarının ölümünden sonra ona verdikleri sözü unutmuyarak Hakan ailesinin dört prensi ayrı ayrı kollarla büyük bir Garp ordusu kurmuşlar ve Garp’ta da hakimiyeti ele geçirmek ve yurt edinmek için yola çıkmışlardır.

Cumhuriyet dönemi ocuk metinlerinde göze çarpan bir husus olarak dönemin söylemlerinin kökenini tarihe dayandırma yoluyla geçmiş hafıza ile irtibat kurma amacından söz edilmişti. Yeni bir hatırlama alanının açılmasını sağlayan bu

yöntem ile çocukların zihinleri, varlıklarını tarihten gelen köklü bir geçmişe dayandırarak ulusları ile güçlü bir bağ kuracaktır. Dolayısıyla romanın “Türk’e durmak yaraşmaz” ifadeleriyle başlaması, sonrasında bu ifadelerin *Onuncu Yıl Marşı*’nda tekrar karşımıza çıkması dikkat çekmektedir. Tarihte Türklerin yaşadığı efsanevî kahramanlık öykülerinin, Türklerin ana yurtlarından çıkıp dünyanın dört bir köşesine, özellikle Batı’ya doğru yayılmaları meselesi, Türk ırkının bir özelliği olarak savaşçılık ve medeniyet kurucu vasıfları ile diğer ırk ve medeniyetlerin Türklerden türediği anlayışıyla birleştirilmektedir. Bu yolla Türk Tarih Tezi ile amaçlanan, Türklerin kökeni, tarihteki önemi ve ırkların atası olduğu iddiası güçlendirilmeye çalışılmaktadır.

Benzer şekilde, Sertelli’nin *Temuçin ve Oğulları* (1939) isimli tarihî çocuk romanında Moğol tarihi, Temuçin’in (Cengiz Han) doğumu ve çocukluk hayatı, memleketleri olan Ergenekon’un dışına çıkarak Çinlilere karşı verdikleri mücadele, yenilgileri ve zaferleri anlatılmaktadır. Temuçin’in doğduğu gün devrin sihirbazları;

“Bu çocuk dünyaya gelir gelmez anası öldü. Temuçin yaman bir adam olacak!” demişlerdi. İşte Temuçin büyüdüktan sonra kendisine Cengiz Han adı verildi. Çinlilerin rivayetine göre, Temuçin dünyaya geldiği zaman sağ avucu kapalıydı. Sihirbazlar çocuğun avucunu açtığı zaman peltelenmiş kan parçaları gördüler ve yerlere yatarak:

- Dünyayı baştan başa zapt ve istila edecek bir hükümdar! diye söylendiler. (1939: 7-8)

Büyük bir hakan olarak tarihe adını yazdıran Cengiz Han’ın doğduğunda avucunda kan peltelerinin olması ve sihirbazların kendisi ile ilgili “dünyayı baştan başa zapt ve istila edecek bir hakan” kehanetinde bulunmaları, doğumundan itibaren tüm dünyaya hükümdar olacak ve halkı ile geniş topraklara yayılacağı müjdesinin alındığını göstermektedir. Bu ve benzeri örneklerden yola çıkarak savaş, kan, kahramanlık ve yayılcılık temaları bu tarih anlatısının temelini oluşturduğu söylenebilir.

Diğer kabilelerin kendisini büyük bir tehlike olarak görmelerinden dolayı düşman edinen Temuçin ele geçirilerek hapsedilmiş, prangaya vurulmuştur. Taycut

kabilesi reisi Partugay küçük bir çocuğa itaat etmeyeceğini söyleyerek Temuçin'i esir almış:

- Yarının en büyük kahramanını ele geçirdim. Artık bizim için hiçbir tehlike yoktur! Diyerek Temuçin'in ayaklarına zincir ve boynuna demir halka vurdurdu. Ve kabilesine:
- Temuçin'in kaçmasına kim yardım ederse onu tüm ailesile keseceğim! dedi.

Temuçin'i bir kulubeye almışlardı. Pertugay'ın emriyle Temuçin'e kimsesiz ihtiyar bir kadın bakıyor, uzayan saçlarını tarıyor yemeğini kendi elile yedirdiyordu.

Temuçin burada "esaret" ve "hürriyet" in manasını anladı:

- Dünyada en mes'ut insan kimdir diye sorarlarsa, düşünmeden diyebilirim ki: hür yaşayan insandır.

Bu sözünü Temuçin on sekiz yaşında iken söylemişti. Temuçin esareti zamanında istiklâli düşünmekten geri durmuyordu. (1939: 10)

Bu ifadelerle, düşmanlarının dahi kahraman olduğundan şüphe etmediği bir lider / ata olarak Temuçin erken yaşlarında engin bir bilgi ve tecrübe edindiği, Türklerin hürriyet fikri ve esarete boyun eğmeyecek bir kabile oluşlarının geçmişten beri hiç değişmediği görülmektedir. Lider kültürü anlayışıyla birlikte düşünebileceğimiz bu durum, Türk inkılâbının lideri Mustafa Kemal Paşa gibi, geçmişte liderlik etmiş diğer kahramanların da hürriyet düşkünü ve toplumlarına yol gösteren kişiler oldukları gösterilmeye çalışıldığını tespit etmek mümkündür.

Tarihî romanlar kaleme alan önemli isimlerden biri de Aptullah Ziya Kozanoğlu'dur. *Kızıl Tuğ* isimli romanı önemli tarihî romanlarından biridir. 1927'de kitap olarak basılan roman 1980'li yıllara kadar en çok okunan romanlar arasında yer almıştır. *Kızıl Tuğ* Cumhuriyet devri Türk edebiyatının ilk tarihî romanıdır. Kendisinden sonra gelen tarihî roman yazarlarını etkilemiştir. Daha çok çocukların ve gençlerin okuduğu bu roman Orta Asya'da 1200'lü yılların ilk çeyreğinde geçmektedir. Cengiz Han'ın Çinliler ve diğer Türk boylarıyla yaptığı savaşları anlatırken Türk birliğinin önemi üzerinde durur (Kaya, 2016: 89). Romanın tarihî roman olmasının ötesinde konumuz ile olan ilgisi, ulus-devlet anlayışı doğrultusunda kaleme alınmış olmasıdır.

Tahsin Demiray, *Kızıl Tuğ*'un 4.baskısı için kaleme aldığı “Kızıl Tuğ Nasıl Yazıldı?” başlıklı yazısında şu satırlara yer vermektedir:

“(…)

Kızıl Tuğ'un yazılışı, daha doğrusu meydana gelişi, okuyucuyu ayrıca ilgilendireceği gibi, bizim millî benliğimizi buluşumuz, yeni Türk dilinin meydana çıkışı ve yeni bir amaç oluşu, **yeni bir Türk neslinin doğuşunun izlerini, işaretlerini taşıdığı için** bunda fayda da umduk. (...) Hiç özenilmeden yazılan bu roman o zaman merakla mecmuada (Resimli Mecmua) okundu. Gene eski harflerle kitap halinde de çıktı. Tekrar yeni harflerle bir mecmuada tefrika edildi. Nihayet yeni harflerle kitap şeklinde basımı da bana düştü. Bugün altı ay içinde biten kitabı dördüncü defa yeniden basıyoruz. Bunu sevinçle yaptım. Çünkü *Kızıl Tuğ* bizim çocuk denecek çağımızın bir anıtıdır. *Kızıl Tuğ* ne yalnız Aptullah Ziya'nın, ne de yalnız bizim neslin anıtıdır. *Kızıl Tuğ* bütün bir gençliğin içinden duyduğu devrimin ilk öncüsüdür. Konusunu büyük Türk tarihinden alan ve öz Türk kelimelerinden birkaçına her sayfada cümleleri içinde yer veren *Kızıl Tuğ*, doğan neslin ruhundaki gizli arzu ve heyecanları üste çıkaran bir darbedir.

Bizden önceki nesillere bağlı ve Osmanlıca yazarlar, o zaman *Kızıl Tuğ*'daki dili ve bizim tuttuğumuz yolu iyi karşılamadılar, bize: “Siz bu kaba Türkçe ile konuşmamızı istiyorsunuz, biliniz ki konuşmayacağız. Bu yazılarınız Buhara ve Hiyve'de okutabilirsiniz ve kitaplarınızı orada satarsınız” dediler.

Kızıl Tuğ Buhara ve Hiyve'de değil, Anadolu'da okundu ve büyük Türk ulusunu birleştirecek o tek dile, tek şiveye ve tek ülkeye doğru *Kızıl Tuğ*'da başlayan yürüyüş yedi yıl sonra Atatürk'ün komutasında tempolaştı ve dünya savaşının buhranları içinde bile hızını kaybetmeden yoluna düzenle devam etti.” (Tahsin Demiray, 1941)

Ulus-devlet anlayışı doğrultusunda kaleme alınan *Kızıl Tuğ* romanının yazılış amacını ortaya koyma bağlamında kaleme alınan bu yazı, millî benliğin ya da ulus kimliğinin oluşturulmasında, yeni Türk dilinin sistemleşmesinde özel bir yeri olduğunu ifade etmektedir. Cumhuriyet rejimi, yeni oluşturduğu neslin eski Türk tarihi, kültür ve geleneği ile rabıta halinde bir nesil olmasını hedeflemektedir. Bu amaca matuf olarak da tarihî romanların yeni neslin kendi köklerinden yeniden neşet etmesini sağlayacak bir araç olarak görülmesi söz konusudur. Yeni neslin ruhundaki arzu ve heyecanların bu anlatılarla güçlenmesi umulmaktadır. Yeni Türk dilinin

yabancı sözcüklerden arındırılmasının önemi ve buna karşı çıkanlara dair eleştiriler de yer almaktadır. 1927’de kaleme alınan *Kızıl Tuğ*’un dil alanında yaptığı erken değişim, 1932 yılında Atatürk önderliğinde resmîleştirilmiştir. Türk dilinin sadeleşmesi, tek bir dil, tek bir şive haline getirilmesi ortak bir ülkü etrafında ulusu birleştirecek bir unsur olarak görülmüştür.

Çingiz Kaan (1) başlığı ile başlayan roman, 1199 yılında Temuçin’in Celme’ye tüm Türk boylarını tek bir ulus şemsiyesi altında toplama arzusunu dile getirdiği satırlar ile başlamaktadır:

“Celme başını kaldırarak sordu:

- Hangi avulları, Moğolları mı?
- Göktürk Hakanlığını dirilteceğim!
- Göktürk Hakanlığı Türklerindir.
- Sen de çok iyi biliyorsun ki Celme, Moğol diye ayrı bir ulus yoktur. Bundan başka ben de eski Göktürkler soyundanım. Ben bu göçebe avulları, senin Moğol, Türk, Tatar, Özbek, Kırgız dediğin cılasınları bir araya bir bayrak altına alacağım. Ben Türk, Tatar, Moğol derdinde değilim. Ben avul başbuğu değil, **ulus hakanı** olacağım. Bilirim, bu zor iştir. (...) Türk ulusunun on yedi kişiyle dağa çıkan bir kümeden büyük bir hakanlık yarattığını atalar anlata anlata bitiremiyorlardı. Bu ulusta bir boy beyi olan kendisi bir kağanlık kurmak, acuna söz geçiren bir yabgu, bir hakan olmak istiyordu.”

Yukarıdaki ifadelerden yola çıkılarak ulus-devlet kurma hayali kurduğu söylenebilecek olan Temuçin, aynı ülkü ve bayrak altında tüm Türk kabilelerini bir araya getirmek istemektedir. Türk ulusçuluğunun babası olarak tabir edilen Ziya Gökalp’in ulusçuluk düşünceleri etrafında da açıklanabilecek olan bu düşünce, diğer tüm etkilerden bağımsız olarak kendi kültür ve medeniyet dairesini yeniden tesis edebilmiş bir Türklük dünyası olarak değerlendirilebilir. Uriel Heyd *Türk Ulusçuluğunun* Temelleri’nde (1979) Ziya Gökalp’in Türklerin Çin’den Bizans’a kadar pek çok beldeyi fethettikleri halde “Kızıl Elma”larını yani kendi öz ülkülerini ve ulusal kültürlerini bulamadıklarını, Türk halkının kendi kişiliğini bulması gerektiğini söylediğini aktarmaktadır. Şapolyo’dan aktaran Heyd, Gökalp’e göre

bunun yolunun Türklerin kendi kaynaklarına dönmeleri olduğunu ve iki şekilde gerçekleştirilebileceğini ifade eder. İlki, eski Türklerin İslamiyet öncesi kültür ve tarihlerinin araştırılması, üst sınıfların uygarlığının aksine kendi öz karakter ve kaynağına sadık kalan Türk halk kültürünün incelenmesi olduğunu söylemektedir (1979: 130). Bütün Türklerin bir araya gelerek siyasal ve kültürel bir bütünlük oluşturmalarını hayal eden Gökâlîp'in;

Vatan ne Türkiye'dir Türklere, ne Türkistan/ Vatan büyük ve müebbet bir ülkedir: Turan dizelerinde de ortaya koyduğu anlayışa göre Turancılık düşüncesi, geniş topraklar üzerine yayılmış olan Türklerin birleşmesi anlamına gelmektedir. Gökâlîp, Halide Edip ve çevresindekiler bütün Türklerin bir tek hakan altında birleşeceğini ve bu hakanın Atilla, Cengiz Han ve Timur günlerini yeniden canlandıracağını düşünmektedirler (1979: 148). Eski Türk tarihinde Temuçin'in kurduğu hayalin, Ziya Gökâlîp ve ülküdaşları tarafından yeniden canlandırıldığı görülmekte, ve yazılan tarihî romanların bakış açısını bu anlayış oluşturmaktadır.

Kızıl Tuğ romanının baş karakteri Otsukarcı ile Şeyhulcebel isimli karakter arasında şöyle bir diyalog geçmektedir:

“Otsukarcı Şeyhulcebel'e sordu:

- Sen de Moğol musun?
- Hayır.
- Sen Türk müsün?
- Ben Müslümanım.
- Müslüman ne demek koca baba? Okumuş adama benzersin. Bir adamın önce bağlı olduğu bir bayrağı, bir avulu, bir obası olur. Din gönülleri birleştiren ayrı bir bağıdır. İmandır. Ben sana uruğunu, boyunu, dokuz atanı soruyorum; sen bana dinden imandan bahsediyorsun. Uruğunu, soyunu, sopunu bilmiyor musun yoksa?
- Ben de sizdenim.
- Ne pis konuşuyorsun. Türküm de be adam. Ne korkuyorsun. Türküm diye bağır! Utanacak, korkacak ne var?

- Ben Türkten önce Müslümanım. Kurduğum bir mezhebim var. İnandığım bir imanım var. Yüzlerce, binlerce müridim var. Bir buyruğumla benim uğruma canlarını dahi verirler.
- Senin imanın da kurduğun mezhep de kendine uşak bulup kişi oğullarının ruhlarını aldatmak için örülmüş tuzaklar. Siz bilgisiz kişileri yalancı cennet vereceğiz, yalancı cehennemlerde yakacağız diye sevinç ve korkular içinde sersemletir, aldatır, peşinize takarsınız. Yeryüzünde kardeşlerinin iyiliği için çalışan adamın inanacağı iman bir tanedir: doğruluk, çalışmak, kardeşlere yardım. Uğrunda öleceği iman da iki tanedir: Yurdu ve bayrağı.” (1964: 39-40)

Türklerin İslamiyet’e girdikten sonra kendi millî benlik ve kültürlerinden uzaklaştıkları, ümmet çatısı altında birleştikleri için Türk kimliklerini koruyamadıkları düşüncesi Türkçü Turancı aydınlar tarafından dile getirilmektedir. Turancı anlayışa sahip bir yazar olarak Aptullah Ziya Kozanoğlu da *Kızıl Tuğ* da bu eleştirilere yer vermektedir. İslam dini, millet çatısı altında iman birliği etmiş kişileri bir araya getirirken, ırk yahut uyruk meselesini dışarda bırakmıştır. İslamî anlayışta, hangi etnik kökene mensup olursa olsun, aynı inanç etrafında birleşen kişiler bir millettir. Fakat daha sonraları millet kelimesinin geçirdiği anlam değişmesi ve ulus-devletleşme sürecinde ırk ve etnik köken unsurlarının birliğinin söz konusu edilmesiyle dinî birliğin yerini ırk, köken birliği almıştır. Müslüman olmak, bir kimlik olarak kişiyi tanımlamaya yetmemekte, hangi ırka mensup olduğu onun kimliğini oluşturmaktadır. Yukarıda alıntıladığımız metinde de bu anlayış açık bir şekilde dile getirilmiştir. Dinin kamusal alandan tasfiye edilmesi, onu yalnızca gönülleri birleştiren yahut yalnızca vicdan ile sınırlandırılan bir olgu haline getirmiştir. Metne göre, Türklük utanılacak değil aksine gurur duyulacak bir şeydir. Türklüğün Müslüman kimliğinin önüne geçirilmesinin yanı sıra, Şeyhulcebel özelinde İslam’ın kurumlarından biri olan “mezhep” ve “mezhep imamlığı” meseleleri suistimal edildiği gerekçesiyle eleştirilmiştir. Dolaylı olarak İslam’a dair bir eleştiri olarak da anlaşılabilen bu eleştiri, övünç kaynağı olan Türklük ile yalancı cennet ve cehennem vaatleriyle halkı kandıran din ve din adamları karşı karşıya getirilmiştir.

Roman ve hikayelerin yanı sıra çocuk şiirlerinde de Türk tarihinin yüceliği, tüm ırkların Türklerden türediği anlayışına rastlamak mümkündür. İskender Fahrettin Sertelli’nin derlediği *Çocuk Şiirleri: Seçme Şiirler* (1939) kitabında Adnan Giz’in

kaleme aldığı *Vatan Herşeyden Üstün* başlıklı şiiri (1939: 22-25), Hasan Âli Yücel'in *Sizin İçin: Çocuklara Şiirlerim* (1937) kitabından *Türk ve Denizin Sesi* isimli şiirler Türk Tarih Tezi'nin öngördüğü bakış açısı doğrultusunda Türk ırkını ve şanlı geçmişini öven şiirlere aittir.

“Yüksek Türk, senin için yüksekliğin hududu yoktur” epigrafı ile başlayan *Türk* şiiri şöyledir:

“Dünyada çok millet var
Türlü türlü devlet var.
Fakat onlardan biri
Eski çağlardan beri
Pek çoğuna kök olmuş,
Yıldızlara gök olmuş.
Hepsi ondan türemiş;
Ondan kopup üremiş.
Onun öz adı Türktür;
Türkün Tanrıya şükür.
Dili Türk dileği Türk
Kim varsa büyük küçük
Hepsi o ulustandır.
Ona kutlu vatandır
Ay yıldızın gölgesi.
Ataların ülkesi:
Bütün Asya, Afrika,
Baştan başa Avrupa
Akınlarıyla dolmuş
Kurmuş nice devletler,
Yüce medeniyetler.

Dünü böyle olunca
Bütün tarih boyunca
Yarın da dünden üstün
Olacaktır Türklüğün
Varlığı yeryüzünde
Bozulmıyan özünde
Saklı yaratıcılık
Yurda yeni bir ışık,
Yeni bir ruh verecek.
Dileğine erecek
Bu kırılmayan hızla.
Kendimiz adımızla
Kendimizi göstermiş,
Dünyalara ün vermiş
Olacağız bu yarın
İnan ki çok yakın.
Yeter ki çalışalım,
Her güçlüğü aşalım.
Ayaklarımız yerde,
Gözlerimiz göklerde
Atatürk'te gözümüz,
Budur bizim ülkümüz:
Gökleri deleceğiz;
Türküz, yükseleceğiz!" (1937: 11-13)

Yukarıdaki şiir, Türk tarihi, Türklük bilinci, Türkün kökeni ve hakimiyeti ile ilgili şimdiye kadar söylenenlerin tamamını içeren bir metin olarak değerlendirilebilir.

Denizin Sesi'nde ise Karadeniz, Akdeniz, Atlas ve Hint Okyanuslarında Türk atalarının gölgeleri olduğu, bütün denizlerin binlerce yıl önce düşmanları yıkıp geçen Türk erlerini anlattığı söylenerek Türklerin çok geniş coğrafyalarda izler bırakan medeniyetler kurdukları düşüncesi işlenmiştir. Ayrıca her Türkün tarihiyle ve milletiyle övünmesi gerektiği, dünyaya yeniden Türkün kim olduğunu anlatması gerektiği vurgulanmıştır:

“(…)

Her bir dalga birer yaprak,

Kokup gelir tarihinden.

Öğün,

Destan gibi oku onu bağırarak;

Bütün dünya hatırlasın, Türk neymiş?

Onun özü kudretine

Nice nice hükümdarlar baş eğmiş...

Uyan yavrum!

İnan yavrum

Milletine.

Bugün sen de öylesin.

Öyle ol ki

Yarınki

Türk çocuğu seni böyle söylesin.” (1937: 66)

Gerek şiirlerle, gerekse de roman ve hikâyelerle Türk Tarih Tezi ile gündeme getirilen Türk tarihinin bilincinde olma, kültürel köklerine ve ulusal ülküye dönme meselesi ulusal kimliğin inşası sürecinde çocuklara aktarılmıştır. Belli başlı örnekler üzerinden gösterilmeye çalışılan Türkçülük ve Turancılık düşüncesiyle şekillenen tarih projesi, ulusal birliğin sağlanması için başvurulan kaynaklardan biri olmuştur.

SONUÇ

1923'te modern ulusal Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulması ve bir ulus-devlet olarak örgütlenmeye başlamasıyla, Türk toplumu yeni bir siyasî söylem içerisinde kendisini bulmuştur. Geçmiş geleneğin redd-i mirası üzerine inşa edilen Türkiye Cumhuriyeti, Osmanlı Devleti ile hesaplaşmayı içermeyen bir inkar ve yok kabul etme sürecine girmiştir. Ulus-devlet yapılanmasının bir gereği olarak hakimiyetin merkezinin tanrısal alandan ulusa çevrilmesi, meşruiyetin kaynağının da ulusa dayandırılmasını icbar etmektedir.

Diğer ulus-devlet yapılanmalarında da olduğu gibi devlet, ulus merkezli bir siyasal anlayış benimseyecek ve meşruiyet zeminini de ulus üzerine kuracaktır. Bir

imparatorluk ve millet sistemi içerisinde var olmuş ve ulus-devletin öngördüğünün çok dışında bir kimlik anlayışına sahip olan Türk milleti için devletin uluslaştırılması, yönetimin merkezinin değiştirilmesi ve reformların ötesinde mesaiye sebep olacak bir uğraş vardır ki o da; ulusal kimliğin inşa edilmesidir. Osmanlı ve Müslüman kimliği ile kendini tanımlayan bir halkın modern ulus kimliğine bir anda adapte olması mümkün görünmemektedir. Dolayısıyla Cumhuriyetçi elitler için yeni bir mücadele alanı açılmış bulunmaktadır. Ulusal bir Türkiye Cumhuriyeti kurulmuştur. Sırada Türk ulusunu yaratma işi vardır.

Toplumu bir arada tutan ve millet çatısı altında toplayan değerlerin -dini birlik gibi- yeni rejime taşınmıyor oluşu, ulus kurgusunun kültürel reformlarla, eski Türk tarihi ve efsaneleri ile, çeşitli anımlar, törenler, marşlar ve edebî ürünler vasıtasıyla yapılmasını gerektirmiştir. Ulusun türdeş bir topluluk olarak yeniden hayal edilebilmesi için maddî ve manevî anlamda bütünleşmeyi sağlayacak unsurlara ihtiyaç duyulmuştur. İnkılâpçı bir anlayışla düzenlenen toplumsal ve kültürel alana, Türk halkına yeni bir kimlik kazandırma yolunda işlevsellik kazandırılmıştır. Kendilerini dinî kimlikleriyle tanımlayan halk için seküler bir kimlik tasarlanmış, eğitimin, siyasetin, hukukun, toplumsal yaşamın laikleştirilmesiyle bir zihniyet dönüşümü amaçlanmıştır. Artık dine referansla tanımlanan pek çok şey, Türk ulusal tarihi, geleneği ve kültürü ile tanımlanacak, Osmanlı öncesi Türklük evresi Cumhuriyet sonrası hayata ışık tutacak şekilde yeniden yazılacaktır.

Kültürel alanda yapılan reformlar ve sekülerleştirme faaliyetlerinin en önemli alanlarından birini de edebiyat oluşturmaktadır. Türk ulusunun geçmişi ile kuracağı ilişki ve geleceğe dönük olarak, ulusun tasarlandığı şekilde meydana çıkabilmesi edebiyat eliyle gerçekleştirilecektir. Bu sebeple edebiyat inkılâpçılaştırılmış, yeni bir inkılâp edebiyatı oluşturulmuştur. İlke ve inkılâpların en etkin şekilde yayılacağı ve benimseneceği alanın edebiyat olduğu düşünülmüştür.

Edebiyat aracılığı ile bir ulusal kimlik inşası meselesinde “çocuk” ve “çocukluk” meselesi en önemli bir noktalardan biridir. Osmanlı toplumunun modernleşme serüveninin başlamasından itibaren çocuk ve çocukluk ile ilgili paradigmada bir değişim söz konusu olmuştur. Tanzimat ve II. Meşrutiyet dönemlerinde milliyetçilik hareketlerinin de etkisiyle vatansever ve yurttaş Türk

çocuğu ön plana çıkarılmış, Cumhuriyet rejimi anlayışı ise neredeyse tamamen çocukluk üzerine inşa edilmiştir. Rejimin garantisi, yüklenicisi ve geleceğe taşıyıcısı olarak görülen çocuklar Cumhuriyet ile doğan ve onunla yaşayacak olan bireylerdir.

Modern çocukluk paradigmasıyla; çocuğun yetişkinlerin dünyasının görünmez ve ihmal edilen bir parçası olmadığı, ayrı bir toplumsal kategori olarak kabul edilmeleri gerektiği vurgulanmıştır. Yeme içme kültüründen, giyim kuşamlarına, eğlence kültürlerinin yetişkinlerinkinden farklılaşmasından oyuncak kültürüne kadar pek çok alanda değişim söz konusu olduğu gibi, çocuklar için kaleme akınan edebiyat ürünlerinde de çeşitlilik ön plana çıkmıştır. Çocuğun yetişkinden farklı bir kategori olarak, kendi muhayyilesi ve zevkleri ışığında yeni bir edebî anlayışa ihtiyaç duyacağı da açıktır. Giriş kısmında 4 Mayıs 1933 tarihli *Hakimiyeti Milliye* Gazetesi'nden alıntılanan parçada da ifade edildiği üzere, çocuklar için edebî ürünler kaleme almanın eskisinden daha büyük bir ihtiyaç haline geldiği zikredilmiştir. Ayrıca, yapılacak olan çalışmaların, çocukların zevk ve hissiyatlarına uygun, hayal güçlerine hitap edecek bir anlayışla üretilmesinin öneminden söz edilmiştir. Çocuk için ihtiyaç duyulan şeyin bu olduğu kabul edilse bile, hakikatte durum pek de bu ideale uygun gerçekleşmemiştir.

Cumhuriyet rejiminin çocuklara olan ihtiyacı, çocukların neye ihtiyacı olduğu meselesinin önüne geçmiş ve onu gölgelemiştir. Çünkü çocuklar, ulus kimliğinin taşıyıcısı ve ulusal Türk devletinin geleceği olarak algılanmıştır. Böyle bir ideolojik yükün altına girmeye zorlanan çocukluk, modern paradigmaların öngördüğü şekilde bir anlayışın muhatabı olmaktan uzaklaşmıştır.

Orta Çağ'da küçük yetişkinler gibi görülen çocuklar, modern dönemin Türkiye'si'nde çocuk-birey haline büründürülmüş, ulusal kimliğin en etkili taşıyıcıları olarak ideolojik bir kültürel ortam ve edebî sahaya maruz bırakılmışlardır.

Cumhuriyet'in edebiyatı ideolojik bagajı yüklü bir edebiyattır. Yetişkin edebiyatında olduğu gibi çocuk edebiyatında da bu husus göze çarpmaktadır. Ulusun yeni bireylerinin geçmişleri ile kuracakları ilişkiyi belirleyen ve üzerine Türk kimliğini inşa edecekleri bir tarih yaratılmıştır. Kahramanlık, savaş ve mücadele anlatıları ile oluşturulan bu alan ile çocuk zihinlerin, yakın tarihlerdeki Millî

Mücadele ile kahramanlıklarla dolu eski Türk tarihi arasında benzerlik kurmaları hedeflenmiştir. Irk olarak Türklüğün yüceltildiği, efsanevî anlatılarla süslenen, Türklerin tüm ırkların atası, Türk dilinin tüm dünya dillerinin kökeni olduğu iddiaları ile kurulan bu anlayış, çocukların ulusal kimliklerini dayandıracakları bir temel olarak kurgulanmıştır. Çünkü ulusal kimlik, geçmişle organik bir bağ kurulabildiği ölçüde ve geçmişe olan aidiyet ve sadakat duygularının tahkim edilmesiyle elde edilebilecek bir kazanımdır. Türk çocukları, bedensel ve duygusal olarak farklı ihtiyaçların sahibi bireyler olarak değil, ilkokuldan itibaren savaştı ve kahraman ırkın üyesi ve bu geleneğin sahiplenici olarak görülmüş ve eğitilmişlerdir.

Aile ve çocuklukla bağlantılı şekilde ele alabileceğimiz kadınlar ise, bu kahraman ve yüce ırkın mücadelecisi bireyleri olmalarının yanında, ulusun devamlılığını sağlayan, nesilleri üreten “anneler” olarak görülmüştür. Cumhuriyet dönemi çocuk kitaplarında kadınların görünümü, nesil yetiştirmekle yükümlü olan anne ve kahraman savaştı niteliklerinin dışına çıkmamaktadır. Kadınların bu sınırlı görünümü, ulus inşasında ifa etmeleri gereken görev ile bağlantılı olarak değerlendirilebilir. Ulusa hizmet eden bireyler yetiştiren, yahut bilfiil ulus için fedakarlık gösterenlerin dışında bir kadın figürü ile karşılaşmak imkansız gibidir. Kadınlar ulusun mayası, yetiştirdikleri çocuklar ise ilk verimleri olacaktır.

Ulusal bir lider olarak Mustafa Kemal Paşa’ya ve kurduğu Cumhuriyet’e Altı Ok’un gösterdiği perspektiften bakarak sadakatle ve itaatkarane şekilde bağlanmak, Türk ulusal kimliğinin en önemli sac ayaklarından biridir. Bu sebeple çocuk metinlerinde, kahraman eski Türk liderlerine de Mustafa Kemal’e de sonsuz ve sorgusuz bir itaat özendirilmektedir. Lider kültü anlayışı çerçevesinde değerlendirilen bu itaat anlayışı, Mustafa Kemal’in üstün niteliklere sahip yüce bir kişilik olarak algılanmasını sağlamıştır. Ulus inşası projesinde böyle bir lider kültüne ihtiyaç vardır, zira türdeş bir topluluk olarak ulusun oluşması için bir vatan toprağı, ortak bir tarih, kültür ve gelenek kadar önemli olan bir diğer unsur da bir lider etrafında kenetlenme arzusudur. Çocuk metinlerinde ulusu ve yurdu kurtaran, ırkın atası ve babası olarak tanıtılan, bir lidere duyulabilecek saygı ve sevginin çok ötesinde duygularla bağlanılan bir “Atatürk” imgesi çizilmiştir.

Bu bağlamda, Mustafa Kemal Paşa'nın idealize ettiği tüm değerler sisteminin, şahsına olan bağlılık ve muhabbet gereğince iltifat göreceği kabul edilmiştir. Çocuklara büyük önem veren ve seven, onları ulusun geleceği olarak taltif eden bir liderin sunduğu tüm değerler, vatandaşları tarafından kabul edilecektir. O'nun sevilip benimsendiği oranda Cumhuriyet rejimi de benimsenip sevilecek, başta çocuklar olmak üzere tüm ulus aidiyetini Cumhuriyet üzerine inşa edecektir. Bu bağlamda pek çok metinde Cumhuriyet rejimi övgüsü yapılırken, eski Türklerin yönetim şekillerinde de Cumhuriyet'e benzer unsurlar yer aldığı belirtilmiş ve geçmişe olan zihinsel bağ ve kültürel kod kuvvetlendirilmiştir.

Osmanlı devrinde Türk toplumunu birleştiren en büyük çatı olarak din ve dinin algılanış biçimi ise, yine ulusal kimlik tasarımı çerçevesinde dizayn edilmiştir. Laiklik anlayışının bir gereği olarak toplumsal alanın tamamından dinin tasfiye edilmesi modern bir toplum tasarlama amacı gütmekle birlikte, yine ulusal söylemin bir malzemesi haline getirilmiştir. Eski Türklerin din ve devlet işlerini birbirine karıştırmayan bir din olarak Maniheizmi seçmeleri veya Müslümanlığın bir kimlik tarifi olamayacağı düşüncesinin işlendiği romanlar kaleme alınmış, laiklik meselesi ulusal bir nitelik olarak sunulmuştur. Bu anlayış, dini bir vicdan meselesi haline getirirken, kişilerin kalbine hapsedilen ve sosyal alanda etkisi görülmeyen bir olguya dönüştürülmesi için gerekli alt yapıyı sunmuştur.

Türk tarihi çalışmalarının başlatılmasının sebeplerinden biri, Türklerin barbar ve sarı ırka mensup olduklarına dair yanlış bilgidir. Türklerin medeniyetler kuran ve dünyanın çeşitli bölgelerine medeniyet taşıyan, üstün niteliklere ve ilkelere sahip bir ulus olduğunun ispat edilmesi ve üstün bir ırk olduklarının bilimsel olarak ortaya koyulmak istenmesidir. Türklerin, tüm dünyaya karşı imajını tazeleyecek olan bu çalışma, Türk Tarih Tezi içerikli edebî metinlerle de takviye edilmiştir. Çocuklar için kaleme alınan seyahat ve keşif hikayelerini de bu bağlamda değerlendirmek mümkündür. Seyahat kitaplarının içeriğine bakıldığında, genel olarak Türklerin dünyada itibar gören ve saygı duyulan bir ulus olduğu anlayışının hakim olduğu görülmektedir. Türk çocuklarına uluslarına dair bir güven ve dolayısıyla özgüven aşlamak amacıyla dört bir kıtada varlık gösteren Türkler hikayelere konu edilmiştir. Bu hikayelerin arka planında da yine, ulusun yüceltilmesi, Türklerin

hayranlık uyandıran bir ulus olduğu inancı ve imaj restorasyonu söz konusudur. Dünyanın dört bir yanında sevgi, saygı ve hayranlıkla karşılanan Türkler ve Türk çocukları, çocuklar için seyahat ve keşif kitaplarına davet edilerek ulusa olan inanç ve bağlılık kuvvetlendirilmek istenmiştir.

Sonuç olarak denilebilir ki; Erken Cumhuriyet dönemi çocuk edebiyatı metinleri, ulusal bir Türk kimliğinin oluşturulması sürecinde ideolojik bir aygıt olarak kullanılmış, elverişli bir saha olarak bu edebiyattan faydalanılmıştır. Edebî metin yahut çocuk edebiyatı sıfatları ile anılıyor olmasına rağmen bu sahada edebîlik niteliği tüm eserlerde eşit oranda bulunmamaktadır. Çocuklar, ulus inşası projesinin önemli elemanları olarak görüldükleri için siyasal bir özne olarak çocukluktan çok uzaklaştırılmış, onlar için kaleme alınan metinlerde de çocuklar çocuk olarak tasarlanmamıştır. Çocukluklarını inkar seviyesine gelen ve büyük beklentilerin muhatabı olduğunu gören Cumhuriyet çocukları, Orta Çağ'da olduğu gibi yetişkinlerin dünyasına hapsedilmiş birer çocuk-bireyler olarak kalmışlardır. İncelenen eserler bağlamında, güdümlü bir edebiyat sahası haline gelen çocuk edebiyatının içinde “çocuk”u bulmak kadar “edebiyat”ı da bulmak imkansızdır denilebilir.

KAYNAKÇA

- Ahmedî, Hamid., **İran: Ulusal Kimlik İnşası**, Çev. Hakkı Uygur, Küre Yayınları, İstanbul 2009.
- Akbaş, A, Topçuoğlu., “Modern Çocukluk Paradigmasının Oluşumu: Eleştirel Bir Değerlendirme”, **Toplum ve Sosyal Hizmet**, C. 20, Sayı. 1, Nisan 2019.
- Altınay, Ayşegül., “Can Veririm Kan Dökerim: Ders Kitaplarında Militarizm” Güzel Tüzün (ed.), **Ders Kitaplarında İnsan Hakları II: Tarama Sonuçları**, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul 2009.
- Altınay, Bora., “Ordu, Militarizm, Milliyetçilik”, **Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: Milliyetçilik**, C. 4, İstanbul 2008.
- Anderson, Benedict., **Hayali Cemaatler: Milliyetçiliğin Kökenleri ve Yayılması**, Çev. İskender Savaşır, Metis Yayınları, İstanbul 2017.
- Ariés, Philippe., **Centuries Of Childhood: A Social History Of Family Life**, Translated from the French by. Robert Baldick, by Jonathan Cape Ltd., New York 1962.
- Arslan, Cumhur., “Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce”, **Kemalizm**, C. 2, İstanbul 2009.
- Atalay, Onur., **Türke Tapmak: Seküler Din ve İki Savaş Arası Kemalizm**, İletişim Yayınları, İstanbul 2018.
- Ahıska, Meltem., **Radyonun Sihirli Kapısı: Garbiyatçılık ve Politik Öznellik**, Metis Yayınları, İstanbul 2005.
- Ahmad, Feroz., **Modern Türkiye’nin Oluşumu**, Çev. Yavuz Alogan, Sarmal Yayınevi, İstanbul 1995.

- Akın, Yiğit., **Gürbüz ve Yavuz Evlatlar: Erken Cumhuriyet'te Beden Terbiyesi ve Spor**, İletişim Yayınları, İstanbul 2014.
- Akşit, Elif Ekin., **Kızların Sessizliği: Kız Enstitülerinin Uzun Tarihi**, İletişim Yayınları, İstanbul 2015.
- Ayas, Güneş., **Mûsiki İnkılâbının Sosyolojisi: Klâsik Türk Müziği Geleneğinde Süreklilik ve Değişim**, Doğu Kitabevi, İstanbul 2014.
- Aydın, Suavi., **Modernleşme ve Milliyetçilik**, Gündoğan Yayınları, Ankara 2000.
- Aytaç, Ahmet Murat., **Ailenin Serencamı: Türkiye'de Modern Aile Fikrinin Oluşması**, Dipnot Yayınları, Ankara 2015.
- Başbuğ, Esra Dicle., **Resmî İdeoloji Sahnedeki: Kemalist İdeolojinin İnşasında Halkevleri Dönemi Tiyatro Oyunlarının Etkisi**, İletişim Yayınları, İstanbul 2013.
- Bora, Tanıl., **Medeniyet Kaybı: Milliyetçilik ve Faşizm Üzerine Yazılar**, Birikim Kitapları, İstanbul 2017.
- Bozdemir, Mevlüt., **Türk Ordusunun Tarihsel Kaynakları**, Ankara Üniversitesi, Ankara 1982.
- Connerton, Paul., **Toplumlar Nasıl Anımsar?**, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 1999.
- Coşkun, N.S., **Milli Bir Edebiyat Yaratabilir miyiz?**, Haz. Şaban Özdemir, Çolpan Yayınları, Ankara 2018.
- Clark, Toby., **Sanat ve Propaganda: Kitle Kültürü Çağında Politik İmge**, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2017.
- Çaha, Ö, Bican, Ş., **Dünyada ve Türkiye'de Siyasal İdeolojiler**, Orion Yayınları, Ankara 2013.
- Çongur, Elif., **Ulusal Kimliği Tiyatro İle Kurmak: Türk Tiyatrosunun Kimlik İnşasındaki İşlevi**, İmge Kitabevi, Ankara 2017.

- Daldal, Aslı., “Mustafa Kemal Kültü”, **Birikim**, Sayı. 105-106 Ocak / Şubat, 1998.
- Ersanlı, Büşra., **İktidar ve Tarih: Türkiye’de “Resmî Tarih” Tezinin Oluşumu (1928-1937)**, İletişim Yayınları, İstanbul 2009.
- Erözden, Ozan., **Ulus-Devlet**, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul 2008.
- Eskin, Mehmet Ş., **Cumhuriyet Türkiye’sinde (1923-1950) Ulusal Kimlik ve Hafıza İnşası Bağlamında Edebiyat Faaliyetleri**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), 2019.
- Findley, Carter V., **Modern Türkiye Tarihi (1789-2007)**, Timaş Yayınları, İstanbul 2012.
- Gellner, Ernest., **Uluslar ve Ulusçuluk**, Çev. Büşra Ersanlı, Günay Göksu Özdoğan, Hill Yayınları, İstanbul 2018.
- Güntekin, R.Nuri., **Yeşil Gece**, İnkılâp Yayınevi, ISBN: 978-975-10-0186-3 İstanbul.
- Gölpınarlı, Abdülkadir., **Yurt Bilgisi: Atatürk Dönemi Ders Kitabı**, Kaynak, İstanbul 2007.
- Heyd, Uriel., **Türk Ulusçuluğunun Temelleri**, Çev. Kadir Günay, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1979.
- Hobsbawm, E.J., **Milletler ve Milliyetçilik: Program, Mit, Gerçeklik**, Çev. Osman Akınhay, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2017.
- İnal, Kemal., “Paternalist Politikanın İdeal Türk Çocuğu”, **Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi**, Sayı. 32, 195-212.
- İnan, Afet., **Askerlik Vazifesi**, Devlet Matbaası, İstanbul 1930.
- İnan, Afet., **Atatürk’ten Mektuplar**, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1989.
- İnan, Afet. vd., **Türk Tarihi’nin Ana Hatları**, Kaynak Yayınları, İstanbul 1996.

- Jusdanis, Gregory., **Gecikmiş Modernlik ve Estetik Kültür: Millî Edebiyatın İcat Edilişi**, Çev. Tuncay Birkan, Metis Yayınları, İstanbul 1998.
- Karaosmanoğlu, Y.K., **Yaban**, Haz. Atilla Özkırmımlı, İletişim Yayınları, İstanbul 1997.
- Karatani, Kojin., **Derinliğin Keşfi: Modern Japon Edebiyatının Kökenleri**, Çev. Devrim Çetin Güven, İnan Öner, Metis Yayınları, İstanbul 2011.
- Karaca, Şahika., **Türk Edebiyatında Çocuk: Millî Kimlik İnşası (1900-1923)**, Kesit Yayınları, İstanbul 2013.
- Kaplan, İsmail., **Türkiye’de Milli Eğitim İdeolojisi**, İletişim Yayınları, İstanbul 2013.
- Kaya, A. İhsan., “Kızıl Tuğ Romanında Türkçülük Fikri”, **Gaziantep University Journal of Social Sciences**,
- Kinross, Patrick B., **Atatürk: Bir Milletın Yeniden Doğuşu**, Çev. Necdet Sander, Sander Yayınları, İstanbul 1973.
- Kür, İsmet., “Türkiye’de Süreli Çocuk Yayınları”, **Ankara Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayını- Sayı: 50**, Ankara 1991.
- Lewis, Bernard., **Modern Türkiye’nin Doğuşu**, Çev. Boğaç Babür Turna, Arkadaş Yayınları, Ankara 2011.
- Mert, Nuray., “Cumhuriyet Türkiyesi’nde Laiklik ve Karşı Laikliğin Düşünsel Boyutu”, **Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: Kemalizm**, C.2, İletişim Yayınları, İstanbul 2009.
- Okay, Cüneyd., **Meşrutiyet Çocukları**, Bordo Yayınları, İstanbul 2000.
- Ortaylı, İlber., **İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı**, Timaş Yayınları, İstanbul 2008.
- Ortaylı, İlber., **Gelenekten Geleceğe**, , Timaş Yayınları, İstanbul 2010.

- Özcan, G. Gürkan., **Türkiye’de Çocukluğun Politik İnşası**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2013.
- Özkırımlı, Umut., **Milliyetçilik Kuramları: Eleştirel Bir Bakış**, Doğubatı Yayınları, Ankara 2017.
- Özcan, Azmi., “Milliyetçilik”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, C. 30, Ankara, TDV Yayınları 2005.
- Öztekin, Hülya., “Tek Parti Dönemi Çocuk Dergilerinde İdeal Türk Çocuğunun İnşası: Yavrutürk ve Cumhuriyet Çocuğu Dergileri Üzerine Bir İnceleme”, **Erciyes İletişim Dergisi**, C. 6, S. 2, 1229-1254.
- Postman, Neil., **Çocukluğun Yokoluşu**, Çev. Kemal İnal, İmge Kitabevi, Ankara 1995.
- Renan, Ernest., **Ulus Nedir?**, Çev. Gökçe Yavaş, Pinhan Yayıncılık, İstanbul 2016.
- Sayar, Ahmet G., “Hasan Âli Yücel”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, C. 44, TDV Yayınları, Ankara 2013.
- Smith, Anthony D., **Millî Kimlik**, Çev. Bahadır Sina Şener, İletişim Yayınları, İstanbul 2017.
- Şirin, Mustafa Ruhi., **Çocuk Yüzlü Yazılar: Üç Çocukluk Arasında**, İz Yayıncılık, İstanbul 2017.
- Şirin, Mustafa Ruhi., **Çocuğa Adanmış Konuşmalar 2: Okuma Kültürü ve Çocuk Edebiyatı**, İz Yayıncılık, İstanbul 2015.
- Şenol Cantek, L., **Yabanlar ve Yerliler: Başkent Olma Sürecinde Ankara**, İletişim Yayınları, İstanbul 2016.
- Tekeli, İlhan., “Siyasetçilerin Tarihle İlişki Kurma Ahlakı Üzerine”, **Cogito**, S. 73, Bahar 2013.
- Tekiner, Ü. Aylın., **Atatürk Heykelleri: Kült, Estetik, Siyaset, İletişim** Yayınları, İstanbul 2010.

- Timur, Kemal., “Ülkü Dergisinde Yayınlanan Atatürk Konulu Şiirler”, **TÜBİAR-XVII**, Bahar 2005.
- Üngör, Uğur Ümit., **Modern Türkiye’nin İnşası: Doğu Anadolu’da Ulus, Devlet ve Şiddet (1913-1950)**, İletişim Yayınları, İstanbul 2016.
- Ungan, S, Yiğit, F., “Geçmişten Günümüze Türkiye’de Süreli Çocuk Yayınları”, **Dil ve Edebiyat Eğitimi Dergisi**, S. 10.
- Üstel, Fisun., **Makbul Vatandaşın Peşinde: II. Meşrutiyet’ten Bugüne Vatandaşlık Eğitimi**, İletişim Yayınları, İstanbul 2016.
- Vatandaş, Celalettin., **Ulusal Kimlik: Türk Ulusçuluğunun Doğuşu**, Açılım Kitap, İstanbul 2010.
- Yıldız, Ahmet., **Ne Mutlu Türküm Diyebilene: Türk Ulusal Kimliğinin Etno-Seküler Sınırları (1919-1938)**, İletişim Yayınları, İstanbul 2016.
- Zihnioğlu, Yaprak., **Kadınsız İnkılâp: Nezihe Muhiddin, Kadınlar Halk Fırkası, Kadın Birliği**, Metis, İstanbul 2016.
- Zihnioğlu, Yaprak., “Erken Dönem Osmanlı Hareket-i Nisvanı’nın İki Büyük Düşünürü: Fatma Aliye ve Emine Semiye”, **Tarih ve Toplum**, S.186, Haziran 1999a.
- Zihnioğlu, Yaprak., “Bir Osmanlı Türk Kadın Hakları Savuncusu: Nezihe Muhiddin”, **Tarih ve Toplum**, S.183, Mart 1999b.
- Zürcher, Erik Jan., **Modernleşen Türkiye’nin Tarihi**, Çev. Yasemin Saner Gönen, İletişim Yayınları, İstanbul 2007.

BİRİNCİL KAYNAKLAR

- Bedi, Server., **Amerika’da Bir Türk Çocuğu: Büyük Seyahat Romanı**, İstanbul 1930.

- Bedi, Server., **Küçüklere Hikayeler: Cumhuriyet Çocuğunun Kitapları**, Matbaacılık ve Neşriyat T.A.Ş., İstanbul 1935.
- Behzat, Muallim A., **Küçük Kahramanlar: İstiklal Harbinde Türk Çocukları**, Muallim Ahmet Halit Kütüphanesi, İstanbul 1930.
- Celal, Sadrettin., **Çocuklara En Güzel Hikayeler**, Kanaat Kütüphanesi, İstanbul 1932.
- Celal, Sadrettin., **Mektep Piyesleri**, Kanaat Kütüphanesi, İstanbul 1930.
- Cem, Cemil C., **Bir Kedinin Devrialemi**, Tefeyyüz Kütüphanesi, İstanbul 1931.
- Cem, Cemil C., **Vatan Aşkı**, Resimli Ay Matbaası, İstanbul 1932.
- Çamlıbel, F.N., **Akıncı Türküleri**, Kanaat Kitabevi, İstanbul 1941.
- Gündüz, Aka., **Demirel'in Hikayeleri: Vatanî Halk Hikayeleri**, İstanbul Burhanettin Matbaası, 1930.
- Gündüz, Aka., **İnkılâp Hikayeleri: Gazi'nin Gizli Ordusu**, Muallim Ahmet Halit Kütüphanesi, İstanbul 1930.
- Gündüz, Aka., **İnkılâp Hikayeleri: Meçhul Asker**, Muallim Ahmet Halit Kütüphanesi, İstanbul 1930.
- Gündüz Aka., **Gazi Çocukları İçin**, Millî İktisat ve Tasarruf Cemiyeti, Ankara 1934.
- Kanaat Kütüphanesi., **İstanbul'dan Mısır'a Seyahat**, Kanaat Kütüphanesi, İstanbul 1932.
- Kanaat Kütüphanesi., **Fil Üzerinde Afganistan'dan Hindistan'a**, Kanaat Kütüphanesi, İstanbul 1932.
- Kanaat Kütüphanesi., **Çin'de Seyahat**, Kanaat Kütüphanesi, İstanbul 1932.
- Kanaat Kütüphanesi., **İstanbul'da Bir Gezinti**, Kanaat Kütüphanesi, İstanbul 1932.

- Kanaat Kütüphanesi., **Amerika’da İki Türk Çocuğu**, Kanaat Kütüphanesi, İstanbul 1932.
- Kaptanoğlu, M., **Cumhuriyetimizle Yaşlı Olan Çocuk**, “Çocuklara Küçük Hikayeler İçinde. Der. İ. F. Sertelli, Kanaat Kütüphanesi, İstanbul 1939.
- Kozanoğlu, A. Ziya., **Kızıl Tuğ**, Atlas Kitabevi, İstanbul 1964.
- Refet, İshak., **Ne Mutlu Bana ki Türk Yaratıldım**, Hakimiyeti Milliye Matbaası, Ankara 1933.
- Refet, İshak., **Cumhuriyet Destanı**, Halkevi Neşriyatı, Ankara 1934.
- Sancaktaroğlu, M.A., **Doğruluk Eğrilik**, İstanbul 1931.
- Sertelli, İ.F., **Çocuk Şiirleri: Seçme Şiirler**, Kanaat Kütüphanesi, İstanbul 1939.
- Sertelli, İ.F., **Çocuklara Küçük Hikayeler: Seçme Otuz Hikaye**, Kanaat Kütüphanesi, İstanbul 1939.
- Sertelli, İ.F., **Çanakkale’de Küçük Ahmet’in Kahramanlığı: Tarihi Çocuk Romanı**, Kanaat Kitabevi, İstanbul 1938.
- Sertelli, İ.F., **Sokak Çocukları**, Kanaat Kitabevi, İstanbul 1939.
- Sertelli, İ.F., **Tarihin Çocukları**, Kanaat Kitabevi, İstanbul 1939.
- Sertelli, İ.F., **Kubilay Han’ın Akınları: Tarihi Çocuk Romanı**, Kanaat Kitabevi, İstanbul 1939.
- Sertelli, İ.F., **Karakurum’dan Tuna’ya Türk Akınları: Tarihi Çocuk Romanı**, Kanaat Kitabevi, İstanbul 1939.
- Sevengil, R.A., **Köyün Yolu: Hikayeler**, Aydınlık Basımevi, İstanbul 1938.
- Şapolyo, E.B., **Alas: Küçük Tarihi Hikayeler**, Cumhuriyet Kitap Evi, Ankara 1937.

Yücel, Hasan Âli.,

Sizin İçin: Çocuklara Şiirlerim, Ülkü Basımevi, Ankara
1937.

